Rosemarie Schuder

PARACELSUS
și
Grădina desfătărilor

Rosemarie Schuder

PARACELSUS
și
GRĂDINA DESFĂTĂRILOR

Traducere și note de MARIA ȘAHIGHIAN

Editura UNIVERS
București, 1977

ROSEMARIE SCHUDER
PARACELSUS
UND
DER GARTEN DER LÜSTE
Rütten & Loening, Berlin, 1972

Coperta de *Ioana Dragomirescu Mardare*

Imaginile reprezintă fragmente
după pictura „Grădina desfătărilor"
și „Judecata-de-apoi"
de Hieronymus Bosch.

Să începem cu discipolul. Cu scrisoarea lui, cunoscută în lumea cultivată. Necunoscută a rămas mărturisirea tîrzie a discipolului că se căieşte pentru această scrisoare, dar că fusese sfătuit să zugrăvească, fără echivocuri şi într-o formă literară potrivită, chipul doctorului în medicină Philippus Aureolus Theophrastus von Hohenheim, numit şi Paracelsus [1]. Temeiuri pentru asta erau destule şi erau destui oameni care aveau nevoie de asemenea model.

Cam la vreo treizeci de ani după perioada de ucenicie, aşadar cam pe la 1557, discipolul Johannes Oporinus trimitea această scrisoare unui anumit medic Johannes Weyer:

„În ceea ce-l priveşte pe Theophrastus Paracelsus, care a murit demult, n-aş dori să spun nimic rău împotriva răposatului; pe cînd era în viaţă însă l-am cunoscut în aşa fel, încît n-aş mai putea nicicînd trăi atît de aproape de un asemenea om, cum am făcut-o; într-atît am fost lipsit în preajma lui de evlavie şi erudiţie — deşi cucerit de nemaipomenita sa îndemînare şi de norocul său în vindecarea oricăror boli. Şi nu rareori mă minunez de cîte se scot la iveală că ar fi scris şi lăsat viitorimii: lucrări care — după a mea părere — nici în vis nu le-ar fi bănuit. În aceşti aproape doi ani, cît am trăit pe lîngă el, a fost atît de dedat chefurilor şi beţiei zile şi nopţi de-a rîndul, încît de abia de-l prindeai treaz vreo oră-două; mai ales după ce a părăsit oraşul Basel şi era slăvit în Alsacia ca un al doilea Aesculap de către nobilii cu apucături de ţărani, ca

[1] Romanul scriitoarei din R.D.G. Rosemarie Schuder cuprinde o scurtă perioadă din viaţa lui Theophrastus Bombastus von Hohenheim (1493—1541), alchimist şi medic elveţian, reprezentant tipic al primei faze a filozofiei naturii din epoca Renaşterii.

şi de ţăranii cu înfăţişare de nobili. Iar cîteodată, cînd era beat turtă, obişnuia să se întoarcă acasă şi să-mi dicteze cîte ceva din filozofia sa — într-un chip atît de închegat, cum nici cel mai treaz om n-ar fi putut s-o facă. Tălmăceam apoi cele dictate — pe cît mă pricepeam — în limba latină, iar astfel de scrieri, tălmăcite în parte de mine, în parte de alţii, au fost mai tîrziu tipărite.

În tot timpul cît am trăit la el, nu s-a dezbrăcat noaptea niciodată: adică, de obicei la ore tîrzii, se culca ameţit şi aşa îmbrăcat cum era şi cu sabia la şold — cu care se grozăvea că ar fi primit-o de la un călău — se trîntea în aşternut. Adesea se scula în toiul nopţii, stîrnind larmă cu arma prin cameră şi lovind podeaua şi pereţii cu mişcări atît de năbădăioase, încît mi-era adesea frică să nu-mi zboare capul. Mi-ar trebui mai multe zile, dac-aş sta să înşir tot ce-mi aduc aminte şi prin ce-am trecut pe cînd mă aflam la el.

Veşnic întreţinea focul în colţul unde făcea experienţe şi, ba prepara cîte o substanţă alcalină, ba *oleum sublimati* al său, ba precipitat regal, ulei arsenicat, *crocus martis*, minunatul opodeldoc sau mai ştiu eu ce fel de fiertură. Odată era chiar să-mi pierd viaţa prin înăbuşire, atunci cînd m-a pus să privesc aburii ce se înălţau din alambic. Tocmai ţineam nasul deasupra şi cum am tras puţin la o parte capacul de sticlă de deasupra alambicului, vaporii tari mi-au pătruns pe gură şi pe nas, încît m-am prăbuşit leşinat. Ei, chiar să mor asfixiat nu voia, şi a trebuit să se toarne multă apă rece peste mine, ca să-mi vin în simţiri.

Cîteodată lăsa să se-nţeleagă că ar avea daruri profetice şi se prefăcea a cunoaşte anumite taine, încît mi-era frică de el, neîncumetîndu-mă prea uşor să m-apuc de ceva fără ştirea lui.

Nu-l interesau femeile, şi nu cred să fi avut vreodată o legătură cu vreuna. În tinereţe — cam pînă pe la vreo douăzeci şi cinci de ani — se ferise de băutură. Apoi a început să bea în asemenea hal, de se lua la întrecere cu mese întregi de ţărani, biruindu-i pe toţi. Numai ce-şi vîra apoi degetul în gît, dînd afară lichidul şi-ncepea din nou să se pună pe băut de parcă n-ar fi înghiţit pînă atunci nici picătură.

Cu banii era risipitor fără de margini şi adesea ajungea atît de lefter, încît — după ştiinţa mea — nu mai avea lăscaie. Dar a doua zi scotea la iveală o pungă doldora de bani şi stăteam să mă întreb de unde-i veneau aceste ajutoare. Aproape în fiecare lună îşi făcea haine noi, cele vechi dăruindu-le cui îi ieşea în cale, dar erau într-atîta de murdare, că niciodată nu l-am rugat să-mi dea şi mie vreuna, şi nici n-aş fi primit dacă mi-ar fi dat-o el.

În tratamentul unor boli ulceroase, socotite fără leac, săvîrşea adevărate minuni, fără să prescrie sau să ţină seama de vreo dietă. Ba, dimpotrivă, chefuia cu pacientul zi şi noapte, lecuindu-l cu toate astea — cu burta plină, cum obişnuia să spună. La orice soi de boală întrebuinţa *pulvis praecipitati* cu anghelică sau suc de mithridatum, de cireşe, sau de botrus, sub formă de hapuri. Se fălea mult cu nişte hapuri, cărora el le spunea *laudanum,* şi care arătau ca murdăria de şoarece. El le administra ca pe un medicament miraculos numai cînd criza era extremă şi nu şovăia să susţină că poate învia şi morţii cu el. Şi într-adevăr, a dovedit-o prin fapte, nu numai o dată, în timpul cît m-am aflat la el.

Niciodată nu l-am văzut, nici nu l-am auzit rugîndu-se. Şi nici de problemele religioase nu se sinchisea. Nici învăţătura evanghelică, învăţătură care începuse atunci să se răspîndească la noi şi care era recomandată cu zel de predicatorii noştri, nu-l preocupa prea mult. Ba ameninţa că-i va pune la locul lor pe Luther ca şi pe papă, tot astfel ca pe Galenus şi pe Hipocrate. Căci, toţi cei ce au scris pînă acum despre *Sfînta Scriptură,* fie ei autori vechi sau noi, nici unul n-a pătruns pînă în miezul ei, ci au rămas la suprafaţa lucrurilor. Şi mai spunea el vrute şi nevrute, pe care nu vreau să le mai scot la iveală".

Povestea noastră începe în clipa în care doctorul Theophrast, în vîrstă de treizeci şi patru de ani, pune piciorul în atît de strălucitul oraş Basel al anului 1526.

Facem aici încercarea de a afla temeiurile şi de a observa oamenii ce avuseseră puterea de a sili un discipol să răspîndească mărturisiri de care să se căiască mai tîrziu.

Împrejurările se cer acum lămurite. Nu putem începe cu descrierea simplă a unui tablou în care tatăl — Wilhelm von Hohenheim, de profesiune medic — de mînă cu micul

Theophrast, cutreieră munţii Elveţiei ; tatăl, explicînd fiului puterile tămăduitoare ale ierburilor, iar fiul, chiuind de bucurie în mijlocul întinsei păşuni verzi, smălţuite de flori. Nu, nu aşa. Pentru a înţelege Baselul acestui sfîrşit de vară a anului 1526, trebuie să ne întoarcem în urmă, în vremea tinereţii tatălui. Pe atunci, cînd acesta era încă student la medicină şi audia cursurile Universităţii din Tübingen, doi profesori aveau de dus la bun sfîrşit o grea misiune.

Aşadar, să ne întoarcem îndărăt în vremea acestor ecleziaşti : Roma, 5 decembrie 1484.

O chestiune hotărîtoare fusese dusă la bun sfîrşit. Graţie colaborării active şi neobosite a unor competenţi consilieri ecleziastici, a putut fi publicat un document oficial. Papa Inocenţiu al VIII-lea şi-a pus pecetea pe acest act :

„Cu cea mai adîncă mîhnire am aflat de curînd că foarte multe persoane de ambe sexe, lepădîndu-se de dreapta credinţă, întreţin legături trupeşti cu fiinţe demonice".

Un poet de la curtea papală se grăbi să celebreze evenimentul : „Este ca şi cum totul ar fi creat din nou. Din cenuşiul terci al neştiinţei au fost scoase la iveală — cu căuşul, parcă — creaturi, cărora li s-a dat drumul în lume. La noi, printre noi, în noi. Dacă pînă acum eram nesigur, acum sînt sigur. Multe nu-mi puteam lămuri, acum însă înţeleg. Viaţa a devenit mai uşoară. Pot gîndi acum : «Vecinul meu, un om cumsecade, s-a îmbolnăvit peste noapte, căpătînd pete negre-verzui pe faţă. Bunătatea cerească n-ar fi răbdat aşa ceva. Vecinul meu cumsecade trebuie să fi avut un vecin rău, care i-a trimis fiinţe demonice. Ele l-au însemnat cu pete verzui pe faţă. E de datoria mea să-l descopăr pe acest vecin.»"

S-a găsit că nu-i lipsit de însemnătate să fie alcătuită o comisie cu menirea de a statornici întocmai regulile după care să fie zugrăvite chipurile acestor fiinţe demonice. Trebuia să fie găsită o graniţă mai clară ; nimic păgîn : broaşte rîioase, scorpii, şopîrle, corbi şi iepuri nu puteau fi întrebuinţaţi. Numai cu cea mai desăvîrşită luare-aminte puteai începe lucrul. Imaginile nu trebuiau să întărească necredinţa ; ele trebuiau să înspăimînte, dar în acelaşi timp să şi ducă la credinţă. Frumoasă menire pentru comisie. Grea menire, şi care cerea mult timp.

De mult se știa unde existau cele mai primejdioase grupuri de oameni ce întreţineau legături trupeşti cu fiinţe demonice. În provinciile, oraşele, ţinuturile, comunele şi episcopatele din Mainz, Köln, Trier, Bremen şi Salzburg. Bula papală amintea acest lucru în chip limpede.

Cînd era pomenit numele oraşului Salzburg, unii specialişti din Roma se opreau înspăimîntaţi. Cîteodată, în toridele zile de vară romane, le era dor de blînda, senina claritate a acestui vechi oraş. Acum şi această seninătate era suspectă : părea că monştrii cenuşii — nu îndeajuns de cunoscuţi acelor specialişti — ar fi pus stăpînire pe oamenii prietenoşi de-acolo.

Cei de curînd sosiţi de pe acele meleaguri ştiau mai multe. Cetăţeni de vază ai oraşului căruseră protecţia neîntîrziată a împăratului, împotriva despotismului arhiepiscopal. Ei nu mai voiau să plătească prinţului bisericii dăjdiile cuvenite.

Primejdioasă rătăcire de la dreapta credinţă.

Lucruri asemănătoare fuseseră vestite şi din Bremen. Neguţători şi meşteşugari puseseră la îndoială dreptul bisericii la dări. Experţi din Bremen atrăgeau atenţia Romei că neînţelegerile ivite cu anumite cercuri orăşeneşti trebuiau puse în legătură cu turcii. Desigur, îi vine greu unui neguţător din Bremen să înţeleagă că trebuie să plătească zeciuiala cuvenită cruciadei împotriva sultanului, în timp ce negustorii veneţieni, chiar dacă nu-l sprijină de-a dreptul pe sultan, în orice caz nu luptă împotriva turcilor şi nici dări pentru cruciade împotriva turcilor nu plătesc. În felul acesta, veneţienii se bucură de o anumită siguranţă în negoţ, pe cînd banii buni ai celor din Bremen se irosesc. Oamenii se întreabă ce fac cei din Roma cu ei ? Au împiedicat cumva înaintarea turcilor ? Turcii sînt acum în Craina[1]. În oraşul din nord se crede că banii intră pe mîinile cardinalilor romani. Hărnicia celor din Bremen face să crească numărul covoarelor din fastuoasele saloane ale acelor cardinali. Necredinţa se întinde în oraşul din nord. Nu vor să mai plătească pentru rugăciuni ; nici slujbele pentru vii şi morţi.

Desigur că totul se cerea făcut cu temeinicie. După apariţia bulei din 5 decembrie era rîndul specialiştilor să cer-

[1] Astăzi, ţinut în Slovenia (Iugoslavia), la graniţa cu Austria.

ceteze lucrurile la faţa locului. Din fericire, s-au găsit doi profesori distinşi, membri a două ordine de dreaptă credinţă : profesorul în teologie Heinrich Institores şi profesorul în teologie Jakob Sprenger. Era de aşteptat să nu se bucure pretutindeni de sprijin dat de bună voie. S-a prevăzut să aibă asupra lor documente după care să fie recunoscuţi : decretele lor de numire ca inchizitori împotriva diavoleştii erezii.

În călătoria de cercetări întreprinsă de amîndoi în provinciile, oraşele, ţinuturile şi comunele de la Salzburg pînă la Bremen, părintele profesor Heinrich îl întreba pe părintele profesor Jakob : „Ce crezi ? Socoţi că oamenii se culcă cu demonii ?"

„Ce cred eu e lipsit de însemnătate. Am o îndatorire şi trebuie s-o duc la îndeplinire."

„Cînd voi ajunge într-un oraş, într-un sat, într-o casă, cred că oamenii mă vor întreba, aşa cum întreabă de obicei cînd se iau hotărîri şi sînt nedumeriţi : ce spune papa, sfîntul nostru părinte, în legătură cu asta ?"

„Trebuie să ştii, frate Heinrich, că din punctul de vedere al dogmei e totuna dacă papa însuşi socoteşte adevărate spusele cu privire la vrăjitorie. Tu îţi vei potrivi răspunsurile după oamenii de care te loveşti. Altfel vei vorbi cu un profesor universitar şi altfel cu un ţăran. Pe profesorul delicat îl vei asigura că prin amintitul document nimeni nu poate fi silit să creadă în aceste lucruri. Vei putea oricînd să-i arăţi că nu se propovăduieşte şi nu se hotărăşte nimic în legătură cu fiinţele diavoleşti şi relaţiile lor cu oamenii. Socotim totuşi că s-au întîmplat excese de acest fel. În Bulă sînt reproduse, numai sub formă de rapoarte, comunicările sosite papei."

„Nădăjduiesc, spuse fratele Heinrich, să pot întări ştirile."

„Nu te simţi bine ? Boala ar fi un temei pentru a renunţa la această călătorie obositoare. Faptul că eşti gata să faci această muncă presupune că eşti încredinţat de izbîndă. Eu ştiu ce caut şi, prin urmare, voi şi găsi."

„Dar cum ?"

„Prin interogări, prin mereu alte întrebări."

Faţa inchizitorului :

Profesor în teologie, înzestrat cu cunoştinţe cuprinzătoare, erudit în problemele sufletului omenesc şi totodată acumulînd în el tradiţiile bătrînilor părinţi ai bisericii creştine şi ai înţelepţilor păgîni, dintre care unul a afirmat despre sufletul omenesc :

„Odinioară sufletul avea aripi. Mai tîrziu însă — unii spun că de prea mult frig, alţii că de prea multă căldură — i-au căzut penele. Aşa că s-a prăbuşit din nou în trup. Întrebat de discipoli, cum ar putea să capete din nou penele, înţeleptul păgîn a răspuns : «Înmuindu-şi aripile în apa vieţii». Discipolii au întrebat atunci : «Dar unde este apa vieţii ?»"

Şi din acele vremuri oamenii caută apa vieţii. Alţii i-au spus, sensul vieţii. Au vrut să afle cauza lucrurilor, căile naturii, tainele cerului şi ale pămîntului. Şi asupra ideii de castitate şi-au spus aceşti cercetători părerile. Povestea cu Fecioara Maria a putut fi născocită numai pentru oameni simpli, a căror naivitate trebuia întreţinută. Pentru oamenii a căror judecată fusese şlefuită prin lectura unor texte latine, greceşti şi ebraice, rămînea valabilă numai această concluzie : e un basm, un basm emoţionant despre castitate, dar împotriva oricărei raţiuni.

Faţa inchizitorului, care ştie că, la început, nu turcii au fost cei mai aprigi duşmani, ci învăţaţii din Grecia, alungaţi de turci ! Aceşti înţelepţi luaseră cu ei manuscrisele vechilor filozofi şi astfel învăţăturile vechilor înţelepţi au putut fi comparate cu acelea ale *Scripturii.*

Însuşi secretarul Conciliului — al marelui Conciliu din Basel — lucra la un tratat despre spirite şi demoni. Exista părerea că după ce vechii filozofi au început a fi studiaţi temeinic, s-a putut constata şi o anumită creştere a credinţelor în demoni. Împrejurarea aceasta putea fi folosită în chip fericit în Bulă.

„Eu, Jakob Sprenger, crescut şi format în dreapta credinţă cunosc bine dorul după apa vieţii. Dar atîta vreme cît ea n-a fost găsită — nici măcar nu s-a lămurit ce este de fapt — trebuie să lupt pentru ceea ce e dovedit ca sensul vieţii noastre : cumpătare, castitate, smerenie.

Mă apuc de lucru, nu fără îndoială, dar cu supunere, iar din această supunere îmi vine credinţa că monstruoasa erezie

nu e un fenomen natural, ci opera demonilor — după cum întăreşte şi Bula din 5 decembrie."

În acelaşi timp în care profesorul în teologie Jakob Sprenger începuse să dea înfăţişare fiinţei demonice, înfăţişare carnală, care să se poată împreuna cu trupul omenesc, în acelaşi timp apărea un alt bărbat, un bărbat foarte tînăr, un bărbat foarte frumos, foarte învăţat, principele Pico della Mirandola [1], care întreba deschis la Roma: Ce este omul? Care-i este înfăţişarea?

„Părintele ceresc, cel mai măreţ constructor, tocmai crease lumea; totul fusese ocupat, toate spaţiile universului. Dar nu s-ar fi cuvenit ca Atotputernicul Părinte să dea greş la ultima creaţie, de parcă ar fi fost istovit cu totul. Dumnezeu şi-a îngăduit să-l creeze pe om ca pe o fiinţă al cărei chip nu poate fi deslușit cu uşurinţă. Dumnezeu l-a pus în mijlocul lumii şi a spus:

«Nu ţi-am dat nici locuinţă anume, nici chip propriu şi nici vreun alt dar mai deosebit, omule, pentru a-ţi putea lua — după dorinţa şi părerea ta proprie — orice locuinţă, orice fel de chip şi toate darurile pe care ţi le doreşti.

Celorlalte fiinţe le-am hotărît caracterul, după legile prescrise de mine — fiind astfel strînse în anumite limite. Tu nu eşti stăvilit de nici un soi de piedici de nebiruit, tu ai dreptul să-ţi hotărăşti — după propria ta voinţă — natura. Te-am aşezat în mijlocul universului ca de acolo să poţi privi nestingherit în jur la ce se întîmplă pretutindeni. Ai libertatea să cobori în lumea lighioanelor; după cum poţi să te înalţi, prin hotărîrea propriului tău spirit.»

Aşadar, la început omul n-avea nici o înfăţişare. Şi cînd un om trebuia descris şi caracterizat, se recurgea la ajutorul regnului animal.

Încît de fiecare dată, şi de la începuturi, omul e nevoit să-şi formeze singur chipul. El poate fi deştept şi prietenos ca bufniţa, curajos ca leul, şi mîndru şi iute, asemenea cerbului.

Dar nu va avea nici o îndreptăţire, dacă la sfîrşitul zilelor sale, atunci cînd i se va pune oglinda în faţă, va trebui să recunoască: aici e o parte dintr-un porc, dincolo dintr-un berbec, dintr-un cîine, lup, ţap. Vai, cît mi-e de ruşine!"

[1] Giovanni Pico della Mirandola (1463—1494), cărturar italian de formaţie enciclopedică.

Judecata-de-apoi

1

Basel. Sfîrşitul verii lui 1526

Într-o casă foarte bogată, vestită în oraş, cîţiva oameni stau la masă. Patru bărbaţi şi o femeie. Unul dintre ei e bolnav, de o boală necunoscută. Îl aşteaptă pe doctorul Philippus Aureolus Theophrastus von Hohenheim.

Îl aşteaptă ca pe un salvator miraculos. Dar nici unul dintre ei nu recunoaşte asta, pentru că cel anunţat să vină azi la prînz este străin de acest oraş. Acest frumos oraş, oraş de trecere, de refugiu, aproape de hotare, dar nefiind el însuşi hotar : Basel.

Johannes Froben [1] se numeşte bărbatul bolnav. La auzul numelui său, toţi ochii iubitorilor de cărţi, precum şi ai scriitorilor, încep să strălucească. Froben, specialistul în arta tipăritului cărţilor, editorul. Numele lui Froben e rostit primul, oricînd un sul de hîrtie de tipar se rostogoleşte pe străzile oraşului. El a pătruns în tainele cuvîntului, căci nu orice se tipăreşte este şi citit. Froben ştie însă ce-i trebuie omului. Orice tipăreşte el este citit. În aceste timpuri, cînd sînt luaţi la ochi cei care se arată împotriva vechii credinţe, mulţi tipografi au fost arşi pe rug. Trebuie avut şi acest lucru în vedere, dacă te îndeletniceşti cu meseria asta în anul 1526.

---

[1] Johannes Froben (1460—1527), tipograf din Basel.

Froben înţelesese de mult că unul singur nu ştie îndeajuns pentru asemenea muncă grea. Cea mai mare artă este să te pricepi să-ţi iei sfătuitori. Oricine poate întări că el a obţinut pe cel mai destoinic sfătuitor. Ca oaspete — nu numai la această masă de vară tîrzie — ci oaspe statornic în casa lui : Erasm din Rotterdam.

Erasm din Rotterdam cunoaşte multă lume şi mulţi îl cunosc. E o cinste pentru acela căruia îi solicită colaborarea. E greu s-o scoţi cu el la capăt. Stomacului său nu-i prieşte orice fel de mîncare. Adeseori e nervos. Dacă însă te supui formulei pe care de curînd o foloseşte, te poţi înţelege cu dînsul. Iată-l cu obrajii uşor căzuţi, expunînd pătimaş concepţia sa asupra relaţiilor dintre fenomenele acestei lumi, nu înainte de a-i preveni pe ceilalţi : „Nu mă aştept să fiu aprobat, dar nici să fiu contrazis". Cine respectă condiţia, se poate înţelege cu Erasm.

Cel pe care îl chemase să lucreze pentru Froben, pictorul Hans Holbein [1], respectă aceste condiţii, înţelegîndu-se bine cu marele învăţat. Şi pictura sa exprimă acelaşi lucru : nici aprobare, nici împotrivire.

În capul mesei stă Gertrude, a doua soţie a lui Froben. Cînd s-au căsătorit, Froben avea cincizeci de ani, iar fiul său Hieronymus, nouă. Iată cum arată soţia lui Froben : nici prea înaltă, nici prea scundă, părul îi e castaniu, bătînd în roşcat, atunci cînd cade lumina pe el. Încă nu-i bătrînă ; îndemînatică, ordonată, vioaie. Face parte din marea tagmă a celor ce moştenesc, căci tatăl ei, Lachner, era şi el editor şi om bogat.

Toţi o privesc. Cine vine la Froben ţine seama şi de ea. Cîteodată e destul de vanitoasă şi-i face plăcere să povestească cine a gustat din prăjiturelele cu miere, cine a sorbit din supa de păsăre, cine a încercat să ghicească ce mirodenii a întrebuinţat ; tare-i place să gătească. Ţine casă mare la Basel. Careva i-a spus odată : soţul dumitale nu-i un reformat, el e tipograful Reformei, editorul ei. Ea ştie că lumea este alcătuită din clerici, farmacişti, profesori universitari ; lumea ei, oaspeţii ei la masă.

---

[1] Hans Holbein cel Tînăr. (1497—1543), pictor şi gravor german, care a trăit multă vreme în Anglia, la curtea lui Henric al VIII-lea.

Desigur că Erasm nu-i un comesean plăcut. Cui îi tihneşte mîncarea, cînd se află şi el la masă, cîrtind, fărîmiţînd mîncarea cu degetele, ca apoi să împingă farfuria deoparte fără să guste nimic.

Pentru ea e o dulce mîngîiere cînd doctorul Paulus Truckenbrot, stabilit aici de multă vreme, explică din nou: „Savurarea mîncării începe cu ochii. Mai întîi trebuie să guste ochii, apoi limba."

Acest Paulus Truckenbrot al nostru e un om modest, dar demn de încredere. Lucrează la vechiul spital de la capătul oraşului şi ar putea fi şi profesor la Universitate, dar nu năzuieşte la asta.

Nimeni afară de doamna Froben nu-i cunoaşte povestea. Truckenbrot i-a istorisit-o atunci cînd a asistat la naşterea fetiţei ei, Justina. I-a povestit de ce lucrează în acest spital mizer, mărginaş şi nu la o universitate. A conjurat-o să nu spună nimănui nimic despre asta, nici măcar soţului ei.

Truckenbrot ştia că nu numai el o găsea pe doamna Froben uluitoare. Putea să rezolve singură toate în casă, coptul, gătitul şi să vorbească despre asta cu celelalte femei, ca şi cum treburile gospodăriei ar fi fost întreaga ei lume. „Copiii şi grădina, draga mea vecină, da desigur, şi mie mi s-a întîmplat să-mi îngheţe în iarna asta tufele de trandafiri."

Dar era, ca şi cum toate astea le-ar face în joacă, pentru a putea trece apoi în tipografie, la adevărata ei muncă. Ştia că dacă voia să fie luată în serios aici, trebuia să se priceapă mai bine decît bărbaţii. Era stăpînită de o mare trufie: „Cărţile editurii Froben eu le tipăresc". Avea însă destulă minte să nu-şi dea la iveală trufia. Era o doamnă.

Bătrînul Truckenbrot o venera şi chiar cînd stătea lîngă ea privind-o avea pe lîngă imaginea ei adevărată şi imaginea ei, făurită de el.

Aşa era oare? Buzele — sub nasul uşor coroiat — nu prea mari, îngustate spre colţuri, dar cu acea dungă arcuită în sus. Aşadar o gură înţelegătoare şi defel tristă. Bărbia nu mai era rotundă, dar nici ascuţită. Şi peste întreaga faţă întipărită o mare seriozitate, amestecată cu o uşoară ironie, scăpărînd ici-colo. Dar ce face doamna Froben; cum o vede acum doctorul Truckenbrot? A, da, a strîns multă lume în jurul ei, bărbaţi cu care se întreţine. Cinci sînt de faţă şi îi

ţine în mîna ei mare, deloc frumoasă, dar foarte curată. Acum se apropie Froben. Firește, se apropie unicul bărbat din lume pentru ea. Îl cunoaște : intangibil, incoruptibil, înțelept, senin, drept, inflexibil. Gura mică și afectuoasă a doamnei Gertrude nu trebuie să se osteneasc㠖 Suflă doar puțin și toți cad din larga mînă în care-i ținea.

Lui Truckenbrot nu-i sînt străine suferințele lui Froben. O cangrenă la piciorul drept. Și nu are alt leac decît amputarea piciorului. Nici el nu știe să învingă altfel cangrena, această moarte lentă a unor părți dintr-un corp viu.

Erasm, înțeleptul lumii, atotștiutorul, cunoscîndu-i pe toți ce se simțeau la ei acasă în domeniul științei, făcuse o propunere. El spusese : „Încercați să-l consultați pe doctorul sosit din Einsiedeln și care și-a creat foarte repede o faimă mare. Invitați-l aici."

El, Erasm, care aproape diviniza frumusețea, tot ce i se părea frumos, nutrea o spaimă adîncă, despre care nu vorbea nimănui, spaima de boli ce întunecă rațiunea. Lui — pentru care gîndirea rațională însemna suprema frumusețe — îi era de neîndurat să-și închipuie : „Într-o zi, rațiunea mea va fi înăbușită de ceva viclean, necunoscut și fără nume". Rîdea de demoni, fiindu-i în același timp frică de ei.

Primise ca pe o satisfacție personală știrea că la Strassburg există un medic care lucrează cu succes împotriva multiplelor forme de boli ce întunecă rațiunea. Obținuse vindecări care păreau imposibile. Se spunea chiar că ar fi făcut operații la cap unor asemenea bolnavi.

Conștiința că exista cineva în lume, care cu puternica armă a științei, pornea la atacul unor boli, ascunse cu rușine, fie socotite dezonorante, sau, în ultimă instanță, ca operă a diavolului, îl reconforta pe Erasm. Și astfel putea să-și reverse întreaga lui pasiune asupra lumii sale : lumea cuvîntului.

Doamna Froben trebuia să fie atentă în privința lui Erasm. Nu era totdeauna sigură, că învățatul nu adăugase un grăunte de ironie cuvintelor sale. Ce înțelege el acum, cînd spune : „Aproape că-i putem pizmui pe domnii care se ocupă de arta medicinii. Cu cît mai ușor îi este medicului, care are de-a face doar cu oamenii, nu cu cuvîntul — lucrul cel mai dificil dintre toate. Se poate lăuda cu izbînzile sale. Marea faimă lui îi aparține, medicului. Neizbîndirile sînt

îngropate. Şi pentru că pînă la urmă, fiecare trebuie să moară, moartea nu-i decît simpla încheiere a activităţii sale. Încercaţi să îngropaţi cuvîntul. Odată exprimat şi tipărit, el umblă prin lume şi nu poate fi separat de cel care l-a rostit. Eu socot că a te ocupa de cuvînt e treaba cea mai primejdioasă. Dar iată că arta tămăduirii se izbeşte de cuvînt. Marii profesori în teologie pun stăpînire pe medicină şi o încercuiesc. În clipa în care unui pictor i s-a cerut să-l zugrăvească pe Isus în chip de tămăduitor, hotarele au fost trase. Isus, tămăduitorul. El e măsura."

Froben avea o voce înceată, prietenoasă. Chiar cînd dojenea copiii, le spunea „te rog". Rămase liniştit, chiar şi în nerăbdarea care-l cuprinsese, pentru că doctorul nu venea: „Toată bucuria mea era călătoria la Tîrg, la Tîrgul din Frankfurt, la cel din Leipzig. Să întîlneşti oameni pe care nu-i vezi altfel niciodată. Dar azi, dar mîine? Să mă care alţii? Îşi construise un cărucior de invalid. Pe hîrtie. Foaia o avea veşnic cu sine şi o arăta cui voia şi cui nu voia s-o vadă. Rîdea pe seama asta, ascunzîndu-şi astfel spaima.

Holbein vedea în faţa ochilor „Dansul morţilor". Şi-l cuprinse neliniştea. Un invalid. De cîte ori îl desenase! Oameni cu un picior se puteau întîlni la fiecare colţ de stradă, după un război sau altul. Numai nu în casa-ţi proprie. Numai nu printre cunoscuţi. Dacă arta doctorului Theophrast dă greş? Dacă piciorul va trebui să fie totuşi tăiat, atunci el va fi nevoit să-l scoată pe cel cu un picior din tabloul său „Dansul morţilor".

Paulus Truckenbrot, localnicul, se gîndea la noul sosit. „Îşi cam trîmbiţează izbînzile. Eu nu pot fi ca el. Are altă fire. În ce mă priveşte, nu doresc să iau parte la dispute. Ştiu că vor veni timpuri cînd străduinţele noastre vor stîrni doar zîmbete." În orice caz, el, Truckenbrot, nu va mai sfătui pe nimeni să devină medic, căci e o greşeală să vrei să ajuţi oamenii prin simpla artă a medicinii, neţinînd seama de împrejurări. Şi dacă ar putea s-o ia de la capăt, nu s-ar mai face medic, tocmai pentru că nu poate fi independent. Şi trebuie să se aştepte la mii de umilinţe.

Gertrude Froben era plină de trufia marilor familii. Ce caută acest doctor Theophrast la masa mea, pe care Erasm a numit-o uneori „cina cea de taină"? Străinul e de fel din Einsiedeln şi e necioplit ca munţii de unde se trage. El

nu poate avea rafinamentul celor de la șes. Nu-i va fi ușor celui care vine din sihăstria pădurii, de acolo de la Einsiedeln.

Pentru umplerea pauzelor în conversație, Paulus Truckenbrot avea pregătit un întreg arsenal de fraze inteligent construite. Astfel, obișnuia să spună: „Omul prețuiește doar atît, cît partea care îl face să sufere".

Froben răspundea atunci — puțin neliniștit — dar totuși zîmbind: „Deci eu nu prețuiesc mai mult decît un deget de la picior. Te înșeli, Paulus Truckenbrot. Crezi că ai explicat lumea pentru că ai impresia că ai lămurit totul: omul, degetul, putreziciunea. Te înșeli, pentru că simplifici." Și adăuga: „Se știe că nu poți vîrî găina înapoi în ou".

Cînd era cît pe ce să se iște vreo ceartă, doamna Froben găsea totdeauna mijlocul s-o înlăture: „Cei mai dragi îmi sînt oaspeții care gustă mai întîi îndelung cu ochii prăjiturile, apoi cu limba. Pentru dînșii născocesc mereu noi rețete. În felul ăsta se vor vedea siliți să mănînce numai la mine, siliți de propria lor limbă. Așa că și eu pot spune: Omul prețuiește atît, cît partea care-l supără. El se chinuiește cînd nu poate mînca la noi — preacinstite doctor Paulus Truckenbrot — și astfel după teoria dumneavoastră proprie, nu sînteți altceva decît doar o limbă."

O, Gertrude, glumele tale! Și doar tu știi bine că limba îl chinuie pe vechiul localnic, încă de pe cînd avea douăzeci și trei de ani. De atunci îl chinuie limba. Dorea ca ea să vorbească. Dorea ca ea să tacă.

Cînd a ieșit legea împotriva vrăjitorilor, zgripțuroaicelor și a ereticilor, lege numită în unele locuri maiul vrăjitoarelor, el studia medicina la Ferrara, învățînd elementele ei de bază. Boala și sănătatea sînt determinate de cele patru umori principale ale omului: sînge, mucus, umoarea galbenă și umoarea neagră precum și de relațiile dintre ele; sîngele e umed-cald; mucusul: rece-umed; umoarea galbenă, e caldă-uscată; iar cea neagră e rece-uscată.

În curînd, doctorul Truckenbrot și-a dat seama, în practică, în ce măsură era afectată și medicina de această lege, care părea făcută doar pentru teologi și juriști. Bolnavii mintali nu erau puși sub îngrijire medicală; în schimb oameni complet sănătoși erau socotiți posedați, pentru că se știa că au propriile lor păreri asupra lui Dumnezeu și a lumii. Și existau medici care confirmau că: îndoiala asupra

adevărului cuprins în *Sfînta Scriptură* e bolnăvicioasă, e expresia unor anumite obsesii, că vine de la diavol. Se părea că există o corelaţie, un mecanism în care arta medicală era cuprinsă în chip inevitabil.

Nimeni nu vorbea despre acest lucru. Existau totuşi trei grupuri de persoane care nu puteau fi „posedate". Maiul vrăjitoarelor consemna în mod special aceasta. Ocîrmuitorii nu puteau fi posedaţi, fiindcă erau ocîrmuitori ; clerul, fiindcă era cler. Şi nici judecătorii, ei fiind numiţi în funcţiile lor de ocîrmuitori şi de cler. Medicii însă nu erau amintiţi. De medici era nevoie. Aşadar, nici ei nu erau expuşi vrăjitoriilor. Ah, preacinstitul, bietul, bunul doctor Paulus Truckenbrot ! Să lupţi ca heruvimii, să te luminezi şi-n sfîrşit să atingi perfecţiunea. Dar, chiar de la prima condiţie, se iveau greutăţi : să lupte ?

Cînd doctorul Theophrast von Hohenheim îşi făcu apariţia, toţi îşi întoarseră capetele. El îi cuprinse cu o privire rapidă pe fiecare în parte. Doamna Gertrude vru să-i iasă în întîmpinare, să-i ia haina, să-i ofere un scaun, apoi să aducă supa la masă. El o împinse uşor la o parte, trecu de ea şi spuse :

— Mai întîi, bolnavul.

Şi-n acelaşi timp, şi observase totul : după buzele ei, după ochi, după mişcările mîinilor. Îi era limpede ce gîndea ea în acea clipă despre dînsul : „Eşti mic şi urît şi chel pe deasupra. Intri în casă cu pantofii necurăţaţi, deşi e uscat azi afară. N-ai pe nimeni care să-ţi facă pantofii ? Şi nici nu observi măcar cum se uită toţi la picioarele tale : sensibilul nostru Erasm , Hans Holbein, cel îndrăgostit de frumos". Dar era o doamnă binecrescută şi putu să-şi ascundă dezamăgirea iscată în prima clipă la ivirea celui aşteptat.

Şi Truckenbrot zări umbra de dispreţ fluturîndu-i în colţurile gurii. Bineînţeles, aci în Basel erai obişnuit ca un asemenea doctor renumit să apară în casă cu două-trei ajutoare. Unul rămînea afară să păzească trăsura şi caii, altul purta instrumentele, iar al treilea ţinea sau aducea ceea ce era de trebuinţă. Medicul intra cu solemnitate. O adevărată ceremonie a sosirii. Demnitari ai artei medicale. Şi întotdeauna cu pantofii lună.

Froben se ridică.

— Nu doriţi să gustaţi mai întîi ceva, puţină supă, un pic de vin ?

— Aş dori să stau de vorbă cu dumneavoastră. Am de toate, nu-mi trebuie nimic. Vă mulţumesc mult.

Froben îl pofti pe doctor în camera lui, pornind înainte cu paşi iuţi şi siguri. Se întoarse din uşă, zîmbind oaspeţilor, dar pe coridor, pînă la odaia lui, îşi încetini mersul.

După ce închise uşa, singur cu doctorul, îşi pierdu din rigiditatea ţinutei, căută un scaun şi se aşeză anevoie.

— Domnule doctor, spuse Froben, acum agitat şi fără nici o speranţă, să nu ne înşelăm. Nici unul dintre colegii dumneavoastră nu m-a putut ajuta. Mi-a sunat ceasul. Dumnezeu vrea să mă ia la dînsul. Împotriva hotărîrii sale n-aveţi nici dumneavoastră nici o putere.

Theophrast vedea cum spaima paraliza voinţa bolnavului. Îi răspunse, fără-nconjur, cu glas domol :

— Dacă porneşti de la ideea că Domnul a hotărît această boală, înseamnă că puterea medicinii nu mai are nici o valoare, chiar înainte de a întreprinde ceva. Mă rog, dumneavoastră l-aţi amestecat pe Dumnezeu în această boală. Dar dacă vrem să socotim pe Dumnezeu ca pricina tuturor bolilor, atunci eu spun : Acela care a creat ceea ce ne strică, acela a creat şi ceea ce ne foloseşte. Dacă Dumnezeu face minuni, le face omeneşti. Prin oameni — adică prin medici.

Nestăpînit, cu dreptul bolnavului de a se înfuria, Froben spuse :

— Domnii profesori ai Facultăţii, doctorul Oswaldus Baer, doctorul Johannes Silberberger, doctorul Eucharius Holzach — după dumneavoastră făcătorii de minuni ai lui Dumnezeu — mă consideră pierdut. Ştiu că pentru mine aţi întreprins o lungă călătorie, iertaţi-mă însă că nu-i mai pot suferi pe medici.

— Nu-i cunosc pe aceşti domni profesori ai Facultăţii de aici, dar cunosc ceea ce se susţine despre boală. Poate vi s-a spus că boala dumneavoastră e un purgatoriu, căci se afirmă că orice boală ar fi un purgatoriu. Ce fericire trebuie să fi fost deci să lucrezi ca medic pe timpul lui Hipocrate, pe cînd purgatoriile erau încă atît de mici. Acum însă — şi asta trebuie s-o recunoaşteţi, stimate domnule Froben — purgatoriile au căpătat întindere. Din pricina asta a scăzut norocul în arta vindecării. Nicicînd n-au fost medici

mai proşti decît acum, cînd purgatoriul e atît de sever şi atît de întins.

— Nu-i nevoie să mă încurajaţi, se apără Froben de acest doctor, dar gîndurile în legătură cu boala începuseră să se şi spulbere. Nu mai era preocupat cu tristeţe de propriul său picior. Dar, doctore Theophrast, doar nu sîntem atît de siguri. Cine îndrăzneşte să spună că sfîrşitul nostru nu-i în mîna Domnului ? Cum vă descurcaţi ca medic cu faptul că sfîrşitul bolnavului este dinainte hotărît, aşa după cum spune preotul ?

— Sînt slujitorul naturii. Pentru boală, nu există un ceas al încetării. Nici timp, nici număr. Ea durează pînă în ceasul morţii. Atunci încetează orice boală. Atîta timp cît sînt boli, nu e moarte. Nu există leac împotriva morţii, ci împotriva bolii. Teologii nu-mi pot prescrie medicamentele. Medicul trebuie să le cunoască. Dumnezeu nu-i sparge nuci omului şi nici hainele nu i le croieşte.

— Doctorul Oswaldus nu mi-a vorbit niciodată astfel. În ultimele zile mi-a explicat că o cangrenă se-ntinde mereu, pînă se ajunge la amputare. Spuneţi-mi, vă rog, ce e nou în concepţia dumneavoastră, ce aveţi de gînd să-mi faceţi ? Mă puteţi salva ?

Flecăreala nu-i ajută bolnavului, numai activitatea. Strădania pe care ţi-o dai la patul lui. Strădania pe care ţi-o dai în faţa retortei, cu experimentele chimice.

— Nu-i acum momentul să vă vorbesc despre mine, să vă explic ce mă deosebeşte de scolasticii linge-blide, de ce nu recunosc teoriile lor în legătură cu concordanţa dintre rece şi cald, umezeală şi uscăciune, dintre umplere şi evacuare. Învăţătura lor se bazează pe lupta dintre contrarii. Ei nu ştiu şi nu cunosc altceva. Iar cea mai mare parte dintre bolnavii lor mor. Dar să lăsăm asta. Povestiţi-mi cum trăiţi, cum munciţi, cum vă petreceţi timpul.

— De cînd mă scol, de dis-de-dimineaţă ?

— Da dis-de-dimineaţă.

Dar durerea reîncepuse şi odată cu ea suferinţa. Şi odată cu aceasta Froben se închise iar în sine. Theophrast înţelesese că pacientul nu voia să vorbească despre boala sa, nu voia să povestească despre sine.

Cineva bătu la uşă. Doamna Froben intră, neliniştită.

— Doctorul e desigur flămînd de la drum şi nici tu nu ţi-ai mîncat prăjitura.

Adusese ea însăşi prăjiturile proaspete cu miere, migdale şi stafide, cu mirodenii de peste Ocean, ajunse şi la Basel prin vestita casă de comerţ Fugger[1]. Doamna Gertrude se uită întrebător la medic, dar Theophrast nu se uita la ea. Stăpîna casei aşteptase o clipire încurajatoare din ochi, dar n-o dobîndise. Plecă, fiindcă amîndoi bărbaţii tăceau.

Theophrast luă farfuria, gustă şi întrebă :

— Şi asta mîncaţi zilnic ? Vă place ?

— Da, de trei ori pe zi. Soţia mea e renumită în tot oraşul pentru prăjiturile ei.

Deocamdată povesti numai acest lucru despre ea. Nu adăugase că de multă vreme preluase în tipografie o mare parte din munca lui.

— Mîncaţi la ore fixe ?

— Nu ajung totdeauna să fac asta. În tipografie sînt mii de lucruri de rezolvat. Mîncarea nu-i pentru mine de mare importanţă. Trebuie să scriu toate scrisorile. Numai eu pot ţine legătura cu celelalte tipografii. Trebuie să ştiu ce tipăresc ele şi ce nu. Şi de ce nu tipăresc unele lucrări.

— Cum a început povestea cu piciorul, aţi avut dureri la deget, n-aţi simţit nimic ?

— Nu ştiu. Într-adevăr nu ştiu ce să spun, nu prea i-am dat atenţie. Acum însă carnea e neagră, va putrezi. Doctorul Baer mi-a zugrăvit cum tot corpul se va înnegri şi va muri treptat. Cîteodată îmi impun cu de-a sila să rămîn în tipografie şi nu mă mai gîndesc la nimic altceva, decît la cărţile mele. Zwingli[2] din Zürich îşi procură cărţile mele şi spune că ar fi cele mai bune.

— Eu vă întreb despre boală.

— Vorbim despre viaţa mea şi viaţa mea constă tocmai în aceste cărţi. Nu era uşor să discuţi cu el. În clipa asta se ridică din nou şi se îndreptă spre raft. Am început cu Luther. Scoase cartea. Vedeţi această *Biblie*. Fiecare a început pe

---

[1] Familie de prinţi şi conţi germani, pe la 1400 încă doar ţesători avuţi din Augsburg. În secolele XV şi XVI au jucat un rol foarte important, fiind cei care au finanţat Contrareforma şi pe Habsburgi.

[2] Ulrich Zwingli (1484—1531), reformator şi umanist din Zürich, influenţat de Erasm şi Luther.

vremuri cu Luther. Zwingli, prietenul nostru comun Oekolampad [1] şi dumneavoastră la fel, doctore.

— Va trebui să vă schimbaţi felul de viaţă.

Tipograful nu auzise. Mai scoase o altă carte. Era, ca şi cum ar fi trebuit să se justifice.

— *Utopia* de Thomas Morus [2]. A fost concepută o imagine a felului cum să poată omul trăi demn, omeneşte. Redactată de Erasm şi ilustrată de Holbein. Vedeţi, doctore, că noi, se opri o clipă, nu ştiu dacă am dreptul să pronunţ acest cuvînt pretenţios, dar îl spuse, că noi luptăm.

Observă fugarul surîs al doctorului, se necăji că totuşi rostise cuvîntul. Nimeni nu-i ceruse vreo justificare. Un om sta în faţa lui, un medic. La prima chemare a şi sosit : pentru a-l ajuta. A venit repede. Oare acest medic socoate că el, bogatul tipograf, se simte cam prost în casa lui îmbelşugată ?

— Ştiu că, în comparaţie cu viaţa altora, a ţăranilor şi a tăietorilor de lemne, îmi merge bine.

Îşi dădu seama că celălalt e foarte atent la toate.

— Mîncaţi mult şi totuşi nu vă îngrăşaţi ?

— Da, aşa cred.

— Dinţii vi se clatină ?

— Oswaldus Baer nu m-a întrebat niciodată de dinţi. Vorbea numai de picior. Dar e adevărat că dinţii mi se clatină.

— Vă supără mirosul gurii dumneavoastră ?

— Cîteodată am impresia că putreziciunea a şi început.

— Voi mai face o analiză a urinii pentru confirmarea diagnosticului.

Cînd se întoarse, spuse pacientului :

— Da, e aşa, cum am bănuit, are gust dulceag.

Fie din cauza feţei severe a doctorului, fie a ştiinţei ce-i strălucea în ochi, a siguranţei mîinilor sau a felului cum palpa membrele, Johannes Froben nu se mai opuse. Era gata să-l ia în serios pe acest om.

— Puteţi fi aspru cu dumneavoastră înşivă ? îl întrebă Theophrast. Nici un fel de dulce, nimic cu miere şi făină, nici fructe glasate, nici bere, nici vin dulce.

---

[1] Johannes Oekolampad (1482—1531), reformator german ; a activat la Basel şi la Ulm.

[2] Thomas Morus (1478—1535), gînditor umanist şi om de stat englez, unul dintre întemeietorii socialismului utopic.

— Poate îmi daţi mai curînd un medicament. Pentru că altfel trebuie schimbată întreaga gospodărie.

— O veţi schimba.

— Soţia mea...

— Vedeţi, cum s-a şi schimbat problema ! Nu vă mai temeţi de pierderea piciorului. Vă temeţi în schimb că nu veţi putea renunţa la dulciuri. Şi spaima dumneavoastră e de altă natură. Nu vă mai temeţi de moarte, ci de soţia dumneavoastră.

Spunînd asta, îl făcu pe bolnav să izbucnească în rîs.

— Boala dumneavoastră, stimate domnule Froben, provine din bunăstarea vieţii de la oraş, de la lipsa de grijă pentru pîinea zilnică. Ştiu, ştiu ! Lucraţi şi aveţi alt soi de griji. Poate doriţi chiar să vă osteniţi peste măsură pentru a şterge din minte amintirea acelui mai al anului trecut [1].

— N-am spus niciodată nimic împotriva ţăranilor. Am observat totul. Au fost şi în faţa porţilor noastre. Noi, tipografii, nu sîntem de vină pentru acele omoruri.

— N-am vorbit de vina dumneavoastră. Nu am căderea s-o fac. Am vorbit doar de amintirea care apasă asupra fiecăruia. Amintirea despre tot ce a făcut fiecare în acele zile, a purtării de atunci. Sînt puţini cei care ştiu ; în fond fiecare după asta e cîntărit.

2

Pacientul Froben îl mai întrebă, ceea ce îl întrebau toţi : De la tatăl dumneavoastră aţi învăţat asta ?

La început, Theophrast îşi însuşise de la tatăl său acest principiu : Tatăl vedea în toţi oamenii pe care-i întîlnea, numai binele. Îi era foarte greu lui Wilhelm von Hohenheim să recunoască deschis că nu toată lumea e chiar atît de bună. Era uşor de convins, uşor să-i trezeşti compătimirea. De nenumărate ori împrumutase bani, bizuindu-se pe cuvîntul dat, că-i va primi înapoi. Şi tatăl, Wilhelm, găsea o scuză pentru fiecare din cei ce nu-i înapoiau banii. Nu era nesocotit, ci doar prea încrezător. I-a fost greu lui Theophrast să se dezveţe de această nemărginită încredere în oameni. Tatăl său, Wilhelm, nu era gălăgios cînd îşi

[1] Se referă la Războiul ţărănesc german din 1524—1525.

făcea meseria. În campaniile militare, Theophrast observa mereu alte lucruri, pe care nu le deprinsese de la tatăl său : bolnavii ţipau de durere, iar doctorii ţipau şi mai tare, ca să acopere ţipetele acestora. Şi atunci a învăţat : trebuie să ştii şi una şi alta : să vorbeşti încet, dar să şi ţipi.

Dar ceva a văzut şi şi-a însuşit de la tatăl său : chibzuinţa în mişcări. Era mai mult decît îndemînare, pe care orice meşteşugar putea s-o aibă. Nu era numai iuţeala degetelor, ci şi blîndeţea pe care şi-o explica, poate, numai prin acea imagine pe care o avea în faţa ochilor, cînd se gîndea la tatăl său : Un ţăran — cam neajutorat — se află în camera de consultaţii. Are un abces la picior.

La terminarea consultaţiei, tatăl său, foarte repede, foarte stăpîn pe sine, se aplecă şi legă opinca ţăranului. Totul fusese făcut, înainte ca o uimire de neînchipuit să se reflecte în ochii bolnavului. Lui Theophrast i-a rămas de neuitat în amintire, firescul acestei fapte.

Foarte deseori se întîmpla ca Theophrast să se gîndească la Einsiedeln, la plecarea tatălui său de acolo, care-i apărea acum ca un soi de fugă. Fuga de Maria, cea făcătoare de minuni, de chipu-i plin de har, zugrăvit pe lemn de tei, cu roşu şi aur. Fuga de încrederea plină de evlavie a suferinzilor, a bolnavilor, ce soseau tîrîş-grăpiş, chinuiţi de dureri. Fuga din faţa lemnului sîngeriu ce rămînea mut sub sărutările credincioşilor şi nu răspundea nici unui strigăt de durere : Tu vrei să m-ajuţi. Tu poţi să m-ajuţi. Mă vei ajuta. Trebuie să mă ajuţi.

Cel ce se întorcea fără răspuns de la lemnul sîngeriu, se oprea zdrobit la doctorul Wilhelm von Hohenheim. La casa de lîngă pod, la un ceas depărtare de mînăstire. Şi îl implorau pe dînsul, pe doctor, cu aceleaşi pretenţii, cu aceeaşi speranţă : Tu ştii, tu poţi, tu îmi vei ajuta, tu trebuie să mă ajuţi.

Aici nu te puteai răsti la ei, ca pe cîmpul de luptă, ca să le acoperi strigătele. O expediţie militară se isprăvea odată şi odată, dar neîntreruptul marş al suferinzilor şi bolnavilor, spre Maria cea făcătoare de minuni, curge, curge, curge neîntrerupt.

Şi în spatele icoanei miraculoase, preoţi nemiloşi în grajdurile de cai. Cercetează cît de lucioasă e pielea cailor. Şi bat mulţumiţi peste crupa şi grumajii nobilelor şi fru-

moaselor animale. Apoi se întorc în confesional, ca să le răsune în urechi ţipetele rugăciunilor şi invocările de binecuvîntare ale bolnavilor: Nădăjduim, întăreşte nădejdiile noastre. Mîntuie-ne. Ne prăpădim. Dacă vrei, mă poţi vindeca. Vindecă-mă şi voi fi vindecat. Salvează-mă şi voi fi salvat. Rosteşte numai un cuvînt şi mă fac sănătos. Sfîntă Fecioară din Einsiedeln, roagă-te pentru noi. Tu, mîntuirea bolnavilor, roagă-te pentru noi. Tu, refugiul păcătoşilor, roagă-te pentru noi. Tu, pricina bucuriei noastre, roagă-te pentru noi. Tu, consolatoarea celor amărîţi, adorata noastră Maică din Einsiedeln, binecuvîntează pe toţi bolnavii.

Lemn sîngeriu. E cazul ca medicul să plece, dacă nu crede? Are dreptul să rămînă, dacă nu crede? Theophrast avea opt ani cînd şi-a luat rămas bun de la cai. Şi-a luat rămas bun de la rîndaşi. Pentru el, pe vremea aceea, lumea era bine rînduită. Ici, casa părintească, colo, biserica şi icoanele făcătoare de minuni. Iar în spatele bisericii, grajdurile. În faţa bisericii convoiul, convoi de pelerini, ce nu voia să se mai sfîrşească. În spatele bisericii şirul de cai, mînaţi la vînzare. Ca într-un manual erau toate înşirate pentru el — aşa i se părea acum. Expresiv, zguduitor, sublim. Dar dacă scoţi unul din pioni, nu se dărîmă totul? Dacă înlături icoana, ce se-ntîmplă cu caii? Dar dacă înlături caii, visul tuturor oamenilor bogaţi sau săraci de a avea ceva, care să-ţi aparţină, cu care să te poţi mişca mai repede? Dar dacă înlături buna şi folositoarea negustorie de cai?

Tatăl n-a putut găsi altă dezlegare. S-a dat la o parte. Pe vremea aceea încă nu ştia că se vor ivi oameni care vor scoate din biserică lemnul sîngeriu, pentru a-l pune pe foc. Au şi trecut douăzeci şi cinci de ani de-atunci? Sînt de-abia douăzeci şi cinci de ani de-atunci?

Tatăl mai trăieşte la Villach, în oraşul aflat de cealaltă parte a Alpilor. Pacientul Froben nu şi-a permis să-ntrebe, cînd l-a vizitat ultima oară?

3

În sfîrşit putea fi chemată şi doamna Gertrude.

— Totul depinde acum de dumneavoastră, doamnă Froben; arta dumneavoastră de a găti este leacul meu. Îi pot

îngădui soţului dumneavoastră să mănînce doar carne, peşte, ouă, legume verzi şi vin roşu.

Iar Froben cu vocea vioaie, ca-n zilele lui cele mai bune :

— Spune că e chirurg şi nu vrea să taie. Nu vrea să încerce pe pielea mea, arta mîinilor sale. Poate că asta e suprema artă. N-are nevoie să dovedească dibăcia mîinilor.

Doamna Gertrude era reţinută ca toţi cei din familiile bogate. O clipă uită acest lucru, îi luă mîna, o întoarse, îi examină palma.

— Mîna dumneavoastră, spuse, se aseamănă cu un oraş. Mie, străin, multora, cunoscut. Îmi închipui că mulţi trăiesc aci în pace. Şi adăugă cu un surîs abia schiţat : Iertaţi-mă ! Îi lăsă mîna şi întrebă : Pot să-l chem pe doctorul nostru Truckenbrot ?

Avea probabil nevoie de el, numai pentru a-şi ascunde tulburarea.

Theophrast îl întrebă pe doctorul Truckenbrot ce farmacie recomandă.

— Desigur că cea a lui Oswaldus Baer, primul farmacist din localitate şi în acelaşi timp şi profesor universitar.

— În cazul acesta trebuie să merg şi eu, spuse doamna Froben şi adăugă ca o explicaţie pentru cel din Einsiedeln : Aşa este obişnuit domnul doctor Baer. Îi place să-mi explice mie personal, cum să administrez soţului medicamentele. Şi iat-o devenind din nou bogata moştenitoare, chiar şi în glas : Aici, în Basel, sîntem ca o mare familie şi n-am dori să-l supărăm pe doctorul Baer ; ne stă mult la inimă o bună înţelegere.

Paulus Truckenbrot se puse la dispoziţie pe sine şi trăsura lui, pentru acea scurtă plimbare.

Oswaldus Baer avea un orar al zilei bine stabilit. După-amiaza se afla întotdeauna în farmacie. Cînd sosiră, era tocmai în pivniţă, controlîndu-şi ajutoarele. Veni sus, ştergîndu-şi cu o mişcare elegantă praful alb de pe mîini.

Se îndreptă spre noul medic ; surîsul de pe faţa lui lungă şi îngustă era grav şi plin de aşteptare.

— Reţeta ? întrebă. Sînt curios să vă cunosc scrisul.

— Pentru azi nu ne trebuie decît melisă [1], nimic altceva.

---

[1] Melisă sau roiniţă, plantă folosită în medicină pentru calităţile ei stimulante şi digestive.

— Nimic altceva ?

Doamna Froben era aceea care repetase acest „nimic altceva" tărăgănat, aproape speriat. Era obişnuită cu reţete lungi, cu pînă la o sută de adausuri.

Oswaldus Baer trimise un ucenic după melisă.

— Aţi venit din Strassburg, ce îmbucurător ! începu el conversaţia, în aşteptare. Am auzit că e un oraş în care se poartă dispute aprinse, şi asta-i bine. Poate vom auzi că şi dumneavoastră veţi fi dispus să susţineţi în curînd o dispută ? Astea-s adevăratele succese şi adevărata viaţă, să-ţi expui în mod public părerea. Cînd eram atît de tînăr ca dumneavoastră, nu se pomenea aşa ceva, în nici un caz atît de deschis, s-ar putea spune.

„De ce nu găseşte acest bărbat din Einsiedeln tonul potrivit, se întreba doamna Gertrude, abia dacă e atent şi se uită mereu în jur." Vedea că nu-şi dă deloc silinţa să găsească tonul potrivit pentru a schimba cuvintele lipsite de însemnătate.

Bărbatul din Einsiedeln privea în jur : iată eprubete din cristal de stîncă, recipiente din corn de inorog şi fildeş. Borcanul cu antimoniu contra greţurilor, inele împotriva gutei, măcriş. O bilă rotundă împotriva ciumei. O mînă mică din argint, doi ochi de ceară. Colţi de porc mistreţ, maxilare de oaie ferecate în argint, dinţi de cerb. Picior de pasăre din argint. Gheare de tigru. Lăbuţe de cîrtiţă în brelocuri de argint, împotriva durerilor de dinţi. Din argint şi fildeş mici copii de mădular şi de mîini, pentru a le atîrna la gît. Piele de şarpe pentru uşurarea durerilor facerii. Limba lui Nepomuk [1], tot din argint, şi tot de atîrnat la gît. Barda de argint a sfîntului Wolfgang împotriva sîngerărilor, podagrei, pîntecăraiei. În casa lui Oswaldus Baer se mai aflau şi cele necesare farmaciei de pe cîmpul de luptă ; un sipet portativ cu rafturi.

Iar pe perete tabloul : Christos în chip de spiţer ceresc. Dedesubt, explicaţia zugrăvită cu multă artă : un dram de blîndeţe, două de smerenie, trei de caritate, patru de răbdare şi curăţenie sufletească şi trupească, şase grame de miere a iubirii de Dumnezeu şi trei măsuri de apă vie : lacrimile.

[1] Johannes von Nepomuk (1340—1393), teolog catolic din Boemia.

Îl înconjura pe acest spiţer un nimb de sfînt, îmbrăcat în mantie de hermelină. Un spiţer bogat.

Observînd tăcerea care se lăsase şi dorind să-l smulgă din ea pe doctorul Theophrast, doamna Gertrude, ascunzîndu-şi simţămîntul neplăcut, se gîndea că trebuie să umple ea acea apăsătoare pauză. Îl întrebă deci pe bărbatul din Einsiedeln :

— De ce preferaţi melisa ?

Cu graba aceea firească de a răspunde uneia din primele doamne ale oraşului Basel şi pentru a arăta şi noului venit că e şi medic şi farmacist, Oswaldus Baer răspunse el, lăudînd melisa :

— Melisa emană căldură de gradul doi şi uscăciune de gradul întîi. Curăţă de supărări negre, arzătoare, pline de mîhnire ; alungă tristeţea şi spaima, pricinuite de mîhnire. Iscă vise plăcute. Pentru soţul dumneavoastră va fi bine să aibă vise plăcute înaintea unei operaţii atît de grele.

Era curios că nimeni nu-i spusese domnului doctor Baer, că se făcea încercarea să se vină în alt chip de hac bolii. Theophrast nu-i spunea, fiindcă nu voia să se laude. Doctorul Truckenbrot, pentru a nu-i lua colegului vorba din gură. Iar doamna Gertrude tăcea, pentru că se gîndea la mîna acestui bărbat străin din Einsiedeln. Avea ceva deosebit. Cum a apucat punga bine strînsă, conţinînd iarbă de melisă, cum a deschis-o scoţînd o fărîmă de iarbă, şi cum a frămîntat-o între degete, cu uşurinţă şi hotărîre în acelaşi timp !

Doctorul Oswaldus Baer zîmbi doamnei Froben cu familiaritatea farmacistului preferat, şi-i spuse :

— Şi dumneavoastră puteţi folosi această plantă. Şi numai cei doi medici, Truckenbrot şi Theophrast, înţeleseră uşorul dispreţ faţă de reţetă. Vă puteţi spăla părul cu ea, pentru a nu încărunţi. Iar fierturile de melisă curăţă faţa de orice necurăţenii, doamnă Froben.

Chiar după prima explicaţie, cum că melisa emană căldură de gradul doi şi are gradul întîi de uscăciune, doctorul nostru Theophrast ar fi trebuit să-l întrerupă pentru a-i spune : „Nu sînt de acord cu împărţirea gradată a dumneavoastră, cu raportările la cele patru elemente, la temperamente şi umori. Teoria dumneavoastră despre rece şi cald, uscat şi umed nu stă în picioare. Eficacitatea unui medicament

nu se explică prin aceste raportări." Dar văzu sclipirea din ochii doamnei Froben, care nu simţise deloc înţepătura la adresa simplităţii reţetei, aşa că avea să se ducă acum acasă pentru a prepara planta după indicaţiile sale. „Dacă încep acum o discuţie despre împărţirea gradelor, nu va mai lua medicamentul pentru bolnav ; fără să-şi dea seama, va fi atrasă într-o dispută, pe care nici n-o poate pricepe. Aşadar, să-l lăsăm în această după-masă pe Oswaldus Baer să-ndruge ce vrea. Dar nu-i uşor, să te stăpîneşti, atunci cînd vorbeşte chiar despre părul cărunt. Of, Dumnezeule, ce talmeş-balmeş, alături de reţetă pentru frumuseţe, el recomandă melisa şi împotriva crampelor, căci iată-l pe preaînvăţatul farmacolog şi profesor universitar citîndu-l pe Pliniu [1], care spune că licoarea de melisă înlătură crampele stomacale şi e bună împotriva otrăvirii de natură animală.

Oswaldus Baer se nelinişti puţin, văzîndu-l pe doctorul străin cum miroase planta şi o încearcă.

— S-a înşelat oare ucenicul meu ? vru el să ştie.

— Nu, nu, e melisă.

— M-aş fi mirat să fie altceva, ar fi fost pentru prima oară că se întîmplă o greşeală în farmacia mea. Şi tocmai cînd servesc un asemenea om de seamă.

— Probabil că n-a fost bine depozitată, deoarece şi-a pierdut aroma şi aşa cum e, nu poate fi întrebuinţată.

Ce mai încoace, încolo, toate astea sînt cam neplăcute. Nu se discută asemenea lucruri în faţa clienţilor, în faţa doamnei Froben. În cazuri dintr-astea se recomandă : să adaogi fierturii puţin vin, sau încă o altă plantă, de pildă muşeţel. Oricum el, Oswaldus Baer nu mai are altă melisă. La drept vorbind, noua recoltă nici n-a ieşit încă.

Oswaldus Baer era jignit. Cu îndemînarea-i obişnuită doamna Gertrude reuşi să şteargă impresia neplăcută, spunînd bătrînului şi bunului doctor Truckenbrot, cît de plăcut fusese laxativul ce i-l recomandase ultima oară şi dacă n-ar vrea să-i mai scrie odată reţeta, pentru a o da domnului doctor Oswaldus Baer.

În timp ce Paulus Truckenbrot aşternea reţeta pe hîrtie, Theophrast îi spuse doamnei Gertrude :

---

[1] Pliniu cel Bătrîn (23—79 e.n.), autor roman. care a scris, printre altele, o *Istorie naturală*.

— Vă aduc melisă de la mine. Bagajul mi l-am lăsat la „Ulciorul roşu". Vă voi arăta apoi în bucătăria dumneavoastră, cum trebuie pregătită fiertura pentru bolnav.

Şi plecă repede, cu paşi siguri.

— Curios, spuse Oswaldus Baer, ca pentru sine, de ce o fi ales tocmai hanul „Ulciorul roşu". Sau l-o fi trimis cineva acolo. La Anna Wehrlich.

— Hangiţa de la „Ulciorul roşu" găteşte bine, răspunse Paulus Truckenbrot cu hotărîre, iar către doamna Froben spuse politicos: Dar nici pe departe atît de bine ca dumneavoastră.

Pe un ton de conversaţie uşoară, ea îi spuse cu abilitate:

— Sper să nu-mi deveniţi necredincios.

În trăsura lui Truckenbrot, la înapoiere, pe acelaşi ton de conversaţie uşoară, îl întrebă pe vechiul medic localnic:

— Ce părere aveţi despre bărbatul din Einsiedeln?

— Cred că întrebarea nu se referă la om, ci la metodă. În lunga mea viaţă am aflat că nu tot ce ni s-a predat la înaltele şcoli de medicină sînt juste. La boli, există multe aspecte care nu pot fi puse în concordanţă cu teoria celor patru umori. Mulţi o ştiu, nimeni nu o spune. Învăţătura primită e o casă prea îngustă. Noi ne-am adaptat însă la ea.

Întrebat, după ce metode vindec bolnavii, voi răspunde imediat, că după vechea învăţătură. Mi-e însă teamă că va veni cineva, care va spune lucrurilor pe nume. Şi-atunci voi fi întrebat, chemat poate, pentru a depune mărturie, după ce metode lucrez. Iar dacă voi recunoaşte cinstit că m-am îndepărtat de multă vreme de la învăţăturile vechi, că în practică nu e cu putinţă să te iei după ele în toate cazurile, atunci anumite persoane nu vor mai putea cheltui bani pentru spitalul meu. Aşa încît, am căzut la învoială ca noi, cei ce nu predăm în universităţi, să tăcem şi să ajutăm.

Desigur că între aceştia se mai află şi şarlatani, dar ei n-au nimic de-a face în această luptă.

Şi la luptă se va ajunge. Deplîng numai faptul că bătălia aceasta trebuie să se desfăşoare tocmai în oraşul în care trăiesc. E mult mai plăcut cînd o poţi observa de departe. În anumite împrejurări ai putea chiar scoate pe ascuns un mic strigăt de luptă, chiar să fluturi şi un steguleţ. Asta nu poate strica nimănui, şi mai ales, nu ţie însuţi. Dar aşa, în propriu-ţi oraş, unde fiecare te ştie şi te vede?

Doctorul nu era un guraliv. Vorbea despre el însuşi foarte repede, de-abia auzit şi fără de patimă, ca despre un străin.

— Da, mi-e teamă. Dacă mai tîrziu se instituie o comisie, care să cerceteze cu de-amănuntul pe cine am îngrijit ? Şi n-or să vrea să ştie dacă au fost suferinzi de fiere, ficat, inimă, stomac, ci vor întreba dacă erau prieteni cu Thomas Müntzer [1], discipoli ai lui Martin Luther [2] sau ai lui Hans Denck [3] din Strassburg ! Pronunţînd numele lui Hans Denck, se uită la doamna Froben şi văzu că nu ştie cine e, că nu auzise niciodată nimic despre el, aşa că adăugă şovăitor : E unul dintr-aceia care vorbeşte de împărţirea bunurilor lumii, un adept al sectei mennoniţilor [4]. Da, asta spun şi eu cîteodată ajutoarelor mele din spital. Trebuie să ne fie teamă, să tremurăm ca nu cumva vreun bolnav, care părăseşte sănătos spitalul, să fie un mennonit. Pînă şi la ce han ai poposit cîntăreşte greu. Ştiţi ce se spune despre hanul „Ulciorul roşu" ? Că la mesele de acolo s-ar fi aşezat mennoniţi, şi-ar fi băut vin. Da, trebuie să ne temem, nu fiindcă nu-mi cunosc meseria de medic, ci pentru că ne tîrăsc după ei în războiul pe care-l declară pretutindeni celor care caută dreptatea. Dacă îngrijesc un ţăran, mi se poate reproşa de ce l-am ajutat, fără să le fi adus lor la cunoştinţă. Şi dacă le-aş spune : e un om. Mi-ar răspunde doar atît : fireşte. Dar vă place să vă plimbaţi în noua dumneavoastră trăsură, nu-i aşa ?

Aş fi dorit ca doctorul din Einsiedeln să nu fi venit tocmai aici. Ştiu că va stîrni vîlvă. Nu poate altfel, fiind tînăr. Şi cînd eşti tînăr şi cunoşti şi înţelegi atîtea, nu se

---

[1] Thomas Müntzer (aprox. 1490—1525), gînditor şi umanist german, ideolog al Reformei din Germania şi unul dintre conducătorii Războiului ţărănesc german.

[2] Martin Luther (1483—1546), întemeietorul protestantismului german (luteranismul), a fost un reformator moderat, apărător al intereselor principilor şi burgerilor germani. A avut o atitudine ostilă faţă de Războiul ţărănesc german.

[3] Johannes Denck (aprox. 1495—1527), teolog protestant, autor de traduceri din *Vechiul Testament*.

[4] Sectă evanghelică, urmînd învăţătura lui Menno Simons' (1492—1559) ; mennoniţii propovăduiau botezul la vîrstă adultă şi refuzau depunerea oricărui jurămînt. Li se spunea şi anabaptişti.

poate să nu stîrnești vîlvă și să strigi. Altfel, mai bine nici să nu te apuci s-o faci.

Cu toate astea aștept, am așteptat tot timpul ca, în sfîrșit, să vină cineva să le-o spună. Ar fi o mare dezamăgire, dacă răsunetul ce însoțește numele lui Hohenheim, s-ar dovedi înșelător.

Trăsura se opri pe neașteptate.

— Am ajuns, stimată doamnă Froben. Și parcă n-ar mai fi existat nimic pe lumea asta, decît vocea repezită și lipsită de patimă.

Cînd doctorul îi povestise despre spaima lui, o cuprinsese compătimirea. Se uită la mîna lui, mare și calmă, bătrînă ; dar care încă nu tremura. Acest „încă" nu i l-ar fi putut spune acum, căci l-ar fi mîhnit. Așa că se întoarse la bolnav, în casa ei, casa lui Froben. Ca-ntotdeauna, era mereu plină de lume.

Și așa va rămîne și de-acum înainte. Toată ziua începînd de dimineață, Froben va lucra în tipografia lui, și va spune ca de obicei : „Ce nu fac singur, nu-i făcut". La amiază nu va mai sosi sfîrșit de oboseală, de atîta stat în picioare. Ea-i va pregăti supa, carnea, peștele, după recomandarea doctorului Theophrast ; va accepta ca, de-acum înainte, pentru un timp, pe care el însuși îl va hotărî, omul din Einsiedeln să vină zilnic la ei.

4

Hanul „Ulciorul roșu" nu trebuie descris. Nu felul cum arăta pe dinăuntru făcea faima lui, nici măcar bucătăria lui. Faima se datora ospitalității hangiței. Felului ei îndatoritor de a fi. Oricine, chiar și un străin despre care știa că a doua zi nu va mai zăbovi în oraș, era servit cu grijă. Și căpăta de îndată, fără să fie întrebat, o supă. Anna Wehrlich aducea ea singură supa fiecărui nou-sosit, așezîndu-se lîngă dînsul la masă și vorbindu-i despre cîini, cai, haine, vreme. Crea astfel o atmosferă plăcută ; era, ca și cum ai fi sosit acasă. O adevărată artă de a fi atent, fără a te vîrî în sufletul omului. Anna Wehrlich era, firește, curioasă, iar ceea ce spunea nu vădea totdeauna prea mare istețime. Doctorului nou-venit îi spuse seara, cînd acesta ajunse în sfîrșit să mănînce supa :

— Oamenii parcă-s smintiţi. Unii cer două, trei tarfurii ; cred că aş pune în supă o plantă deosebită. Ei zic — vai, nici nu vă pot povesti ce, să nu vă tulbure, tinere doctor. Trecea uneori de la un ton familiar la unul confidenţial. Să nu vă faceţi apoi prea multe gînduri.

Cine-i poate lua în nume de rău Annei cînd îl întrebă ce crede despre dragoste ? Doctorul călătorise doar prin toată lumea aproape, după cum se aude, prin Spania, Anglia, în Africa, la turci, la danezi. Ce chip de femeie îi răsare în faţa ochilor, cînd cutreieră cu amintirea din nou toate ţările prin care-a fost ?

Ca unul trecut prin multe, el surîde îngăduitor, ştiind că un bărbat e cîntărit şi după ce femei păstrează ascunse în adîncul sufletului său. Faţă de Anna n-are nici o ezitare şi-i spune foarte simplu şi foarte cinstit :

— Düweke o chema. Porumbiţa, olandeza. Femeia pe care n-am văzut-o niciodată. Fugara. Iubita regelui Danemarcei.

Cu acest prilej povesteşte doctorul Theophrast hangiţei de la „Ulciorul roşu" despre fericirea şi sfîrşitul bunului rege Christian [1] al Danemarcei la care slujise ca medic de campanie.

În fond nu era povestea regelui şi nici a iubitei sale ; era parabola nebunului.

Şi-ncepu :

— Da, Anna, cînd s-a aflat acum şase ani că regele Danemarcei vrea să-şi ducă stindardul pînă în Suedia, era un entuziasm ca de cruciadă. Voia să-i elibereze şi acolo pe ţărani. Şi mi-am spus că vor avea nevoie de un medic, pentru această campanie.

— Ce-aţi vrut să fiţi, medic de campanie sau medicul personal al acestui rege şi al porumbiţei lui ?

— Aveam douăzeci şi şapte de ani şi doream să fiu medicul regelui, dar numai al acestui rege. Pentru mine el era regele dreptăţii. Voiam să-i alung tristeţea. Se spunea că de la moartea porumbiţei sale, n-a mai rîs niciodată. Erau trei ani de atunci. Doream să cercetez cu ce otravă fusese ucisă Düweke.

---

[1] Christian al II-lea (1481—1559).

Anna asculta cu patimă, o patimă care o făcea să caşte gura, fără să-şi dea seama, uitînd de toate. De Basel, de „Ulciorul roşu" şi de flecăreala despre supele ei.

Vedea în faţa ochilor ei Copenhaga şi pe tînărul de douăzeci şi şapte de ani stînd în faţa marelui, puternicului şi preaiubitului rege al danezilor, Christian al II-lea, a bărbatului care, chiar şi după moartea iubitei sale, se simţea atît de apropiat de ea, de parcă ar fi fost vrăjit.

Doctorul Theophrast e pe punctul de a deveni medicul curant al unui rege bun, în care săracii îşi pun întreaga speranţă. Acum a şi ajuns medicul curant al regelui, poate să aibă puterea în mînă, îl poate înrîuri pe pacient, îl poate cîrmi după voinţa sa. Ispita îi şopteşte : Poţi deveni regent. Poţi ajuta oamenilor de două ori : cu arta de a vindeca şi cu arta unei drepte cîrmuiri. Aleluia.

N-are nici o importanţă cît a rămas doctorul Theophrast la curte ; zile, săptămîni, luni. Poate fusese de-ajuns acea singură amiază.

Poftit la masa regelui. Soarele străluceşte peste covoarele albastre, peste jilţurile albastre, cu lemnul de culoare deschisă, caldă. Miros îmbietor de supă, peşte şi vînat, mere coapte. Marea sufragerie e încă aproape goală.

Aici aşa-i obiceiul : Mai întîi intră regele.

Numai medicul, firește, omul de încredere al casei, are dreptul şi poate să treacă prin toate încăperile fără să ceară voie. E de datoria lui să cerceteze felurile de mîncare, pentru ca nu cumva blestemata otravă, care a răpus viaţa porumbiţei, să fie adusă din nou la masă. Aşa s-a întîmplat ca în această amiază, doctorul să se ivească în sala albastră, plină de soare, înaintea regelui. Şi-acolo se află numai cîinii, mulţi, de diferite culori, de diferite rase, mari, mici. Castronaşele sînt gata pregătite pe duşumea şi ei schiaună în plăcută aşteptare. Poate sînt cam neastîmpăraţi, dar nu prea mult, căci sînt bine dresaţi.

În amiaza asta luminoasă doctorul nostru zăreşte în mijlocul cîinilor un om. Un om, nu mai mare decît cel mai mare cîine, abia de i se văd picioarele. Capul, fără de gît, e aşezat pe spatele-i cocoşat. Se hîrjoneşte cu cîinii, aşteaptă cu cîinii, vorbeşte cu cîinii, limba-i e împleticită. Un monstru oribil, dar blajin, plin de voioşie neliniştitoare.

N-a ieşit tîrîndu-se de sub masă, pentru a se recomanda : Sînt nebunul. Nu era necesar să se recomande, căci purta veşnic tichia, de care atîrna minusculul clopoţel.

Iar doctorul Theophrast văzu că acest om era ţinut ca un cîine, îşi primea castronul cu mîncare pe jos, alături de cîini şi era arătat oaspeţilor, asemenea celorlalte curiozităţi ale palatului : ceasul, gangul subteran, fîntînile, curtea în care erau închişi cîinii de vînătoare.

Era o prăpastie adîncă, de netrecut, între stăpînul ce sta la masă şi omul acela care sta jos, lîngă castronaşu-i de lemn, între cîini. Cu toate acestea, nebunul se scula uneori de jos şi vorbea cu regele, cum nimeni altul n-ar fi îndrăznit s-o facă. Pe faţă, fără tainice alegorii.

La acest prînz, Theophrast nu mîncă nimic. Nici unul dintre comeseni nu observă asta.

— M-ai întrebat, Anna, dacă oamenii pot trece prin foc ? Am văzut-o cu ochii mei, în războiul danez. Pentru acest rege, soldaţii treceau prin flăcări. Ofiţerii ajutau desigur puţin natura, îmbrăcîndu-i pe soldaţi cu halate ude. Şi au trecut. Dar nebunul, el ce-i ? Nebunul e asemenea unui tîmplar, care ar vrea să cioplească folosind secera. Şi cînd un nebun vede că oamenii îmbrăcaţi în halate ude trec nevătămaţi prin foc, atunci vrea şi el. Şi o şi face, în nebunia lui. A trecut şi el fără să se ardă, a şi cucerit o casă a duşmanului, dar din acea zi a început să bolească. „Ai fost beat ?" l-am întrebat, cînd am venit să-l văd. „Nu, mi-a spus, nu beau niciodată." „Vai, i-am zis, un lăncier şi un porc trebuie să fie totdeauna băuţi. Căci nu ştiu niciodată cînd sînt înjunghiaţi, cînd trebuie să moară."

A rîs, dar s-a oprit brusc, rugîndu-mă : „Nu-ţi ridica mîinile de pe mine şi rămîi aşa, pînă am să-mi dau duhul".

„N-ai să mori, i-am spus, în orice caz, nu acum." I-am spus-o fără să şovăi, dar în sinea mea şovăiam. Mi-era tare milă de el, cum zăcea acolo. Îl mai aveam în faţa ochilor, vesel şi vioi, stînd printre cîini, lingîndu-şi castronaşul de lemn, ca şi ei, lingînd mîinile regelui, asemenea lor. Dar în clipa în care tînjeam să-l văd făcînd măcar asta, căci atunci ştiam că ar fi fost sănătos, în aceeaşi clipă mi-am dat seama că va trebui să moară. Pentru că ajunsese să înţeleagă. L-am auzit vorbind cu voce schimbată, smerită, şi fără să mai fie copilărească. O voce foarte limpede.

„Ca să vorbim drept, mi-a zis nebunul bolnav, regele acesta nu-i un rege bun. E prea mic pentru a păşi în fruntea lumii, ca rege al dreptăţii. Va fi uitat, fiindcă n-a ştiut totuşi ce-i dragostea. Oamenii credeau că posedă taina iubirii, pentru că Düwecke, olandeza, porumbiţa, a venit la dînsul. Dar el n-a înţeles-o. Porumbiţa era pentru noi ca o sfîntă. Fusese nevoită să fugă din Olanda. Fusese prigonită acolo, din pricină că, adeseori, cîntase în public cîntece batjocoritoare împotriva guvernatorului spaniol al Ţărilor-de-Jos. Ea adusese cu sine un aer de nesupunere ; de iubire, iubire pentru cei zvîrliţi de marea celor îndestulaţi, iubire pentru cei însetaţi şi cei jefuiţi de pe ţărmul cel mare şi fără de umbră. În faţa regelui Danemarcei nu sta numai porumbiţa. Iar el nu asculta numai glasul ei, ci al tuturor asupriţilor şi umiliţilor. Asta-i iubirea cea mai puternică. Ea va dăinui în lume. Iubirea care te sileşte să fii de partea dreptăţii.

Şi aşa s-a întîmplat cu regele. El a şters fraza pe care trebuise s-o iscălească la încoronare : Regele acordă nobilimii dreptul de a dispune de munca şi de viaţa ţăranilor săi.

Atunci nobilii s-au supărat pe el, iar cavalerii nu s-au mai socotit legaţi de jurămîntul depus în faţa regelui. Aşa a căpătat regele faima de a fi un prieten al ţărănimii. Şi din această pricină au alergat atîţia sub stindardul său ; pentru că interzisese nobilimii dreptul de a dispune de viaţa ţăranilor săi şi pentru că a dat legi care să ocrotească viaţa celor năpăstuiţi. Dar el o făcuse pentru ca negoţul din porturile ţării să nu sufere.

Clarviziunea nebunului pe moarte. A fost în stare să spună tot ce ştia.

„Unul dintre nobili, mi-a povestit nebunul, a otrăvit-o pe Düwecke, la îndemnul curtenilor. Ei credeau că odată cu pieirea porumbiţei, vor pieri şi ideile ei. Mi-e ruşine că i-am lins regelui mîna şi că am trăit printre cîinii lui."

Cînd i-am luat mîna, pentru a-l linişti, s-a uitat la mine, mi-a zîmbit şi n-a mai spus nimic. Şi zîmbetul îi era foarte limpede. După o bucată de vreme, a spus desluşit : „Nu-ţi lua mîna de pe mine". Şi m-a întrebat : „Şi după moarte tot nebun am să fiu ?"

Răspunderea medicului în faţa celui ce moare. El nu putea ocoli răspunsul, fiecărind la întîmplare. Şi nici n-ar fi putut să-i spună : nu vei mai fi nimic după moarte.

Theophrast ridică vocea, pentru ca bufonul să-l poată auzi: „Cine va fi schilod după moarte? Nimeni. Chiar dacă s-a născut strîmb şi schilod."

Nebunul surîse din nou: „Păcat că nu te-am cunoscut înainte. Noi amîndoi în slujba acestui rege: tu, medicul lui, eu, nebunul lui. Sîntem fraţi."

Mulţi îşi vor închipui, îi spuse mai departe doctorul Theophrast hangiţei Anna Wehrlich, de la „Ulciorul roşu", mulţi îşi vor închipui că atunci cînd zic că nebunul e fratele meu, o fac pentru că şi eu sînt mic şi cam strîmb şi pentru că am chelit. Nu în înfăţişare se vede nebunia.

Nebunul e fratele meu, pentru că munca mea pe lîngă rege mi se pare asemănătoare cu a lui. În voia tiranicelor capricii ale unui singur om.

Cînd regele se vaită, vin şi-i spun adevărul, fără să-l împodobesc, ca şi nebunul: Dacă tu, rege vei continua să fii tot atît de mîncău şi beţivan ca pînă acum, nu mai ai mult de trăit. Eşti necumpătat şi lipsit de înţelepciune faţă de propriu-ţi trup. Eu ştiu ce mîncăruri îţi folosesc şi care îţi strică. Cînd sînt de faţă, mă asculţi; cum am întors însă spatele, uiţi totul, cazi în mii de ispite, care nu mai sînt ispite pentru tine. Tu porunceşti şi capeţi tot ce vrei.

Ispita era mare pentru mine: prin rege să iau parte la putere. Să dau sfaturi şi să fiu stăpîn, fără a fi stăpîn.

Dar nebunul a murit atunci sub mîna mea.

— O, doamne, bietul micuţ. Nu l-aţi putut salva?

Anna Wehrlich era plină de compătimire.

— Eu sînt nebunul. Medicul regelui e nebunul.

5

Femeile se schimbă la faţă, cînd Bonifacius Amerbach intră undeva.

Bonifacius Amerbach, profesor în drept şi rector al Universităţii e un bărbat, cum de fapt numai în vis îl întîlneşti. Pesemne că Dumnezeu a avut atunci un ceas hărăzit lui Amerbach, cînd profesorul a fost creat din neant. Argila cea mai frumoasă, fără nici un cusur, pentru trupul lui mlădios şi drept. Faţa i-a fost făurită de un înger anume, care după aceea n-a mai avut dreptul să creeze alţi oameni, pentru că acest cap era cu mult prea frumos. Dumnezeu — în-

susi, în afară de suflare, i-a mai dat rara strălucire a ochilor. Părul blond-roşcat şi siguranţa de sine : „Nici nu trebuie să întind mîna. Ele vin la mine şi mi se dăruie. Numai că mă văd şi sînt cuprinse de-o dulce înfiorare."

În jurul lui domneşte plăcuta atmosferă a belşugului. Casa părintească, întinsa familie, domeniile mînăstireşti, tiparniţa tatălui şi pe deasupra — Amor, Bachus, dragoste, vin, noroc.

Nimeni nu i-ar fi luat în nume de rău dacă n-ar fi făcut nimic altceva decît să se plimbe pe străzi şi să salute ici şi colo. Dar el lucrează. S-a dedicat ştiinţei, gustă binefacerile gîndirii.

Iată-l intrînd la „Ulciorul roşu". El are acest drept, şi-l poate îngădui. Nimeni nu va cleveti în spatele lui. Ia te uită, tocmai în acest han ? Orice îi este îngăduit. Copilul răsfăţat al oraşului.

Şi după uşoara, fără de seamăn înclinare a capului către Anna, îl salută pe doctorul Theophrast ca pe un prieten cu care a făcut drumuri lungi şi cu care a petrecut zile de-a rîndul. Şi cînd te gîndeşti că-l cunoscuse de-abia de curînd în casa Froben !

Tatăl lui Amerbach, Johann a avut lipsa de scrupule trebuincioasă atunci cînd vrei să te îmbogăţeşti, făcînd comerţ cu cărţile.

Aceleaşi cerinţe de la viaţă le are şi fiul. Şi nici măcar în vis nu se frămîntă : „Nebunul e frate cu mine. Fratele meu, Basilius, e încă student, ca să spunem aşa. Şi pe deasupra e mai în vîrstă decît mine."

În acea seară, cînd Bonifacius Amerbach s-a aşezat la masa lui Theophrast, pe omul din Einsiedeln îl cuprinsese oboseala. Şi odată cu oboseala şi îndoiala. L-am lăsat să spere pe pacientul meu, Froben. Aveam dreptul să-i trezesc această nădejde ? De la alţi pacienţi, chinuţi de aceleaşi suferinţe, am dobîndit experienţa că nu trebuie tăiat piciorul. Dacă bolnavul are singur grijă de sine, dacă se ţine de prescripţii : ce trebuie şi ce nu trebuie să mănînce, ar putea, ca şi ceilalţi — pe care i-am văzut şi îngrijit — să se mai plimbe încă mulţi ani de-acum încolo pe amîndouă picioarele, prin străzile oraşului Basel. Dar mai există întotdeauna o anumită umbră de nesiguranţă, de incertitudine, necunoscută şi neştiută de nimeni.

Paulus Truckenbrot se simţea răspunzător ; se întîmplase ceva neaşteptat. În valul de entuziasm care cuprinsese casa Froben, Erasm spusese : Eremitul, adică omul din Einsiedeln, ar trebui să fie medicul oraşului nostru. Dintre cei aflaţi în jurul mesei la Froben, şi care dăduseră aprobator din cap, nu era nici unul medic. Ei nu puteau cunoaşte greutăţile cu care avea de luptat un medic al oraşului. Desigur că nu voia să-l influenţeze pe tînărul său coleg din Einsiedeln şi nici să-l sfătuiască să nu primească. Voia doar să discute cu el, poate nici măcar despre vorba aruncată de Erasm. Oaspetele să nu fie singur în această primă seară. Bine că Bonifacius Amerbach se şi afla la masă. De fapt, lipsea cuvîntul lui Oekolampad către renumitul doctor. Cei doi din Basel ştiau acest lucru şi poate pentru asta şi veniseră, fiecare din propriul lui îndemn.

Firește nu trebuie să-ţi pui totul prea la inimă, dar un salut de întîmpinare ar fi fost nimerit. Amerbach îşi dăduse seama de asta. Avea lipsa de scrupule a tatălui său dar şi sensibilitatea moştenitorului. El fu acela care rosti primul numele lui Oekolampad. Cu respect ; nimeni nu se putea sustrage influenţei acestui bărbat, marele predicator din Basel, cît şi a mai marelui dascăl al acestuia.

— Nu spuneţi despre el că este un Luther al oraşului Basel, căci nu este. Baselul e altceva.

Truckenbrot îl întrerupse pe Amerbach :

— Tot ce se întîmplă acum, trebuie explicat din punct de vedere istoric. De pildă : În 1439, marele an al foametei, au sosit din ţinutul Sund grîne şi acestea erau ale Austriei şi ale nobilimii. Vecinii şi prietenii oraşului, care l-ar fi putut ajuta şi au refuzat s-o facă, au fost înregistraţi într-un document oficial. De atunci, an de an, la primărie, se dă citire în public acestor nume. Dar şi acum, dacă oraşul Basel are nevoie de pîine trebuie să ceară Habsburgilor, Austriei. Oekolampad trebuie să ţină seama de acest lucru.

Vioi, ca-ntotdeauna, Amerbach ripostă :

— Nu vorbiţi aşa ca şi cum Oekolampad ar fi făcut o greşeală, înţelegîndu-se cu adunarea canonicilor în privinţa arhivei. De ce să nu le-o fi predat lor, domnilor de veche credinţă, că doar e proprietatea lor ?

Oaspetele întrebă :

— N-ar fi fost importantă această arhivă pentru Universitate ?

Amerbach îl lămuri cu superioritatea inițiatului :

— Dacă vrei să convieţuieşti în pace cu ceilalţi, în acelaşi oraş, nu poţi fi meschin. Şi adăugă : Oekolampad poate fi foarte mulţumit ; de la 26 iulie încoace puterea lui a crescut.

O spuse în aşa fel, încît să nu se poată deduce în ce măsură participase el însuşi la aceasta. Constata doar, nimic mai mult.

— Da, se vede după odăile de dormit, observă Truckenbrot.

— Trebuie să ne explicaţi asta, ceru Amerbach.

— Mă rog.

Bietul Theophrast, cel obosit de drum ! Doctorul nostru Truckenbrot are chef de trăncăneală. Dar e prea bătrîn, ca să poţi pune capăt acestei vorbării. Aşa că Truckenbrot începe prin a-l cita pe Oekolampad : Nu sărăcia e o virtute, ci dragostea pentru sărăcie.

Oekolampad se arăta cumpănit cînd era vorba de bunurile pămînteşti, de bogăţii, de cîştiguri, de bunăstare. Nici el nu o scotea la capăt fără sprijinul sfîntului Anton. Dar şi-l potrivea pe măsura lui. Deşi Anton se retrăsese în pustie şi nu fusese ispitit de bogăţiile din jur, nu întreprinsese nimic împotriva abundenţei ce se întindea mereu. Personal, se lipsise de această abundenţă. Oekolampad interpreta învăţătura în felul său ; era cumpătat la mîncare. Nu pentru că ar fi fost bolnav, sau fiindcă ar fi avut dureri, dar era cu adevărat modest. Şi cine-i păşea pragul putea să vadă că la el domneşte cumpătarea. Vin nu se servea, la peşte nu se adăuga sos. Se scula odată cu zorile. Camera lui era mobilată numai cu strictul necesar. O bucată de pămînt sterp, în mijlocul frumoasei grădini, care era oraşul Basel.

Printre oamenii bogaţi, se aflau din nou acum unii domni şi doamne, care începuseră să-şi potrivească întreaga lor viaţă în felul lui Oekolampad. Scaunele tari-Oekolampad, băncile tari-Oekolampad. Cîte unii îşi făcuseră, pentru propria lor linişte sufletească, cîte un colţişor-Oekolampad. Arătau astfel dragostea lor de sărăcie. Iar văduvele bătrîne, singuratice, bolnăvicioase îşi rînduiseră dormitoare-Oekolampad, cu patul

tare şi fără pernă sub cap. Şi nici măcar un crucifix pe perete.

De ce nu-şi poate oare nimeni stăpîni rîsul în faţa acestor lucruri întristătoare ? Nici tu, Theophrast ! Truckenbrot mai spuse, bineînţeles, şi povestea suferinţelor lui Oekolampad, în legătură cu cîrnatul uriaş.

— Într-o zi, calfele de măcelari au defilat prin Basel cu un cîrnat lung şi mare, un cîrnat uriaş. Douăzeci de ucenici au trebuit să-l ducă. Era mai mult decît un cortegiu carnavalesc. Întreaga lor artă era pusă la vedere. Oekolampad l-a văzut şi a tunat şi-a fulgerat împotrivă. În asemenea timpuri să cari prin oraş cîrnatul uriaş, ce nesocotinţă, ce risipă, ce provocare ! Nu era şi aşa destulă agitaţie ? Drumurile nu erau pline de înfometaţi, îngheţaţi, lipsiţi de cămin, tîlhari, hoţi, ucigaşi, haimanale, tîrfe, iobagi, fugiţi sau eliberaţi, răniţi ? Foamete şi nelegiuiri în întreaga lume. Un asemenea cîrnat nu stîrneşte oare pofta vagabonzilor ? Şi Oekolampad se refugie la sfîntul său Anton, în sărăcăcioasa lui odaie. Se ferea din calea uriaşului cîrnat.

Pentru a putea trece cu cortegiul şi prin străzile înguste, cîrnăţarii construiseră o prăjină anume pentru susţinerea cîrnatului. De prăjină fuseseră fixate balamale. Bietul Oekolampad ştie, şi odată cu el ştim şi noi toţi : marele, uriaşul cîrnat, bine umplut şi gustos condimentat, e plimbat prin tot oraşul. Şi în acelaşi timp se uită şi cei mai săraci dintre săraci, şi nici în gînd nu îndrăznesc să spere că vor căpăta măcar o fărîmiţă de cîrnat. Ei ştiu : Nici măcar o bucată de coajă nu li se va arunca. Mai curînd li s-ar îngădui cîinilor să ia parte la ospăţ.

Anna, hangiţa de la „Ulciorul roşu" era dezamăgită ; numai poveşti vechi, pe care le ştia de mult. De ce tăcea oaspetele, străinul ? Curios, omul acesta, pe care nu-l cunoştea, îi era mai apropiat decît cei doi localnici, care treceau zilnic pe la casa ei. Vru să spună ceva, ce numai el ar fi putut înţelege. Ce tot laudă ei atît oraşul ? Să punem lucrurile la punct. Anna era o femeie iute. Aşa că exprimă ceea ce abia apucase să gîndească :

— Avem un oraş sănătos. Avem de toate : farmacişti, un medic al oraşului, croitori, cioplitori în piatră, moaşe, mai cu seamă cea saşie, cu mîna uşoară. Doar tonţii, surzii, proştii sînt scoşi în brînci afară din oraş. Noi numim asta

eliberarea şi curăţirea vieţii publice, întru cinstirea şi bunul renume al oraşului.

Fuseseră rostite cuvintele „medic al oraşului". Iar Truckenbrot se simţise obligat să spună omului din Einsiedeln — chiar dacă acesta era obosit şi nu prea vorbea — ce îl adusese, de fapt, acolo. Nu cunoştea parabola cu medicul şi nebunul, dar îi zugrăvi, aşa cum vedea el, imaginea unui medic al oraşului.

— Să fii medic al oraşului înseamnă să te afli la cheremul tuturor. Trebuie să te rosteşti în cazul unor certuri asupra onorariului şi a medicamentelor. Dar să zicem că asta e întrucîtva uşor ; există însă alte lucruri mai grele de făcut. Trebuie să fii medic legist — în caz de accident sau crimă. Cînd există bănuiala că va izbucni o epidemie, trebuie să hotărăşti cine e obligat să părăsească oraşul. Şi ce te vei face, în cazul cînd persoana aparţine unei familii bogate ?

Cunosc o poveste din oraşul meu, petrecută în anul 1382, în care e vorba de o doamnă Spisselin. Închipuiţi-vă că sînteţi chemat să vă daţi avizul, după preceptul : viaţa omului şi onoarea medicului. Nu vreau să vă sperii, dar se poate întîmpla să se cheme şi : viaţa medicului. Aşadar, doamna Spisselin a aruncat cu piatra în copilul evreului Ruben, rănindu-l. Medicul trebuie să constate dacă e într-adevăr vorba de o rană. Şi de-i aşa, atunci să stabilească dacă rana a fost provocată cu adevărat de piatră. Mulţi oameni au văzut ce s-a întîmplat, însă doamna Spisselin e soţia lui Spisselin, iar copilul, e copilul lui Ruben. Înţelegeţi. Cu toate că existau martori care văzuseră cum a aruncat piatra, medicul a hotărît : n-a fost nici o piatră, copilul a căzut şi s-a rănit la cap. Doar copiii cad adeseori, nu-i aşa ? Istoria medicinii în oraşul Basel începe pentru mine cu piatra femeii lui Spisselin. Se poate ca judecata mea să vi se pară părtinitoare. Preceptul suna însă astfel : viaţa omului şi onoarea medicului.

6

Pe cînd cei trei oameni stau liniştiţi la hanul „Ulciorul roşu", în oraş nu se întîmplă nimic ? De bună seamă că da. Se întîmplă ce se-ntîmplă totdeauna la Basel. Omul care ves-

teşte orele trece pe străzile oraşului şi cînd anunţă ora, pentru unii e ceasul dragostei, iar pentru alţii, cel al morţii.

Desigur că unii hoţi stau să plănuiască, în această noapte, prin ce fereastră, în ce casă ar putea pătrunde. Dar nu despre asta e vorba. Oraşul e un cîmp de luptă, iar lupta nu încetează, cum încetează de obicei bătăliile în timpul nopţii. E un alt soi de luptă, iar armele sînt şi ele altele. Basel, oraş de graniţă : cum să fie condus oraşul, de către cine ? Pentru a-ţi întinde puterea departe, în afara oraşului. În paşnicul oraş înconjurat de ziduri, totul e încă nehotărît şi fiecare nădăjduieşte să fie el cel ce cîştigă. Canonicii de veche credinţă ar dori să restabilească pe deplin fosta lor strălucire şi înrîurire, vechile lor obiceiuri şi venituri. „Ocară şi ruşine pentru faptul că în frumoasa noastră biserică a sfîntului Martin, Carlin, discipolul lui Oekolampad, se bucură de o mare de ascultători, cum ai noştri de mult n-au mai avut. Asta înseamnă că trebuie să ne înfăţişăm ideile într-un veşmînt mai plăcut."

Iată-l pe tînărul şi trufaşul canonic Cornelius von Lichtenfels, care cumpăneşte în această noapte cum s-ar putea face ca viaţa să devină din nou aşa cum a fost înainte de pătrunderea acelora ce citesc şi cîntă slujbele religioase în limba poporului şi nu în limba latină. Cu Oekolampad e de acord numai într-o privinţă : şi el socoate că bunăstarea e pricina decăderii moravurilor. Goana după bunurile lumeşti îi abate pe oameni de la aspiraţia către cea mai adîncă smerenie. El, Cornelius von Lichtenfels, va scrie o carte despre viaţa unui sfînt, pe care fiecare om cinstit să şi-l poată lua drept pildă : viaţa sfîntului Benedict.

Dar Carlin ? În seara aceasta e destul să ştim că el, predicatorul ales al bisericii Sfîntului Martin, nu se bizuia numai pe înfăţişarea şi gesturile lui largi, pe care îi plăcea să le facă. Ştia că i se cere mai mult. Deci, trebuie să şi ştie mai mult. Ca să-i poţi combate pe preoţii de veche credinţă trebuie mai întîi să-i cunoşti. În noaptea asta a citit ce susţine părintele bisericii Hieronymus despre arta predicatorului. Hieronymus constatase că lacrimile din ochii credincioşilor sînt întru lauda predicatorului, şi de atunci folosise acest mijloc ce nu da greş.

Împotriva îndemnurilor sfîntului Hieronymus, Carlin spunea, însă, învăluit în taina ce stăruie în jurul puterii :

„Predicile mele să nu tulbure cu lacrimi ochii voştri. Cînd mă ascultaţi, să şi vedeţi. Şi să-nvăţaţi. Acel predicator, care nu poate face pe alţii să şi rîdă, moare." Carlin răspîndea încredere.

„Aşadar, eliberează-ţi, Carlin, credincioşii de frica de care vechii preoţi nu i-au eliberat, frică de acea dublă fire a omului : cea din lăuntru şi cea din afară".

Părintele bisericii Hieronymus predica : „Firea exterioară a omului spune : Sînt din carne şi vîndut păcatelor, căci nu ştiu ce fac".

Frica naşte veşnicul sentiment de vinovăţie. Şi din acest sentiment de vinovăţie provin şi supunerea faţă de slujitorii lui Dumnezeu pe pămînt şi credinţa că nu se cade să vrei să-ţi depăşeşti limitele stării tale.

Împotriva celor propovăduite, în care se spune : „Eşti vinovat chiar numai pentru că te-ai născut ; vinovat pentru pierderea paradisului ; vinovat de moartea celui crucificat ; vinovat pentru supliciul sfîntului Sebastian ; de chinurile sfîntului Laurenţiu ; vinovat, vinovat. Împotriva acestei uimitoare îmbinări, a acestei construcţii tradiţionale, protectoare, tu, Carlin, nu te ai decît pe tine însuţi şi cuvintele tale."

Şi nici Erasm fireşte că nu dormea în noaptea asta. Se gîndea la obrăznicia şi îngîmfarea scribilor şi canonicilor papali. Aceşti lingăi învăţaţi nu spun stăpînilor lor decît : domnie, domeniu, spade, chei, autoritate. Şi se simţea bolnav, prea slab pentru a lupta. Se linişti doar cînd îşi zise : „Se află acum la noi în oraş un medic bun, vrednic de încredere". Găsi şi formula prin care-l va caracteriza de-acum înainte pe Theophrast von Hohenheim : foarte învăţatul doctor şi eremit.

În acea noapte se aflau pe drum şi preoţi, aşteptaţi cu sufletul la gură de bolnavi, pentru ultima împărtăşanie.

În acea noapte, zărind prin fereastră un preot zelos ce mergea grăbit, Oekolampad se gîndi la ultima împărtăşanie a celor de veche credinţă. Şi despre acest lucru trebuie să scrie, despre lipsa de putere a versetului biblic : „Cu această sfîntă miruire şi milă cerească, ierte-ţi Domnul tot ce-ai păcătuit prin cele cinci simţuri, prin văz, auz, miros, pipăit, gust".

„Și cînd viața mi s-ar apropia de sfîrșit, ar trebui de fapt să vină în grabă trei preoți, căci pînă acum am trăit trei vieți. Și aș avea o întreită îndoială că ruga lor ar avea vreo trecere în fața lui Dumnezeu. Căci, în fiecare din aceste trei vieți, am văzut, ceea ce n-ar fi trebuit să văd ; am auzit, ceea ce n-am vrut să aud ; am mirosit, ceea ce nu sufeream ; am pus mîna, pe ceea ce nu trebuia ; am gustat, ceea ce mai bine n-aș fi pus niciodată în gură.

În prima mea viață, tatăl meu, bogatul negustător din Weinsberg, și mama, dintr-o veche familie din Basel, au dorit ca fiul lor să plece la Bologna, pentru a studia dreptul. Nu mi-e rușine să-mi amintesc de acea viață, dar mi-e neplăcut. Păcatele iscate de simțuri m-au prins în mrejele lor. Dincolo de munți, mîncarea și băutura, totul avea acolo un gust mai plăcut. Sau altfel. Dulce. Aspru. Amar. Iar mîinile mlădioasei Vittoria... La sfîrșitul acestei prime vieți ale mele, tata nu mi-a mai trimis bani. Și nici mama. Cine poate descrie moartea ce-am simțit-o în suflet, cînd am fost nevoit să mă întorc la Weinsberg. Dădusem greș. Nu devenisem jurist.

Mama m-a trimis în cea de a doua viață : teologia. Și astăzi mă îmbolnăvesc cînd mă gîndesc la primul principiu enunțat de profesorul Jost Hahn din Heidelberg : «Să nu aveți dispute în legătură cu problemele credinței». O parte din a doua mea viață : cîteva luni ca preceptor al fiilor principelui elector Philipp al Palatinatului. Să le predai limbi străine băieților acelora groaznici și gălăgioși ! Să li te adresezi cu supunere, fiindcă tatăl lor e prinț ! Nu pot fi preceptor la curte. Să fie zece ani de cînd episcopul din Basel m-a adus la Universitatea din oraș, ca preot și predicator ? Pe atunci era încă stăpîn la Basel. Mama m-a chemat înapoi la Weinsberg. Mereu și mereu Weinsberg. Dar încă de atunci se afla la Basel Erasm. Și Froben. Iar pe mine atunci — cel mai tîrziu — a început să mă frămînte gîndul : să mă fac călugăr, pentru a combate călugăria. În această a doua viață, ispita de a deveni un mare predicator, ca Luther. Nimeni nu-și poate imagina ce a însemnat pentru mine moartea celei de a doua vieți, fapt care s-a petrecut în catedrala din Augsburg. Clădirea era prea mare pentru vocea mea. Credincioșii cucernici plecau în mijlocul predicii, pentru că nu auzeau ce spun. Stingerea celei de a doua vieți, lungă și plină

de chinuri, la mînăstirea Sfînta Brigitte. Practici mînăstireşti, posturi, veghe de noapte.

Începutul celei de a treia existenţe, cea de acum, strîns legată de moartea celei de a doua. Cine a început să pună în discuţie tezele reformatorilor, aceluia nu-i e îngăduită tihna: să trăiască pentru sine însuşi şi să nu ia în seamă părerile altora. Nu întîmplător am primit un bileţel, la mine, la mînăstire, prin care mi se cerea părerea asupra lucrărilor lui Luther. Canonicul augsburghez Bernhard Adelmann, ameninţat ca şi Luther cu excomunicarea, dorea să afle părerea mea. Şi a făcut-o publică. Am spus şi o spun: Luther e mai aproape de adevărul evanghelic, decît potrivnicii săi. Am încetat de a fi călugăr, pentru a deveni din nou om.

Iar în a doua mea viaţă am păcătuit cu toate cinci simţurile. Şi aceste păcate nu le-am mărturisit nimănui, nici măcar mamei. Cea cu care am păcătuit e o femeie măritată, o cheamă Wibrandis Keller, născută Rosenblatt, fiică de cavaler şi comandant imperial. Din a doua viaţă am trecut-o şi pe ea într-a treia. Am nevoie de Wibrandis. Şi care preot îmi poate spune dacă Dumnezeu mă va ierta? Iar în viaţa de acum, la Sickingen am fost diacon al cetăţii, iar predicile în faţa comunităţii în cetatea Ebern, nu le-am mai ţinut în latină. Am lăsat deoparte vechile ceremonii. Nu pot fi diacon al oraşului. Nu întîmplător am plecat la 22 noiembrie cu Hutten[1] la Basel. Acolo nu mai era vechiul episcop, care mă chemase. Consiliul reformat al oraşului m-a numit profesor pentru *Sfînta Scriptură* la Universitate. Dubla libertate din Basel. Nu mai ţineam de casa imperială a Habsburgilor, ci de Confederaţia helvetică. Iar episcopul nu mai era maimarele meu. Şi atunci cînd înainte de 25 mai ne-am adunat noi toţi la Basel, pentru disputa cu privire la sfintele taine, Hans Denck, Thomas Müntzer şi Hubmaier, şi cînd noi, Zwingli şi cu mine, am protestat împotriva fanaticilor, încă de pe atunci erau cîţiva care mă şi numeau noul episcop al oraşului Basel. Poate linguşitori pe-atunci. Sau invidioşi. Cui mă pot spovedi, cui pot mărturisi cît de bine ştiu că: nu sînt atît de puternic ca episcopul, nici atît de ferit printr-o

[1] Ulrich van Hutten (1488—1523), umanist şi om politic german, reprezentant al clasei cavalerilor, de pe poziţiile căreia a combătut papalitatea în răscoala din 1522—1523.

origine seculară. Sînt doar atît de puternic pe cît este consiliul reformat al oraşului."

În aceeaşi noapte brutarul Humbrecht s-a sculat din pat, gîndindu-se la cei trei copii ai săi : trei fete. Nu se gîndea la aşa-zişii prieteni, care nu-i aduseseră grînele, ci la faptul că Dumnezeu l-a pedepsit, nedăruindu-i nici un fiu. Pentru cine face el pîinea ? Pentru oraş. E limpede, dar, în primul rînd, coace pîinea pentru copii. Îi va cerceta cu atenţie pe ucenicii săi, ca să vadă, care dintre ei merită să preia brutăria odată, cînd el va fi bătrîn şi slab. Pentru Humbrecht nu se punea întrebarea pe care predicator îl preferă. Se ducea acolo unde mergea întreaga lui breaslă, la biserica sfîntului Martin, acolo unde era predicator Carlin, discipolul lui Oekolampad.

Tot în acea noapte, fierarul Peter Luder sta de veghe să nu i se stingă focul. O clipă, înainte de a apuca vătraiul, îşi privi mîinile, cu mîndrie, la lumina focului. Se simţea puternic şi mulţumit şi respectat. Nimeni nu îndrăznise să-l tragă la răspundere pentru că în casa lui, atît el, cît şi familia şi prietenii săi nu mai mîncau vinerea peşte, ci hrănitoarea carne de porc. Se hotărîse s-o facă în felul acesta : se simţise dezlegat de constrîngerea de a mînca numai ceea ce îngăduia vechea biserică. La început de tot, îngrijorat, un preot voise să-l cheme la ordine. Peter Luder însă replicase : „Munceşte mai întîi cît muncesc eu, pentru ca focul să ardă zi şi noapte, şi bate cu barosul cel mare şi greu fierul înroşit. O să-ţi fie atunci atît de foame, că nici tu n-ai să rezişti la posturi, sau să mănînci numai peşte."

Căpitanii trupelor orăşeneşti din Basel erau şi aici cei mai trufaşi. Aveau puterea în mînă şi doreau s-o aibă în şi mai mare măsură. Le era îngăduit să părăsească oraşul. Şi puteau să vadă multe lucruri pe care alţii n-aveau cum să le cunoască. Furturile, încălcarea drepturilor altora ca şi omorurile săvîrşite de ei — erau bărbăteşti, deci frumoase. Măcelurile constituiau pentru ei aventuri glorioase. Cînd îşi povesteau, acasă, prin cîrciumile din Basel, isprăvile, totul avea un aer hazliu. Şi nici prin gînd nu le trecea să renunţe la superioritatea lor.

Căpitanul Eberhard, cel cu buza despicată, povestea în acea noapte pe unde îşi descălţase cizmele. Suselin, tîrfă din Kohlenberg, lua aminte la încălţări : cizme sau opinci.

Cizmele însemnau lăncieri ; opincile, ţărani.

Suselin şi Eberhard, cel cu buza însemnată, gîndeau la fel. Îl cîntăreau pe om încă de pe cînd era în viaţă. Cam ce-ar putea rămîne de la el, după moarte, şi după asta îşi potriveau purtarea faţă de el. Nădejdea că i-ar putea lăsa ceva moştenire îi dădea Suselinei puterea de a fi foarte prietenoasă cu acel om. „Chiar şi unuia care nu are decît haina de pe el, o masă şi un scaun, tot îl înconjuri cu grijă. De masă şi de scaun pot avea oricînd nevoie, aş avea atunci două mese." Căpitanul Eberhard, în schimb, n-avea nevoie să fie prietenos, atunci cînd îi prăda pe cei ucişi de el.

Cel mai însemnat lucru în viaţă, îşi spuneau ei în acea noapte, este să alegi şi să ştii la timp cînd moare cineva.

Jakob Meyer îşi serba în aceeaşi noapte aniversarea, pînă în zori. În frumoasa-i locuinţă, dobîndită prin căsătoria cu o văduvă, ameţit de vin, povestea în felul său lipsit de orice strălucire :

„Am dobîndit, în sensul propriu al cuvîntului, casa, după ce am curtat-o pe văduva bogatului Billing. Dumnezeu să-l ierte. Trăiască ! Noroc ! Şi acum să bem în sănătatea răposatului meu tată. După cum ştiţi cu toţii, făcea negoţ cu tot ce vedea. Dar mie, membru în consiliul municipal şi staroste al breslei postăvarilor, nu mi-e ruşine de tatăl meu Heinrich Meyer, care era un simplu şi modest negustor de vechituri, un mămular. Se spunea despre el că făcea mai mari lucrurile pe care le vindea, le înmulţea, mă-nţelegeţi. Şi dacă în seara asta îi trece cuiva prin cap să spună că şi eu fac acelaşi lucru, să ştiţi că nu mă supăr. E-adevărat că am umflat negoţul tatii, l-am mărit, ăsta-i adevărul."

Nimeni nu va merge atît de departe încît să spună că, privind-o pe soţia sa, văduva Billing, Jakob Meyer s-a trezit din beţie în acea noapte. Dar, la revărsatul zorilor, încă la timp, a fost făcut să-şi vină în fire, ca să poată spune întocmai hamalilor, de pe ce corabie şi ce fel de baloturi de postav trebuiau descărcate.

În acea noapte, jos, în port, într-o spelunică veche şi joasă, alături de hamali se afla fugarul Michel Blattner, căpetenie a ţărănimii, căutat de autorităţi. Tinerii de la masa lui, care nu ştiau să citească, nici să scrie, ţineau în spinarea şi în mîinile lor, tot oraşul şi ţinutul Basel.

În acea noapte se simţea cuprins de o anumită solemnitate şi ar fi vrut să le-o transmită. Prieteni, ar fi vrut să

le spună, ce ne-am face fără voi, noi cu toţii. Nici unul dintre noi n-ar putea judeca dacă învăţăturile, reinterpretate, ale vechilor părinţi ai bisericii ar putea fi folosite ca arme ale dreptăţii. Voi descărcaţi de pe corăbii mirodeniile şi grînele, sarea, baloturile de postav, sulurile de hîrtie. Voi, ale căror nume nimeni nu le pomeneşte, voi, hamalii, sînteţi cei puternici, sînteţi cei mai tari. Dar nu o ştiţi. Şi v-aţi bate joc de mine, dacă m-aş apuca să vă lămuresc. Vă sînt străin, dar m-aţi primit în mijlocul vostru.

Şi se hotărî să nu-i înspăimînte, dîndu-le sfaturi, ci bău şi jucă zaruri cu dînşii. Un bărbat care pierduse o bătălie, dar care nu era pierdut.

Aştepta cu hamalii răsăritul soarelui. Va ieşi atunci odată cu dînşii la corăbii, îşi va apleca spinarea şi va căra greutăţile, ca şi ei.

7

Doamna Froben socotea ca o mulţumire personală, faptul că în sfîrşit, Oekolampad îl poftise la dînsul pe doctorul Theophrast. „Şi pentru noi e o cinste, spusese, adăugînd, după ce privise dezaprobator pantofii lui Theophrast. Am fost şi eu odată la dînsul cu soţul meu şi m-am îmbrăcat ca şi cum aş fi fost primită de un rege."

Doctorul era întrucîtva mişcat. „Cineva se interesează de desăvîrşirea ţinutei mele exterioare. Era, desigur, mai uşor să fii de acord în legătură cu curăţatul pantofilor, decît în legătură cu altă desăvîrşire, după care tînjea. În fiecare zi, în fiecare ceas, se simţea ispitit să spună tot ce ştia. Suferea că nu găsise pînă acum un om, căruia să i se poată destăinui pe deplin, să-i poată arăta imperfecţiunile sale. Numai cînd lucra, cînd avea bolnavul în mîna sa, atunci era desăvîrşit. Dar el nu ştia asta, şi nimeni nu i-o spunea.

Acum, sta în faţa lui Oekolampad, a omului în vîrstă de patruzeci şi patru de ani, a bărbatului care putea spune: „Oraşul meu, Basel". Nu fiindcă mama lui se născuse acolo, ci pentru că predicatorul exercita puterea asupra acestui oraş. Prin el, Oekolampad, se îndătinase în Basel rînduiala: nimeni nu e silit să ţină sau să asculte slujba religioasă. Dar preotul care nu ţine şi nu recunoaşte liturghia, n-are dreptul să trăiască de pe urma ei.

De îndată, amîndoi începură să vorbească, de parcă ar fi continuat o discuţie abia ieri întreruptă. Îşi găsiră o mie de puncte comune. Şi o clipă, lui Theophrast i se păru că faţa lui Oekolampad, ar fi ca o oglindă, în care s-ar regăsi pe sine şi gîndurile sale, multe din gîndurile sale.

Oekolampad îi spuse :

— Aş dori să vă înfăţişez oraşul, aşa cum îl văd eu. Acest oraş este azi o creaţie a neguţătorilor. Ei oferă posibilitatea unei vieţi înstărite, duc ei înşişi această viaţă. Pentru asta e nevoie de mirodenii, mătăsuri, porţelanuri, mobilă de lux, lacuri scumpe. Nu demult jonce chinezeşti au transportat asemenea lucruri la Manila. Pentru o viaţă îmbelşugată, mai e nevoie şi de parfumuri şi covoare. Toate acestea trebuie aduse cu corăbiile. Pentru corăbii e nevoie de făină, pesmeţi, carne sărată.

Iar acum, după cum am auzit, a fost înfiinţat un port de legătură pe insulele Canare, în lungul drum pe Ocean. Mi-au povestit marinarii că pe aceste insule există acum mici şantiere de construcţii navale, lemnărie şi pînză de corăbii ; de asemenea, şi merinde, pesmeţi şi carne sărată. Nu mai e necesar să încarci merinde pentru întreaga călătorie, dus şi întors. Asta e arta — în lunga călătorie pînă la locul de destinaţie — nu numai să ştii să găseşti, ci să şi organizezi un port de legătură.

— Ştiu, răspunse Theophrast, dar îl cunosc pe spaniolul care făcea pesmeţii şi care nu socoteşte acest port nici ca un progres, nici ca o uşurare. Proprietarul vasului nu mai cumpără de la dînsul cantitatea de pesmeţi pentru călătoria dus-întors, ci numai atît cît îi este necesar pînă la portul de legătură. Acest port l-a dus pe spaniol la sapă de lemn. Vechea, anevoioasa cale, fără oprire intermediară, lui îi era mai profitabilă.

Oekolampad spuse :

— Niciodată n-am privit lumea prin ochii unuia care face pesmeţi.

Iar Theophrast :

— Cînd vorbesc cu unul care face pesmeţi, mă simt asemenea lui.

Era oare prea mult spus ? Să înţelegi pe fiecare ? Şi pe cel ce ţine la ceva învechit pentru că din asta trăieşte. Oricum, Oekolampad surîse şi zise :

— Da, da, precum în capitolul I versetele 9 pînă la 14 din *Epistola către corintieni.* V-aţi pus întotdeauna în locul celui cu care aveaţi de-a face. Cu evreul, v-aţi simţit evreu. Cu acei fără de lege, ca unul fără de lege. Cu cei slabi, ca unul slab. Aşa era predicatorul Pavel, dar dumneavoastră nu sînteţi predicator, ci medic. Din milă pentru cel ce face pesmeţii, aţi vrea să desfiinţaţi portul de legătură, care asigură o mai bună circulaţie a vaselor ? Oraşul Basel e un soi de port de legătură. Vreau să spun că am părăsit vechea lume, dar aici totul mai este ca în vechea lume. Jucătorii de cărţi, hoţii de buzunare, vracii, ghicitorii, sfătuitorii în ale magiei negre, cerşetorii, vagabonzii, servitorii daţi afară din slujbă, tîrfele. Mai sînt încă dintre acei care se învîrt toată ziua pe uliţe şi joacă la nesfîrşit cărţi. Şi mai avem încă, din păcate, pe străzile noastre şi lunatici. Nişte smintiţi. Cer proprietate obştească asupra bunurilor. Închipuiţi-vă acest lucru în lumea noastră, lumea neguţătorilor. E ca o boală. Nu, nu ca o boală, ci o boală. Gîndirea raţională e tulburată. De la Froben am aflat că vă ocupaţi cu problema bolilor mintale. Atunci aţi dat desigur şi peste asemenea lunatici. Trebuie să ajungeţi la concluzia : aceşti oameni care se ascund sub mantia anabaptismului, sînt posedaţi de diavol. Oameni care refuză să plătească impozite, să depună jurămînt, să recunoască autorităţile.

— Da, mă ocup de aceste boli, care au fost pînă acum puţin cercetate. Ştim unele lucruri în legătură cu tratamentul, foarte puţine despre vindecare, dar nimic în ceea ce priveşte cauza acestor boli. Văd oameni care au acese de epipelsie, alţii apucaţi de streche, sau alţii cărora melancolia le ia minţile. Mi-e greu să cred în spirite diavoleşti, despre care vorbesc mereu acum locţiitorii lui Dumnezeu pe pămînt.

— Firește, medicul trebuie să hotărască, acolo unde se constată în chip neîndoielnic o înrîurire diavolească, ca de exemplu în cazul acestor nefericiţi lunatici.

— Şi apoi ?

Oekolampad tăcu. Atunci vorbi iar cel din Einsiedeln :

— Şi apoi, aţi trecut din nou de partea lingăilor scolastici. Adică, în Baselul dumneavoastră, oamenii vor fi judecaţi după vechea lege, după maiul vrăjitoarelor. Condamnaţi. O lege ce se întemeiază pe bula papală ? Un medic să spună

că unul, sau altul, e posedat de diavol ! Şi, mai ales, acei care cer proprietatea obştească asupra bunurilor.

— Încă nu m-am gîndit la asta. Vrăjitori, magicieni, eretici. Ce sînt ereticii ? Oekolampad nu voia să ocolească întrebarea. O adîncă gravitate se oglindea pe faţa-i prelungă, îngustă. Mai sînt multe de limpezit, spuse, încheind discuţia.

Noţiunea de eretic trebuia limpezită. Unii spuneau că ar fi eretic cel care se dezice de vechea credinţă. Dar cum şi adepţii noii credinţe au preluat noţiunea de eretic, ei o explică astfel : un eretic este acela care nu crede în ceea ce trebuie neapărat să crezi.

Atît cei de veche, cît şi cei de nouă credinţă spuneau la fel : Erezia e cel mai mare păcat. În acelaşi timp de neconceput şi nefiresc. Te şi sperii să rosteşti cuvîntul eretic. Şi-l înlocuiau cu altul mai nelămurit. De preferinţă cuvîntul lunatic.

După vizita la Oekolampad pe Theophrast îl cuprinse pe neaşteptate dorinţa după viaţa aşezată a unui bun cetăţean. Îl năpădi în asemenea măsură, încît simţi ca o strîngere de inimă. Îl chinuia spaima, deoarece nu mai simţise niciodată ceva de soiul acesta : Jinduiesc după o viaţă de cetăţean obişnuit. Să mă fixez la spitalul unui oraş şi să rămîn acolo mereu, mereu, cu sentimentul plăcut că lucrez, că fac ceva folositor.

Vin apoi la prînz acasă, să mănînc. Acolo mă aşteaptă femeia. Cu blîndeţe, pune castronul cu supă pe masă şi împarte cu lingura cea mare, cu lingura mare de lemn, care va rămîne întotdeauna simbolul celor care sînt lipsiţi de această supă. Trei copii stau în jurul mesei ; într-un colţ pisica, afară cîinii. Totul îşi are mărunta sa orînduială ; rînduiala mea.

Şi-i era dor de mişcarea mîinii unei femei, îi era dor după tihna cumpănită a cetăţeanului onorabil care şi-a îndeplinit datoria. A vindecat răni, a mîngîiat pe unii, a dat altora nădejdi noi, a ascultat şi a păstrat taine. „Şi să nu te întrebi ce se întîmplă afară, în faţa uşii tale. Văd destule din lumea aceasta. Lumea îmi este adusă la spital. Şi să nu mă gîndesc ce se întîmplă dincolo de fluvii şi munţi. Să nu vreau să ştiu ce se întîmplă dincolo, în acele părţi unde se iscă tulburări. Să trăiesc în pace cu toate oficialităţile şi cu clerul ; să nu mai umblu prin alte oraşe. Să nu le mai vorbesc

celor săraci cu duhul ; să nu mai încerc să le trezesc dorința cunoașterii."

Resimțea dureros acest imbold spre tihnă. „Aș vrea să-mi fie așa, încît să am o mare răspundere și nici una în același timp." Dar îi trecu repede. Și ocoli gîndul cu care intrase la Oekolampad : „Numai munca e de preț". Sînt doar încă atîtea îndatoriri de îndeplinit și pe care el trebuie să le ducă la capăt. Știa — și nu era semeție, ci doar o recunoaștere obiectivă : „Sînt singurul om pe lume în stare să ferească medicina atît de vechii, cît și de noii slujitori ai Domnului, de vorbele pripite ale lingăilor scolastici, care — atunci cînd îi zgîndări puțin recunosc : medicina nu este judecată după numărul experiențelor, ci după valoarea banilor pe care-i aduce".

După ce se întoarse de la Oekolampad, în casa Froben, Theophrast înțelese pentru prima oară : „Nu voi avea nici o justificare, dacă la urmă voi spune că zilele au fost prea scurte și că n-am avut timp pentru cercetări".

8

Sincera cordialitate, frumoasa demnitate a bucuriei e un lucru rar. Localnicul, doctorul Paulus Truckenbrot, îl pofti pe tînărul său coleg, străin de Basel, să vină la via sa, pentru a-și lua rămas bun.

— Putem vorbi nestînjeniți, acolo, afară din oraș.

În cuvîntul „nestînjenit", precum și în timbrul glasului său, vibra parcă o constrîngere, ceva ferm și trist totodată.

Doctorul nostru Theophrast von Hohenheim îl privi pătrunzător. Cel care îl poftise nu era un bolnav. Bărbatul sta în fața lui, zîmbindu-i liniștit ; chipu-i era învăluit în blîndețea rară a celui ce îmbătrînește. Îngăduință. Cu toate astea vechiul localnic avea mersul drept și mișcările iuți. Afară, în vie, potrivi cu gesturi hotărîte scaunele în fața mesei.

Aduse vin și pîine ; se așeză.

— Am așteptat îndelung. Deseori mi-am dorit clipa asta, în care să pot vorbi cuiva. Unuia care practică arta noastră a medicinii. Nu știu, dacă dumneavoastră sînteți cel pe care l-am așteptat, dar acum ați venit aici, la Basel, iar faima dumneavoastră a umplut orașul. Porțile vă sînt deschise,

trebuie doar să intraţi. Familiile bogate sînt fericite că sînteţi aici. Vindecarea lui Froben face progrese vizibile. Veţi fi invitat să vă reîntoarceţi. Succesele repurtate au o strălucire trainică. Va trebui să vă hotărîţi. Iar după ce aţi hotărît — eu aş fi fericit dacă aţi veni — şi dacă aţi rămîne, atunci, odată cu deprinderea de a trăi în acest oraş, va începe şi un soi de amorţire. V-aş sfătui să veniţi, şi totodată să nu veniţi. Un oraş presupune soţie şi copii, cai şi trăsură, casă şi curte şi vie. Înseamnă sfîrşitul gîndirii. Înseamnă sfîrşitul luptei. Chiar dacă aţi găsi femeia, care nu există. Femeia care să fie la fel cu mine, şi-n acelaşi timp cu totul altfel decît mine, pentru că e de-ajuns unul ca doctorul Paulus Truckenbrot în lume. Femeia, care să ştie toate astea şi să le înţeleagă. Dar aşa ceva nu există. A trebuit să ajung la aproape şaptezeci de ani, pentru a o recunoaşte. Dar nu pentru asta v-am invitat la via mea. Aş vrea, fie că vă întoarceţi, fie că nu, aş vrea să vă mărturisesc ceva ; ceva pe care un bărbat nu-l mărturiseşte de obicei altcuiva : mi-e frică.

Da, mi-e frică, fiindcă eu însumi am dat greş : viaţa cu toate ispitele ei, atît de diversă, atît de frumoasă, atît de ademenitoare. E mai comod să ştii şi să taci. E mai uşor să prescrii reţete, după dorinţa pacienţilor, leacuri cu care sînt obişnuiţi. Ştiu că lemnul de gaiac ajută doar în mică măsură împotriva bolilor ruşinoase. Prescriu gaiacul din obişnuinţă, pentru că farmacistul, domnul Oswald Baer îl are în farmacie, pentru că nenorocitul cavaler Hutten [1] îl aprecia. Şi totuşi a murit de acea boală. Trebuie să-l prescriu. Gura lumii mă sileşte s-o fac.

Iar dacă cineva mă întreabă după ce metodă îmi tratez bolnavii, voi răspunde de îndată şi nu voi obosi să repet : după cea tradiţională a lui Galenus [2] şi a lui Avicenna [3]. Voi spune de îndată că cred în teoria celor patru umori şi nu voi mărturisi că ea nu se potriveşte cu ceea ce am văzut la sute de bolnavi. Dar nu va veni nimeni să mărturisească deschis asta.

---

[1] Hutten avea sifilis şi a murit de pe urma acestei boli.

[2] Medic vestit al antichităţii greco-romane (130—200 e.n.), fiind socotit mai bine de un mileniu cea mai mare autoritate în materie de medicină.

[3] Ibn Sina zis Avicenna (980—1037), filozof şi medic tadjic-persan, a cărui teorie în domeniul medical a constituit, în evul mediu, un îndreptar în tratarea bolilor.

N-am spus încă nimănui cum arată frica mea. Sînteţi singurul şi poate că am aşteptat o viaţă întreagă această clipă : să mă fac ascultat de dumneavoastră. Ca şi dumneavoastră să vedeţi ceea ce văd şi eu. Aici, în mijlocul acestei frumoase şi variate lumi, a fost aşezat un hîrdău mare, sau, din partea mea, fie şi un butoi, cum doriţi. Şi în acest hîrdău se află un terci cenuşiu încă de pe timpurile cînd oamenii nu puteau să gîndească ; pe cînd nu ştiau încă nimic, pe cînd limbile le erau poate prea scurte şi nu puteau vorbi. Aşadar, poate cu ceva înainte, sau cu ceva după potop. Oricum, butoiul cu cenuşiul terci al neştiinţei a rămas aici. Iar din cînd în cînd, păzitorii butoiului predau unor bărbaţi anume aleşi marile polonice, cu care să astupe orice culoare vie, căpătată prin gîndire. I-am văzut şi auzit eu însumi, pe vremea cînd eram student pe cei doi profesori : Jakob Sprenger şi Heinrich Institores. Bine, bine, îmi veţi răspunde, dar ei au murit de mult. Da, înainte de moartea lor însă, au apucat să dea din timp lingurile mai departe, acele mari polonice, pentru îngrozitorul terci. Astfel încît cenuşiii păzitori ai hîrdăului se află într-o succesiune neîntreruptă. Am nădăjduit în acei care au opus o nouă credinţă celei vechi. Dar nici ei n-au renunţat la diavoli şi demoni, ci şi-au cioplit doar noi linguroaie. Iar eu nu înţeleg asta. Mi-e frică ; nu pricep lumea chiar deloc sau, cel puţin, nu pe de-a-ntregul. Poate doar numai cîte ceva.

— Cunosc hîrdăul cenuşiu şi ştiu unde se află. În mijlocul labirintului, pe-o cale greşită. Se află acolo unde Monoculus, chiorul, îşi are reşedinţa. Văd mulţi îndreptîndu-se în chip zguduitor spre măria-sa, chiorul. Iar cînd îl găsesc, rămîn cu el, şi cum locuiesc sub terciul său cenuşiu, orbesc de-a binelea pînă la urmă. Şi caută acolo, unde nu se găseşte nimic.

— E ca în vechea parabolă, spuse doctorul Truckenbrot : „Cînd un orb călăuzeşte pe un altul, cad în groapă amîndoi".

— E mai rău, în cazul de faţă, răspunse doctorul nostru Theophrast, căci pe această lungă cale greşită păşesc şi medicii. Dacă un medic cade, nu-i mare lucru. Numai că trage după sine bolnavii.

Prima scrisoare a lui Basilius

Basilius către Elena :

„Cu cea mai adîncă mîhnire am aflat de curînd, că foarte multe persoane de ambe sexe, lepădîndu-se de adevărata credinţă, au legături trupeşti cu fiinţe demonice.

Cuvîntul care, tîrîndu-se, adumbreşte, tăinuie — ca şi insul sfrijit ce-şi pune halatul cînd soseşte un oaspete, pentru a ascunde tristul adevăr — poate fi descoperit numai prin alte semne.

Cine vrea să pună însă faţă-n faţă aceste semne, cine ştie să le aşeze, ce fel de semne să fie ? Ele trebuie să fie limpezi, înţelese de oricine. Trebuie să fie dure şi binevoitoare. Trebuie să rănească şi să vindece. Să strige şi, în acelaşi timp, să fie foarte domoale. Trebuie să fie pline de plînsul iubirii şi rîsul înţelepciunii.

Unde se află însă inima deschisă, ca tăbliţele în care sînt îngropate aceste semne ?

Eu ştiu. Am găsit-o. Ţi-o dezvălui ţie, Elena, iubito.

Ţi-am scris pînă acum o mie de scrisori, dar nici una nu ţi-am trimis-o. Cînd găseam mesagerul, în care credeam că pot avea încredere, nu aveam încredere în mesajul cuvintelor mele. Astăzi, însă, te strig, iar tu, auzi-mi strigătul ! Nu ştiu de cîţi ani nu m-ai mai văzut. Nu o ştiu. Am început mai întîi să număr orele, apoi zilele. Atunci cînd zilele s-au schimbat în ani, am încetat a le mai număra şi a le înşira în ordine. Zilele mele nu erau atît de ordonate. Şi nu pot alerga prin lume, după tine. Pot doar să aştept. Dacă vii, Elena, spune ziua, spune ora. Îţi voi ieşi în întîmpinare în faţa porţilor oraşului. Mă vei recunoaşte. Un om bătrîn, la margine de drum."

Lui Basilius Amerbach îi plăcea să exagereze. Pe vremea cînd scria această scrisoare Elenei lui, avea treizeci şi opt de ani, cu cinci ani mai mult decît fratele său Bonifacius şi decît doctorul din Einsiedeln. Şi el începuse plin de speranţe, studiind la Paris dreptul, ca şi fratele lui.

„Dar cine sînt eu, Eleno ? Nimeni, nimic. Fiu al unui tată vestit, frate al unui frate vestit. Fără să mă plîng, trebuie să recunosc : El e cel care face binele, binefăcătorul. Bonifacius. Mie îmi rămîne Basilius, regescul ; iar asta înseamnă tocmai a nu face nimic. Astfel încît pot face ce

vreau. Nu i-am lăsat să-mi hotărască ei soarta. Nu vreau să fiu tipograf ca tata, şi nici jurist ca fratele meu.

Acum sînt bufonul lor. Cîteodată profesorul Bonifacius dă cîte o serată. Atunci eu, studentul, îl imit pe Oekolampad, cu dialectul lui şvăbesc. Iar cei care în timpul zilei judecau în calitatea lor de judecători, ascultă şi rîd. De cine, de ce rîd cînd se lasă întunericul? Rîd de ceea ce-i drept, de lucrurile limpezi, cu un singur înţeles. Au un rîs de lăncier, cînd povestesc ce poate Frundsberg[1] şi ce le învaţă pe tîrfe atunci cînd povesteşte măscări în legătură cu plăcerile dragostei şi ale pîntecului. Nu mă socoti trufaş, nepreţuita mea Elenă, dar nu sufăr că mă simt printre ei cam stingher. Deoarece ştiu, că dacă le-aş desluşi acest rîs al raţiunii, dacă le-aş pune în faţă tăbliţele dezvelite ale acestei inimi, nu mi-ar fi recunoscători.

Omul, care ne-a descoperit tainele inimii sale, este Hieronymus Bosch[2]. Nu căuta să-i pătrunzi viaţa, cînd s-a însurat, cu cine a făcut copii. Pe cine a iubit şi pe cine a dispreţuit, acestea le poţi vedea, numai să vrei.

Mi s-a explicat că locul paradisului poate fi calculat şi stabilit matematic, iar canonicul von Lichtenfels se ocupă chiar acum de această problemă.

Poţi calcula mult mai exact locul de baştină al acestui pictor, avînd două puncte sigure: a trăit pînă acum vreo zece ani la Hertogenbosch, capitala Brabantului de Nord, iar localnicii îi spuneau Bosch.

Cel de al doilea punct: pe atunci propovăduia la Hertogenbosch marele predicator Denis de Rijckel, numit de alţii şi Dionysius, călugărul. Ceea ce susţinea el, se putea constata cel mai bine la discipolul său. Dacă mă înţelegi, adorată Elena, nici nu trebuie să te interesezi de numele discipolului. Oricare dintre noi îl ştie prea bine: e Jakob Sprenger, profesor de teologie. Tema dascălului, „Ultimele patru

---

[1] Georg von Frundsberg (1473—1528), comandant al armatelor imperiale. Căpetenie a lăncierilor pedestraşi sub împăraţii Maximilian I şi Carol Quintul, a săvîrşit mari cruzimi în timpul campaniilor sale.

[2] Hieronymus Bosch (aprox. 1450—1516), pictor şi gravor din Ţările-de-Jos. A pictat alegorii religioase, care cuprind şi o puternică satiră la adresa moravurilor epocii sale. Printre operele lui cele mai vestite se numără: *Grădina desfătărilor, Carul cu fîn* şi *Ispitirea sfîntului Anton.*

elemente", a fost preluată de discipol : Moartea — Judecata de apoi — Cerul — Infernul.

Dar un om ca Dionysius nu predică niciodată cu atîta incisivitate, fără să îndeplinească o misiune. Cuvintele sale însoţeau invazia veneticilor, a Habsburgilor spanioli. El sosise odată cu guvernatorii imperiali, atunci cînd Ţările de Jos deveniseră provincie habsburgică. De atunci tulburările s-au ţinut lanţ. Ţăranii s-au împotrivit birurilor de neîndurat, cucerind Haarlemul.[1] Invadatorii au înăbuşit răscoala, numind măcelul, jocul de-a „pîinea cu brînză". Poate de-abia marele şi zguduitorul marş al cerşetorilor din Bruxelles, al ologilor, al ciungilor, al orbilor, al stigmatizaţilor a arătat întregii lumi asuprirea. Şi a smuls compătimirea tuturor acelor oameni, care erau de partea dreptăţii. O ţară înfloritoare, Elena, a fost şi continuă să fie zilnic nimicită. Cu toate mijloacele, inclusiv cele ale cuvîntului. În aceste vremuri începe predicatorul Dionysius cu rîvnă plină de devotament să scoată terciul din marele hîrdău cenuşiu. Tocmai aici, în mijlocul Hertogenboschului l-au pus. L-au umplut cu terciul necunoaşterii, pentru a înăbuşi orice gîndire. Ca bărbat, îţi stau două posibilităţi în faţă : să scoţi şi tu terciul cenuşiu din hîrdău, pentru a-l împărţi altora, sau să durezi o operă puternică împotriva acestuia. Desigur că mai poţi şi fugi de-aici, dar eu nu-l socot un mijloc.

Vei răspunde, gingaşă Elena : Omul era un pictor, un artist. Îşi trăia inspiraţiile, geniul. Era torturat de vise, chinuit de boli. Lucrările sale le reflectă. Mă tem, frumoasa mea, că pleci de la punctul de vedere care spune : Artistul e un posedat. Nu te poţi încrede în raţiunea sa. În nici un caz nu trebuie să mergi atît de departe, încît să-i atribui că, folosind rîsul raţiunii, ar vrea să schimbe ceva. Iar apoi mai adaugi, şoväind chiar uşor : Oricum nu în aceste vremuri.

Îngăduie-mi să-ţi reamintesc : chiar un om de ştiinţă de talia lui Reuchlin[2], neîntrecut cu cunoştinţele sale de limbă ebraică — imboldul pentru asta i-l dăduse neuitatul Pico

[1] În 1482 Ţările-de-Jos au căzut sub stăpînirea Habsburgilor. Împilarea la care a fost supus poporul în această perioadă a dus la nenumărate răscoale, printre care şi aceea încheiată prin cucerirea oraşului Haarlem, aşezat la Marea Nordului.

[2] Johannes Reuchlin (1455—1522), savant umanist ; activitatea sa constituie un aport preţios la victoria spiritului renascentist în Germania.

della Mirandola — folosea rîsul raţiunii. Pentru a da la iveală bigotele potlogării ale mişeilor ce se-nvîrteau în jurul hîrdăului cenuşiu, el a scris comedia despre călugărul Sergius.

Atît rîsul, cît şi surîsul şi sclipirea batjocoritoare a ochilor raţiunii nu sînt o mantie după care să te ascunzi.

Să vedem ce a făurit Hieronymus Bosch din Judecata de apoi al doilea din Ultimele elemente. Un triptic de altar, care se poate închide. Această operă poate fi asemuită cu o casă bine întocmită, sensibila mea Elena. Închipuieşte-ţi apoi, cum oamenii umblă de jur împrejur, pentru că nu au cheia casei. Ei sparg un geam şi intră pe fereastră. Şi încearcă apoi, cu cheile pe care le au la ei, să descuie camerele. Reuşesc. Cei mai îndrăzneţi pătrund în pivniţă. Sus, unul a şi deschis o încăpere, care acum a devenit a lui. Se instalează aici şi vede ceea ce doreşte să vadă, vede lucruri pe care nu le poate rosti, pe care nu vrea să le rostească, pe care nu trebuie să le rostească. Vede ceea ce deosebeşte bărbatul de femeie. El stă acum printre simboluri, vede mădularul bărbătesc, mare şi umflat, transformat în instrument muzical, în iepure fugind, în patine, în cuţite crestate şi mai ales în pliscuri. Vai, lungul, frumosul, puternicul plisc de barză. Cu astea îşi va petrece de-acum încolo viaţa în odaie. Nu-l vei mai putea scoate de-acolo. Singur a căzut în cursă.

Un altul a deschis odaia proverbelor şi are cu sine cartea vieţii lui. Lumea cu tot ce s-a petrecut, se petrece şi cu tot ce se va întîmpla înfăţişată în proverbe. În acea încăpere, iubită Elena, poţi trăi foarte liniştit. E bine temperată.

Pentru sala cea mare de la intrare nu era necesară o cheie anume ; ci doar constatarea generală că viaţa e nedreaptă, că există sărmani şi bogaţi. În sală, un colţ luminat de o lumînare sărăcăcioasă, închinată fraţilor şi surorilor întru viaţă comună. Atenţie : dacă treci prea repede pe-acolo, mica lumînare se poate stinge. În imediata apropiere a acestui colţ, unde sînt acei care doresc să schimbe nedreptăţile din lume, cobori de îndată în pivniţa mîniei.

Acolo jos, se observă mult spirit iudaic în arta de a picta a lui Hieronymus Bosch. Toate acele respingătoare prescurtări corporale : capetele aşezate direct pe picioare, figuri omeneşti făurite din părţi de animale, întruchipate din părţi omeneşti. Această metodă i-a fost, de bună seamă, inspirată de un evreu, mare maestru al unui ordin secret. Ală-

turi, în pivniță, o încăpere bine amenajată pentru meșterit, unde se fățuia, după măsură, acel ceva. Acel ceva care picta, acel ceva insuflat de alții, acel ceva morbid, acel ceva nebunesc. Unii dintre acei care, plini de zel, își găseau de lucru în pivnița mîniei, spuneau: Bosch are un adevărat talent în zugrăvirea ruinelor și a focurilor spectaculoase. Dispune de o fantezie distrugătoare. Și pe alți artiști i-a ademenit pe calea erorilor. Tot jos, în pivniță, mai sînt și cei care se joacă cu noțiunea de popor. Ei o explică: e uriașul cu cap de copil. Iar poporul este biciuit prin spaime infernale și înduioșare plină de suspine. Dar biciul cine îl făurește? Cine îl mînuie? Atît înduioșările pline de suspine, cît și spaimele infernale pot fi create.

Profesorul Jakob Sprenger a prescris formula abjurării: Jur să cred că nu numai toți ereticii și renegații vor suferi veșnice chinuri în focurile Gheenei, ci mai cu seamă acei vătămați de erezia vrăjitoriei. Acei care se leapădă de dreapta credință, sub înrîurirea diavolilor, dedîndu-se la murdăriile acestora. Mă lepăd de erezia, care, în chip fals și mincinos, susține că nu ar exista nici un soi de vrăjitoare pe pămînt și că nimeni nu trebuie să creadă că ele pot face rău cu ajutorul diavolilor.

Era în permanență necesar să-l identifici precis pe diavol. Se spunea, astfel, că ar fi aer gros, îngăduit de Dumnezeu. Ca ființă atotputernică, el poate să facă aerul atît de dens, încît să devină pe deplin vizibil. Acest trup alcătuit din aer poate deveni asemănător trupului omenesc. Mînerul biciului, frumos împodobit, al profesorului Jakob Sprenger.

O vrăjitoare se plîngea de prea marele pîrjol al îmbrățișării diavolești. Alta, de frig năprasnic. Una simțea o plăcere cu mult mai mare decît la îmbrățișări omenești, alta se plîngea de dureri; îi era silă și scîrbă și ar fi renunțat bucuros la asta, numai de s-ar fi putut descotorosi de Necurat.

Mereu era cîte unul îmbrăcat în negru, fie la cîmp, printre vite, fie seara, în bucătărie, uneori în haină pestriță din catifea, cu ciorapi cenușii și pălărie neagră. Iar copiii făcuți cu ei, ființe demonice, care la rîndul lor se culcau cu oameni, ar fi vîrcolacii. Sau elfii, genii mistuitoare ale văzduhului. Ca omizile. Pliscuri ascuțite. Capete negre și aripi.

Ia-ţi Elena, cheia casei. Hieronymus a zugrăvit acolo totul: „Cu cea mai adîncă mîhnire am aflat de curînd, că foarte multe persoane de ambe sexe, lepădîndu-se de adevărata credinţă, au legături trupeşti cu fiinţe demonice". El a înfăţişat fiinţele mistuitoare.

Ai putea să colinzi fiecare încăpere în parte; nu te opresc s-o faci. Însă nu căuta să te strecori printr-o fereastră spartă, cînd poţi păşi pe uşă. Zăboveşte îndelung în prag. Ia aminte împotriva cui se ridică Bula papei Inocenţiu, şi legea ce i-a urmat. Sînt fraţii şi surorile Spiritului liber, sau ai sectei Vieţii comune, sau cea a Fecioarei, sau nobila frăţie a Sfîntului sînge, care răspund astfel întrebărilor despre desăvîrşire: Socotindu-ne desăvîrşiţi, noi nu sîntem supuşi păcatului. Aşadar, putem da frîu liber oricăror porniri, în deplină înţelegere cu Dumnezeu, în faţa căruia sîntem doar desăvîrşiţi. Aşa se vorbeşte despre fraţii şi surorile Spiritului liber, punîndu-li-se în cîrcă cele mai înfiorătoare desfrîuri.

Dar ei nu vor să cerşească. Vor să lucreze. Să-i îngrijească pe bolnavi. Să-i îndestuleze pe săraci. Să sprijine văduvele şi să-i ajute pe orfani. Punîndu-şi întrebarea: ce-i desăvîrşirea, ei aşază totul sub semnul întrebării. Mereu revin la asta, parcă ne-am afla pe vremea apostolilor. Nu născocesc subtilităţi, ci săvîrşesc opere de smerenie şi dragoste. Sînt învinuiţi că-i neagă chiar şi pe diavoli. Ei opun învăţăturilor despre cele patru elemente, revendicarea cunoaşterii a trei principii. Trei lucruri trebuie să cunoşti pentru a fi om: Trebuie să înveţi să trăieşti într-o obşte, să înveţi, în ce priveşte ştiinţa, ce-i îndoiala, iar în ce priveşte arta, ce-i forma.

Ei susţin că slăbiciunea înnăscută nu-i un păcat. Ceea ce a făurit Dumnezeu, este bun. Şi stăruie pentru împărţirea bunurilor în toate privinţele.

Împărţirea să se facă de bună seamă cumpănit, în amănunt.

Pe-atunci, ţăranii lipsiţi de drepturi au ridicat, ca semn al răscoalei, opinca în vîrful unei prăjini[1]. Multe din părerile lor au fost preluate de acei care mai fiinţează şi azi: anabaptiştii.

---

[1] Simbol al ţăranilor răsculaţi în Germania, în secolul al XVI-lea.

Melanchthon [1] spune: „Nici o milă față de anabaptiști, ei sînt posedați de Satana".

Luther spune: „Aceşti monştri nu pot fi supuşi nici prin sabie, nici prin foc. Ei îşi părăsesc nevastă, copil, casă, pămînt şi tot ce au".

Despre vrăjitoare, Zwingli afirmă: „Cred că pot scoate lapte din coadă de topor". Şi el se referă la Vechiul Testament — *Ieşirea*, capitolul 22, versetul 17. După interpretarea sa: „Pe vrăjitoare însă n-o lăsaţi să trăiască", persoana este totuna cu acţiunea.

Aşadar, reformaţii preiau ideea despre diavol, fiinţe demonice şi monştri, trecînd-o asupra anabaptiştilor. Şi în aceste condiţii, eu, Basilius, să mă pot bucura de meseria de jurist, Elena?

Nu ştiu cîtă vreme mă vei mai putea stima, bună Elena. Iartă-mă că nu sînt ca Pico, cel care ştia totul şi acţiona în consecinţă. În privinţa Judecăţii din urmă a lui Hieronymus, poţi afla fără grijă cum gîndea Pico della Mirandola.

Ordinul sfîntului Dominic îl avusese în vedere şi pe profesorul Jakob Sprenger, pentru a-l putea înrîuri în chip fericit pe ducele de Mirandola. Totuşi, pentru că cei ce se aflau în fruntea Ordinului, ţineau mult ca tînărului învăţat să-i meargă bine, s-au folosit mai curînd de sprijinul călugărului Savonarola [2], prieten al prinţului, plin de devotament şi rîvnă față de Ordin, pentru a trezi în tînărul învăţat dorinţa de a intra în rîndurile acestuia. În toate bisericile se vestise că Pico este gata să intre în Ordin, să-şi retracteze spusele care se îndepărtau de la dreapta credinţă şi să slujească Ordinului ca simplu călugăr. Doar nu era posibil să presupui că nobilul prinţ, care se trăgea din spiţa împăratului Constantin, are legături trupeşti cu făpturi demonice. Pentru frageda lui tinereţe, cunoştinţele sale erau peste măsură de uimitoare, căci la vîrsta lui de douăzeci şi cinci de ani, fusese în stare să susţină în mod public nouă

[1] Philipp Melanchthon (1497—1560), umanist german, colaborator apropiat al lui Luther.

[2] Girolamo Savonarola (1452—1498), călugăr dominican; a jucat un rol politic important în Florenţa, între anii 1494 şi 1498, impunînd un regim teocratic. Împins de fanatism, a distrus numeroase opere de artă. A fost ars pe rug ca eretic.

sute de teze asupra fiinţei şi a chipului omenesc. Influenţei binecuvîntate a călugărului dominican Savonarola i se datora şi hotărîrea prinţului de a scoate o lucrare asupra celor şapte duşmani principali ai bisericii. Această lucrare ar fi trebuit să constituie un instrument potrivit pentru acei care o porniseră pe spinosul drum către Salzburg şi către Bremen. Cei şapte principali duşmani erau : necredincioşii, iudeii, mahomedanii, păgînii, ereticii, falşii creştini şi superstiţioşii.

Arhiepiscopul din Salzburg nu s-ar fi arătat nerecunoscător pentru asemenea sprijin. Odată cu monstruozitatea eretică ar fi putut fi nimicită şi cea iudaică din oraşul său. Lumea aştepta să vadă ce va ieşi din pana tînărului Pico della Mirandola.

Pico n-a fost cuprins de îndoioşare nici măcar la amintirea ceasurilor petrecute cu învăţaţii, care-i puseseră la îndemînă cheia prin care putuse să descifreze mai apoi literele ebraice.

Nu, nu fusese cuprins de freamătul recunoştinţei. În el sălăşluia pacea raţiunii. Acel „nu pot" al său, nu pot să scriu despre cel de al doilea duşman principal al bisericii, nu fusese o izbucnire sălbatică a disperării, ci o profesie de credinţă : Nu vreau !

Hotărîrea sa de a nu mai scrie nu însemna renunţarea la acţiune.

Sosise ziua, despre care vorbise adesea şi la care visase : să plece din casa lui şi să predice în fiecare cetate, în fiecare oraş, despre om şi despre demnitatea sa. Să plece, nu fără a desemna înainte de asta, ca moştenitori ai tuturor bunurilor sale nemişcătoare, pe săracii şi bolnavii din spitalul Florenţei. Nu va predica smerenia, nu va vorbi despre deşertăciunea vieţii şi frumuseţea morţii, ci despre sensul vieţii. Nu putea fi de folos Ordinului sfîntului Dominic, cînd el însuşi se socotea un trimis al Domnului, înzestrat cu foc şi sabie, cînd năzuia să ajungă asemenea heruvimilor, care luptă, sînt iluminaţi şi devin, în cele din urmă, desăvîrşiţi.

Moartea subită şi neaşteptată a acestui tînăr şi preaînvăţat bărbat a dat naştere la zvonuri : omul fusese omorît. Otrăvit. Zvonul s-a răspîndit din pricina straniului discurs funebru al călugărului Savonarola, din Ordinul sfîntului Dominic. Acest membru al Ordinului trăda astfel o taină.

S-a învinuit, spunînd: „Eu, Savonarola, am dorit ca Dumnezeu să te pedepsească pentru faptul că nu aveai încă dorința de a merge pe urmele sfîntului Dominic. Dar n-am vrut să fii atît de aspru pedepsit. Nu sînt vinovat de moartea ta."

Ușurința aceasta de neiertat, se-nțelege, Elena, n-a putut fi uitată de nici unul din mai-marii Ordinului. Desigur că un prinț, sau un urmaș din stirpea lui Constantin, cum era acest Pico, nu putea fi ars pe rug.

Pe tripticul de altar ce reprezintă „Judecata-de-apoi", pe cele două panouri laterale, sînt zugrăvite două posibilități de a înrîuri lumea, de a o schimba. Prima: blîndă, fără constrîngeri, care propovăduiește să dărui totul. Aidoma cu Pico al nostru, cu ochii săi plini de uimire, nedumeriți și totuși înțelepți. Un om bogat stă în fața castelului său, îmbrăcat în cenușiu. Un cenușiu incert. Dar pintenii de aur sînt vizibili și mărturisesc că posedă cal și va călări. Și mai mărturisesc distanța față de săraci, cerșetori, nebuni, schilozi. Iar milogii au întins pe o năframă piciorul tăiat și gol, piciorul rănit și desculț. Ca o mărturie?

Bogatul nu va putea schimba starea lor, chiar dacă ar deschide larg băierile pungii sale. Așa nu schimbă el lumea. El, nu. Rămîn: sărăcia, răutatea. Sărăcia, răutatea?

Mai curînd altfel: Pe celălalt panou, îmbrăcat și el în cenușiul incert al lui Bosch, un bărbat gata de plecare, nu prea bătrîn, încovoiat, bărbos. Cu armă, cu suliță lungă, cu cuțitul mare, cu punga strînsă. Și cu cartea. Bunătatea, bunătatea neînarmată nu folosește la nimic împotriva a ceea ce a fost bine înrădăcinat și anume, că sărăcia e una cu tot ce-i rău. Căci, chiar dacă cei de pe cealaltă aripă au bani, ce-i drept, cerșiți, ei sînt totuși, spînzurați întotdeauna.

Îndeobște, pentru spînzurătoare e nevoie de o scară. Iar pentru cucerirea unui oraș, de același lucru. Partea de mijloc a tripticului „judecății-de-apoi", seamănă cu un oraș asediat și cucerit. Pe fortificațiile din fața orașului, baraca, cîrciuma, zahanaua învingătorilor. Oamenii stau aici spînzurați în prăjini, ca păsările. Cu capetele spînzurînd și arși. Uneltele de asediu sînt transformate în instrumente de tortură. Căci asediatorii au reușit să intre în oraș. Cît despre greutatea, neputința de a te apăra, gesturile șovăitoare ale călăilor asupra victimelor despuiate, totul e lipsit de sens. N-ai nici o

posibilitate de scăpare, acolo, jos, în oraş. Şi totuşi, se iveşte mereu cîte un om zvelt, iscoditor, care nu-şi poate închipui toate astea. Un om frumos, nobil.

Dar tu trebuie să-ţi închipui toate acestea : Ce este un demon ? Ce înseamnă să te culci cu demonii ? Priveşte la şarpele de pe acoperiş. Iată-te şi pe tine, sensibilă şi preacredincioasă Elena. Stai foarte dreaptă, goală, iar lungul tău păr de aur te învăluie pînă la genunchi. Ochii-ţi sînt închişi, şi te laşi parcă în voia lucrurilor. Mîna stîngă cu braţul ţeapăn ai lăsat-o în jos, într-o mişcare de apărare. În căutare. Fiinţa mistuitoare a şi început să-şi facă drumul spre pîntecul tău. Vîrcolac, cu căpăţîna neagră şi labele ascuţite. Dar mîna ta stîngă se mai întinde şi spre celălalt demon, monstrul verde, încălţat în pantofi bărbăteşti şi cu lumînare sfinţită. Ceea ce e de neînţeles la tine, altminteri atît de apropiată mie, e că buzele tale palide şi frumoase, aceste buze pline, care sărută cu plăcere, nu tăgăduiesc o umbră de plăcere. Iar alături pîndeşte următorul demon. Cu faţa bătrînă, bărboasă şi cu tiara papală pe cap. Acest cap desfrînat, aşezat de-a dreptul pe coada mişcătoare a unui demon foarte umil. Pe lîngă toate astea, muzica ce-o cîntă un demon în formă de cimpoi albastru-verzui, boaşe gata să plesnească.

Oraşul tău. Locuinţa ta. Viaţa ta. Plini de sens sînt aici demonii.

Această Judecată de apoi e răspunsul dat păzitorilor hîrdăului cenuşiu. Răspuns la preceptul lor : Unul care abjură adevărata credinţă, decade, dedîndu-se la legături trupeşti cu fiinţe demonice.

Hieronymus aplică cele două principii esenţiale : Omul trebuie să înveţe, în ce priveşte ştiinţa, ce-i îndoiala ; iar în ce priveşte arta, ce-i forma.

El zugrăveşte îndoiala în privinţa existenţei demonilor, înfăţişîndu-i pe monştri exact după cuvintele cumplitului precept.

Iar pentru arta sa, Hieronymus a găsit forma potrivită : surîsul raţiunii, al înţelepciunii."

Felcerul

1

În oraşul Strassburg, în care Theophrast al nostru se reîntoarce acum, existau în anul 1526, nişte condiţiuni, ce puteau fi privite din două puncte de vedere.

Fără legătură între ele.

Sau, fiind legate unele de altele.

Să încercăm să le privim ca legate între ele.

Nou-sositul doctor Theophrast von Hohenheim nu tratează nici la Strassburg cu lemn de gaiac sifilisul, ce bîntuie cu furie.

Consiliul reformat al oraşului avea un stoc mare din acest lemn, procurat de casa Fugger.

Nou-sositul Theophrast suferă o înfrîngere într-o controversă medicală publică.

Hans Denck, poreclit şi papă al sectei menoniţilor, privit cu neîncredere de toţi reformaţii, se bucură la Strassburg de adepţi numeroşi: meşteşugari şi oameni din popor.

După o dispută teologică publică el e izgonit din oraş, împreună cu soţia sa, în anul 1526, de Crăciun.

Hans Denck cercetează natura adevărului şi a înţelepciunii. El descoperă principiul: Trebuie să ştii de unde vine înţelepciunea, căci de ea depinde adevărul. Denck respinge ideea unei înrîuriri diavoleşti asupra omului.

Theophrast von Hohenheim caută pricinile naturale ale bolilor.

Amîndoi bărbaţii în acelaşi timp, în acelaşi oraş. Imigranţi, care se preocupă de existenţa sau nonexistenţa răului. A diavolului.

În drumul de la Basel spre Strassburg, Theophrast hotărăşte categoric: Va rămîne la Strassburg. Nu se va întoarce la Basel. Nu din pricina vreunei ispite. Despre ce ispită mai poate fi vorba? Podgoriile, grădinile de trandafiri? Nu, asta nu-i de mine.

Doar tipografia. Tipografia lui Froben. Dar nu e necesar să locuieşti în oraşul în care vrei să tipăreşti o carte. Va fi chiar mai bine, altminteri se va spune că, fiind medicul de casă al lui Froben s-a cuibărit la el. Şi datorită bunăvo-

inței bătrînului a reușit să-și tipărească cartea despre arta medicinii. Mă rog, încă o carte. Iar soția lui Froben n-a fost împotrivă. Cei inițiați știu că cel puțin de cînd soțul ei e bolnav, ea hotărăște în tipografie.

Nu-i va fi ușor cu dînsa, ea îl domină pînă și pe Erasm. El posedă spiritul, ea dispune însă de unealta necesară, de tiparniță, ceea ce pentru un om ca Erasm constituie o atracție mai puternică decît patul. Să scrii și să-ți vezi cartea tipărită, un alt soi de voluptate a dăruirii de sine.

Doamna Froben, mică și zveltă, autoritară, veselă, încăpățînată și susceptibilă.

Truckenbrot îl avertizase în legătură cu lipsa de libertate a medicilor din marile orașe. Iar el, doctorul Theophrast să depindă tocmai de soția unui editor ?

Își aminti cum doamna Froben îi luase mîna, cum i-o sucise pe-o parte și pe cealaltă, o contemplase îndelung, apoi îi spusese cu vocea-i ușor răgușită : „Mîna dumneavoastră se aseamănă cu un oraș. Îmi închipui că mulți trăiesc aci în pace."

I-o spusese foarte ceremonios, aproape distant, încît el nu reușise să-i răspundă printr-un zîmbet. Doamna din valea largă fusese amabilă cu pădureanul din Einsiedeln.

Dar care altă femeie din bogatele familii ar găsi o asemenea imagine, o asemenea comparație ! Mîna ta e ca un oraș. Cu doamna Gertrude se poate sta de vorbă. Și-apoi el nu e bolnav de stomac, ca Erasm, nici predispus la boală și irascibil. Și dacă dorește, se poate înțelege cu ea.

Și spre mirarea lui, primul lucru pe care-l spuse prietenilor din Strassburg, fu :

— Am impresia că cei din Basel ar fi bucuroși să rămîn acolo.

— Mi-e teamă că o vei face într-adevăr, răspunse Verena, pleci și, la drept vorbind, nu știm încă nimic despre tine.

„Ce pretenție ! Cine e Verena, care cu atîta firesc își ia dreptul de a-l scruta ? Cine poate ști totul despre un altul ? Nici măcar tata, care mă cunoaște cel mai bine, care m-a inițiat în arta medicinii, nu poate înțelege de ce nu m-am înapoiat la el, în Villach, pentru a consulta împreună bolnavii, ca în zilele copilăriei mele."

Cine e Verena? I se părea ciudat ori de cîte ori o vedea din nou. Îi amintea de acea fată unică. Acea fată cu picioarele goale, în sandale, şi cu rochia din pînză albă, uzată. Cînd mergea în pelerinaj spre Einsiedeln, la Maica Domnului, cea făcătoare de minuni.

Îi amintea de acea copilă, de pe vremea cînd el însuşi era copil. „De unde vii?" o întrebase atunci, în Einsiedeln.

„Din Valea de argint. Sîntem ţărani din cîmpia aflată între munţi, în valea de piatră. Unde se vorbeşte o altă limbă — italiana."

Şi în timp ce Wilhelm von Hohenheim consulta atent pe bătrînă, fetiţa îi şopti cu acea ardoare plină de importanţă, proprie doar copiilor: „Nimeni nu ştie atîtea, cîte ştie bunica. Ea s-a întîlnit cu nişte uriaşi, cu care a stat de vorbă. Cînd i-a fugit capra, uriaşul a ajutat-o, aducîndu-i-o înapoi de pe nişte stînci repezi. Voia chiar să mi-l arate. Era puternic şi prietenos totodată, şi bunica vorbea mult despre el. Bunico, am întrebat-o odată, vrei să rămîi pe vecie doar în această vale îngustă şi stîncoasă şi să nu cobori şi tu la oraş, unde-l poţi vedea pe împărat şi atît de mulţi oameni nobili, îmbrăcaţi în veşminte felurite? Ea a rîs atunci, răspunzîndu-mi: E mai frumos să povesteşti despre uriaşi, decît despre oamenii care se-mbulzesc pe lîngă domnii cei mari. Odată, cînd bunicii i s-a făcut sete, uriaşul a dat cep unui izvor. La oraş cine-o să-mi dea drumul la un izvor, cînd mi-o fi sete, mi-a răspuns. Acolo nu ştiu pe nimeni, şi nimeni n-o să mă ajute. E mai frumos printre uriaşi, crede-mă."

Ceea ce nu putea tămădui Maica Domnului, cea făcătoare de minuni, din Einsiedeln, rămînea în seama tatălui său. Zilnic veneau bolnavii înapoi.

„Într-o zi, pe neaşteptate, în monotonia zilnică a rugăciunilor, a plînsetelor, a ţipetelor, ai venit tu, Verena. Un copil, ca şi mine. Era ca şi cum amîndoi am fi fost străini de acel loc. Ceilalţi vorbeau mult, adresîndu-se doctorului, tatălui meu. O căraseră pe bătrînă pe o targă, învelită într-o cergă, o purtaseră pînă în camera doctorului. Întreaga familie venise cu ea. Oameni sărmani. Şi aduseseră plocon o capră.

Strigau înspăimîntaţi: „Bunica nu mănîncă, nu bea, nu vorbeşte. Despre tine, doctore, am auzit că ai puterea de a vindeca. În tine ne e nădejdea."

În faţa lui sta Verena, un copil. Cu părul de culoarea nisipului. Era obosită, dar nu îndrăznea să se aşeze. Toţi se aflau în jurul tărgii, plini de dîrză ardoare să salveze viaţa bunei bătrîne. Şi noi amîndoi, de asemenea. Pentru că te simţeai copleşită de oboseală şi părăsită, în mijlocul alor tăi, mă ţineai strîns de mînă.

Einsiedeln ! Ce mult e de-atunci !

Aşa ai devenit o parte din mine, de nedesprins, din clipa cînd, stînd mînă în mînă, în faţa bătrînei, a bunicii tale, am descoperit în acelaşi timp amîndoi taina. Taina bătrînei. Nebănuită de ceilalţi. Ai spus încet : „Cred că nu-i bolnavă". Şi atunci am înţeles, din nou în acelaşi timp. Iar eu am spus cu glas tare : „Nu vrea". Nu ne puteam desprinde mîinile. Voiam să trăim. Şi de-atunci am ştiut ce înseamnă : A vrea. Apoi, din nou în acelaşi timp ne-am desprins mîinile. Să nu rîdă ceilalţi de noi, să nu fim văzuţi. De atunci, dar numai noi doi o ştiam, mîinile noastre au rămas împreunate."

2

Soţia lui Denck de aici, din Strassburg, nu era Verena din zilele copilăriei, venită din valea dintre munţi. Şi ea purta sandale în picioare, iar rochia îi era de pînză albă. La gît n-avea podoabe. Cît despre nume, era acelaşi.

Nu putea să aibă mai mult de douăzeci de ani. Theophrast îi privea faţa netedă. Nici măcar nu putea spune dacă era frumoasă. Ochii-i erau foarte mari, dar şi gura. Avea părul lung, lucios şi întunecat. Se gîndea că atunci cînd e tandră, tandreţea ei trebuie să fie fără de margini.

Hans Denck era viaţa Verenei. Iubea la fel de firesc cum respira. Cine nu voia să creadă că există asemenea lucru în lume, dar şi cine voia să se odihnească, sau avea nevoie de îmbărbătare, se ducea la ei.

Îl întîmpinară cu bucurie pe cel întors din Basel, de parcă ar fi fost de-al lor. De parcă ar fi fost de-ai noştri. De-ai noştri, oameni din Strassburg, ca Hans Denck, învăţătorul nostru, cîţiva predicatori, un tipograf şi care ne

numeam după el, adică după Hans, „oamenii lui Denck" sau, pur şi simplu, cei ce gîndesc [1].

Sîntem aici, în mijlocul iureşului acestei lumi pe care-am cercetat-o cu atenţie şi pe-al cărei făgaş dinainte hotărît ne-am jurat să nu mergem. Altfel, Hans ar fi rămas profesor la marea mînăstire din Regensburg, îngrijind, în timpul liber, de grădiniţa schitului. Iar eu, Verena, aş fi rămas pe valea Rinului. Aş fi fost silită să muncesc la careva, căruia îi aparţinea pămîntul. Pe care nu l-aş fi cunoscut şi nu l-aş fi iubit.

De bunăvoie, am renunţat la această rînduială plăcută şi variată. Am hotărît altfel, dar nu să fugim de lume. Ne-am aşezat într-un oraş mare, de unde să putem activa. Şi acest fel de viaţă a devenit viaţa noastră de zi cu zi.

Dar nu vom fi cuprinşi niciciînd de obişnuita plictiseală. Şi noi cunoşteam cîntecul: Acel ce poate să îndure greutăţi nemărginite, să se ridice şi să plece pe calea cea dreaptă. Va trebui să-şi părăsească tatăl, mama, bunurile, onoarea şi chiar pe sine însuşi. Trebuie să ştie şi să meargă pe-acel drum; să nu-i pese nici de oale, nici de bucatele gătite în ele.

Şi noi am cîntat: Dacă în drum întîlneşti un frate, împarte cu el pîinea şi vinul pe care le ai.

Şi noi ştiam povestea despre Maica Domnului care sălăşluieşte în pădurea întunecată din Einsiedeln. Şi-i întrebam pe pelerini: Ce căutaţi voi acolo, la Maica Domnului din pădure? Nu Dumnezeu le-a dăruit călugărilor pădurea, de vreme ce ei înşişi sînt plini de păcate. Mai curînd ar trebui să se roage de Dumnezeu să fie ei înşişi iertaţi de păcate. Iar unii dintre noi am pus umărul la nimicirea locurilor de pelerinaj, am azvîrlit afară moaştele şi am ajutat să se zidească uşile. Fiind încredinţaţi că odată cu nimicirea locului se va fi sfîrşit şi cu pelerinajul. Sfîrşit?

Mai existau însă dragostea şi obişnuinţa intrată în sînge a pelerinajului. Peste asta nu se putea trece atît de uşor. Oamenii, cei care sufereau, cei care căutau mîngîiere, ştiau locul şi se duceau într-acolo. Se duceau la Maica Domnului din pădurea întunecată. Atunci am priceput ce înseamnă

[1] Joc de cuvinte intraductibil: numele „Denck" şi „Denkenden", de la verbul „denken" (a gîndi).

iubirea şi obişnuinţa pelerinilor. Nu-i puteam numi, pur şi simplu, făţarnici pentru că ar fi trebuit să ştie, ceea ce le spusesem destul de des : În raclele la care vă închinaţi, nu se află decît haine vechi. Trebuia să le-o spunem mereu, zilnic. Să nu se închine chipurilor cioplite ale morţilor. Mai curînd să le pese de cei vii. Să-şi crească bine copiii, să aline suferinţele celor bolnavi, să dea de mîncare săracilor.

Iar într-o bună zi a sosit la noi, în oraş, la Strassburg, doctorul Theophrast, care mergea cam pe acelaşi drum ca al nostru. Şi el învăţase la mînăstire. Şi el fusese cuprins de îndoieli, care-l mai frămîntau şi-acum. Şi el luptase în această mare bătălie, care părea acum pierdută. Nu luptase alături de ucigaşii învingători. Nu devenise sluga principilor. Noi nu ştiam pe cine vrea să slujească. Nu pot desluşi ce fel de om este. Poate unde nu-i cunosc ţelul !

Dar de plăcut, îmi place. Căci lucrurile stau aşa : Omul e un chip desenat în nisipul de pe ţărmul mării. Prin urmare, eu ţi-am conturat chipul în nisip. Nu cu vreun beţigaş în mînă. Ci am îngenuncheat, pentru a simţi nisipul între degete. Mi-am desăvîrşit opera cu duioşie. Am făurit-o cu migală, dăruindu-i conştiincios bunătate, gingăşie, prietenie, credinţă şi zilnic mă grăbeam spre locul ştiut, pentru a vedea dacă lucrarea mea mai dăinuia. Era nevoie de mult curaj pentru a contura chipul tău tocmai aici, în faţa lacomei şi uriaşei mări.

Apoi ai plecat la Basel. Prinsă de munca mea întru desăvîrşirea chipului tău, am uitat de puterea mării, nevrînd să recunosc că acele contururi deveneau seară de seară mai şterse. Pe acelaşi loc încă, dar cît de nedesluşit. Cu acel curaj care se învecina, de fapt, cu prostia, mă aplecam de fiecare dată mai adînc, pentru a te putea recunoaşte. Degetele mele căutau trăsăturile familiare, fiind mulţumite să pipăie încă nisipul.

Acum te-ai întors din Basel."

3

„Acum te-ai întors din Basel. Acum îţi pot povesti cum a fost cînd l-am întîlnit pe Hans Denck. Nu ştiu pe nimeni altul căruia i-aş putea vorbi astfel despre dragostea mea.

Nu e o boală, ci o taină ; iar tu, cinstite doctor Theophrast, trebuie să-mi păstrezi taina.

Îţi vorbesc despre frumuseţea bărbatului care, plin de nobile gînduri, străluceşte cu liniştită putere. Nu e nevoie să strige. E în preajma mea. Şi cînd zîmbeşte, şi buzele lasă să i se întrevadă dinţii, e ca şi cum Dumnezeu însuşi a zîmbit. Dar cum e oare Dumnezeu ? Un bărbat ? Nu palid, lipsit de energie şi cu faţa obosită. Ci cu chipul aspru, sever, dar nobil şi înţelept. L-am privit. De neasemuit. Ce doream ? Nimic. Doar să respir alături de el. Să mă simt zguduită de puterea lui. Să lupt alături de el pentru dreptate. Să-i pun întrebări şi să-i ascult răspunsul, glasul. Mi-era dor de glasul lui."

„Frumoasă clipă : te văd pentru prima oară. E-o clipă pe care mi-o rechem adesea în amintire. Eu, Verena, îl văd pe Hans Denck. Repeziciunea cu care te ridici. Vioiciunea cu care umbli prin cameră. Iată-te, încă străin mie. Dar glasul are profunzimea şi armonia de care mi-e însetat sufletul. În prezenţa ta mă simt liniştită. La adăpost. Ce-i un bărbat ? Acel, căruia îi spun : rege al meu. Mîndrul meu rege. Acel, care ştie să-mi răspundă, atunci cînd îmi pun capul pe umărul lui şi-l întreb : Ce-o să se mai întîmple ? Acel, care însă nu-mi spune niciodată : regina mea, pentru că mi s-ar părea de nesuferit. Acel, care nu îngenunche niciodată. Dar nici nu te bate uşor pe spate, cum dai într-un cal, mîngîindu-l familiar. Acel, care ştie că pot face orice şi că dobîndesc tot ce vreau. El ştie că vorbesc cu adevăraţii regi, prinţi şi cu celelalte mărimi, cum aş vorbi cu nişte văcsuitori de ghete. După cum înţelege că vorbesc cu văcsuitorii de ghete ca şi cum ar fi regi. Cel ce ştie că sînt neînfricată în faţa celor puternici, şi că sînt invulnerabilă şi intangibilă. Iar cînd aceştia mi se adresează cu copilă dragă, tu cu căpşorul tău înţelept, dispreţuiesc acest fel de a mi se adresa, altminteri prietenos. Prietenia lor !

La tine, vin însă acasă, ca-n prima zi, şi-ntreb din nou, ce o să mai fie ? E tîrziu. Îmi deschizi uşa. Nu eşti rege, ci bucătar ; ai fript carnea, ai fiert fasolea şi părul îţi miroase a fum. Mă-ntrebi dacă sînt bune. Am pus o bucată de carne în gură, dar nu ştiu ce gust are ; aştept doar să-ţi aud glasul, iar cînd îmi spui : Bună ziua, copilă dragă, nu eşti rege, ci bărbat."

Şi Verena îi spuse lui Theophrast : „Am tot fost goniţi de pretutindeni, de cînd am fost alungaţi din Nürnberg. Dar acum locuim la Strassburg. E frumos să ai o locuinţă."

În acea zi, sau în alta, Theophrast îi spuse lui Hans Denck :

— Dacă recunoaştem — şi pentru Verena, cît şi pentru ceilalţi era limpede că Theophrast recunoscuse acest lucru — dacă recunoaştem că altcineva este mai bun decît noi înşine, iar mai bun poate eventual să însemne mai necesar, mai important decît noi înşine, atunci va trebui să-l preţuim mai mult decît pe noi înşine. Aidoma cu braţul sau mîna, care apără în primul rînd capul, inima şi ochiul, înainte de a se apăra pe sine. Cu mîna mea vreau să-ţi apăr inima.

Mişcat, Denck, învăţătorul, răspunse :

— Nu, nu-i bine aşa. Căci următorul pas ar fi gîndul : Nu cumva mîna să dorească să fie ochi. Cu această rînduială, ordinea acestei lumi nu se va schimba. Ci, dimpotrivă, va fi întărită.

Poate însă că nu voia altceva decît să înlăture emoţia de care fusese cuprins.

Biată, gingaşă Verena, dorea să se ameţească, să se scufunde în simţiri nobile. Desigur că nu era uşor să fii soţia lui Hans Denck.

4

Iar Hans Denck voia şi el să mai făurească odată un om, după chipul şi asemănarea sa. Gîndurile lui să fie gîndurile ei. Frumoasă Verena — vis şi împlinire, în acelaşi timp. Ea e o parte din el însuşi, de nedespărţit. Şi şade de la sine înţeles alături de Hans al ei ; merge mereu alături de el, dar poate rămîne şi singură. O femeie calmă, înaltă, nu dornică de putere, care nu simte nevoia să se laude : „L-am cucerit pe acest bărbat înţelept, curajos, milos, de neînduplecat".

Ea îşi însuşise gîndurile lui, dar le avea şi pe ale ei proprii. Încă înainte de a veni la el, era o femeie cu trăsături proprii. Hans ştia că nici nu va dispune de atîta timp pentru a forma o femeie neştiutoare.

Într-o zi, dis-de-dimineaţă, discutau despre faptul că după numai şapte ani de cînd domnea împăratul Carol Quintul [1], era nevoie să se amintească de vitejia vechilor cavaleri, adică tot o formă de a se apăra împotriva adepţilor lui Denck. Atenţia poporului trebuia să fie abătută cu ajutorul imaginilor. Să se reînvie în memoria poporului marele marş triumfal al împăratului Maximilian [2]. În oraşe, au fost scoase în vînzare tablouri ale marelui şi curajosului, dar mai puţin generosului cavaler, al cavalerului fără zîmbet. Cavalerul care nu avea justificarea iubirii, a acelei iubiri vesele, fireşti, pline de dăruire. Şi toţi slujitorii săi îi semănau.

Iar slujitorii urmaşilor săi sînt şi mai cumpliţi, din pricina zelului pe care-l vădesc. Chiar cînd iubesc, nu au darul de a se schimba. Ei sînt veşnic aceiaşi : dimineaţa, la prînz şi seara ; la masă sau în pat, lacomi şi gălăgioşi. Soţiile îi rabdă. Nu mai palpită de plăcuta teamă că unul şi acelaşi bărbat ar putea fi mereu altul. Astfel pier multele vise pe care le-au avut şi ele încetează chiar de a mai gîndi.

În asemenea împrejurări, vin pictorii să le mîngîie cu puterea mîngîietoare a imaginilor viu colorate.

— Marşul triumfal al cavalerilor, spuse Hans Denck.

— Pentru asta vreau să-ţi dăruiesc un gînd, care ţie încă nu ţi-a trecut prin minte. Ascultă, spuse Verena, tata mi-a arătat odată un tablou. Un cavaler în zale ; cu ochii duri, faţa dură, mîinile dure. Tocmai ucidea un leu, stînd mîndru pe calul său. Un bărbat frumos, viril.

Cavalerul îl străpunge cu lancea, apoi îl taie cu sabia, apoi îşi îndeamnă calul, altminteri paşnic, să zdrobească leşul leului, călcîndu-l în picioare. Întreită nimicire şi foarte temeinică.

Tata mi-a povestit apoi : „Tabloul i-a fost arătat unui leu. Iar leul a spus : Tablou zugrăvit de oameni. Dar aştep-

[1] Carol Quintul (1500—1558), împărat romano-german (1519—1556) din casa de Habsburg. În vremea lui s-a desfăşurat Războiul ţărănesc german. A luptat împotriva Reformei, dar a fost învins de principii protestanţi, astfel că după pacea religioasă încheiată la Augsburg (1555), a abdicat.

[2] Maximilian I (1459—1519), împărat romano-german din 1508. A urmărit extinderea dominaţiei Habsburgilor în Europa apuseană, în care scop a purtat numeroase războaie. În interiorul ţării s-a străduit să impună autoritatea imperială.

taţi să vedeţi, cînd vom picta noi. Păcat că nu ştim încă s-o facem."

Poate că de-abia atunci a înţeles Denck mai limpede că nu e vanitate, ci că menirea sa e să scrie, pentru ca adevărul să fie cunoscut lumii. Dar nu acest adevăr blestemat, schimbător ca o tîrfă, nu un adevăr cu o mie de feţe, ci unul singur, simplu, adevărul leului.

„Acum, de fapt, nici nu mai e necesar să discutăm unul cu celălalt. Ştim totul despre noi. Ceea ce eu am gîndit în chip vag, tu ai spus-o răspicat. Te voi iubi mereu, frumoasă Verena, înţeleaptă şi gingaşă, cu glasul tău adînc şi cald. Te voi iubi mereu, pentru că glasul tău are inflexiuni adînci, calde şi tandre ; iar tîlcul lui e înţelept, încurajator, voios."

5

Cel care veni la Verena, nu-şi ascunse deloc intenţiile. Nici nu s-a scuzat şi n-a făcut vreo introducere. Îi spuse de-a dreptul :

— Am venit pentru scrierile bărbatului tău.

Auziseră de o mărturie înaintată cu un an în urmă, Consiliului din Nürnberg. Fuseseră preveniţi. Avertizările şi adresele oficiale erau trimise din oraş în oraş. Proveneau de la cei care puteau înrîuri asupra treburilor consiliului. Adresele erau concepute într-un anumit ton frăţesc. Libertăţile cîştigate trebuiau să fie îngrădite. Omul era unul din nenumăraţii mici funcţionari anonimi ai consiliului orăşenesc şi văzu că femeia din faţa lui nu-i va dezvălui nimic ; că nu poate fi înfricoşată şi că nu se va supune nici unei porunci.

Verena îl cîntări. Era cît ea de înalt. Îi fu milă de el. Vedea cum se străduieşte plin de zel să-şi ducă la îndeplinire sarcina.

— Luaţi loc, îi spuse, şi întrebaţi-mă tot ce doriţi. Orînduiţi-vă liniştit pe masă uneltele de scris. Ştiu că trebuie să vă faceţi două soiuri de însemnări : părerea dumneavoastră, precum şi raportul. Ştiu care vă e misiunea, dar, pentru Dumnezeu, staţi în tihnă.

Faţa omului se înroşi pînă la rădăcina părului ; fusese surprins şi arăta îngrozitor de neajutorat.

Verena se aşează cu siguranţa-i calmă, cu zîmbetul pe buze.

— Îmi închipui că ați dori să puneți mîna pe mărturie. Curînd va fi tipărită, iar atunci o va avea toată lumea. Eu, de pildă, o știu pe de rost. E bine scrisă.

Își dădea seama că se joacă în clipa aceea cu el ; dar în același timp vădea și adîncă seriozitate. Voia să-l schimbe, să-i modifice felul de a gîndi, să-l înrîurească. Cită așadar din Mărturia adresată către Consiliul orașului Nürnberg, în anul 1525 : „Să nu ia nimeni în seamă pe mai-marii lumii ; fie ei mari într-ale puterii, dibăciei, ori averii. Inima trebuie să bată alături de cei disprețuiți și umili. Vai celui care nu-și va îndrepta întreaga ființă spre acest țel ! Cine nu apucă pe această cale — adică spre cei disprețuiți și umili — acela va merge veșnic pe-un drum greșit. Iar cine îndrumă oamenii pe o altă cale, acela e un fur și-un ucigaș."

Pentru că omul încetase de a mai scrie, ea-l întrebă :

— Care-i părerea dumneavoastră în această privință ?

— O clipă, răspunse funcționarul și continuă să scrie.

Aveai impresia că se agață cu disperare de pana lui. Mai tîrziu o rugă să-i dea puțină cerneală.

Atunci ea continuă să citeze, simțindu-se mulțumită că-și putea dovedi curajul ; cită mai departe din Mărturie :

— Cine nu-i pătruns de spirit, acela caută lumină și află întuneric. Caută viața și găsește doar moartea. Aceasta-i pricina pentru care cei mai învățați se înfurie întotdeauna cel mai rău cînd aud adevărul ; își închipuie că doar ei au mintea luminată, că ei sînt cei deștepți, căci știu să citească.

Îl vedea cum îl năpădesc broboane de sudoare. Ceea ce el căutase să afle în taină, ea i-o spunea fără sfială, iar omul găsea totul îndreptățit. N-avea nimic împotriva a tot ceea ce cita ea din scrierile lui Denck.

Și totuși, nu putea fi părerea lui.

Atunci cînd ea l-a mai servit și cu vin și cozonac, i-a răspuns mulțumindu-i din suflet, ca un om adevărat, nu ca un trimis oficial din partea Consiliului.

Verena avu un vis : „Trebuie să fugi de-aici. Fără să crîcnească și fără frică începu să pregătească plecarea. Nu alerga încoace și-ncolo, ci se așeză să chibzuiască. Acum e vară, va fi ușor să plecăm, fără poveri mari. Dar va veni și iarna. Bărbatul meu și cu mine vom avea nevoie de încălțăminte pentru iarnă și de haine groase.

Se ridică, dar nu găsi încălţămintea, nici pentru ea, nici pentru Hans. Hainele groase le şi pusese laolaltă. Prietenii stinseseră lumînările. Nici unul dintre ei nu se gîndea în acea noapte fierbinte de vară, noaptea fugii, la frig şi la zăpadă. Ei strigau, îndemnîndu-i să se grăbească. Şi ea se hotărî atunci să fugă aşa cum se afla, în sandale. Dar din prag se mai întoarse o dată, ruşinată că se gîndise doar la încălţăminte şi nu la manuscrise.

Toate hîrtiile pe care le găsi în întuneric le vîrî într-un sac. Dar din nou o apucă îndoiala şi spaima : Oare se află printre ele şi *Mărturia* de la Nürnberg ? Se duse din nou la sipet, se aplecă pînă la fund şi găsi încălţămintea. Salvare, care nici nu mai era salvare."

Se trezi şi-şi văzu iubitul alături. Îl mîngîie. Totul era ca de obicei. În lumina zorilor zări pe pupitru paginile gata de tipar, iar sub pat pantofii. Amîndoi aveau doar cîte o pereche, atît pentru vară cît şi pentru iarnă. Nu va avea de căutat, cînd va sosi ceasul fugii.

De ce să fie nevoiţi să fugă iar ? Cît de bine ar fi să stea aici, la Strassburg, cu prietenii, şi să muncească ! Îi povesti doctorului Theophrast visul ce-l avusese :

— Acum ar trebui să-ţi cumpăr o pereche de pantofi, dar te-ai supăra, îi zise el.

— Ar fi minunat, cîteodată, să ai cel puţin şase perechi de pantofi, spuse Verena. Uneori chibzuiesc că scopul străduaniilor noastre este, în cele din urmă, bunăstarea. Dar bunăstarea mă va schimba oare, făcîndu-mă nedreaptă ? Pe Hans, nu. El e întotdeauna drept, invulnerabil. Iar gîndul că s-ar putea schimba, de la o zi la alta, dacă ar deveni atît de bogat ca neguţătorul Fugger, e caraghios. Dar ce mi-aş dori eu, în primul rînd ? Un cal. În închipuirea mea, mă văd împreună cu Hans, trecînd pe lîngă o pajişte, unde zărim un mînz, abia născut, murdar, pricăjit. Hans spune că are răbdare să aştepte pînă va fi mare şi frumos. Şi îmi explică amănunţit cum va arăta. Negru. Şi cît de siguri ne-am simţi să călărim pe acest cal negru, pînă acasă. Eu n-am nici răbdarea şi nici bunăvoinţa lui. Sînt trufaşă şi nu-s în stare să întrevăd viitoarea splendoare a acestui animal murdar. Mă uit de jur împrejurul pajiştii şi zăresc un cal alb, gata înşeuat, adult.

Înşeuat pentru alţii. De mult am părăsit şi am uitat calea judecăţii şi a înţelegerii, am uitat că m-am pregătit şi m-am bucurat pentru calul cel negru. Sînt încîntată la vederea căpăstrului de aur, devenind astfel o victimă a dorinţei mele, care n-are margini. Pot dobîndi orice. Orice e de neatins pentru alţii, mie mi se dăruie. Şi nu din pricina înţelepciunii mele, şi nici prin muncă, ci cu ajutorul unei chei pe care nu eu am făurit-o. Mi s-au oferit bani.

Şi-n acest chip lucrurile îşi cască gurile, se prefac într-o prăpastie adîncă, absorbindu-mă şi însemnîndu-mă, transformîndu-mă. Încep să disprețuiesc pe acei care nu posedă asemenea lucruri şi nici nu le vor avea vreodată. Oamenii cumsecade care trec doar pe lîngă pajiştea plină de cai superbi, oameni care n-ar îndrăzni nici măcar să viseze la asemenea cai, aceşti oameni cumsecade nu mai pot intra în cîmpul privirilor mele. Nu-i văd, n-am nevoie să-i văd, pentru că nu le dă nimeni voie să pătrundă în acea pajişte bine îngrădită. Pentru ei nimeni nu va creşte mînji, nici albi, nici negri.

Poate că, din pricina acestor lucruri, eu, o fiinţă altminteri dreaptă, am să devin rea. Şi — cu toate că, în fond, nu sînt lipsită de judecată — îmi închipui că iuţeala cailor mei, mă face şi pe mine mai iute, ridicîndu-mă deasupra tuturor celorlalţi.

6

Dar acestea sînt dorinţe. Şi spaime. Imaginea a ceea ce n-ai vrea să devii. Verena povestea. Dar ştia să şi asculte. Era într-adevăr uimitor, cum ştia să asculte, fără a te întrerupe. Bărbatul din Einsiedeln i-a putut astfel descrie cea de a doua faţă a tatălui său.

Cîteodată se întreba: „Oare de ce nu mă întorc la Villach, la tata? Numai pentru a nu fi nevoit să-i arăt zilnic că sînt mai bun decît el? Ca să nu-l necăjesc?"

Multe din cele ce ştia îi erau atît de înrădăcinate de la tatăl său, încît îi venea greu să deosebească ceea ce preluase, pur şi simplu, fără să se gîndească şi fără să fi experimentat el însuşi. Scrisese cîndva: „Tata, care nu m-a părăsit niciodată". Nu-l părăsise. Cu toate particularităţile, pe care, de copil, le observase la tatăl său. Veşnic aceleaşi şi aceleaşi

întrebări, puse bolnavilor, cu același glas. Oricît se străduia, nu putea să evite de a-i trata pe bolnavi ca pe niște copii. Cînd se ridicau din pat, de pildă, le spunea : „Bravo, bine că am făcut-o și pe asta". Dar Theophrast nu voia să preia aceste formule. Se lupta din răsputeri să nu devină ca tatăl său, fiind în același timp și mîndru de el.

„Tata, omul care scutura vara, de timpuriu, merele din pom, ca să nu se rupă crăcile. Era una din miile sale de griji. Să risipească fructe, pentru ca pomul să rămînă, pentru o viitoare înflorire. Frumusețe și utilitate. Așadar, scutura de timpuriu fructele din pom și le dăruia bolnavilor săi, pentru marmeladă.

Eu nu pot. Nu mă pot întoarce acolo, să mă plimb prin livada de meri a tatii.

Nu mă preocupă să leg trainic trandafirii doborîți de furtună. Nu-mi pasă de asta. Știu că tata dă dovadă de multă omenie, atunci cînd le duce bolnavilor merele sale. Nu oricine e în stare să facă așa ceva. Dar nu e măsura după care doresc să fiu prețuit.

Așadar, nu mă întorc la tata, din pricină că vreau să-i pot păstra respectul cuvenit. Eu, însă, aparțin celorlalți.

Acelora care, cu durere și dăruire, tind la răsturnarea tuturor lucrurilor. Nu știu cine merge pe drumul cel bun. Cine se încumetă să măsoare toate astea ? Nici nu știu măcar dacă în răsturnarea dorită de mine e cuprins și mărul din livada tatii, eliberarea de gîndul care te macină ? Oare se va rupe ramura și pomul va avea de suferit ? Tata ar duce dorul unei asemenea temeri, care îi umplea zilele, timpul, orele. Această grijă îi era plăcută : era bucurie.

Iar odată, încă pe cînd mai erau la Einsiedeln — mai-că-sa murise îndată după nașterea lui — auzise cum tatăl său renunțase la o femeie, lăsînd-o altuia, și cum îl sfătuia s-o dezmierde cu gingășie. Era doar un copil, dar îl supăraseră și observațiile tatălui său, și faptul că o lăsase celuilalt. Încetase să mai fie supărat, văzînd fața tatălui său, care-i spusese prietenos : „Sînt prietenos cu toată lumea. Și pe nebuni îi iau în trăsura mea dacă îi întîlnesc în drum, ca să nu fie nevoiți să alerge pe jos." Și la Villach, tatăl său se purta în așa fel cu pacienții, fără deosebire, de parcă erau niște copii neajutorați. Dacă fierarul bolnav îi povestea despre munca lui și că a putut din nou să ridice ciocanul greu,

tatăl său îi răspundea printr-un „bravo", așa cum ai lăuda un copil. Suferinzii, bolnavii nu observau că, în timp ce le spunea „bravo", de fapt, se gîndea la cu totul altceva. O femeie bătrînă îi adusese un coș cu mere. Grea povară pentru ea. „Mulțumesc", îi spusese doctorul, mîngîind cu degetele-i îndemînatice brațul bătrînei, care se uita la el, în așteptare. Rostise „mulțumesc", dar de gîndit se gîndea: „Ce-o să mă fac cu ele? În grădina mea am mere mai frumoase". Mîngîierea nu era un semn de prietenie, ci îndemînare, siguranța dobîndită în urma experienței. Bătrîna simțise cu recunoștință căldura degetelor lui și era onorată.

„Demnitate umană. Trebuie să devin și eu astfel, prietenos, dar indiferent?"

Își amintea cu neplăcere, cu stînjenire, aceste manifestări de gingășie ale tatii. Mîngîierea dată bătrînei trebuia doar să traducă în faptă gîndul: „Privește, astea-s mijloacele mele". Era o expresie a vanității. Odată îi spusese că pentru a căpăta degete dibace, poate să mîngîie și o păpușă, o figură din ceară sau din lemn. Și că, uneori, e de-ajuns să amesteci cu o linguriță minusculă mierea în lapte, ca să capeți siguranța că degetele-ți mai sînt mlădioase, certitudinea că ele mai sînt în stare de cele mai suple mișcări. Dar e mai bine să lucrezi pe viu, căci degetele simt atunci și emoțiile ființei. Cu toate astea admira vioiciunea tatălui. Primele intervenții chirurgicale la el le văzuse, de la el le învățase.

Să fie ca tatăl său și totodată să nu fie ca el. Cînd îi spuse Verenei: „Tata, care nu m-a părăsit niciodată", prinse să zîmbească. Chiar și numai această frază putea fi tălmăcită mai tîrziu, de vreun discipol, în orice sens ar dori. Respingere sau atașament față de tată.

Din Villach putea să pornească — dar nu putea să se întoarcă acolo. Vale întinsă, peste care se așternuse așteptarea. Iar pentru a aștepta e nevoie de răbdare. Răbdarea de a rămîne. „Eu nu pot rămîne, vreau să ies în întîmpinare. Nu să aștept. Așteptarea poate fi frumoasă, dar o zăbavă prea îndelungată devine de neîndurat".

Își mai amintea de toate miresmele pe care vîntul le aducea în Villach. Își mai putea aminti de vremurile cînd voia să afle tot ce-i era necunoscut. „Vreau să merg pe urma miresmelor care vin din cele patru zări. Spuneți că iarna vine de la Moscova. Mă voi duce la Moscova. Aici simți doar

gustul iernii, nu şi obîrşia ei. Aici e valea tuturor anotimpurilor. Aici, primăvara răsună, un sunet înalt, subţire. Mai tîrziu mi-am dat seama că venea de pe pajiştile din munţii Serbiei, unde un copil cînta din fluieru-i de ciobănaş. Copilul era singur cu oile, păzite de-un cîine. Ăsta era sunetul acela şovăielnic şi aspru. Apoi vînturile din sud aduceau miresmele Italiei. O uşoară boare în miezul asprimii. E vara romană, iar alţii spun chiar că ar veni din Africa. Dar ea are asprimea sălbatică şi în acelaşi timp acea răcoare neaşteptată, provenită de pe albele culmi ale Carrarei, aducînd de-acolo şi limpezimea. Iar toamna din Villach, de o melancolică blîndeţe, provenită poate de la catedralele din sudul Franţei.

Atunci i-a spus Theophrast tatălui său: „Toate aceste meleaguri le voi cutreiera, ca să văd cu ochii mei dacă anotimpurile îşi au obîrşia chiar acolo!

Iar mai tîrziu, cînd ajunsese în acele ţinuturi — şi Verena înţelegea acest lucru foarte bine — îl năpădise uneori ca un fel de spaimă: în timp ce era atît de departe, în direcţia celor patru vînturi, adesea totul arăta ca la Villach: şi seara, şi dimineaţa, şi noaptea.

Să plece din Villach, da; dar nu să se reîntoarcă.

Şi nici la mînăstirea benedictină a Sfîntului Andrei din Lavantal să nu se întoarcă. Nu voia să se întoarcă la acei bărbaţi care-şi ziceau părinţi.

Sfinţii părinţi din Lavantal, care stăpîneau un bogat ţinut agricol, o cîmpie roditoare. Bine hrăniţii părinţi, care păşeau totdeauna drept, cu pasul mic dar grav, în sutanele lor lungi, cafenii. Prietenoşi — cu prietenia lor distantă. Glasurile lor sătule, profunde.

„Nici acolo nu doresc să mă întorc, Verena."

Cînd odată, într-o amiază de aprilie a ieşit, dintre zidurile împrejmuitoare ale mînăstirii benedictine, a simţit că afară aerul era mai cald. Izolarea din curte era răceală. Se deprinsese să rabde răceala. Numai din această pricină a putut percepe aerul cald de afară ca pe o mîngîiere. Atunci s-a eliberat de sfinţii părinţi.

Verena nu l-a întrebat: Dar unde sînt aceia, care-ţi sînt cei mai apropiaţi sufletului tău, aceia, lîngă care ai simţit pentru prima oară inexplicabilul sentiment de siguranţă, des-

cris de tine cu destul de multă ascuţime drept : inteligenţa inimii.

Ascultă, Verena, astea sînt poveştile lui de demult. De demult ? Mai bine spus, de pe vremea cînd călătorea încă.

În oraşul de pe rîul Inn, la Schwaz, era un bătrîn lăncier gras, care nu mai avea dinţi în gură, dar se putea face înţeles.

Bătrînul lăncier gras, acum tăietor de lemne la comandantul său Frundsberg, îi descrise doctorului Theophrast oraşul Schwaz.

Sus, pe munte, cînd te duceai la cimitir, dinspre biserică, vedeai castelul lui Frundsberg. Nu era prea mare, totuşi sta înfipt la vedere pe munte, de parcă Frundsberg era stăpînul oraşului.

Totuşi, nu el era stăpînul. Stăpînul oraşului era domnul Fugger, căruia trebuie să i se arate o preţuire deosebită. Cînd împăratul vine de la vînătoare, înainte de a trece călare prin Innsbruck — şi împăratului îi plac mult locurile astea — bunul împărat Max porunceşte suitei sale să nu facă zgomot. Ca Fugger să poată dormi liniştit, să nu fie tulburat.

Schwaz este un oraş minier. Aici lucrează vreo mie de oameni la Fugger. Şi, din 1517, au dreptul să se roage cum vor. Minerii sînt cea mai de seamă preocupare a lui Fugger, de aceea are multă grijă ca ei să se poată ruga în voie. Şi totuşi, puţin îi pasă de soarta lor. Căci se îmbolnăvesc stînd în mină şi extrăgînd argintul în aburii aceia otrăvitori. „Dacă lucrează în mina mea, îi scutesc să meargă la război şi-i ocrotesc împotriva unui sfîrşit jalnic."

„Există aici un medic ? Cum, să cheltuiesc bani pe doctorii pentru aceşti oameni ? Minerii să pornească neştiutori la lucru în mină, aşa cum se duc soldaţii la război. Minerilor mei să nu le fie teamă."

Prăpăstios urcuşul spre cetatea lui Frundsberg. Marele comandant de oşti al împăratului Max a spetit mulţi cai, călărind într-acolo.

Larga vale a Innului, acoperişurile din aramă coclită. Frumosul Schwaz, aşezat în vale. Cît e de frumos, cînd deasupra munţilor înzăpeziţi străluceşte soarele ! Frumos, dar pentru cine ? Pentru cei ce vin la vînătoare.

„Dar să lăsăm deoparte pitorescul alai vînătoresc. Nu despre asta vreau să-ţi povestesc, Verena. În lături şi cu co-

mandantul şi cu lăncierul său gras, bătrîn şi ştirb. Aceştia aleargă cu toţii, acolo sus, în soare. Îşi au snoavele şi tîrfele lor. Şi pare că, împreună cu neguţătorii, a lor e întreaga lume.

Numai fiindcă doctorul Theophrast a coborît el însuşi în mină, inima şi mintea i-au fost zguduite. Cu toate astea el nu era asemenea celor alături de care intrase zile de-a rîndul înăuntru. S-a gîndit cu seriozitate la posibilitatea de a rămîne acolo. Să scoată el însuşi minereul din mină, să se contopească cu dînşii şi să uite. Asta era oare o ieşire ? Să coboare în umeda şi recea mină, luminat de o lampă sărăcăcioasă, de care trebuia să aibă grijă să nu se stingă ? Dar să nu fie singur acolo, ci unul dintre cei fără nume, cu care să coboare mai înăuntru şi mai adînc, apoi, să-i fie dor, odată cu ei, de lumina soarelui, iar apoi, bucuroşi de ziua sfîrşită cu bine, să bea rîzînd din acelaşi pocal. Să împartă pîinea cu ei. Ştia însă că nu va putea să facă asta niciodată. De la primii paşi se simţea pierdut. Se uita la chipurile lor şi ştia mai multe decît ei ; ştia dacă erau însemnaţi de boală. Şi deoarece ştia mai multe, era dator să împărtăşească ceea ce ştia. Nu se poate să se îngroape, pentru a da la iveală un alt soi de trufie : „Uitaţi-vă la mine cum mă umilesc. Nu vreau să fiu altfel, decît ultimii de aici, de jos, din mină". El era însă altfel. Oamenii aveau nevoie de el şi înţelegeau că şi el are nevoie de ei. Cît de mult avea nevoie de ei ! Aşa s-a născut înţelepciunea inimii sale.

7

O dispută publică, anunţată cu cîtăva vreme înainte prin afişe, e întotdeauna un eveniment pentru întregul oraş. Strassburg era renumit pentru faptul că fiecare putea să-şi susţină deschis părerea. Bărbaţi, educaţi pe vremuri de dominicani sau benedictini, îşi aveau aici reşedinţa ; jilţurile pe care se aşezau erau foarte încăpătoare. Trecuse ceva mai mult de un an de la răscoala ţărănească, în care vreme fusese pus sub semnul întrebării chiar şi locul pe care-l ocupau în jilţurile adînci.

Astăzi, însă, nimic nu mai amintea de acele zile grele, cînd Consiliul reformat al oraşului fusese atît de prevăzător, încît în chiar acelaşi an în care ţăranii înaintau peste tot,

el cumpărase o mare cantitate din lemnul de gaiac, cel făcător de minuni. Consiliul oraşului fusese atît de ager, încît izbutise să lupte în acelaşi timp pe două fronturi: împotriva revendicărilor celor deposedaţi de a poseda şi ei ceva, precum şi împotriva chinuitoarei boli, care făcea să piară plăcerea plăcerii.

Cumpărarea sacilor conţinînd acel miraculos leac nu se desfăşurase fără greutăţi. Fusese nevoie să se apuce pe drumuri tainice, deoarece era vreme de război, iar numeroasele încăierări primejduiau transportul. La un moment dat, s-a şi crezut că întreaga cantitate s-a pierdut. Însă, cu toate încurcăturile ivite, marea şi nobila casă Fugger a izbutit pînă în cele din urmă să aducă cu bine multrîvnitul transport cu acel leac. Banii nu fuseseră zvîrliţi de pomană, iar farmaciştii sperau să aibă un cîştig bun. Nădăjduiau să poată trăi multă vreme din vînzarea marii cantităţi de lemn de gaiac.

La o dispută publică, printre auditori nu se numără, firește, numai studenţi, ci şi farmacişti şi, pur şi simplu, oameni curioşi. Inşi, care doresc să-l cunoască pe cel sosit de curînd şi care tocmai a devenit cetăţean al oraşului Strassburg.

Nu numai în domeniul medicinii aveau loc dispute publice. Se mai plănuise şi o altă dispută, cu teologul şi filozoful tot de curînd stabilit la Strassburg, Hans Denck. Avîndu-se în vedere ultima lucrare a lui Denck, se hotărîse ca temă de discuţie ideea: „Se spune că Sfînta Scriptură afirmă că Dumnezeu a creat Binele şi Răul. În acest caz, n-ar putea oricine să-şi justifice fărădelegile, prin faptul că ele i-ar fi fost inspirate de Dumnezeu?"

Era o propunere pentru o dispută. Nimeni nu mărturisea deschis că Denck ar trebui să dea socoteală pentru că în multe puncte se abătea de la dogmele reformaţilor din Strassburg.

Dar nu aşa trebuie privite lucrurile. O dispută e o discuţie publică, şi n-are nici în clin, nici în mînecă cu un interogatoriu.

Nu se putea nega că unii dintre organizatorii reformaţi ai disputei fuseseră educaţi în spiritul sistemului de gîndire

al părintelui dominican Toma de Aquino [1]. Puteau folosi întocmai metoda sa. Se pune o problemă în discuţie. Ea e combătută cu citatele adversarilor, iar apoi apărată cu citatele susţinătorilor. Şi, întotdeauna, se demonstrează: credinţa e aceea care are dreptate, nu cercetarea lucrurilor. Chiar înainte de începerea discuţiilor se ştia care vor fi răspunsurile. Disputele nu se purtau asupra lucrurilor în sine, ci asupra numelor date acelor lucruri.

Unui auditoriu necunoscător în aceste dispute îi era desigur îngăduit să creadă că oricine poate contrazice pe oricare. Dacă se duc dispute asupra unor teme medicale, desigur că va domni spiritul pur, liber, independent al ştiinţei.

Cel care discută astăzi în contradictoriu cu Theophrast este — trebuie s-o spunem — un bărbat minunat de frumos, cu profilul nobil, cu glasul adînc, plăcut, ferm. Înalt, ceva mai în vîrstă decît medicul din Einsiedeln, îşi face apariţia foarte sigur pe sine. Avea totdeauna succese în vindecarea bolilor. Aceia dintre pacienţii săi care nu reuşiseră să scape, fuseseră fără îndoială loviţi de Dumnezeu, şi, în această împrejurare, chiar cea mai înaltă artă a medicinii rămînea neputincioasă.

Trebuie să cunoşti acest Strassburg, cu ideile sale noi, dar şi cu vechea stăpînire consolidată. Bărbatul cel frumos ştie toate astea. Şi în primul rînd îşi ştie prietenii, farmaciştii, în ale căror depozite zac sacii cu lemnul miraculos.

De ce nu se impune aici doctorul Theophrast? E ciudat că în această dispută, în faţa auditoriului curios, nu e în stare să-şi susţină convingător ideile. El, bărbatul umblat prin lume, care s-a făcut înţeles pînă şi de tătari, aşa încît aceştia l-au eliberat din captivitate, el, care ştie cum să le vorbească minerilor suedezi, care se făcuse înţeles şi se impusese în Africa, Spania, Anglia, nu reuşeşte la Strassburg.

Dar, mă rog, nu trebuie să se caute aici cine ştie ce pricini ascunse. E limpede că totul se datorează irascibilităţii sale, bîlbîielii sale. Se ştie doar că acest lucru se întîmplă unor oameni care gîndesc mai repede decît se pot exprima.

---

[1] Toma de Aquino (1225—1274), teolog şi filozof medieval, cel mai de seamă reprezentant al scolasticii catolice. El a enunţat principiul „armoniei" dintre ştiinţă, întemeiată pe raţiune, şi religie, întemeiată pe credinţă, afirmînd că ştiinţa şi filozofia trebuie să slujească religiei.

Aici mai intervine şi înfăţişarea sa. E mai mic decît celălalt, nu atît de abil, nu atît de frumos.

Cineva din sală îl întreabă pe Theophrast :

— Unde ai învăţat toate astea ?

Iar el răspunde pe loc :

— De la ţărani.

Asta stîrneşte primele rîsete.

A apucat el oare să vorbească despre experienţa chirurgicală din campaniile militare şi despre acea breaslă decăzută a felcerilor, atît de apropiată de breasla călăilor, deşi trebuie totuşi cuprinsă în adevărata artă medicală ? N-a spus cîte ceva şi despre lemnul de gaiac ? N-a susţinut oare că experienţele sale cu acest lemn, lăudat de toată lumea, n-au dat roade ? Un lucru ştie însă sigur, că n-a scos nici o vorbă în legătură cu meseria sa de medic curant al regelui şi despre nebun.

Mai tîrziu nu şi-a putut aminti cînd anume a început să piardă lupta în disputa cu doctorul strassburghez. Stă în faţa mulţimii, neputînd să-şi facă auzit glasul. E luat în rîs. Unii şi încep să strige :

— Măgarul sălbatic, măgarul sălbatic. Pustnicul. Măgarul.

Un val de mînie îl copleşeşte. Şi cum ei îl înjură, îi batjocoreşte la rîndul lui cu porecle de animale. Şi chiar în aceeaşi clipă, raţiunea îi spune : „Nu-i bine, nu aşa, trebuie doar să-i lămuresc."

Nu înţelege de ce sînt împotriva lui. Vede cum celălalt, dibaciul, strălucitul, înaltul, frumosul cu păr blond ţine adunarea în mînă. Iar el, Theophrast — care are experienţă şi intuiţie — nu ajunge nici măcar să ducă o frază la bun sfîrşit. Se simte deodată nesigur. „Mă bîlbîi, îşi spuse, ca în timpul copilăriei. Mă bîlbîi."

N-a fost o clipă fericită cînd a plecat în mijlocul disputei, lăsîndu-l pe adversar să triumfe. Se simţea zdrobit şi-i era rău. Pentru prima oară în viaţă nu izbutise să-şi convingă auditoriul. Nu găsi nici o altă explicaţie, decît că dăduse greş.

Hans Denck nu se mulţumi însă cu atîta.

— Nu cred că e atît de simplu. Se spune că în oraşul nostru, la Strassburg, domneşte cea mai mare libertate. Dar asta e ca şi cu înţelepciunea. Trebuie să ştii de unde porneşte.

Trebuie să te întrebi mereu : „De unde, pentru cine ?“ Toată lumea ţi-a strigat : „Măgar sălbatic“ sau era numai o grupă care striga ? Cred că e necesar să mai învăţăm cîte ceva despre arta organizării de dispute publice.

— M-am bîlbîit, ripostă Theophrast, altfel mi-aş fi impus punctul de vedere în dispută.

Oricît de frumos ai fi vorbit, ei tot te-ar fi întrerupt în mijlocul frazei. Înfrîngerea ta n-a fost întîmplătoare. Dar cunosc acum reţeta. Pînă acum n-am ştiut-o. Am învăţat-o acum şi îmi va folosi pentru disputa mea din 22 decembrie, dacă asta te poate mîngîia.

— Da, e o mîngîiere, dar nu e un răspuns la întrebarea : ce oameni erau aceia ?

Hans Denck nu ştia despre sacii cu lemn de gaiac din farmacii ; dar ştia că nimic nu putea fi pus pe seama întîmplării.

Verena întrebă :

— O fi oare pentru că Theophrast vine atît de des pe la noi ?

— Nu cred că acest lucru îi poate scoate din sărite în asemenea hal pe studenţii medicinişti, pe domnii doctori înşişi, şi cu atît mai puţin pe farmacişti. Cred că temeiurile acestui tărăboi pot fi găsite mult mai uşor. Aceşti oameni sînt mult mai simpli decît credem. Dacă stîrnesc asemenea zarvă, atunci o fac pentru bani : fie pentru a-i primi, fie pentru a nu-i pierde. Medicii strigă de frică să nu-şi piardă clientela, iar farmaciştii, pentru că reţetele nu sînt destul de costisitoare.

— Atunci asta nu va înceta niciodată, zise Verena, această lăcomie de bani. Să ai bani, să ai bunuri, să ai, să ai, să ai.

— Va veni o vreme, spuse Denck, cînd setea de avuţie va dispare. Gîndurile nu vor mai fi abătute pe căi înjositoare şi ocolite. Nici nu vei mai înţelege această poveste, atunci cînd proprietatea va preţui atît cît reprezintă în realitate : nimic. Atunci cînd o casă nu va mai însemna altceva decît o locuinţă, un adăpost, dar pentru fiecare. Şi cînd un cal nu va mai fi altceva decît posibilitatea de a ajunge mai repede dintr-un oraş în altul. Pentru oricine.

Atunci nu vei mai înţelege povestea acelei frumoase copile, care, în timp ce maică-sa trăgea să moară, iar bătrînul tată era deznădăjduit, ea îşi plimba iubitul prin casă, spu-

nîndu-i : „Iată, totul îmi va aparţine, atunci cînd..." Dar cum tatăl nu muri, ci, dimpotrivă, se căsători din nou, frumoasa copilă nu-l mai luă pe cel pe care-l iubea, ci pe un altul, un şchiop, care îi făgăduiu un cal şi care avea o casă în tîrg, unde locuia împreună cu bătrîna lui mamă. Calul nu l-a căpătat, însă, fiindcă mama şchiopului se temea ca nora să nu plece, cu cal cu tot, la iubitul ei. Din nou, frumoasa începu să aştepte moartea. Moartea bătrînei mame a şchiopului. Avea să intre atunci în grajd şi să-şi aleagă calul cel mai frumos, cu care îşi va aduce iubitul. Cine se gîndeşte la şchiop ? El e prisos. El a fost doar mijlocul de a căpăta bani, cal şi casă, pe cale onorabilă. Ce s-a întîmplat, însă, cînd mama şchiopului, în loc să moară, s-a gîndit, deşi cam tîrziu, să mai ia parte la bucuriile vieţii, căsătorindu-se şi ea din nou ? Frumoasa copilă a trebuit să-şi frămînte din nou mintea unde să-şi facă iar cuibul, pentru înaltele ei ţeluri : casă şi cal. Şi întru împlinirea lor aştepta moartea altora.

8

Şi Theophrast se întrebă : „În lumea asta nu se poate trăi fără protectori ? Oare oamenii aceştia ar mai fi rîs de mine dacă li s-ar fi spus, de pildă, că sînt sub protecţia guvernatorului imperial ?"

Abia fusese la acest guvernator, marchizul Philipp I von Baden, plecase de la castel cu toate onorurile şi, după cum se spunea, cu toate semnele unei mari bunăvoinţe. Fusese obligat să-i făgăduiască marchizului că va păstra tăcerea. Stăpînul dorea ca boala sa să treacă în ochii lumii drept dizenterie.

Cu acest marchiz lucrurile fuseseră mai complicate. El nu suferea atît de veşnica-i pîntecăraie, cît suferea că nu putea avea copii, afirmînd, sus şi tare, că fusese vrăjit.

Deşi Theophrast al nostru îi obiectase că persoane atît de sus-puse nu pot fi vrăjite, marchizul rămăsese totuşi la părerea lui, căci, la urma urmei, era vorba aici de împărţirea feudei sale, de care marchizului von Baden îi era o frică nemaipomenită. Despre ce era vorba ? Tatăl lui, marchizul Christophorus I, avusese şase fii. Trei dintre ei deveniseră clerici. Aşa încît feuda tatălui fusese împărţită în trei părţi.

Iar acum Philipp era nenorocit că nu are copii, căci nu putea suferi pe nici unul dintre fraţi şi era deznădăjduit la gîndul că bunurile sale vor ajunge în mîinile unuia sau altuia dintre ei, în cazul cînd avea să moară fără urmaşi.

Îl chinuia necontenit spaima, că ar putea fi otrăvit. Şi, la drept vorbind, doctorul Theophrast era ţinut acolo ca un fel de bucătar domnesc. Orice fel de bucate trebuiau să fie gustate de omul din Einsiedeln, săptămîni de-a rîndul.

Iar zilnic, la masa de prînz, marchizul von Baden evoca vechi amintiri de familie, trista poveste din timpurile împăratului Barbarossa [1]. Printre rubedeniile acestuia din urmă dinspre familia von Baden, era o anumită doamnă Ida, despre care se spunea că poseda arta de a înlătura pe cineva printr-o otravă tainică. A înlătura oameni. Marchizul tremura tot, povestind zilnic această istorie. Şi doamna Ida avusese o atitudine atît de duşmănoasă faţă de propriu-i soţ, încît îl otrăvise. Adică îl înlăturase.

De atunci, aproape toţi urmaşii erau pradă tristeţii şi melancoliei.

Dar ei măcar stăpîniseră singuri feuda. Odată, într-o criză de melancolie deosebit de copleşitoare, marchizul îi mărturisi medicului său, doctorul Theophrast, că avusese dintotdeauna tainica dorinţă să-şi înlăture ambii fraţi, aşa cum reuşise s-o facă doamna Ida, pe vremea împăratului Barbarossa.

În castelul acela, stăpînul chibzuise îndelung, cum să-şi îmbrace oamenii în aşa fel, încît să se potrivească cu pereţii castelului — asta pentru armonie.

Iar după izbînda deplină asupra ţărănimii, stăpînul castelului dorea cu deosebită ardoare ca efectul încăperilor să nu fie stingherit de oameni. Marchizul descoperise că la pereţii castelului de culoarea purpurii se potriveau cel mai bine oameni îmbrăcaţi în verde.

După ce această îmbinare armonioasă i-a fost explicată într-un iureş de vorbe de către castelan, doctorul nostru Theophrast fu ispitit să-i spună : Nu voi mai veni niciodată aici. N-o să mai calc în acest castel, dacă nu încetaţi să-i dispreţuiţi pe oameni. Nu vreau să mă mai ocup de vindecarea domniei-voastre.

[1] Frederic I Barbarossa von Hohenstaufen (1152—1190), împărat romano-german.

Înţelese însă că vor veni alţii, alţi medici, care nu-i vor lua deloc în seamă pe acei oameni verzi, ba chiar, se vor îmbrăca ei înşişi în verde. „Stînd deoparte sau retrăgîndu-te nu vei putea lupta pentru înlăturarea lipsei de demnitate în lume. Ea nu putea fi înlăturată nici prin incendiu. Să dai foc acestui singur castel, nu e o soluţie."

Oare e nevoie de protectori ?

Poate că Oekolampad îl recomandase marchizului tocmai pentru că numele lui Theophrast von Hohenheim să capete mai multă greutate.

9

Theophrast îşi făcuse timp pentru a se duce la disputa ce avea loc între Hans Denck şi foştii benedictini şi dominicani.

Era stăpînit de un simţămînt ciudat acolo, în încăperea aceea, de parcă ar fi fost el însuşi Hans Denck. Ascultă cu mulţumire, modul cum începu Denck discuţia.

Filozoful spuse :

— Puteţi, ce-i drept, să omorîţi păstorul, dar nu obştea.

Şi nu ascunse legăturile sale cu Thomas Müntzer.

Îndată în sală se stîrni zarvă. Theophrast ştia că la Basel Oekolampad fusese printre primii, care declarase pripit : „Nu m-am lăsat niciodată înrîurit de Müntzer".

În acest an Theophrast fusese chemat la un bolnav, un meşteşugar, care îi mărturisise, plin de spaimă :

— Voi muri şi am ascuns în casa mea, fără ca nimeni s-o ştie, o scrisoare de la Müntzer. Dacă, după moartea mea, o vor găsi, atît soţia cît şi copiii mei vor fi pedepsiţi. Şi urmase dintr-o suflare : Dar dacă va fi găsită mai tîrziu, cînd nu vor mai trăi decît nepoţii mei, această scrisoare mă va dezvinovăţi. Eu n-am trădat cauza ţărănimii, ci am făcut rost de pînză pentru stindardele ligii ţăranilor răsculaţi.

Iar Hans Denck îl citează din nou pe Müntzer. În acest oraş îmbuibat, el reînvie cuvinte socotite moarte :

— Nu e vreme acum de sărbătoriri ; ci, fiecare, oriunde s-ar afla, în oricare oraş, sau în oricare ţară, trebuie să lupte acum, cît mai e timp, împotriva prinţilor care ne sug sîngele. Odinioară, explică Hans Denck auditoriului, totul era atît de simplu, atît de limpede. Acum, Luther afirmă :

„Müntzer a murit, dar spiritul lui e încă viu". Dar care e spiritul lui ? Cine a păstrat neatinse învăţăturile sale ? Fiecare ştie că în biserica lui Müntzer era loc pentru toţi, evrei şi păgîni. Dar mai sînt atîtea întrebări, la care el nu mai poate răspunde. Müntzer nu ne-a lăsat o operă încheiată, ci un îndemn la schimbare. Iar învăţătura sa nu va putea să piară, din pricină că ne-a adus cea mai puternică mărturie pentru acest adevăr : pe sine însuşi. Acum, deşi păstorul a fost ucis, noi, obştea, am rămas.

Fostul benedictin, partenerul la dispută, trebui să-şi mărturisească fără ocol că Hans Denck nu vorbea nici cu furie, nici cu nechibzuinţă, nici cu enervare, nedînd nici un fel de semne că ar fi posedat de diavol. Ceea ce spunea acum filozoful era foarte sugestiv :

— Dumnezeu vrea şi va ajuta pe toţi oamenii, nu numai pe cei ce cunosc şi cred în *Sfînta Scriptură*. Nu cuvîntul din afară este hotărîtor, ci cel lăuntric. Iar cuvîntul lăuntric este dat tuturor oamenilor, chiar şi evreilor şi păgînilor. Toţi oamenii, toate popoarele posedă cuvîntul lăuntric — conştiinţa.

Fostul benedictin nu porni de la una din ideile atunci expuse, ci îi aruncă întrebarea :

— Ce credeţi în legătură cu starea de după moarte şi despre viitorul lăcaş al sufletelor celor morţi ?

— Nu discut despre asta.

— Cred că aţi venit la această dispută, pregătit pentru orice întrebare.

— După întrebarea în legătură cu proprietatea, toate celelalte sînt lipsite de însemnătate. Care e părerea dumneavoastră, spuse Hans Denck, în legătură cu împărţirea proprietăţilor ?

Primi riposta :

— Nu discutăm despre împărţirea proprietăţii — ea e împărţită.

„Ce va răspunde el acum, reflecta Theophrast, ce-aş răspunde eu ?"

Hans Denck spuse :

— Nu luăm ca exemplu pe prinţul Pico della Mirandola, care a dăruit el însuşi proprietăţile sale. Ţelul nostru nu este dăruirea de bunăvoie a bunurilor, ci revendicăm o nouă

împărţire a proprietăţilor. Iar asta este o necontenită ameninţare pentru cei bogaţi.

Dar îndată, cel educat de benedictini şi acum trecut la credinţa reformată îi replică :

— Vă este uşor să renunţaţi la plăcerile de pe acest pămînt, pentru că aparţineţi drojdiei poporului. Acum însă faceţi din nimicnicia voastră un titlu de noblеţe. Fiecare ţăran este propriul său Dumnezeu.

Hans Denck ripostă.

— Asta a spus-o Zwingli. Vă ascundeţi după cuvintele lui Zwingli.

— Da, e adevărat, aveţi dreptate, se poate însă schimba ceva, doar un singur cuvînt, poate cel hotărîtor : „Fiecare ţăran era propriul său Dumnezeu".

Şi rîse uşor după aceea.

Theophrast îşi tălmăci timbrul acestui rîs : Sînt siguri de ei şi nelegiuiţi. Ştia şi o afla mereu din nou la patul bolnavilor : acest ultim an, acesta cu războiul ţărănesc, apăsa greu asupra tuturor. Fiecare luase într-un fel parte : fie că ascunsese vreun fugar, fie că nu-l ascunsese ; fie că-i dăduse, fie că nu-i dăduse de mîncare. Ori văzuse pe careva şi-l denunţase ; ori nu-l denunţase. Iar cînd sînt împreună, nu pot tăcea. Fiecare are de ascuns cîte ceva. Păcate care-i apasă, zilnic, oră de oră, păcate pe care ar dori să le înlăture prin vorbe multe, multe. Îşi născocesc astfel legende despre ei înşişi, explică de ce n-au luat parte la răscoala ţărănească. Au devenit laşi şi sceptici. Era mai uşor să vorbeşti despre felul cum se prepară diferitele feluri de cîrnaţi, prin ce oraşe au umblat şi ce fel de soi de cîrnaţi le-a plăcut mai mult. Era mai simplu şi mai uşor să afirmi că neîntrecut este totuşi cîrnatul din Mühlhausen. Doar în Turingia mai găseai meşteri pricepuţi în alegerea celor mai bune condimente. Stăteau astfel seara prin cîrciumi, povestindu-şi unul altuia ce şi cum şi unde mîncaseră cîte ceva. Bun sau rău.

„Eu nu aparţin nici celor siguri de ei şi nici ticăloşilor, dar, sînt oare un adept al lui Denck ?"

Era de acord cu anabaptiştii, care susţineau : fapta este hotărîtoare. Poate că pentru el existase o perioadă, chiar lungă de tot, în care crezuse că nu faptele oamenilor sînt hotărîtoare. Dumnezeu făptuieşte, el acţionează.

Ceea ce observase ca medic îi stingherea însă mărturisirea grabnică, neabătută : fapta oamenilor e hotărîtoare. Îl stingherea, pentru că văzuse prea mulţi muribunzi şi pentru că mulţi dintre ei îl implorau pe Dumnezeu. Pentru că vorbise cu unii dintre ei pe patul de moarte, şi aceştia găsiseră o mîngîiere în faptul că după moarte ar exista o dreptate compensatoare. Pentru că vorbise cu oameni sănătoşi, care îndurau nedreptăţile acestei lumi numai fiindcă erau convinşi de dreapta judecată de la sfîrşitul zilelor.

Nu era adevărat că ocolea hotărîrile anabaptiştilor. Dar ele nu erau şi ale sale. El îşi căuta rostul vieţii şi nu-l putea găsi în sacrificiu. Se asemăna aşadar cu Erasm, care spusese că el nu poate fi martir ?

În clipa aceea fu rostită şi intervenţia, pe care Denck o aştepta. Din disputa susţinută de Theophrast, Denck învăţase ceva : ştia că au întrebări pregătite dinainte şi că au oamenii lor, care vor arunca întrebările, ca pe nişte aşchii aprinse în toiul discuţiei.

— Anabaptiştii împiedică botezul copiilor. Noi ştim că diavolul are puterea să ridice în aer corpurile grele ; dar poate face să plutească în aer numai oameni unşi cu alifie vrăjitorească. Principalul element al acestei alifii îl constituie oasele măcinate ale copiilor nebotezaţi. Împiedicînd botezul, anabaptiştii îi aruncă în braţele diavolului.

Hans Denck răspunse foarte calm :

— Umblaţi cu şiretlicuri. Cu asemenea argumente puteţi înspăimînta doar oameni neştiutori, care nu ştiu să citească şi nici să scrie. Noi spunem însă : Nu există spirite malefice. Nu există diavoli.

Iar Theophrast văzu pe ce se întemeia calmul şi superioritatea filozofului. Adepţii lui Denck luaseră loc printre potrivnici. Prin prezenţa lor împiedicaseră plănuitele întreruperi ale adversarilor.

10

Întotdeauna te gîndeai la Leviathan [1], cînd ţi-l închipuiai pe diavol. Din pricina dimensiunii sale enorme, părea potrivit să fie demonul trufiei.

---

[1] Monstru marin fabulos, despre care vorbeşte *Biblia*.

Nimic nu va mai fi, cum a fost. Tot ce a fost frumos şi obişnuit s-a sfărîmat. Ceea ce era obişnuit se prefăcuse în praf, fusese nimicit. Crăciunul lui 1526. Hans şi Verena, voi doi nu mai aveţi dreptul să locuiţi aici, nici în Strassburg, nici în Nürnberg. De-acum încolo veţi fi iarăşi pe drumuri. Dar nu pentru că nu vreţi voi să staţi locului, pentru că doriţi schimbarea. Cei siguri de sine, cei apăraţi, cei bogaţi, cei ce poartă însemnele de conducători n-au nevoie de ştirbiri în sistemul lor de gîndire bine conturat şi perfect strunit. Pentru menţinerea ordinii, pentru păstrarea legilor e necesar răul — e necesar diavolul.

A-ţi lua rămas bun de la un prieten e una din cele o mie de feluri de moarte. Dar cine se porneşte pe o treabă, nu plînge, atunci cînd este o treabă despre care oamenii vorbesc. Adepţii lui Denck îl ştiau pe Theophrast, care rămăsese în oraş: Bolnavii aveau să povestească neîncetat despre miraculoasele vindecări obţinute de omul din Einsiedeln. Iar Theophrast ştia că oropsiţii vor răspîndi învăţăturile lui Hans Denck pretutindeni. Astfel vor afla unul despre celălalt, că sînt în viaţă şi că acţionează.

Pentru că era atît de înaltă şi subţire, Verena trebui să se aplece, cînd îl atinse uşor pe omul din Einsiedeln. Avea în acelaşi timp pe buze un surîs, doar ca o adiere.

Cînd observă că Theophrast fusese cel care se speriase, rosti cu glas uşor ca şi surîsul, de parcă voia să-şi ceară iertare:

— Buzele mele vor fi tăcute asemenea colbului. Şi brusc, întrebă: Cum arăt?

— Ca şi cum nu te-ar împovăra nimic, răspunse Theophrast, fără să stea pe gînduri.

— Era cît pe-aci să-mi dărui încălţăminte, după visul meu cel rău. Amintirea acelor încălţări visate nu se va şterge niciodată. Mă va face sigură pe mine, oriunde am nimeri. În schimb, am şi eu un dar pentru tine.

Îţi dăruiesc Leviathanul, cel cu inima lui mare şi bună şi aspră. Mă vei întreba, cum e cu putinţă ca inima să-i fie bună, cînd e aspră? E aspră cu făţarnicii, panglicarii şi şarlatanii, precum şi cu cei care-i ocrotesc. Şi pentru că aceşti ocrotitori sînt atît de puternici, e şi inima lui atît de dură, dură ca piatra de moară de dedesubt, care trebuie să îndure şi să facă ceea ce e mai greu.

Asemenea inimă nu le place celor puternici. Şi de-aceea îşi trimit slugile cu paloşe şi cu arme de foc, ca s-o zdrobească.

Dar Leviathanul e sortit să nu cunoască frica. Haina lui e făcută din solzii bine îmbucaţi, frumoşi, viu coloraţi ai unei platoşe pe care nu o poţi atinge cu mîna. Cei ai gingăşiei scînteind argintiu. Cei ai iuţelii, ce sclipesc verzui. Iar între aceştia, solzii armonioşi ai înţelepciunii şi ai cunoaşterii.

De-aceea, nu te înspăimînta, atunci cînd alţii spun că Leviathanul este ceea ce-i monstruos, întortocheat, duşmănos, diavolesc.

Ţie nu ţi-e duşmănos şi de-aceea ţi-l dăruiesc, acest uriaş animal marin, despre care ştiu că nu-i va implora şi nu se va preface, atunci cînd îi va vedea pe cei vicleni, pe zeloşii slujitori ai celor puternici, că vor să-l apuce şi că îndreaptă armele asupra lui.

El nu se va ridica în faţa lor, ci va rîde doar privindu-i şi arătîndu-le ce ţin în mîini.

„Fierul vostru este pai."

„Bronzul vostru este lemn putred."

Iar apoi se îndurerează de spaima lor. Pentru că au luat paiele drept fier, iar lemnul putred drept bronz. Căci inima lui, deşi aspră, e totuşi bună.

— Mulţumesc, Verena, e frumos şi aspru. Dar în cele din urmă, Leviathanul e totuşi mîncat.

— Da, în cele din urmă ; atunci cînd nimeni nu va mai vedea în paie, decît paie, goale, treierate. Iar lemnul putred, va fi lemn putred.

Atunci nu va mai fi nevoie de Leviathan. Şi va fi sărbătorit încă o dată la ospăţul cel mare, ca mîncare festivă.

A doua scrisoare a lui Basilius

Basilius către Elena :

„Dacă mă vei întreba, Elena mea cea atît de depărtată, de ce îţi scriu din nou acum despre Hieronymus Bosch, cine e el de fapt, cum arată, să ţi-l descriu, atunci trebuie să-ţi mărturisesc că nu ţi-l pot zugrăvi. Nu l-am văzut. Se spune că a murit în 1516. Şi dacă ţi-aş spune că era înalt şi că

ochii lui străluceau, chiar cînd nu era soare — n-avea nevoie de lumina soarelui căci purta cerul în el — tot nu ţi-ar folosi la nimic, divină Elena. Nu ştiu cît de dibace îi erau degetele, nu ştiu cum suna glasul lui. Să mă expun pericolului de a născoci ceva ? Nu ţi-l pot arăta nici ocolit, prin oglinda soţiei sau iubitei sale, care, după cum presupune un preaînvăţat profesor, i-ar fi fost răpită de acel evreu ce-i inspirase toate gîndurile. Ea ar fi plecat deci călare, împreună cu cel ce o răpise, într-o noapte neagră, pe un cal negru, Hieronymus, pierzînd astfel cea mai aleasă femeie, cele mai alese gînduri ; a pierdut totul, nimic nu-i mai aparţine. Iar toată vina o purta acea nelinişte iudaică.

Dar ţi-l pot descrie pe acel care şedea lîngă el, fiind în acelaşi timp şi colegul său de şcoală la Hertogenbosch. Pe acest al doilea Hieronymus pot să ţi-l descriu. El poate fi găsit zilnic la familia Froben din Basel, fiind cel ce a descoperit „Cina cea de taină" şi anume Erasm din Rotterdam. Îi ştii pe fraţii întru viaţă comună, prigoniţi de dominicani după apariţia Bulei împotriva vrăjitoriei. La început au fost îngăduiţi, avînd dreptul de a-şi construi mînăstiri. Astfel, Erasm al nostru, copil din flori, a fost predat, cum se exprima el, la şcoala de pe lîngă mînăstirea din Hertogenbosch şi a fost educat de Fraţii întru viaţă comună. Primele sale cugetări au fost modelate de aceşti călugări, care, printr-o extremă severitate a moravurilor, aspirau la schimbarea oamenilor.

Pe adversarii acestor călugări îi cunoşti bine. Îl ştii pe marele predicator al celor ultime patru elemente, călugărul şartrez Dionysius, cît şi pe discipolul său, profesorul Sprenger. Prin brutalitatea lor, ei insuflau spaima, nu iubirea.

Împotriva acestor răspînditori de spaime, primul Hieronymus, precum şi cel de-al doilea Hieronymus — care de-acum încolo se va numi Erasm — au luptat, fiecare prin darurile lui, împotriva păzitorilor hîrdăului cenuşiu. Unul din ei a rămas la Hertogenbosch. Celălalt a fost mutat la mînăstirea Emmaus din Steyn de lîngă Gouda, la călugării augustini. Acolo şi-a scris prima lucrare : *Împotriva barbarilor.*

Trebuie să ştii, adorata mea, că Erasm nu povesteşte cu plăcere despre perioada tinereţii sale, cu atît mai puţin aici, la Basel, unde fiecare arată mereu cu mîndrie, din ce familii

însemnate se trage. Noi, Amerbachii, Frobenii, Lachnerii. Astăzi, strălucirea şi mîndria oraşului !

Erasm ne vorbeşte însă numai de cei înrudiţi cu el întru spirit, aceştia sînt prietenii săi. În primul rînd se află Thomas Morus din Anglia, care ne este nouă tuturor, o pildă de erudiţie, modestie, bunăvoinţă. Cel mai bine poţi descrie un bărbat, prin cea care-i este tovarăşă de viaţă. Să ţi-l citez pe Erasm ce spune despre soţia lui Thomas Morus, cel care a creat *Utopia :*

Thomas nu-şi putea înfrîna dorinţa de femeie. A preferat deci să fie un soţ pur, decît un preot desfrînat. A luat o fată încă destul de tînără — de viţă nobilă. „Vezi, tu, Elena, cum îl zgîndăre pe Erasm al nostru obîrşia sa. Mai departe, descrierea soţiilor lui Morus : Încă neinstruită, pentru că trăise tot timpul la ţară, cu părinţii şi surorile ei, a putut cu atît mai uşor s-o modeleze după placul său. I-a luat profesori, care să-i predea diverse ştiinţe ; ea a devenit pricepută în toate genurile de muzică şi a făcut-o să ajungă aproape atît de cultivată, încît şi-ar fi petrecut cu plăcere întreaga lui viaţă alături de ea, vis de bărbat care şi-o doreşte pe ea, unica, aleasa, argilă în mîna olarului. Dacă o moarte prematură n-ar fi smuls-o pe tînăra femeie ; nu însă înainte de a-i fi dăruit cîţiva copii. N-a răbdat multă vreme să trăiască fără soţie. La puţine luni după înmormîntarea primei soţii, s-a căsătorit din nou cu o văduvă ; mai curînd pentru a avea cine să-i îngrijească de familie, decît pentru plăcerea lui. Dealtfel nu era nici deosebit de frumoasă şi nici nu era primul ei bărbat". „Aşa, porumbiţa mea", obişnuia Morus să glumească în legătură cu propria sa alegere. Dar tocmai cu acest uşor soi de sarcasm pe care îl manifesta şi-n propria-i casă, a reuşit el s-o ţină în frîu pe femeie. Erasm scrie : Cum să nu reuşească, după ce a obţinut ca soţia lui, care se apropia de vîrsta bătrîneţii şi pe deasupra cu un temperament deloc blajin, fiind şi foarte avidă de avere, să înveţe să cînte la ţiteră, lăută şi flaut şi să execute la aceste instrumente exerciţiile zilnic pretinse ?" Prin urmare : Pe Thomas Morus îl poţi recunoaşte privind imaginea reflectată a soţiei lui. Aşa a văzut-o Erasm : o femeie vîrstnică domesticită, neprietenoasă din fire, dar pe care înrîurirea zilnică a marelui spirit al lui Thomas o făcuse plăcută.

Rogu-te, să nu-ţi închipui că e o metodă adusă din condei şi că doresc să strălucesc în faţa ta prin interpretarea tablourilor lui Bosch, pentru că n-aş avea cum să mă fac interesant ţie în alt chip şi că aş dori să-ţi atrag astfel atenţia asupra mea. Bineînţeles că ar trebui să fiu sigur de interesul tău plin de simpatie, atunci cînd îţi scriu despre viaţa din Basel şi despre ceea ce formează aci obiectul discuţiei la ordinea zilei: Stareţul unei mînăstiri de curînd desfiinţate s-a căsătorit cu o femeie de optzeci de ani. Întregul oraş rîde, povestindu-se totul pe şleau. Te aştepţi, desigur să afli şi părerea lui Erasm. Rîde şi el, dar cînd povesteşte, la rîndul lui evenimentul, acesta capătă dintr-o dată o altă valoare. Nu mai e doar povestea ca atare. În expunerea lui asupra acestei ciudate căsătorii, este cuprinsă întreaga noastră societate. Îl vezi atunci pe stareţ, neschimbat din vremea studiilor teologice pe care se-mbulzise să le urmeze, neavînd chemare pentru vreo altă disciplină, din pricina unei obezităţi spirituale bolnăvicioase.

Iartă-mă, dar legăturile mele aproape zilnice cu Erasm nu pot decît să mă înrîurească în asemenea măsură, încît să se iţte primejdia ca tu să mă învinovăţeşti de lipsă de independenţă în gîndire. În Cina cea de taină este descris în amănunţime un tablou, o frescă pictată într-un pavilion — nu de Bosch. În această frescă, ce reprezintă o grădină, se află şi o bufniţă. Se spune că ar fi din Grecia, că vorbeşte doar greceşte şi că ar fi deşteaptă. Nu zbor pentru oricine, aşa ar spune ea.

Iar dacă acum eu, sărman Basilius, care mă port zilnic cu gîndul să mă dedic medicinii, îmboldit de către omul din Einsiedeln, care ne-a uimit, ba chiar ne-a şi speriat aproape prin arta sa medicală, cît şi prin devotamentul faţă de această artă, mă întreb care e actuala stare de lucruri în medicină la noi, îmi vei îngădui să iau din nou ca exemplu un tablou al lui Hieronymus Bosch.

Felcerul, şarlatanul. Cel care îşi poate desfăşura activitatea şi din pricina prostiei şi a naivităţii oamenilor. Vine unul la felcer şi-l roagă: Meştere scoate-mi, te rog, măseaua. Iar acesta începe operaţia, sus, la cap. De aici prin ţesutul ce învelește osul îşi caută drumul pînă la măsea. Pentru măsea în Ţările-de-Jos se întrebuinţează cuvîntul keye, îmi explică un anabaptist olandez. În jurul tabloului rotund

e o inscripție : *Meester, snyt die keye ras, myne name is lubbert das.* Profesorii savanți spun că inscripția înseamnă : Meștere, scoate-mi măseaua, numele meu e Lubbert Dachs, iar numele s-ar tălmăci cam prin «bursucul păcălit și încornorat».

În felul acesta, în chipul cel mai firesc, tabloul îndreaptă atenția înspre partea inferioară a trupului. Explicația te face să rîzi de două ori mai mult. Te amuză povestea aceasta grozavă : o femeie și-a înșelat bărbatul. Iar acum, întîmplător, același bărbat e din nou înșelat de un felcer ciudat, care are două ajutoare pe lîngă el. O bătrînă numai ochi și urechi, cu o gură amară și avidă de bani — dacă poți măsura lăcomia de bani după subțirimea buzelor unui om. Bătrîna cu privirea rea se sprijină de-o masă de piatră. Poartă o rochie lungă, verde, iar pe cap are o năframă mare, albă. Peste năframă stă o carte roșie, nu prea groasă, dar bine închisă după cum se observă. Celălalt ajutor nu e doar unul care se uită ; el participă la operația în curs. Capul bolnavului a și fost deschis — iar celălalt ajutor, un călugăr, s-ar părea, după tonsură și după îmbrăcămintea lungă, neagră — a contribuit la amețirea pacientului. Asta se vede clar printr-un indiciu : o cană de cositor, deci vasul în care a fost vin. Pe masă se mai află și un nufăr alb, *Nymphea alba.* Marele învățat Galenus spune despre acest nufăr că e folositor bărbatului a cărui bărbăție se scurge la timp nepotrivit, noaptea, în somn. E o prostie spune doctorul Theophrast — felcerul nostru este o adevărată dihanie murdară și bearcă. El a făgăduit că odată cu operația la cap, pentru scoaterea măselei, îl va vindeca pe bolnav și de această scurgere, stăvilind-o. Vraciul îi tot dă zor cu taica Galenus, vrînd să se arate savant. *Nymphea alba.*

Va să zică arta noastră medicală a încăput pe mîinile unor asemenea specimene ? Mă vei întreba, Elena, ce este acest animal berc ? Nimeni nu-ți poate explica mai bine decît doctorul Theophrast. E ceva slut, desfigurat, un ciot, un animal fără coadă, care nu-i în stare să se apere de muște vara — așa îl zugrăvește Theophrast. Boțul sau ciucurele s-a agățat întotdeauna de haine. Mai întîi a fost vorba de boțul de noroi lipit de blana oii. Marii meșteri ai medicinii și-au împodobit hainele cu blazoane. Iar cînd un felcer

împodobit astfel venea la țărani, ei rîdeau de dînsul, asemuindu-l cu oaia plină de boțuri de noroi.

Cine-mi dă dreptul, mă vei întreba, venerată Elena, să asemui felcerii, care-i vindecă pe oameni, cu asemenea specimene. Bosch însuși: care l-a zugrăvit pe felcer purtînd un blazon pe umărul drept iar pe cap avînd un soi de pîlnie, cu marginile răsfrînte.

Pe „felcer" îl poți înțelege numai cu ajutorul pîlniei. Odată cu cultura viței de vie, romanii au adus cu ei și cuvîntul care desemna unealta ce ajuta la umplerea diferitelor vase cu vin.

Trajectio, trajectionis, transportarea, revărsarea. A scoate lucrurile din ordinea lor naturală. Omul din „Bosch" a scos, în tabloul său, lucrurile din ordinea lor naturală. A exagerat totul, pentru a atrage atenția cîtă dezordine există în această ordine naturală. A folosit metoda pîlniei în arta picturii. Desigur că pîlnia are pentru vin — ca și în medicină — un scop clar, simplu. În spitalul doctorului Truckenbrot am văzut cum au întrebuințat-o pentru alungarea teniei. Se aprind niște pingele vechi și se absoarbe prin pîlnie fumul ieșit. Așadar, prin pîlnie, aburii și fumul sînt transportați pînă la locul ce trebuie îngrijit. Cu ajutorul vaporilor ce trec printr-o pîlnie așezată pe un creuzet, sînt tratate și bolile de urechi. Cît privește jocul de zaruri, Elena mea iubită, probabil că nu-l cunoști, deoarece e interzis. Pentru acest joc, oamenii au nevoie de o pîlnie. Am văzut odată un jucător, cu degetele atît de strîmbe din pricina gutei, încît și-a luat și a plătit un locțiitor care trebuia să arunce în locul său, pe masa de joc, zarurile, prin pîlnie. Dar despre pîlnia de deasupra pietrei de moară ce să zic? N-ai cîntat tu însăți înduioșătorul cîntec: ...„iar ucenicul morarului căzu în pîlnie, tocmai pe cînd turna grîul, prăbușindu-se în adînc"...

Unii spun: adînc; alții îl numesc vîrtej: amîndouă le are pîlnia. Ea e simbolul măreției adîncului celui mai adînc al mării și în același timp al celei mai adînci găunoșenii a creierului uman.

Și astfel, prin metoda pîlniei, poți dovedi orice: atît frumusețea cît și josnicia acestei lumi.

Ispitele Sfîntului Anton

1

La Oporinus veniră doi bărbaţi. Nu-i nevoie să se ştie cum erau îmbrăcaţi ; desigur corect, încheiaţi cu nasturi pînă sus ; nici bălţat, dar nici sever. Comportarea lor nu era neliniştitoare, dimpotrivă apariţia acestor oameni umplea încăperea de o uşoară voioşie. Nu o voioşie oarecare, inexplicabilă, ci voia bună a unor bărbaţi obişnuiţi cu succesul.

Cînd se aşezară, la largul lor, şi totuşi cu mişcări stăpînite, era ca şi cum întreg Baselul — atît oraşul cît şi împrejurimile — ar fi luat pentru un timp loc aici. Noul Basel, cu noul său crez. Baselul cel puternic, Baselul cel înţelept. Tocmai de aceea voiosul Basel. Seninătatea unei zile însorite de februarie le lumina chipurile. Aceeaşi seninătate şi în felul lor reţinut. Să nu-şi arate prea de timpuriu chipurile : frunzele şi florile ce le vor da la iveală.

Noul crez era în fond şi cel al domnului Oekolampad şi uşor de recunoscut faţă de încercările celor din Wittenberg, Nürnberg, Geneva, Strassburg, Zürich. Despre ale celor din Mühlhausen, în Turingia, nici să nu mai pomenim !

Firește domnul Oekolampad nu pornea la drum atît de dimineaţă, pentru a schimba cîteva cuvinte cu un tînăr, care n-ar putea dovedi alte virtuţi decît prea subtila tălmăcire a numelui său : Herbst [1].

Existau persoane anume pregătite pentru asta. Alese şi demne de încredere : diaconi, asistenţi.

Cei doi asistenţi stăteau în faţa lui. Oporinus cu seninătatea calmă a oamenilor care nu sînt nevoiţi numai să lupte, ci se pot gîndi şi la păstrarea, la delimitarea şi fixarea celor cîştigate. Amîndoi aveau oricînd uşă deschisă la Oekolampad. Gîndurile sale erau şi ale lor. Iar dacă cineva i-ar fi întrebat, de ce gîndesc într-un anumit fel despre cutare sau cutare lucru, nu le-ar fi trecut prin gînd să răspundă altfel decît : „Oekolampad a spus asta". Amîndoi erau oameni foarte muncitori, foarte zeloşi. Primul, care studiase nu numai teologia, ci şi dreptul, se remarcase în chip deosebit cînd cu desfiinţarea mînăstirilor. Şi faptul că totul

[1] Toamnă (germ.) ; *oporinus* — de toamnă (lat.).

se desfăşurase atît de exemplar şi conform programului, cînd fusese vorba să se încheie socotelile cu fiecare călugăr sau călugăriţă, s-a dovedit a fi mai ales meritul său. Vorbea cam peltic. Dar asta nu-l stingherea, căci îl făcea de neconfundat.

Ca orice ins obişnuit cu succesele, nu era lipsit de oarecare vanitate. Aşa că începu a spune ca în joacă :

— Oporin-Oporine. Ceasul schimbării anotimpurilor. Ceasuri divine. Odrasle ale lui Zeus ; primăvara, vara, toamna şi iarna. Cele patru zeiţe ale omenirii. Ordine legiferată. Dreptate. Armonie şi drept de proprietate. Apoi adăugă cu lucidă însufleţire : Opora, toamnă timpurie, anotimpul recoltei. Oporinus — sună frumos ; e o făgăduinţă.

Al doilea asistent era tot foarte învăţat. Dar ca unul ce predica în faţa oamenilor simpli, deprins cu cuvinte simple, îl întrerupse :

— Opora, zile de arşiţă.

O spuse cu tonul hotărît al unui om, despre care Oekolampad se exprimase odată astfel : „Are o privire dreaptă". Ceea ce, în gura lui Oekolampad, însemna : E incoruptibil şi neînfricat.

Apoi, pe-ndelete, al doilea asistent îl amendă pe colegul său, devenit puţin prea laic, din pricina preocupărilor sale în ale jurisprudenţei :

— Cu toată libertatea ce am dobîndit-o, nu strică să ne arătăm mai reţinuţi faţă de Zeus, ca şi faţă de zeii şi zeiţele, semizeii şi semizeiţele odrăslite de el. Aici ne aflăm la Basel, şi în aceste locuri Dumnezeu cel unic şi sfînta treime sînt încă la mare cinste. Întorcîndu-se apoi către Oporinus : Mai cu seamă acum, în primăvara acestui an 1527, cînd aşteptăm un oaspete. Un oaspete poftit de noi. Cu toate că-i cunoscut de-o lume întreagă, nouă ne e totuşi străin. Dumneavoastră, domnule Oporinus, ne-aţi putea ajuta, ca acest oaspete să nu rămînă un străin în oraşul nostru, ci să se simtă bine.

— De ce eu ?

— Am putea să vă răspundem cu surprinzătoarea întrebare : De ce nu ? Sau, cine altul, dacă nu dumneavoastră ?

Al doilea asistent nu rosti numele lui Oekolampad. Nu trebuia neapărat ca după fiecare „de ce" să fie amintit. Cu un gest îndatoritor, îi dădu cuvîntul primului diacon.

— Dumneavoastră, domnule Oporinus, sînteţi pentru noi, ca să spun aşa, o carte deschisă, uşor de descifrat. Fiecare punct, fiecare semn de exclamare, fiecare alineat, ne este limpede. Lucraţi pentru tipograful nostru Froben. Aşadar, învoiala e simplă. Primul asistent începu să spună visător: Frumoasa lume a cărţii. *Liber,* cartea. Liber, zeul sădirii plantelor cel ce te eliberează de griji, totuna cu Bachus.

Cel de-al doilea asistent, predicatorul, îl întrerupse:

— *Libera,* mîntuie. Cuvîntul cu care începe rugăciunea pentru morţi a vechilor credincioşi, prietenii-duşmanii noştri. Astăzi nu vrem încă să-i numim pe faţă duşmani, deoarece avem multe puncte comune. Să rămînem deci la mîntuire. Tînărul nostru prieten aci de faţă ne-ar putea mîntui de unele îndoieli, de unele lucruri necunoscute, în ceea ce-l priveşte pe oaspete, pe doctorul în medicină, pe domnul Theophrast von Hohenheim.

În timp ce lucraţi la Froben, tinere, îl întregi primul asistent pe cel de-al doilea, doctorul Theophrast se afla şi el acolo. Copiaţi atunci pe sfinţii părinţi ai bisericii greceşti. Doctorul se ocupa de piciorul lui Froben. Roadele muncii dumneavoastră pot fi cîntărite exact. Rezultate palpabile. Doctorul însă ce a făcut? Ştim doar, că preaonoratul prieten al casei Froben, domnul Erasm din Rotterdam, era atît de încîntat, încît şi-a pus întreaga influenţă a personalităţii sale în slujba numirii acestui doctor la Universitatea noastră. Cu indicaţia de a fi numit în acelaşi timp şi medic al oraşului. Ştim că i-a dat domnului von Hohenheim chiar o recomandaţie scrisă de mîna lui.

— Nu l-am văzut atunci pe doctor. Doar...

Johannes Oporinus şovăi.

— Mă rog, doar ce?

— Doar pe doamna Froben. A venit, ca de obicei, în atelier, dar în ziua aceea nu s-a purtat ca de obicei. În drum spre tipografie şi chiar în faţa uşii a cîntat.

— Şi asta e ceva atît de neobişnuit?

— Eu nu o auzisem încă niciodată cîntînd.

— Da, firește, e ciudat. Cînd cîntă tinerele femei? Primul asistent, juristul, adăugă: Există cercetări în legătură cu această problemă, începute acum optzeci de ani de Jakob Sprenger. Ne putem bizui pe ele. În cînt se află totdeauna ceva senzual.

— Doamna Froben arăta schimbată oare, cu faţa împurpurată sau respiraţia mai iute ?

Juristul întrerupse :

— Te pripeşti, stimate coleg. Nu cred că putem ajunge la doctorul Theophrast pe această cale. Ştim că e reţinut faţă de femei. Asta-i puterea lui.

— Sau slăbiciunea lui !

— În orice caz, din păcate, nu se cunosc asemenea poveşti despre el.

— Cînd cauţi cu stăruinţă, poţi îndrepta şi această lipsă. Oare ce l-a reţinut atîta vreme în palatul marchizului von Baden ? Nu e oare marchizul sănătos tun ? Se plînge, e drept, de faptul că nu poate avea copii. Delimitările în domeniul medicinii sînt tot atît de nesigure ca şi capătul unei păduri. Se mai află încă o mică dumbravă, un pîrîiaş, pajiştea, drumul, nu-i aşa ?

— Credeţi că ţine de natura unei fiinţe deosebite, să nu rămînă agăţată în tufiş, să poată trece peste pîrîu neudîndu-şi picioarele, să nu strivească la timp nepotrivit iarba de pe pajişte şi — ajunsă la drum liber — să ştie pe unde s-o apuce ?

Al doilea asistent privi pe fereastră visător, cu ochii săi limpezi, stătu pe gînduri, dar nu spuse nimic. Mai medită un timp. Apoi, în cuvinte puţine, căci uneori era zgîrcit la vorbă, dar întotdeauna mergea drept la ţintă, zise : În orice caz eu nu ştiu nici un medic care să nu fi gustat cel puţin cîteva boabe din tufişuri, să nu fi băut apă din pîrîu şi să nu se fi culcat pe pajişte.

Oporinus era vizibil zăpăcit.

— Nu înţeleg nimic. Ce legătură am eu cu marchizul von Baden ?

— Are dreptate. Ne-am îndepărtat de la subiect. Noi ne gîndeam la marchiză, căutînd cheia potrivită pentru cunoaşterea doctorului Theophrast. Nu ştim cine se află în spatele său şi de ce.

Juristul întregi :

— Ori crezi serios, tinere prieten, că astăzi, un bărbat atît de învăţat şi plin de succes vine şi pleacă, aşa, doar pentru dînsul. Cine ştie atîtea, are şi pe cineva care vrea să tragă foloase de pe urma sa. Un asemenea bărbat nu aduce în oraş numai experienţa sa, ci şi — e drept invizibil — pe

discipolii și protectorii săi. Am vrea doar să aflăm, cît de sus trebuie căutat cel ce stă în spatele lui.

— Pe vremuri era mult mai simplu. Atunci se putea deosebi clar, cine-cui aparține. Sluga, stăpînului.

— Era mai limpede. Dacă știai sluga, îl cunoșteai și pe stăpîn.

Al doilea asistent, predicatorul, lăsă să vibreze în vocea sa o undă de îngrijorare, de compasiune. Îl întrebă :

— Am auzit, domnule Oporinus, că n-ați fi fericit cu tatăl dumneavoastră ?

Celălalt adăugă :

— E într-adevăr greu să pricepi lumea. Pe vremuri, părinții erau răspunzători de copiii lor. Astăzi, povara responsabilității pentru faptele părinților apasă asupra copiilor.

Omul cu vorbirea simplă, cel de-al doilea asistent, preluă discuția :

— Gîndiți-vă bine. Care erau relațiile dintre tatăl dumneavoastră și țărani, atunci cînd aceștia amenințau frumosul nostru oraș ? Erau ele prietenești, sau dimpotrivă ? Ce-a fost atunci ? Și-a pus el oare în serviciul răsculaților arta sa de pictor, le-a lucrat manifestele, sau a refuzat să le dea o mînă de ajutor ? Nu trebuie să ne răspundeți chiar acum. Trebuie numai să meditați în liniște la aceste lucruri. Cît de mare este dragostea dumneavoastră filială ? E întărită ea de faptul că aveți aceleași sentimente și aceleași dorințe ca dînsul ? Pentru că legăturile sale cu anumiți oameni sînt și ale dumneavoastră ? Sau iubirea dumneavoastră de fiu nu e prea mare ? Ce simțiți, ce doriți să faceți ? Vă plac oamenii la care tatăl dumneavoastră ținea ? Care e adevărul ? Și cînd mergeți cu el la împărtășanie, sînteți tot atît de evlavios ca dînsul ? Există oare aci ceva nemărturisit ? Credeți oare că evlavia dumneavoastră e mai sinceră, mai profundă ? O invitație a tatălui dumneavoastră la Consiliu, avînd ca obiect o interogare minuțioasă asupra unor anumite chestiuni, v-ar fi binevenită ? S-au v-ar neliniști ? Ce spuneți ?

În clipa aceea își dădu seama că ar trebui să-și apere tatăl. Se căia pentru tot disprețul ce-l încercase, atunci cînd țăranii veneau și plecau din casa părintească : „Pentru de-alde-ăștia își risipește timpul. Alți pictori sînt chemați în case de oameni bogați, primind comenzi bine plătite. Eu n-am

nici măcar o haină de iarnă ca lumea !" Spaima îi goni căinţa. „Ce-or fi ştiind ăştia ?"

— Ne-am gîndit, şi în ureche îi ajunse glasul neutru al primului asistent, ne-am gîndit că poate v-aţi consacra cu plăcere studiului medicinii.

— Nu, n-am simţit nicicînd o asemenea dorinţă. Îmi place mult munca mea la Froben. Şi aş dori să am şi eu cîndva propria-mi tipografie.

— Sîntem siguri că vă veţi descoperi dragostea pentru arta medicinii. Şi sîntem siguri, că veţi reuşi cu multă îndemînare, în calitate de discipol al doctorului nostru Theophrast.

— Nu pot asta.

— Sînteţi prea modest !

— Nu, nu sînt modest. Mi-e silă de bolnavi, chiar numai şi de mirosul ce-l răspîndesc. Zilnic mi-ar fi frică să nu mă molipsesc şi să nu mor de timpuriu.

Oporinus se obişnuise acum cu vorba peltică a primului asistent, a consilierului juridic. N-o mai lua în seamă. Nici nu era posibil să socotească caraghioasă această infirmitate. Pentru că era doar un cusur al limbii, nu al spiritului.

— De bună seamă, îl veţi întovărăşi pe doctorul oraşului la toate vizitele pe care le va face bolnavilor. Şi atunci cînd va merge în închisori. Veţi învăţa să-i daţi cu pricepere o mînă de ajutor. Trebuie să deveniţi de neînlocuit.

Celălalt adăugă :

— Nu se găsesc în închisori şi o seamă de oameni, care au refuzat să se împărtăşească ? Sau despre care se bănuia că ar refuza să primească cuminecătura în adevăratul ei sens ?

— Tatăl meu n-ar...

— Acum l-aţi pomenit pe tatăl dumneavoastră. Nu era nevoie.

— Nu ştim încă precis în ce zi va sosi doctorul Theophrast. Pînă atunci lucraţi liniştit în tipografia lui Froben. Şi mai meditaţi puţin asupra artei medicale.

2

Oekolampad aştepta reîntoarcerea asistenţilor săi. Da, desigur, aprobase ca Theophrast von Hohenheim să fie invitat la Basel. Asta se-ntîmplase încă înainte de Crăciun, în

zarva voioasă dinaintea sărbătorii, cînd inima se lasă mai uşor înduioşată.

Dar tocmai Crăciunul i-a adus necazuri. Supărări chiar din pricina lui Carlin, predicatorul care-i era cel mai apropiat. Din ce în ce mai mult se vădea că părerile lui Carlin se apropiau de acele ale nebunilor ce doreau să distrugă totul. Cu întrebările care nu voiau să mai ia sfîrşit, privind împărţirea bunurilor şi cu neîncetata şi sîcîitoarea amintire a ţăranilor, care ajunseseră odinioară în faţa oraşului. El, Oekolampad, va trebui să hotărască soarta lui Carlin.

„Oh, dacă aş putea fi tot atît de tare ca Zwingli la Zürich ! Şi el îşi avea predicatorii lui, tinerii lui discipoli, care-i erau cei mai apropiaţi." Pe unul dintre ei, Felix Mantz, l-a înecat în Limmat, la 5 ianuarie, după ce trecuseră veselele preocupări prilejuite de sărbătorile Crăciunului. Se aflase că Felix Mantz iscălise, alături de alţii, cel puţin două scrisori adresate lui Thomas Müntzer — cel executat mai tîrziu — în care el însuşi îşi spunea : fratele tău, noul tînăr Müntzer.

Desigur că şi la Basel se va găsi un loc potrivit în Rin. Dar chiar şi atunci, cînd se va fi ajuns acolo cu acest Carlin, ameninţarea operei sale paşnice nu va fi şi ea înecată. Pentru că acum se află şi Hans Denck pe drum, fiind izgonit din Strassburg. Ce mă voi face dacă vine Denck încoace ?"

Şi se ruga ca Denck să nu sosească la Basel. Pe vremuri, la început, aveau aceleaşi concepţii despre greşelile săvîrşite de cei de veche credinţă. Fusese un exemplu strălucit pentru întreaga lume, cînd Zwingli dăruise spitalului orăşenesc din Zürich banii adunaţi în cinstea Sfintei Fecioare Maria. Erau atît de multe şi minunate îndemnuri, pentru propovăduirea iubirii aproapelui !

„Oare dacă Hans Denck va poposi aici, în oraşul meu, voi fi atît de puternic ca Zwingli ?"

Eu sînt sprijinul împotriva fanaticilor. Şi trebuie să apăr din două părţi, tot ceea ce am dobîndit împotriva celor de veche credinţă, care-mi aruncă în faţă că aceşti zăpăciţi, aceşti noi Müntzeri tineri au ieşit la iveală numai datorită nouă.

Am făcut greşeala să numesc ca medic al oraşului tocmai pe unul care a trăit în acelaşi timp, în acelaşi oraş cu Denck. Dacă recurg la mijloace extreme, arestîndu-i atît pe

Carlin cît şi pe Hans Denck, în clipa în care acesta păşeşte înăuntrul zidurilor oraşului, atunci voi fi cu totul în mîna doctorului Theophrast. Căci e de datoria lui să-i viziteze pe cei închişi. El va veni apoi la mine pentru a-mi cere eliberarea lor. Va încerca să mă înrîurească. Şi curînd se va socoti însăşi conştiinţa mea. Întărit în orgoliul său prin scrisoarea lui Erasm, pe care o cunoaştem foarte bine. Chiar din prima frază Erasm s-a dat cu totul pe mîna noului doctor : „Nu e absurd să-i doreşti medicului, prin care Dumnezeu ne dăruie sănătatea trupească, să se bucure mereu de sănătate sufletească". El, Oekolampad, nu va merge pe acest drum. Îi este cu totul indiferent, ce se-ntîmplă cu sufletul noului doctor. Nici cea de a doua frază din scrisoarea lui Erasm nu era mai puţin neliniştitoare : „Mă minunez cît de amănunţit m-ai cunoscut, deşi nu m-ai văzut decît o dată". Nu, dacă ar fi bolnav, Oekolampad nu l-ar chema în calitate de medic. El nu vrea să fie atît de bine cunoscut.

3

E plăcut să stai în grădina cu trandafiri a lui Bonifacius Amerbach. Sînt acele zile mari, în care Bonifacius spune :

— Noi amîndoi, laolaltă, vom făuri noua Universitate.

Cu elanu-i caracteristic, profesorul în drept Amerbach declară asta doctorului Theophrast von Hohenheim.

Alături de ei, în grădină, e şi Vulpiţa. Se mai poate spune şi doamna Martha Amerbach, născută Fuchs [1] din Neuenburg pe Rin. S-au căsătorit de-abia de cîteva săptămîni. Şi cel mai fermecător oaspete la nunta lor, despre ale cărui povestiri îşi vor mai aminti cu toţii multă vreme, a fost bărbatul din Einsiedeln.

Şi acum, iată, acest plăcut, imens ocean al prieteniei, al unei prietenii ce făcuse repede paşi mari. Iar profesorul Amerbach repetă :

— Noi amîndoi, laolaltă.

Noul medic încercă acum, pentru prima oară în viaţă, un simţămînt de triumf. A fost invitat cu toate onorurile de către oraş. Cu retribuţie bună. S-a terminat cu căutările. Şi astfel, împreună cu prietenul său Bonifacius, făureşte imaginea noii Universităţi.

[1] Vulpe (germ.).

— Vom putea să predăm tot ceea ce pînă acum a fost tăinuit, fie din mărginire, fie din ignoranţă, fie din frică. Universitatea noastră din Basel se va numi „Universitatea fără frică". Vor veni aci studenţi din întreaga lume. Vom fi primii, care vom spune, pe nume, ceea ce e de spus. Şi fiindcă sînt multe lucruri noi de spus, o vom face într-o limbă nouă. O limbă pe înţelesul tuturor. Nu predăm doar pentru cîţiva aleşi. Vrem să ne priceapă toată lumea. Desigur că nu va fi uşor. Şi, pe cît îl cunosc eu pe bunul nostru Oekolampad, va sta pe gînduri şi va spune că pentru el ritmul e prea rapid.

Eu, însă, socot, că nu se poate merge destul de repede, răspunse Bonifacius. Rădăcinile nu trebuie smulse.

— Ele trebuie însă să fie dezgropate şi cercetate, pe unde au putrezit; prea multe am preluat, fără să întrebăm dacă sînt întemeiate sau juste. Demonii au rămas demoni. Şi chiar noi mai afirmăm că pentru vrăjitorie, veriga necesară sînt vrăjitoarele şi vrăjitorii. Am preluat toate astea fără să ne punem întrebări, atît în domeniul dreptului cît şi în medicină. Le vom curăţa, bucată cu bucată, cu răbdătoare nerăbdare şi cu o temeinicie inatacabilă.

— Trebuie să-i cîştigăm pe teologi de partea noastră, convingîndu-i. N-aş vrea nici o opoziţie, nici un fel de opoziţie de neînvins şi nici greutăţi de neînlăturat. Cu toate astea nu va fi uşor, zise Bonifacius. Dar, înainte de a se atinge cineva de un singur fir de păr din capul tău, dragul meu Theophrast, mai curînd va cădea capul meu.

Minunată e primăvara în grădina de trandafiri. Tinerii căsătoriţi respiră aerul plăcut. Frumoasa Vulpiţă zîmbeşte şi tace. În acest amurg călduţ de primăvară, profesorul Amerbach spune:

— Dacă va fi băiat, primul meu copil, se va numi Theophrast.

Seri lungi de primăvară, cînd poţi rămîne mult timp sub cerul liber.

„Niciodată n-am fost atît de apropiat de cineva, ca de tine, Bonifacius. Nu mai simt nevoia să caut printre oameni, ca să-l aflu pe cel căruia să-i pot spune totul, să-mi înţeleagă îndoielile şi spaimele, lîngă care să pot şi eu sta cîteodată, fără să spun nimic. Iată-l pe omul faţă de care nu trebuie să mă prefac, faţă de care nu trebuie să mă

ascund. Desigur, există și aici o margine peste care nu pot trece: secretul dintre medic și bolnav nu-l vei afla niciodată. Dacă mă voi duce la închisoare, la acei bolnavi părăsiți, care nu știu cînd vor muri, care nu știu dacă vor mai trăi, și dacă îmi vor încredința anumite taine pentru afară, asta n-o vei afla nici tu, prietene Bonifacius. Nu-ți voi da în vileag ceea ce ei îmi vor încredința în disperarea lor, ceea ce-mi vor fi spus în spaima lor."

Așa începuse prietenia cu Bonifacius. Theophrast se gîndea: „Tu, Amerbach, ești o părticică din oraș. Pentru mine, tu reprezinți orașul."

Despre Vulpiță nu e nimic de spus. Ea e tînăra soție a renumitului profesor și fiica bogatului negustor Fuchs din Neuenburg. Totul îi vine de-a gata. Nu trebuie să facă nimic și nici nu vrea să facă nimic. A-l aștepta pe Bonifacius este întreaga ei viață. E ca un vas de preț: plăcut să-l privești și fragil. Se plimbă între casă și grădină cu acea seninătate neabătută, care poate fi păstrată numai printr-o totală neștiință.

Să plutească ușor peste covoarele curate, fără să întrebe de unde vin covoarele. Să se aplece puțin în grădină pentru a simți mireasma trandafirului, fără să se gîndească vreodată cum a rezistat el peste iarnă. Nici măcar pămîntul nu l-a fărîmițat vreodată printre degete. Nu cunoaște teama de a fi semănat sămînța prea la suprafață și că ar putea veni păsări, care să ciugulească totul. Sau că ar fi semănat prea adînc și calea spre lumină fiind prea lungă, nu va răsări nimic pe pămînt. Despre Martha Amerbach nu se poate spune într-adevăr nimic. Se uită la plantă, dar nu-i știe numele. Iar dacă e comestibilă nu știe la ce folosește, la carne, supă, sosuri, sau pentru mîncăruri dulci. Niciodată n-a pus mîna pe-o unealtă pentru a tăia vreo plantă. Nici nu seamănă, nici nu strînge recolta.

Nu cunoaște plăcerea de a fura o frunză dintr-o grădină străină, de a o pune între dinți, de a o mesteca și de a o gusta. Sau de a avea curajul s-o scuipe, dacă-i amară.

Totu-i vine de-a gata în această viață.

Fața ta, Martha Amerbach, nu exprimă nimic. Nimeni nu observă acest lucru acum, pentru că e încă tînără, ca de înger, blîndă. Nu gîndești nimic, nici nu citești. Cititul obosește și ai putea căpăta crețuri pe față. Nu faci nimic

altceva decît să te îngrijeşti de propria-ţi frumuseţe. Un om are zece degete la picioare. Iar fiecare îţi face griji deosebite şi cere întreaga atenţie.

Nu-i nevoie să explici cît de repede trece o astfel de zi. După obositorul somn de noapte, trebuie să-ţi întinzi trupul pe o rogojină moale, împletită din pai. Să nu te gîndeşti la ogoare şi la treieriş. Şi nici la ţărani.

Să-şi poarte doar sieşi de grijă. Ce e cu degetul cel mare de la picior ? Cum stă piciorul ? Întins bine, sau îndoit din genunchi : Dreptul, stîngul ? Care e poziţia spatelui ? Nu-s prea tari paiele ? Cum stă capul ?

Capul îi e aşezat pe partea dreaptă şi gîndeşte totuşi — cam leneş — dar gîndeşte totuşi. La doamna Froben. Se gîndeşte fără nelinişte, cu un uşor dispreţ : „Soţie de negustor. N-aş schimba cu ea. Nu mi-ar plăcea să stau în tipografie, să stau de vorbă cu calfele. Nu mi-ar plăcea să număr sulurile de hîrtie — tipărite şi netipărite. Nu mi-ar plăcea să mă ocup de socotelile tuturor livrărilor. Să stau de vorbă cu corectorii. Nici cu autorii cărţilor. Ai doar de pierdut cînd te îndeletniceşti cu treburi dintr-astea obişnuite. Mîinile-ţi devin aspre. Veşnicul du-te-vino între casă şi atelier îţi stîrneşte poate poftă de mîncare. Şi atunci te îngraşi. Poate şi glasul ţi se înăspreşte puţin. N-aş schimba."

4

Doctorul Truckenbrot venea de la Universitate. Sosi neanunţat la Gertrude Froben. O găsi la lucru în tipografie. Nu voia să rămînă şi nici nu voia să mănînce nimic. Era doar în trecere, pentru a putea povesti cuiva cele întîmplate. Aceasta nu trebuie povestită oricui, la nimereală, iar lui nu-i e totuna cui i-o spune, dar ea are dreptul s-o afle. Bătrînul Paulus Truckenbrot fusese în această zi, pentru cîteva ore, smuls din rezerva sa bănuitoare. Ascultase prelegerea inaugurală a doctorului Theophrast von Hohenheim. Se aşteptase la un discurs şters, obişnuit, în care cuvintele sînt alese cu grijă.

— Cîndva, visasem, poate, ca şi eu să stau, cum sta Theophrast acolo. Era minunat. Şi cînd un bărbat spune asemenea lucru despre un alt bărbat, să ştii că e fără invidie. N-a ţinut prelegerea cu precaută înfrînare, care se poate datora pre-

vederii sau fricii. Mi se părea că-l am în faţă din nou pe acel Pico, aşa cum vorbea în faţa studenţilor : „Care este rostul vieţii ? Ce este demnitatea umană ?“ În clipa cînd vorbea astfel nu le-a amintit doar de Pico, ci le-a dezvăluit totul. Şi pe sine, inima-i toată şi, fără s-o spună deschis, le-a explicat foarte amănunţit de unde venea şi faţă de cine se simţea apropiat. Studenţii şi-au dat seama. Au înţeles, devenind ei înşişi altfel. Îl priveau, ascultîndu-l cu emoţie. Nu întrebuinţa banalităţile cu care fuseseră obişnuiţi ; „Nu mă voi exprima în nici un caz astfel“. „Nu pot dezvolta asta acum, în acest cadru“. — „O remarcă în legătură cu aceasta...“ — „Nu vreau să adîncesc problema.“ Nu spunea nimic din toate astea. Era uimitor. Renunţase la procedeul ieftin de a zîmbi încurajator auditoriului. Nu rîdea de propriile-i glume şi nici nu ridica arătătorul. Aşadar : nu se vîra în sufletul celor ce-l ascultau, dar era atent la fiecare în parte. Îi ţinea liniştiţi prin glasul său, silindu-i să-l asculte. Sta acolo, foarte demn, foarte puternic, foarte frumos. În acea clipă eram bucuros că sînt medic.

Acesta era doctorul Truckenbrot : un recipient viu, plin de experienţă. Ştia totul, cunoştea totul, văzuse totul. Începuse chiar să scrie. Renunţase la luptă.

În lungile ore de aşteptare, cînd sta nopţi de-a rîndul la căpătîiul bolnavilor, îşi putea spune : „Din pricina femeii“. O spunea fără amărăciune, era îngăduitor cu sine însuşi, acum, la bătrîneţe. Născut la Basel, profesase o vreme la Strassburg.

Nu fusese niciodată, o ştiuse de la început, nu era un martir. De cum obţinuse diploma de doctor, fusese chemat de nenumărate ori la deţinuţii ce fuseseră interogaţi. Îndreptase oase scrîntite, unsese cu alifii rănile provocate de arsuri. Nici printr-o clipire a ochilor nu lăsase vreodată să se înţeleagă că acea femeie pe care o îngrijea ar fi o vrăjitoare. Lucrase în tăcere.

În sufletul lui stăruia o adîncă milă. Nu putuse face nimic altceva decît să mîngîie blînd mîinile şi picioarele îndurerate, tremurînde. Mergea alături de călău. Mergea foarte drept şi pe deplin lămurit, doar pentru sine. Era locul lui, munca lui la Strassburg. Îi vedea murind. Ultimul lor sprijin erau ochii lui, de care se agăţau. Iar Truckenbrot nu-şi lua privirea de la ei. Spera că vor înţelege : Mă duc

la tatăl tău, la mama ta, la fraţii tăi. Nu-i pot mîngîia, pentru că nu cunosc mîngîiere pentru ei. Dar pot să le spun doar atît : Nu erau vrăjitori, nu erau vrăjitoare.

Înalt, cu ochii plini de durere, aşa li se înfăţişa. Dinaintea lui puteau să-şi plîngă suferinţa. Nici unul dintre cei ce aflaseră prin el de moartea cuiva apropiat, nu i-ar fi spus : Eşti unealta lor.

Ştiau că Truckenbrot se ducea la întîlnirile lor secrete, explicîndu-le cine putea fi lovit în numele legii. Aproape seară de seară — mereu în alte locuri — vorbea în faţa lor.

Se gîndea la o dizertaţie serioasă asupra absurdităţii acelei teze cuprinsă în codul de legi : „Iar cel vrăjit o porneşte noaptea, pe lungi căi neumblate, pînă la obiectul dragostei sale". Cineva tot va trebui să înceapă să-i combată pe cei doi profesori.

Dar alte teze se cereau comentate înainte, ca de pildă, cea despre călăritul pe mătură, sau în genere, plutirea prin văzduh.

Îşi propuse să opună capitolului privitor la sacrificiul tăcerii, propria sa părere în această privinţă. Dar ce rămînea în lumea aceasta ? Ceea ce stabiliseră Sprenger şi Institores în codicele lor de legi. „Sacrificiul tăcerii, susţineau cei doi profesori, are trei izvoare. Mai întîi, îşi trage obîrşia dintr-o naturală împietrire a sufletului, căci unii sînt atît de slabi din fire, încît la cea mai slabă tortură, mărturisesc totul, chiar şi neadevăruri. Alţii sînt însă atît de încăpăţînaţi, că mai curînd s-ar lăsa tăiaţi în bucăţi, decît să-şi recunoască vinovăţia. Al doilea fel de a tăcea se întemeiază pe obiectele fermecate, pe care vrăjitoarele le ţin ascunse în îmbrăcăminte sau în păr." Exista indicaţia : „Apoi trebuie să fie îndepărtat tot părul de pe trupul vrăjitoarelor, pentru a nu-şi putea ascunde acolo nici un fel de obiect fermecat. Această precauţiune trebuie extinsă pînă la cele mai tainice colţişoare ale trupului."

Apoi din nou despre cei nebotezaţi : „Ne e cunoscută fapta unei vrăjitoare, care a ars în cuptor un băieţel nounăscut şi nebotezat".

Şi purta la ea oase din trupul copilului.

Al treilea fel de a tăcea : „Se întîmplă ca unele vrăjitoare să facă farmece chiar de la mare depărtare, astfel încît cea torturată să nu scoată nici un cuvînt".

Se mai întîmplase şi ca vreunul să-şi coasă talismanul fermecat sub braţ, între piele şi carne. Din această pricină fuseseră cazuri cînd, chiar după ce au fost prinşi, n-au putut arde. Asemenea fiinţe trebuiau aruncate în apă. Dar nici de înecat nu se înecau. Apoi, în sfîrşit, s-a dat de locul cusut între piele şi carne. El a fost ars, tăiat şi numai aşa, în cele din urmă, trupul a putut cădea pradă flăcărilor.

Descurcă-te, dacă poţi, în acest labirint, doctore!

Era necesar să se scrie o carte împotriva acestui codice de legi. Şi dacă cineva putea s-o facă, atunci numai el, Paulus Truckenbrot. S-o scrie şi să găsească editor. S-o răspîndească apoi în toată lumea. Fără a ţine seama de sine şi fără frică. Fără frică de a fi ars sau aruncat în apă, cu blestematele lor greutăţi din plumb — pentru vina de a fi scris adevărul.

Ce înseamnă oare greutatea plumbului, pe lîngă însemnătatea acestei cărţi? Căci fiecare cuvînt va cădea ca un ciocan de fier asupra lor.

„Şi porneşte noaptea, pe lungi căi neumblate, pînă la obiectul dragostei sale."

Voi eraţi obiectul dragostei mele. Voi, chinuiţilor.

Tipărirea unei cărţi necesită însă bani.

Aşadar, gîndindu-mă de unde să fac rost de bani, mi-am căutat un pacient care să-mi fie de folos. Fiecărui gen de exigenţă, îi corespunde o contraexigenţă. Nevoia ce o resimţeam de a-i ajuta pe cei urmăriţi atrăgea după sine nevoia de a-mi oferi cunoştinţele mele medicale unor oameni bogaţi.

A fost necesar să-mi împart altfel timpul. Şi mi l-am împărţit altfel. Pacientul de-atunci, din Strassburg, era bătrîn şi avea o soţie foarte tînără. Ea vorbea de mîndrie. Nu înceta să-şi ridice în slăvi mîndria. Cînd i-am explicat că te poţi lepăda de mîndrie, ca de o rochie sau cămaşă, ca apoi s-o îmbraci repede din nou, m-a întrebat puţin copilăroasă: „Repede?"

Avea veşminte scumpe. Îi plăcea catifeaua roşie. Închisă pînă sus la gît, cu mîneci lungi şi strîmte. Totul a început atunci cînd i-am spus: „Ar trebui să purtaţi catifea verde-închis". O săptămînă mai tîrziu, purta o rochie de culoare verde-închis. I-am spus: „Să nu purtaţi rochiile închise pînă

la gît". Rochia nouă ce-o purta era decoltată pînă la mijloc, fiind strînsă cu o panglică neagră peste sîni, iar dedesubt avea o bluză din mătase albă. Încă nu eram sigur pe mine. Nici nu treceam zilnic pe acolo. I-am spus: „Panglica neagră nu e frumoasă". În seara următoare purta panglică galbenă. De atunci a început să aştepte mîngîierea degetelor mele.

Mă gîndeam la cartea plănuită şi mă dezvinovăţeam singur: Nu tu vrei s-o mîngîi, ea doreşte acest lucru. Îi împrumuţi degetele tale, binefăcătoare pentru liniştea ei. Ca un serviciu medical. Eşti plătit şi ei te plătesc bine."

„Şi porneşte noaptea, pe lungi căi neumblate..."

„Bine, mi-am spus, şi asta trebuie s-o încerci pe propria-ţi piele, şi asta o faci pentru carte. Umbli noaptea şi nu eşti vrăjit. Trebuie numai să nu faci zgomot, ca să nu se trezească bătrînul, să te găsească acolo şi să strige: Soţia mea e posedată de un demon."

Şi îi povesteşti celei îmbrăcate în catifea roşie despre „incubus", demonul bărbătesc cel rău, tolănit deasupra vrăjitoarei. Şi despre „succubus", de asemenea un demon rău — femeiesc — cel care se prăbuşeşte sub povară. Şi, întins pe albe cearşeafuri, îi vorbeşti despre cartea ta, despre legea, pe care ai vrea s-o înlături prin cuvintele tale, crezînd că te poţi înfrupta din cele pămînteşti, fără a te lăsa stăpînit de ele. Ai vrea să nu te împovăreze cele pămînteşti, ci, odată ce au venit asupră-ţi, să-ţi slujească.

Nu-i adevărat, că în acele clipe uitasem totul. Glasul mi-a devenit doar mai scăzut. Iar buzele, vorbind cu glas scăzut, devin aproape mute.

Eu însumi i-am tăiat bătrînului piciorul stîng, cangrenat. L-am salvat. Va mai avea încă mulţi ani de trăit. Mi-a plătit bine. Şi astfel mi-am cîştigat banii de carte. Şi puteam pleca.

Cînd mi-am luat rămas bun, femeia în rochie de catifea roşie mi-a zîmbit. Dacă ar fi plîns, nu m-aş mai fi întors din nou.

Bătrînul a mai trăit trei ani, apoi a murit. Văduva dorea să se recăsătorească.

Doctorul Truckenbrot nu s-a putut stăpîni să nu-i vorbească doamnei Froben despre rochia pe care o purta. O rochie galben-închis cu panglică verde. Truckenbrot se gîn-

dea însă mereu la femeia îmbrăcată în catifea roşie. Se jucă o clipă cu gîndurile sale. Şi spuse cu tonul de-odinioară: „Doamnă Froben, încercaţi să purtaţi odată catifea verde-închis".

Şi iar îi trecu prin minte întreaga întîmplare, aşa cum se desfăşurase: Văduva dorea să se recăsătorească. Voia apoi să părăsească Strassburgul, deoarece, spunea ea: „Fiecare ne cunoaşte şi-ar putea să creadă că l-am ajutat pe bătrîn să moară". M-a înspăimîntat. Am îngăduit să mi se vîre spaima în oase. Femeia era îngrijorată pentru manuscrisele mele. „Nu trebuie să le avem cu noi, atunci cînd plecăm. Dacă le-ar găsi, le-ar lua." M-am uitat cum le-a rînduit cu grijă, foaie cu foaie, legîndu-le apoi. „Cunosc oameni de încredere, care ştiu drumuri tainice spre Basel, chiar şi noaptea", i-am spus. Dar ea se gîndise la toate şi plătise pentru asta. „Aşa ceva se face cu bani, mi-a explicat, nu cu încredere."

A durat multă vreme, pînă am încetat să văd în fiecare străin, solul întîrziat ce trebuia să-mi aducă manuscrisul. Cîteodată, cînd bate noaptea cineva la mine, mă surprind că primul meu gînd nu este acela că sînt chemat la vreun bolnav, ci cred că a sosit solul aşteptat.

„De ce catifea verde-închis, doctore Truckenbrot? întrebase doamna Froben. Acum, vara?" Ea trăgea o linie de demarcaţie, refuzînd să se lase asemuită cu cealaltă.

„Da, aveţi dreptate, uitasem că e vară."

Doamna Froben înţelesese, fără să i-o spună, că şi doctorul suferea, nefiind mulţumit de sine, ca şi ea.

5

Theophrast n-avea timp să se gîndească ce avea deosebit noul său discipol, Oporinus. Din prima zi a şederii sale în Basel, veniră la el oameni care-i cereau ajutorul şi pe care nu-i putea refuza. Îşi pregătea prelegerile. Îşi amenaja cuptorul pentru experienţe. Noul său discipol şi ajutor nu-l stingherea. Era atent şi-şi dădea silinţa. Theophrast se obişnui cu însoţitorul de zi cu zi.

Bătrîna spălătoreasă, cu mîinile crăpate, se aşează în tăcere şi un timp tăcu. Theophrast n-o alungă. De atunci venea zilnic.

Oporinus era supărat.

— Nu-i bolnavă. Nu-i lipseşte nimic. Oare ce-o fi vrînd ?

— E singură.

— Singurătatea nu-i o boală.

— Cît de puţin cunoşti tu oamenii. Oare nu vei învăţa asta niciodată, Herbst [1] ? Cînd era supărat, Theophrast îi spunea Herbst.

Femeia privea cu recunoştinţă. Nu mai surîdea. Nu putea din pricina oboselii. Avusese o viaţă trudnică. Şase copii şi toţi muriseră. Şi bărbatul dispăruse din viaţa ei. Niciodată nu mai auzise ceva despre dînsul. Se făcu spălătoreasă, ca să aibă pîine pentru copii. Fusese cunoscută drept cea mai bună spălătoreasă din Basel. Cei bogaţi o chemau în casele lor. Copiii îi dăduseră puterea pentru acea trudnică existenţă. Acum, toţi cei pentru care trebuise să poarte de grijă muriseră. De ciumă şi slăbiciune. Nu înţelege de ce a bătut-o astfel Dumnezeu. În timp ce bărbatul ei era undeva departe, în lume, ea trebuise să vadă de şase ori moartea. Moartea propriilor ei copii. Era oare o mîngîiere că-şi dăduseră sufletul în braţele ei ? Nu avea pe nimeni pe care să-l întrebe. Se năpustise asupra ei vremea marii tăceri. Nu avea pe nimeni cu care să poată vorbi ; nimeni să stea s-o asculte. Pe nimeni, căruia să-i fi putut spune măcar numele celor şase copii. Doar pentru a-şi trezi amintirea acelor timpuri, pentru ea pline de griji. Deşi obosită, istovită, măcar o aşteptase cineva acasă. Acum n-o mai aştepta nimeni. De multă vreme nimeni.

Se afla în faţa farmaciei lui Baer. Uşa era deschisă şi auzise vorbe răstite. Farmacistul îl înjura pe noul medic al oraşului. Nu înţelesese de ce, dar auzise că vremurile vor fi mai grele pentru farmacişti. Pe urmă ajunsese şi la ea zvonul : Cine-i sărac, nu trebuie să plătească nimic acestui om. „Eu nu-s bolnavă, se gîndi. Sînt doar tristă. Tristeţea-i o boală ? Pe cei morţi, nu mi-i mai poate învia el.“ În fiecare zi auzea ceva nou despre el, în timp ce umbla singură pe străzi, aruncînd cîte o privire pe ici, pe colo. Auzise ceva şi la brutar. Iar tîrfele vorbeau despre el cu recunoştinţă şi cu nemaipomenit respect. Spălătoreasa nu era încă atît de

[1] Numele german al lui Oporinus.

lipsită de vlagă, încît să nu mai fie curioasă. Atîta voia doar, să-l vadă pe acest om. Nimic altceva.

Şi de-atunci trecea zilnic pe la el. Acolo sorbea putere. Acolo putea vorbi despre cei şase copii ai ei. Şi în timp ce povestea, copiii erau din nou lîngă ea, de parcă ar fi fost vii. Cineva rîdea odată cu ea, despre năzbîtiile lor copilăreşti. Asta o înviora pentru toată ziua. În acelaşi timp chibzuia cam ce întîmplări i-ar mai putea povesti a doua zi. Se lăsa trasă de aceste poveşti ca de o sfoară, sau ca de un şirag de mătănii, pe care le-ar fi prefirat, mărgea după mărgea. Doctorul se învoise cu asta. Primise. Ştia că dacă s-ar poticni o singură mărgea, femeia s-ar prăbuşi. Nu fiziceşte, nu în faţa tuturor. Şi-i spuse discipolului său Oporinus :

— E ceva ce nu se poate învăţa. Nu-ţi poate nimeni explica. Trebuie s-o simţi.

Se străduia ca Oporinus să capete acest simţ. Veşnic îl îmboldea această dorinţă de a comunica atît de profund cu discipolul, încît pînă la urmă să nu existe nici o deosebire pentru femeie, dacă i-ar povesti acestuia, sau lui însuşi.

Discipolul, care ţi-ar semăna leit, ar fi cea mai mare mîngîiere în faţa spaimei de a fi nevoit să pleci, în toiul muncii tale.

6

Ce se întîmpla cu doamna Froben ? Numai Theophrast vedea că dragostea ei nu fusese încă trezită. Cînd i-o spuse, ea se sperie :

— Nu ştiam asta. Am bărbatul meu şi copiii mei. Am casă şi tipografie. Nu-mi lipseşte nimic. Sînt mulţumită. Vin pe la mine prieteni şi cunoscuţi. Ei văd fericirea mea. Ziua îmi este plină. Viaţa mi-e plină. Nu umblu forfota ; nu mă uit la alţi bărbaţi.

— Nu v-a spus niciodată Froben cum sînteţi ? V-a spus vreodată să nu-l mai priviţi, căci ochii dumneavoastră îl zăpăcesc ? V-a pus vreodată braţul stîng sub cap, ca să vă mîngîie cu dreapta ? V-a zugrăvit vreodată frumuseţea chipului ? S-a întrebat cîndva ce culoare au ochii dumneavoastră ? A observat că în culoarea lor căpruie sclipeşte o nuanţă de verde ? A furat pentru dumneavoastră maci de pe cîmp, în

fugă, pentru a arăta cît de frumoasă, închisă, amară, cît de gingaşă, cît de statornică vă găseşte ?

— Poate la început. Acum, nu. Am şi uitat.

Acum îi spunea doar Gertrude. Iar acest cuvînt, cu „u"-ul înăbuşit, răsuna aspru şi neprietenos prin casă. Numai în primele zile înţelesese ruga ei tainică şi delicată şi nu-i spusese pe nume. Gertrude suna a găluşte, a varză acră şi a bere. Ţinuse seama de faptul că ea dorea să fie numită Rahel, ca aceea care îşi aşteptase logodnicul şapte ani şi o săptămînă. Îşi dorise să fie ca Rahel. Să fie în stare să fure pentru iubitul ei, ascunzînd ceea ce furase. Să moară pentru el.

Nu fusese nevoită să fugă din casa părintească cu bărbatul iubit. Nici să ia din casă micii zei domestici, pe care să-i ascundă sub şa, de frica tatălui. Să se urce în şa, să simtă sub ea zeii şi să jure că nu-i văzuse. Că nu ştie unde sînt.

Aşa fusese Rahel, cea multadmirată, nu ea, Gertrude Lachner, a doua soţie a lui Johannes Froben. Prin ea, odată cu ea, o tipografie se căsătorise cu alta : Casa Lachner cu Casa Froben. Iar zeii casei erau plăcile pentru gravuri, erau caracterele tipografice. Fuseseră aduse dintr-o casă în cealaltă. Într-un cadru comercial solemn. Mai înainte fuseseră cercetate cu atenţie şi stabilită utilitatea lor.

Nu fusese necesară răpirea. Şi nici tăinuirea.

Erasm şedea aici, la masa rotundă, cunoscut ca un om care se temea să nu îmbătrînească. Era destul de înţelept, ca să-şi poată bate joc de sine însuşi, de el şi de spaima lui. Avea la îndemînă citate dintr-o poezie a sa, pe care o scrisese în urmă cu douăzeci de ani, la trecerea Alpilor : „Înainte de a te dumiri ce este viaţa, năvăleşte pe neaşteptate sfîrşitul, ca un spărgător".

Şi era curios să afle de la doctorul Theophrast ce însemna exact : „Îngrozitoarea, înceata năvală a unor slăbiciuni necunoscute".

Zîmbi trist, citîndu-se pe sine :

— Despre dispărutele visuri ale tăcutelor nopţi.

— Cum dormiţi ? îl întrebă Theophrast.

— Perdelele trebuie să fie trase şi să fie întuneric deplin. Nu-mi place să fiu tulburat nici măcar de licărul unei stele. Şi dacă aceste condiţii nu pot fi îndeplinite, dacă, dintr-o pricină oarecare fereastra nu poate fi pe deplin în-

chisă, atunci îmi pun o legătură pe ochi. Peste noapte. Bine strînsă ca să nu alunece cînd mă întorc de pe o parte pe alta.

Şi se cită din nou pe sine însuşi, zîmbind întruna melancolic :

— Aş dori să pot opri puţin în loc minunatele tălpi plutitoare ale zilelor. Şi-l întrebă dacă există în medicină un concept exact asupra a ceea ce descoperise el : Ceea ce credeam că e dulce, limbii plină de amintiri i se pare acum mai amar ca fierea.

Şi se felicita în acelaşi timp pentru născocirea cuvîntului atît de potrivit, despre limba plină de amintiri.

Theophrast, care nu era un ignorant în ştiinţa despre limbă, îi răspunse, cu o sclipire jucăuşă în ochi :

— În ultima vreme, m-am ocupat foarte des cu fenomenul prezenţei a două limbi în aceeaşi gură. Nu înţeleg prin asta minunatul sărut, cum aţi putea uşor fi înclinat să credeţi, ci vorbesc despre ipocrizia cea lipsită de ruşine. Despre făţărnicie.

Erasm îi spuse, parcă întîmplător, printre altele :

— Dealtminteri, învăţatul meu doctor şi eremit, canonicul Cornelius von Lichtenfels ar dori să vă vorbească. Faceţi-vă timp pentru asta, căci canonicului îi place să se asculte vorbind. Apoi adăugă : Cui nu-i place ? Şi-apoi : Nu ştiu dacă prin simpla noţiune de făţărnicie, putem dobîndi înţelegerea dificilei stări actuale din Basel. Dacă mă întrebaţi, care e durerea noastră cea mai mare, vă voi răspunde : ni s-a luat catapeteasma.

Doamna Froben se ridică încetişor. Asta îl supără pe Erasm, deşi ştia că trebuie să vadă de copii. Considera ca o lipsă de armonie şi nu răbda ca, în timp ce el vorbea, cineva să se învîrte de colo-colo. Aşteptă pînă ce ea părăsi camera. Acum îi lipsea de la această masă rotundă, trebuia s-o recunoască, fără voie, pentru că adeseori doamna Froben îl critica în tipografie. Cunoştinţele ei de greacă şi latină făcuseră din ea o expertă. Spuse, în cele din urmă :

— Am văzut sfîrşitul tuturor lucrurilor. Am cercetat construcţia, am găsit greşelile şi ni le-am însemnat. Am văzut cum alţii au luat ceea ce scrisesem noi asupra construcţiei bisericii, drept îndrumar, pentru a întreprinde ceva.

Poate cugetările în legătură cu catapeteasma. Marele zid dinlăuntrul bisericii. La început, clădirea nu avea decît un pupitru. Pentru că Sfînta Scriptură e mare şi grea. Iar cel ce-i da citire, predicatorul, să-şi concentreze întreaga atenţie asupra purităţii textului. Mîinile sale să nu tremure sub greutatea cărţii.

La început, pupitrul era aşezat la aceeaşi înălţime cu auditoriul. Mai tîrziu, cînd au venit mulţi să asculte, iar cei din urmă nu puteau vedea nimic, pupitrul a fost înălţat. Căci uneori veneau oameni bătrîni, trudiţi şi obosiţi, care nu puteau înţelege nimic. Aşa, cel puţin, să-l vadă pe predicator.

Apoi n-a mai fost de-ajuns numai predicatorul. Au fost folosiţi şi cîntăreţi. Pupitrul a fost lărgit. A devenit bancă.

Iar lemnul s-a preschimbat în piatră. Iar banca a devenit zid din piatră. Un zid înalt ; zid despărţitor. Cu toate că avea uşi, ele nu erau pentru credincioşi. Predicatorii şi cîntăreţii puteau ieşi înspre auditoriu. Credincioşii însă nu puteau intra, nu mai aveau dreptul să intre dincolo de zid. Şi astfel, această despărţitură dintre cei privilegiaţi şi oamenii obişnuiţi, dintre iniţiaţi şi neiniţiaţi, a devenit o obişnuinţă. Primită chiar cu admiraţie. Şi cu flori. Mai întîi flori adevărate, puse în faţa pupitrului. Apoi sculptate în lemn, iar mai tîrziu, cioplite în piatră.

În zilele noastre au venit alţii şi au dărîmat zidurile despărţitoare. Am văzut cum gîndurile noastre au devenit acţiune. Am dorit-o, dar nu în acest chip. N-am dorit ca ea să pornească de la aceşti oameni. De la aceşti ţărani necioplţi şi liota lor neştiutoare. La drept vorbind, nu am dorit ca unii să se ridice pentru a doborî cu mîinile lor nepricepute, cu simţirea grosolană, opera de artă săpată în piatră. Niciodată ea nu va înţelege ce înseamnă : o frunză, un vrej, un strugure, cioplite în piatră. Aceste mîini insensibile, aceste inimi necioplite au venit prea aproape de noi. Recunoaştem că a sosit timpul să punem în discuţie necesitatea catapetesmei. Acum, însă, cînd am căpătat experienţa acestei distrugeri, trebuie să reflectăm bine asupra zidului despărţitor. Dacă nu avusese o oarecare justificare. Acum, cînd a fost doborît cu violenţă, nu putem ridica un altul. Menirea noastră va fi să construim unul invizibil.

V

Doamna Froben nu avea pe nimeni, căruia să-i poată povesti ceea ce văzuse :

„Am văzut un om mare şi drept. Sta înălţat în faţa celorlalţi, în aer liber, şi mulţi se adunaseră în jurul său. Ascultau ceea ce le spunea. Îl ascultau cu sufletul la gură.

Vorbea aprig, iar mişcările braţelor erau aprige. Braţele : ca nişte aripi. Purta o haină de culoare verde-închis, ruptă la umărul stîng. Se vedea că nu avusese timp să-i fie cusută. Le vorbea despre un oraş, un anumit oraş, care ar fi putut fiinţa oriunde, dar care nu se afla nicăieri. Despre locul în care oamenii pot găsi adăpost, ospitalitate, unde se pot odihni, ca să poată trăi în pace, harnici şi fericiţi. Acum, spunea el, totul e parcă nimicit, de parcă ar cădea asupra noastră îngrozitorul blestem : pămîntul este gol şi pustiit. Oamenii nu fac loc oamenilor. Prigoniţii rămîn mereu prigoniţi. Împovăraţii mereu împovăraţi. Asupriţii, mereu asupriţi. Îi înfricoşează pe oameni cu strigoi, îi fac să creadă că visul despre o lume mai bună ar fi inspirat de fiinţe demonice. Şi nu e cruţată nici cea mai lăuntrică încăpere, iubirea, care ar fi trebuit să rămînă tainică între oameni, şi în mijlocul căreia ei îi aşază pe strigoi, pe demoni.

Noi însă dorim, cel puţin, să fim aceia despre care să se poată spune, că am încercat să apărăm mulţimea de credinţa în strigoi."

Oamenii spuneau că se numeşte Carlin.

Se simţea ca paralizată. Îl aştepta pe acest om, pe Carlin, deşi ştia că nu va veni. Nu la ea. La tipografie, s-ar putea, dar acolo, numai pentru tiparniţă, nu pentru ea. Probabil că nici n-o observase, atunci cînd vorbea în faţa mulţimii. Doamna Froben nu se simţea în stare să dea porunci ca să fie spălate geamurile casei. Altă dată o făcea şi singură, dar acum, în vara asta, nu. Îi era totuna — nu, nu-i era totuna, ci i se părea lipsit de însemnătate.

Slujnica spuse :

— Ne rîd vecinii. Să nu scot, în sfîrşit, perdelele să le spăl ?

— Nu, răspunse stăpîna foarte aspru, căci îi era ruşine. Îi era ruşine de omul cu haina ruptă şi de toţi cei ce sîngerau şi mureau în lume, pentru dreptate.

Să sufere şi să fi suferit oare, numai pentru ca locuinţa doamnei Froben să poată fi împodobită cu cele mai frumoase perdele ?

„O, lume binecrescută şi plăcută la vedere ! Dacă vii la mine Carlin, istovit de luptă, înfometat şi însetat, mă vei dispreţui. Mă vei dispreţui dacă vei veni în lumea mea spilcuită şi strălucitoare, pe care am înjghebat-o în jurul meu. Farfuriile cu care mi-am împodobit pereţii, trandafirii din grădina mea, puşi în vaze, făurite după dorinţa mea, de mîinile olarului. Vei zîmbi şi mă vei dispreţui, pentru că mi-am irosit zile întregi gîndurile, pentru a afla cea mai potrivită formă pentru o vază de trandafiri. Nu vei înţelege cum de am putut sta ceasuri de-a rîndul alături de olar, cîteodată cu emoţie, să văd dacă va izbuti să înfăptuiască lucrarea, aşa cum mi-am dorit-o.

Vei sta de vorbă cu Froben, cu Amerbach. Vei dori să afli dacă te vor putea ajuta. Eu mă voi înapoia la bucătărie şi nu voi lăsa uşa deschisă, pentru că nu sînt în stare să mă gîndesc în acelaşi timp la gusturile fiecăruia dintre oaspeţii mei la masă, şi să te înţeleg şi pe tine. Odată, voi intra totuşi înainte de masă pentru a te vedea, sub un pretext oarecare, sau fără pretext. Vreau să ştiu dacă îţi place în casa mea.

Ştiu că erai pe de-a-ntregul sfîrşit de puteri. Acum eşti mai puţin încordat, ca omul care a ajuns acasă. Acest lucru mă zăpăceşte şi mă fericeşte în acelaşi timp."

Ceea ce o făcea neputincioasă era faptul că dorea să fie în acelaşi timp afară, cu cei pe care nu-i ştia, dar de a căror existenţă aflase. Şi voia să rămînă şi înăuntru, cu cei pe care-i cunoştea ca pe sine însăşi şi în chip neîndoielnic.

Cînd văzu că n-are cui spune toate aceste lucruri, se reculese brusc, fără zîmbet, fără cîntec, dădu poruncă să se ia jos toate perdelele, să fie spălate şi uscate la soare, pe pajiştea verde. Nu ştia dacă oaspetele dorit o va dispreţui pentru că are la fereastră perdele curate, sau murdare.

Într-o dimineaţă închisă, fără soare, auzi pomenindu-se numele lui. Se gîndise tocmai la el, toată dimineaţa. I se pomenise numele, iar inima ei începu să bată cu putere. Era curioasă să afle cîte ceva despre dînsul, dar nu voia să-i bănuie cineva curiozitatea. Venise doctorul Truckenbrot,

care începu să povestească despre Carlin. O clipă îl pizmui: „Mi-a luat-o înainte, îl cunoaşte". Apoi ascultă.

Ca de obicei de Crăciun, întreaga biserică era împodobită cu lumînări şi se vorbea numai de frumoasa sărbătoare şi de naşterea Domnului. Şi toată lumea era mulţumită. Micul Isus şi bunul Dumnezeu.

Carlin al nostru însă îşi spuse că el nu se simte în stare; nu poate să predice uitarea, în mijlocul mulţumirii de sine. Şi scoase lumînările de la ferestre şi se gîndi că odinioară cei din Zürich îi adresaseră lui Thomas Müntzer o scrisoare: „Pentru ce te mai foloseşti de desene, după ce au fost scoase chipurile sfinţilor din biserică. Spune-ne, rogu-te, ce fel de imagini sînt acestea." Dar, între timp, sosise acel mai, cînd ţăranii din Frankenhausen[1] fuseseră învinşi, iar părintele Thomas[2] executat. Răspunsul trebuia să-l găsească acum singur.

Ce fel de desene erau? Ce fel de imagini puteau exista aici, la Basel, potrivite pentru sărbătoarea Crăciunului? Un Crăciun, în care luna mai nu putea fi uitată.

Împreună cu doctorul Truckenbrot, cunoscător de artă, ajunse la concluzia: Urs Graf[3] are ceea ce caută ei. Urs Graf, pictorul nepocăit, gravorul.

Era un tablou cu un arbore mare, uscat. Crăcile lui goale se ramificau spre capete în nişte vîrfuri ţepene. Ca suliţele. Nu e arborele vieţii. Dar ar fi prea simplu să spui că ar fi arborele morţii. Căci iată, cei doi ţărani mai trăiesc încă. Sînt înălţaţi în mijlocul tabloului. Trupurile lor goale sînt legate cu frînghii groase de trunchiul copacului. Braţele stîngi smucite în sus, aproape scrîntite. Şi amîndouă sînt legate împreună la încheietura mîinilor, peste o creangă bifurcată. Două mîini stîngi, strînse pumn. Mîini unite, mîini neputincioase, nu ca nişte frunze despre care ştim că se vor deschide. Aceste mîini se vor usca, aşa cum picioarele şi capetele, ţintuite, legate şi spînzurate de pom, au şi pierit. Aceşti doi bărbaţi din mijlocul tabloului nu sînt

---

[1] Localitate lîngă Halle, unde, în 1525, în timpul Războiului ţărănesc german, a avut loc o bătălie, în urma căreia a fost luat prizonier Thoman Müntzer.

[2] Se referă la Thomas Müntzer.

[3] Urs Graf (aprox. 1485—1527), grafician şi orfevru elveţian; a creat desene şi gravuri din viaţa poporului şi a lăncierilor.

înfăţişaţi drept rod al fanteziei unui pictor, care se scufundă în tainica şi profunda întunecime a unor atrocităţi, pentru a acuza, pentru a dezvălui cît de crudă este viaţa. Acest gravor nu răspîndeşte ceaţa deasă a jalei pricinuită de moarte, aşa cum o găseşti ici-colo în dansurile morţii, pentru a arăta oamenilor povestea consolatoare a regelui, a nobilului, a ţăranului, precum şi a cerşetorului, care cu toţii sînt ajunşi din urmă de îngrozitorul sfîrşit. În acest tablou nu vei găsi o exaltare a dorinţei de a te contopi cu toate suferinţele omeneşti, scufundîndu-te în minunatele cîmpii ale durerii, în acele foarte îndepărtate cîmpii, unde se întrevede o oarecare răsplată.

Tabloul e mult mai simplu. Arată totul aproape ca pe o tablă ; iată-i : aci sînt cei chinuiţi de voi. Chiar dacă ucigaşii nu sînt înfăţişaţi în tablou, nu încape nici o îndoială cine sînt cei care i-au dezbrăcat şi i-au legat de pom. Frumosul cîntec despre moarte, care îi aşteaptă pe toţi deopotrivă, nu se potriveşte aci. Cine priveşte acest tablou se gîndeşte la ţăranii din Frankenhausen. În locul lumînărilor, Carlin a pus acest tablou la fereastră. În mijlocul bisericii a aşezat la vedere războiul cu ţăranii.

Faptul a fost adus la cunoştinţă lui Oekolampad. Doctorul Truckenbrot mai povesti odată : Oekolampad a hotărît ca tabloul să fie scos. Prin urmare a fost îndepărtat, pentru ca inimile enoriaşilor din Basel, stăpînite de simţăminte sărbătoreşti, să nu fie înfricoşate. E mai bine să ai pe lîngă tine credincioşi adormiţi. E mai bine să cînţi cîntece evlavioase, fără a fi tulburat de tablouri inspirate din realitate.

Carlin, însă, jignit de neînduplecarea lui Oekolampad, meditä : „Nu mă voi duce acolo. Prin lipsa mea, protestul e limpede."

„Să nu mă duc ? Dacă nu mă duc, ei pot tălmăci lipsa mea cum vor. Ar putea spune că sînt bolnav, tuşesc, sînt slab. Le va face chiar plăcere să nu vin. Vor găsi un alt predicator care să rostească vorbe mieroase, bune, frumoase."

„Ceea ce nu fac singur, nu va fi făcut." Aşadar, se duse. Se urcă la amvon şi spuse : „Astăzi nu vom începe printr-o rugăciune. Nu mă pot ruga. Nu vreau să mă rog. Nu vor-

besc cu Dumnezeu, vorbesc cu voi. Astăzi vrem să deschidem ochii, pentru a vedea lumea, așa cum este. Astăzi vom chibzui ce să facem, pentru ca să domnească dreptatea."

Iar acest cuvînt „astăzi" i-a șfichiuit amarnic, ca un bici.

8

Canonicul Cornelius von Lichtenfels era un bărbat tînăr, frumos, zvelt, nespus de înfumurat, de o mare erudiție, care ar fi stat cu plăcere la masă în casa lui Froben. Și, ar fi privit cu plăcere și colecția de tablouri a lui Amerbach, dacă oamenii lui Oekolampad n-ar fi sălășluit și ei în oraș. Socotea Baselul ca paradisul său pierdut. Nu chiar de tot, dar căile pe care el le pregătise, fuseseră schimbate de alții. Le lărgeau sau le adăugau cotituri, pe care el nu le-ar fi îngăduit.

Deschis și prietenos, cît se poate de corect, dovedind toată înțelegerea pentru ceea ce era nou, canonicul ținea însă cu rigurozitate la vechea alcătuire. Cunoștea toate noile dogme, de care însă se scutura, ca de stropii de ploaie.

Lucra la opera vieții sale. Să mai contureze o dată imaginea sfîntului Benedict, a omului care s-a tăvălit în urzici, pentru a-și arde visurile, dorurile.

Mînăstirile se goleau. Baselul le mai și plătea fugarilor. Masculi și femele își făceau de cap prin băile publice, după cum spunea capelanul. Acestora el voia să le opună viziunea sa. Întreaga lume : un cîmp de urzici. În locul băilor pline de senzualitate, un drum prin urzici. Lumea ar deveni mai bună.

Cornelius von Lichtenfels trebuia să admită că erau două lucruri de făcut : să scrie un studiu asupra înrîuririi favorabile a urzicilor, și să încerce urzicile pe propria-i piele. Dar, renunțase la asta de mult.

Medicii îl sfătuiseră altceva : Să bea în fiecare seară vin roșu, dulce și greu, amestecat cu șapte feluri de mirodenii. Băutura își făcea efectul. Era mulțumit seara, dedîndu-se mirajului plăcut al unei oboseli nelămurite. Nu era o oboseală care să-l împiedice de a gîndi sau lucra. Era un soi de oboseală, în care privelиștea unor imagini deosebite nici măcar nu-l mai tulbura. Tulburarea era învinsă fără luptă.

Viaţa putea fi atît de plăcută, dacă n-ar avea aceste îngrozitoare dureri de stomac !

Medicii, împreună cu Oswaldus Baer, îl sfătuiră să introducă în vinul fierbinte, aromat, de fiecare seară, un calmant. Asta dădea licorii o anumită amărăciune, dar se obişnui cu ea. Cu toate astea durerea stăruia multă vreme. Cornelius von Lichtenfels nu era omul care să se plece în faţa durerii. Cu cea mai mare bunăvoinţă, el nu putea concepe că boala lui ar fi o pedeapsă dumnezeiască, deoarece viaţa pe care o ducea nu era potrivnică vrerii Domnului. După cum spunea el însuşi despre sine, îşi păstrase curăţenia trupească.

Durerile, greaţa, lipsa de poftă de mîncare deveniseră de neîndurat. Observă că vorbirea i se îngreuna. Cînd era în criză, putea anevoie păstra şirul vorbirii. Rostirea gîndurilor în cuvinte se făcea din ce în ce mai împiedicat. Fu cuprins de nelinişte şi spaimă. Nu putea sta lungit şi nici pe scaun. Ochii îl dureau.

Atunci, cu toată rezerva, îl chemă pe Theophrast, ştiind că credinţa acestuia este îndoielnică.

Ceea ce studiase doctorul Theophrast, studiase oricare medic. Ceea ce vedea el, putea să vadă oricine. Canonicul avea faţa unui bolnav de stomac. Avea cute grele, adînci, pornind de la nas la gură şi pînă la bărbie. „Era marcat", cum se spunea încă de pe vremea lui Hipocrate. Şi i-o declară, fără să întrebuinţeze expresii latineşti. Îi vorbea, aşa cum vorbea cu ţăranii.

— În campanie, pe cînd eram în slujba regelui Danemarcii, a venit la mine un bucătar şi mi s-a plîns : Am nişte dureri îngrozitoare de pîntec. Ca şi dumneavoastră, domnule von Lichtenfels. Nu era bucătarul regelui, ci al ofiţerilor superiori. L-am întrebat : Guşti din toate cîte le serveşti la masă ? — Da, mi-a răspuns, gust. — Cum guşti ? De-a dreptul din cazanul cel mare ? — Da, de-a dreptul. — De-a dreptul din polonic ? — Da. — Atît de fierbinte ? — Foarte, mi-a răspuns mîndru. Aşa fac. Şi asta, de cîteva ori pe zi. — Dar iute e mîncarea ? — Iute foc. Pun mult piper. Le place domnilor. Dînşii spun că aşa le place femeilor.

— Eu nu sînt bucătar, replică Lichtenfels, zîmbind binevoitor, dar îmi plac asemenea fapte de viaţă. Şi adăugă cu

oarecare solemnitate : Aveţi de la mine o sută de ducaţi, dacă mă faceţi sănătos. Pentru sănătatea mea, nimic nu mi-e prea scump.

— Dumneavoastră aţi hotărît preţul. Îl accept, răspunse Theophrast, fără să stea pe gînduri.

Cornelius von Lichtenfels spuse :

— Vindecarea bolnavilor e un lucru folositor. Sînt unii care zic că aţi fi în stare să înviaţi şi morţii. Stimate doctore Theophrast, eu aş socoti acest lucru drept o minune demonică. Sper că nu sînteţi dintre aceia care săvîrşesc asemenea minuni, ca aceea a morţilor care-şi clatină capul. Asemenea minuni demonice nu sînt de durată. Unii cîştigă în felul acesta bani. Firește, trebuie să facem deosebirea între ele şi minunile folositoare. Cum este vindecarea bolnavilor. Minunea adevărată trebuie să îndeplinească multe condiţii. S-o ştiţi de la mine. Mai întîi, adevărata minune e opera Domnului. În al doilea rînd, ea e în afara ordinii naturale. În al treilea rînd, trebuie să fie evidentă. Înţelegeţi, asta este poate cel mai important. Dacă nu aveţi martori, martori demni de încredere, cea mai grozavă minune nu face doi bani. Iar al patrulea punct completează pe cel de al treilea : Adevărata minune trebuie să slujească la întărirea credinţei. După o scurtă pauză, atît cît să-şi tragă răsuflarea, adăugă : În vechea lume germană, nenorocirea a fost adusă de străini, de cei din sud, de italieni, şi de învăţătorii lor, evreii. Această veche lume germană, această lume pură, sănătoasă, ne-a fost tulburată. Am fost îngrădiţi în locul hărăzit nouă, am fost siliţi să stăm pe loc, cu toată profunzimea ştiinţei noastre, hotărîtoare pentru toţi. Am fost stînjeniţi de scepticii din sud şi de cei străini. Vechiul german a preschimbat realitatea în sentimentul faţă de demonii, metamorfozaţi în oameni. Demonii constituie cheia cunoaşterii lumii. Tot ce e de neînţeles, este atribuit unui demon. Îi plăcea cu adevărat să se audă vorbind. Puterea demonilor zace în rărunchii oamenilor. Dintre toate luptele, cele mai dure sînt disputele, care duc la bătălie continuă, dar rareori la victorie.

Deplîngea şi rîvna cu care orice afirmaţie se considera dovedită, numai dacă fusese stabilită de Aristotel. Spunea că, dacă ar avea puterea, ar arde toate cărţile filozofului, ele constituind un izvor al greşelilor, un torent al neştiinţei.

Theophrast replică :

— De ce fel de putere ar trebui să dispuneţi ? Şi ce înseamnă să arzi ceva, dacă nimeni nu vede focul ? În cele din urmă numai cel ce arde este într-adevăr convins că a fost foc. Dumneavoastră, preasfinte, nu veţi arunca cuvintele în foc. Mai curînd, pe oameni.

— Ce doriţi, doctore von Hohenheim ?

— Cel puţin eliberarea artei chirurgicale, de arta bărbierului.

Cînd se înseră, îngrijitoarea aduse, la ora hotărîtă, vinul aburind. Fără să şovăie, canonicul îl dădu pe gît, repede şi cu plăcere, în acelaşi timp.

— Asta este, spuse Theophrast. Sorbiţi acum propria dumneavoastră suferinţă. Prea fierbinte, prea tare condimentat, prea mult şi de prea multă vreme.

Canonicul protestă :

— Asta nu vă priveşte.

— M-aţi chemat în calitate de medic. Iar eu sînt sigur că durerea va înceta cu totul, dacă veţi renunţa la această băutură.

— Nu pot. Asta-i viaţa mea.

— Băutura nu-i viaţa dumneavoastră, ci vă va aduce moartea. Dacă veţi continua să beţi astfel în fiecare seară, în cinci ani nu veţi mai auzi cucul cîntînd. Toată arta medicală n-are aici nici o valoare.

Îşi strînse lucrurile, ridicîndu-se.

— Ce înseamnă asta, plecaţi fără a-mi prescrie o reţetă ?

— N-aveţi nevoie de medicamente.

Deodată se porniră durerile. Iar domnul von Lichtenfels îşi dădu frîu liber. Pentru prima oară îşi dădu frîu liber, în faţa acestui medic. Îl apucă de mîini, plînse ca un copil. Theophrast se aşeză, nu se desprinse din mîinile tremurînd de spaimă ale canonicului şi-i spuse :

— Acum vă veţi culca. Vă voi da o băutură de dormit. Veţi dormi foarte repede. Veţi dormi bine. Mîine, cînd vă veţi trezi, nu aveţi altceva de făcut decît să porunciţi îngrijitoarei să nu vă mai prepare obişnuita băutură de seară.

— Vă rog, mai rămîneţi. Vă rog, rămîneţi aici peste noapte. Rămîneţi, pînă adorm. Vă cer să fiţi aci mîine dimineaţă, cînd mă voi trezi. Mai rămîneţi apoi cu mine, cel puţin pînă seara, cînd nu voi mai căpăta băutura mea. Mi-e

frică. Nu știu dacă voi putea răbda să nu beau. Observă ezitarea din ochii doctorului, și cu toată slăbiciunea lui, sau tocmai din această pricină, ca și din pricina durerilor, îl cuprinse trufia și nu mai vorbi ca un copil, ci doar cu tonul unui om chinuit de dureri : Rămîneți, pentru numele lui Dumnezeu. Veți căpăta suta de ducați. Sînt destul de bogat ca să vă pot plăti. Rămîneți, dar.

Theophrast simți disprețul din voce. Dar rămase, pentru că era un bolnav care-l chemase. Acum nu putea pleca. Nu putea să-i taie firul nădejdii. Se gîndi doar : „Iată că stai la căpătîiul bogatului, păzindu-i somnul. Singura îndreptățire pe care o ai în fața ta însăți, e tocmai această sută de ducați." Și socoti ce fel de medicamente îi erau cel mai grabnic necesare pentru săraci. Își va mai cumpăra și hîrtie de scris și cerneală, pentru ca Oporinus să poată nota prelegerile sale.

A doua zi, canonicul se simți odihnit și în putere. Iar în calitate de om sănătos se împotrivi bărbatului, care-i văzuse slăbiciunea.

— Nu m-ați consultat, nu m-ați palpat.

— V-am văzut fața.

— E caraghios, își bătu joc îngrijitoarea. Și bunica mea spunea mereu că vede totul pe față. Pentru asta nu e nevoie să înveți. Asta nu înseamnă artă medicală. Asta-i șarlatanie curată. O sută de ducați pentru asta ! Și încă să-i mai și interzică băutura sfinției-sale.

Doctorul întrebă între timp calm :

— V-au mai lăsat durerile ?

— Mi-e mai bine, răspunse canonicul.

Femeia bombănea mai departe.

— Așa ceva încă nu mi s-a mai întîmplat. O asemenea obrăznicie.

Theophrast dădu să plece.

— Mă găsiți în oraș, cînd aveți nevoie de mine.

Scăpat de dureri, Cornelius von Lichtenfels privi o clipă după el, pe fereastră. „Ce-o fi avînd în mînerul săbiei lui nemaipomenit de lungi ? O fi într-adevăr praful ce conține taina vieții veșnice ? Și dacă lasă ca și plebea să se înfrupte din el ? Un gînd care te face să te înspăimînți : Plebea va trăi mai mult ; așadar, va avea posibilitatea să devină mai deșteaptă, sau să slujească mai multă vreme. Să

trăiești mai mult înseamnă să gîndești mai mult. Gîndirea te face să te împotrivești a-i sluji pe alții. E o armă periculoasă, dacă o posedă numai unul singur, care poate s-o dăruie fără socoteală, din milă, asemeni unui Dumnezeu."

9

Doctorul Truckenbrot văzu, simți și stătu în cumpănă, dacă avea rost să-i vorbească lui Theophrast despre presupunerile, despre bănuiala, pe care le nutrea cu privire la Oporinus. „Nu știu. Cîteodată rîvna sa mi se pare neobișnuită. Îl găsești tot timpul la prelegeri, la toate vizitele făcute bolnavilor, chiar și în închisori. Apoi mă răzgîndesc: o fi un discipol plin de zel."

Truckenbrot trăia în acest oraș de mai multă vreme decît Theophrast. Îi cunoștea pe cei care țineau de vechea credință și pe ceilalți, care o apărau pe cea nouă. Era ușor să-ți închipui că amîndouă taberele erau unite prin neîncrederea lor față de noul medic. Dar Theophrast ar trebui cel puțin să știe aceste lucruri, să nu cadă în mîinile lor, fără a avea putința de a se apăra. Cu rezerva necesară, dar nu fără un anumit zîmbet, îl întrebă:

— Ce face domnul Discophorus?

Celălalt îl înțelese de îndată:

— Ce face domnul Lipitoare, vreți să spuneți?

Dar nu-i răspunse la zîmbet.

— Pînă acum, vorbi mai departe doctorul Truckenbrot, n-a reușit nimeni să facă un om dintr-o lipitoare. Chiar dacă e pus în locul cel mai potrivit, ca să poată suge din plin sînge. Ce se va întîmpla, stimate coleg? Făptura aceea neagră, viermele inelat devine din ce în ce mai umflat și mai rotund, atît de umflat, încît pînă la urmă, se moleșește și cade. Dacă mai înainte se mișca tîrîndu-se, căutîndu-și loc pentru ventuza dințată, pe care o aplica pentru a ajunge la sînge, acum nu-i rămîne altceva de făcut decît să mistuie. Știm că o lipitoare matură, plină de experiență, poate trăi mai bine de un an, dacă suge sînge timp de o oră.

— Există mulți discofori, îi răspunse Theophrast. În călătoriile mele, am dat mereu de ei. E adevărat că se năpustesc asupra omului. Sînt o calamitate publică. Știu unde le place să trăiască. La gurile fluviilor, la Dunăre și la Rin.

Au fîşii lungi, ruginii, pe spate. În Ungaria, am găsit rîme cu patru dungi cafenii pe spate. Asemenea celor din Asia de sud-vest şi din nordul Africii. În Spania şi Italia am văzut o mică lipitoare cu şase rînduri de punctişoare galbene şi negre pe spate. Dar cea mai periculoasă este lipitoarea calului.

— Văd că mă înţelegeţi, îl întrerupse doctorul Truckenbrot, căci acestei lipitori îi place cel mai mult, cînd este înghiţită odată cu băutura. Trebuie doar să aibă grijă să nu se prindă prea devreme de cerul gurii sau de gîtlej. De acolo mai poate fi scoasă cu cleştele. Trebuie să caute să ajungă mai departe, în stomac, unde se simte bine. La adăpost, la căldură, în siguranţă, fără să se obosească.

— Vă mulţumesc mult, ştiu asta, ripostă Theophrast, dar există vomitive, sau alte băuturi cu care poate fi omorîtă. Coriandru negru cu suc de pelin.

— Nici usturoiul nu le prieşte, completă doctorul Truckenbrot. Este însă greu să vindeci apoi rănile.

Acum i-o spusese. Rostise cuvintele, îi dăduse să înţeleagă. Nu trebuia să şteargă nimic printr-un rîs forţat. Trecu brusc la o discuţie despre Froben, despre piciorul său, remarcînd cît de bine îi merge acum şi că munca în tipografie luase un avînt vădit.

„Care dintre discipolii mei o fi ? se întrebă Theophrast. Nu pot să-i cer să-mi spună numele."

Truckenbrot povesti apoi întîmplări din viaţa sa, cu gîndul ca medicul cel nou să poată trage învăţături din ele.

Truckenbrot fusese, bineînţeles, şi el, la serbarea dată de Maximilian, la curtea imperială din Viena. Îi răsuna şi acum în urechi muzica delicată ce-o auzise. Nici el singur nu ştie de ce îi povesteşte acum noului doctor, Theophrast, acea întîmplare veche despre poetul şi medicul Grünpeck.

Povestea se petrecuse cu douăzeci şi cinci de ani în urmă, cînd toată lumea începuse, ca la un consemn, să se adreseze medicului curant al împăratului, doctorul Grünpeck, rostindu-i doar numele, fără a adăuga titulatura profesională. Atunci începuseră — nu să-l azvîrle — ci să-l împingă doar afară pe Grünpeck din rîndul medicilor curanţi ai curţii. Aşadar, nimeni nu-i mai spunea „doctore". Şi în ultimul moment, cînd însuşi împăratul nu i se mai adresă decît cu „domnule Grünpeck", doctorul îşi dădu seama că se sfîr-

şise cu el. A simţit-o atunci, la acea festivitate, la masa sărbătorească împodobită, unde se serveau struguri, purcei de lapte, fazani, pîine albă îmbietoare, a simţit-o în purtarea tuturor. Pe vremuri, era însoţit de faima de poet şi medic.

Vru să se mai convingă o dată. Se ridică la masă şi istorisi tare, în faţa tuturor oaspeţilor, cum se petrecuseră lucrurile atunci cînd s-a aflat pentru prima oară faţă în faţă cu împăratul Maximilian. Povesti multe şi îndelung. Mai era încă atît de respectat, încît nimeni să nu-l întrerupă. Totuşi nu îndeajuns de respectat încît cei de faţă să nu-şi piardă răbdarea. Ceea ce spunea era desăvîrşit din punct de vedere al formei. Era mort de frică, şi totuşi încă plin de vanitatea acestei lumi. Nu voia să creadă că puterea şi influenţa îl părăsiseră. Povestea, ceea ce în acea seară festivă era deosebit de penibil, despre captivitatea împăratului Maximilian la Bruges[1]. Cum îl ajutase pe bolnav. Era jalnic să-l auzi lăudîndu-se, el, marele medic şi poet: „Împăratul mi-a cerut apă, iar eu i-am dat apă".

Din clipa cînd cineva începu să rîdă, doctorul Grünpeck fu un om mort. Nu după aceea, cînd i se raportă împăratului că Grünpeck are boala franţuzească. Asta fusese numai ultima şi cea mai izbutită lovitură, în lupta pentru postul de medic curant al împăratului. Iar doctorul Truckenbrot adăugă:

— Cel puţin atunci am fost bucuros că nu mă simţeam îmboldit să fiu medicul curant al vreunei mărimi. În calitate de medic al curţii trebuie să te aştepţi totdeauna că vei fi revocat. Dar cine are atîta tărie să se poată gîndi la trăinicia postului, atunci cînd este în culmea fericirii? Şi chiar dacă ar avea în vedere că totul are un sfîrşit, în clipa începutului nu va putea admite că lui însuşi i s-ar putea întîmpla asemenea lucru. Cel aflat la început îşi spune: „Pe mine nu mă poate lovi una ca asta, atîta nepricepere, asemenea nenorocire. Nu voi fi nevoit să lupt în mod jalnic."

Theophrast era, desigur, de aceeaşi părere cu doctorul Truckenbrot că nu merită să lupţi pentru a ajunge medic de curte. Asta era relativ uşor. Dar îndoielile sale mergeau mai departe: „Sînt eu într-adevăr cel ales, apostolul?" Iar

---

[1] În 1488, împăratul Maximilian I, în luptă cu comunele din Flandra, a fost ţinut o vreme prizonier la Bruges.

aceste îndoieli nu-l părăseau. Încă de la tatăl său aflase că nu e de ajuns să alini suferinţele trupeşti. Bolnavul are nevoie de îmbărbătare. Să fie mereu îmbărbătat. Theophrast dusese apoi mai departe această idee, înţelegînd că nu numai de încurajare, nu numai de mîngîiere are nevoie bolnavul. Mai este necesar să fie scos din neştiinţa sa. Căci cea mai groaznică boală era să nu ştii nimic, să stai sub apăsarea timpului, să fii supus necurmatei treceri de la zi la noapte. Cîteodată era foarte mîndru că i-a fost dat lui să arate oamenilor ce înseamnă să fii om. Dar apoi, cînd era chemat în palate, la nobili şi în casele bogate ale clericilor, fiind întîmpinat cu mult respect de slujitori, ar fi dorit să le strige în faţă : Nu sînt servitorul vostru. Nu vă pot ajuta. Nu vreau să vă ajut. Nu vă voi ajuta. Dar sînt nevoit să vă ajut.

Îl încerca însă mereu îndoiala în privinţa eficacităţii cuvintelor sale asupra neştiutorilor. După ce pleca de la ei, în alt oraş, în alt loc, în altă casă, în altă ţară, imaginea lor îi revenea mereu în minte. „Nu e mult de cînd stăteam lîngă ei. De mîna mea au fost vindecaţi. Iar ochii lor luceau înţelegători, cînd încercam să le lămuresc lumea. Dar precum trupul poate fi din nou încercat de vreo boală, tot aşa şi spiritul lor nu va fi poate în stare să păstreze ceea ce le-am împărtăşit. Dacă nu le stau zi de zi alături. Ar trebui să mă întorc mereu între ei, să văd dacă ce-am semănat, a răsărit. Dacă a devenit arbore, fir de iarbă, sau buruiană.

Acum m-am statornicit în acest Basel şi fiecare ştie tot atît de bine ca şi mine că sînt neîntrecut în arta medicală. Dar n-ar fi oare mai bine să umblu iarăşi în sate şi oraşe şi să mă înrolez printre predicatori ?"

A fost desigur uimit, nu ştia acest lucru. Nu ştiuse că Oporinus i-a fost trimis ca iscoadă. La drept vorbind, nici nu prea putea să şi-o închipuie. Oporinus era doar un ins amabil şi modest şi îi plăcea la el tocmai această modestie ! Mai avusese Theophrast mulţi discipoli, dar nici unul nu recunoscuse atît de uşor : asta nu ştiu ; asta nu înţeleg ; vă rog mai explicaţi-mi o dată. Pînă acum socotise că acest lucru ţine de o conştiinciozitate deosebită. Acum se adăugase neîncrederea. Dar neîncrederea înseamnă şi slăbiciune. „Eu nu sînt slab, îşi spuse, şi dacă-i vorba pe-aşa, cred că va deveni mai degrabă discipolul meu, decît servitorul vos-

tru. O luptă ? De bună seamă. Şi dacă o vreţi, atunci şi lupta tocmai pentru acest discipol. Îmi place, pentru că-l consider sincer, pentru că se îndoieşte. Pentru că nu-şi ascunde îndoielile faţă de mine. Şi pentru că e fricos şi nu-şi ascunde de mine frica. Nu-mi pot începe munca în acest oraş cu neîncredere. Nu vreau să mă amestec în urzelile lor. Să intru în jocul acestor urzeli, înseamnă să ţin seama de ele. Nu trebuie să ţin seama de oamenii lui Oekolampad, nici de doctorii scolastici. Întreaga mea atenţie trebuie să fie îndreptată numai asupra bolnavilor, iar dintre bolnavi, îndeosebi asupra acelora care de obicei sînt lăsaţi în părăsire. Nu am nimic de ascuns. Cei care m-au chemat în acest oraş, ştiu totul despre mine. Ştiu totul despre mine şi totul despre tatăl meu. Ei ştiu de ce a plecat din Einsiedeln şi nu le este necunoscut faptul că am fost în Egipt, la tătari, la pescarii din Marea Baltică. Ştiu că am vizitat Universitatea din Rostock.

Rostock. În faţa porţii vechi de aproape o sută de ani sta bătrînul paznic, care-l întrebase cînd intrase în oraş : „Ce sînteţi, student în medicină ?“ Pe faţa paznicului se aşternuse un zîmbet de înţelept. „Aproape fiecare e medic în ziua de azi. Şi fiecare vrea să-l convingă pe celălalt. Am cunoscut odată un medic — cel puţin aşa pretindea el — care spunea sus şi tare că nu sînt bolnav şi că n-am dureri. Am căzut pe cînd îmi construiam casa, şi de-atunci şchiopătez. Şi din cînd în cînd, mai ales toamna, cînd se face rece, mă apucă durerile. Acum, de curînd, a venit ducele în vizită în oraş. În mijlocul pieţei, calul său s-a speriat, iar ducele a căzut pe caldarîm. S-a ridicat gemînd şi s-a îndreptat, şchiopătînd vizibil, înspre sala de primire a primăriei. În orice caz, în aceeaşi zi, am avut dureri cumplite ; cînd doctorul a venit să mă vadă, m-a întrebat : L-ai văzut pe duce căzînd de pe cal ? I-am răspuns : Da, l-am văzut. — Nu-ţi poţi închipui, mi-a zis doctorul, cîţi oameni m-au chemat azi, pretinzînd că au dureri la picior. Şi toţi au început să şchiopăteze. N-am nevoie să-ţi văd piciorul. Ştiu că dacă îţi voi spune : ridică-te şi umblă, ai să poţi umbla. Tu nu eşti ducele şi n-ai căzut de pe cal, de altfel nici n-ai cal. L-am convins să se uite totuşi la piciorul meu si a constatat că e cu o bună bucată mai scurt decît celălalt. Atunci, bătrînul doctor a recunoscut : «Am învăţat

acum ceva de la tine. Am învăţat că nu trebuie să fiu trufaş faţă de bolnavi, socotindu-i pe toţi nişte ipohondri, care spun că-i doare cîte ceva, cînd în realitate n-au nimic.»"

Doctorul din Rostock îi spusese paznicului, recunoscînd numai faţă de el : „Şi eu şchiopătez. N-ai observat ? Şi eu l-am văzut pe duce căzînd de pe cal."

„Dacă într-o bună zi, îi explicase paznicul studentului în medicină de atunci, veţi şti să vorbiţi aşa cu un bolnav, atunci nu veţi fi zăbovit de pomană la Rostock."

„Mulţumesc, îi răspunse atunci Theophrast, desigur voi fi de faţă din cînd în cînd, atunci cînd unii duci vor cădea de pe cal. Şi mă voi feri cu asemenea prilejuri să încep şi eu să şchiopătez."

Prin urmare, cei din Basel ştiau că trăise mai multă vreme în oraşul de la Marea Baltică.

Iar domnii care-l chemaseră aici ştiau şi că petrecuse mai multe zile la Schwaz, în Tirol, printre mineri. Ştiau precis cînd şi cu cine stătuse de vorbă şi mai ştiau şi de ce fugise din Strassburg.

10

Preaînvăţatul Erasm sta la masa doamnei Froben şi contempla cu o anumită voioşie mîncărurile pe care n-avea voie să le mănînce. Avea ziua lui bună. Soarele strălucea. Toate evenimentele din jur le privea ca pe un soi de joacă. Credea şi spera că totul va intra pe făgaşul firesc, aşa cum sfîrşeşte şi un joc, după un timp anumit. Cu un final limpede, după care putea spune : reprezentaţia s-a terminat, acum, vă rog, aplaudaţi. Se simţea în această lume la el acasă, în toate privinţele. Ştia tot ce există aici. Măcelari şi negustori de peşte. Numai că măcelarii şi negustorii săi de peşte vorbeau între ei, aşa cum ar vorbi nişte cardinali. Duhoarea peştelui, precum şi muştele grase, negre, bătînd în verzui, nu se aşezau pe carnea măcelarilor săi. Acum opt ani Erasm scrisese cartea sa despre ospăţul cu peşte. Iar negustorul de peşte vorbea astfel în carte : „Dacă aş fi împărat, aş şti cum să conduc". Iar măcelarul îi răspundea : „Să te facem atunci împărat. Chiar şi papă, în ceea ce mă priveşte. Cum ai conduce ?" Iar negustorul de peşte : „Aş concepe de îndată

un tratat de pace, iar în întregul meu imperiu aş anunţa armistiţiul. I-aş trimite acasă pe soldaţi şi aş decreta pedeapsa cu moartea pentru cel ce ar vrea să-şi însuşească, fie şi numai o găină a altuia." Şi de cîte ori se mînca peşte, la fiecare masă, pe Erasm îl zgîndărea vechea rană : „Nu sînt decît un călugăr fugit, veşnic pe drumuri, ca atîţia alţii. Toţi nu sîntem decît nişte călugări fugiţi. Evadaţi dintr-o disciplină severă, însemnaţi în zilele copilăriei, umblînd acum după ceva, despre care nici nu ştim cum arată. Înapoi însă nu mai putem da."

Aşa stătea în casa Froben, la „cina de taină". Mereu acelaşi, neschimbat. Neadaptat timpurilor. Paşnic, chiar voios şi totdeauna cu ironică detaşare ; străduindu-se să înţeleagă totul, să explice, să împace totul. Şi ştia : „Soarta mea este să se arunce cu pietre în mine, din toate părţile, în timp ce eu mă străduiesc să port de grijă tuturor".

Ia parte cu plăcere la „cina cea de taină", deşi nu prea-i prieste mîncarea. Dar, în schimb, îi priesc discuţiile la masă. Iar cînd e mai vesel, recunoaşte că odaia e mai luminoasă, cînd şi ea se află de faţă. Doamna, după cum spune dînsul. Astăzi e deosebit de atent cu ea, îi explică concepţiile lui :

— Omul nu înţelege nimic, dacă nu înţelege ironia. Nici măcar iubirea nu poate s-o înţeleagă.

Şi-şi aminteşte, nu fără mîndrie, despre o formulare a sa, dintr-o scrisoare trimisă iubitului său Thomas Morus. Şi se autocitează, aci, faţă de comeseni :

— La noi domneşte acea cucernicie sucită, care iartă mai curînd cea mai grosolană hulire a lui Christos, decît cel mai fin strop de ironie, care ar lovi într-un prelat sau prinţ, mai ales în ceea ce priveşte problemele băneşti.

Se opreşte, ţinîndu-se de bărbie, cînd reflectează. O priveşte pe doamna Froben, admiră azi bogatu-i păr roşcat. E frumoasă, atunci cînd nu-l stinghereşte în tipografie. Spune :

— Susţin că chiar şi în dragoste e nevoie de acest delicat strop de ironie. Dar atunci cînd există, nu este luat în seamă. La marii îndrăgostiţi Tristan şi Isolda este amintit fără plăcere pasajul, cînd se află, în sfîrşit singuri, în peşteră şi le e foame. Dragostea în peşteră, în izolare totală, nu merge. Le-ar trebui aici un măcelar, să le procure carnea pentru supă. Întreaga piaţă de carne. Nu se pot bucura unul de

celălalt, cînd le e foame. Şi în şcolile noastre de poeţi, care descriu măreţia vremurilor noastre şi mai ales măreţia dragostei, adică a iubirii princiare, care e cea mai înaltă pe acest pămînt, se vorbeşte numai în silă de faptul că pînă la urmă eroul îşi găseşte foarte uşor o a doua Isoldă. Una cu mîinile mici. Isolda cea cu mîna albă. Această ieşire nu există la noi. În orice caz nu în actualele şcoli de poezie, aşa cum au fost ele create de maestrul Celtis [1]. Asupra noastră pluteşte mereu, sau din nou, spiritul marelui cavaler Maximilian. Numai că în împrejurări uşor schimbate. Nu-l vom găsi într-o peşteră. În general, nu se mai aminteşte în ultima vreme cu plăcere despre peşteri, de cînd am aflat că ele erau locuri de refugiu pentru femeile şi copiii ţăranilor. Poeţii întrebuinţează mai curînd drept imagine un perete de stîncă abrupt, lîngă care-l aşază pe împărat, vizibil tuturor. Şi zugrăvesc pe îngerul care-l salvează de acolo. Îl zugrăvesc, dar ei înşişi nu cred în el.

Ştiu cu toţii prea bine : un tînăr ţăran îl salvase pe împărat. Iar ei, dacă s-ar afla în aceeaşi împrejurare, n-ar chema într-ajutor pe înger, ci braţul puternic al ţăranului, al tăietorului de copaci. Nici unul dintre ei nu se lasă înlănţuit de marea iubire. Ci caută şi găsesc mereu mîinile mici, îndemînatice, docile, mînuţe albe, care ştiu să umble la tigaia cu cîrnaţi. Slavă Domnului că viaţa nu e aşa cum ne-o zugrăvesc şi ne-o recomandă ei.

Cunoştea metodele profesorilor în teologie de veche credinţă : „Cei cărora le sînt binevoitori, acelora le citesc în asemenea chip, încît, tot sucind-o şi învîrtind-o, le iartă toate păcatele. Celor pe care nu-i suferă, le citesc astfel încît să-i defăimeze." Şi se include şi pe sine, atunci cînd părăsind pronumele „ei", îl introduce pe „noi" şi întreabă : „De ce dorim noi mai curînd să triumfăm decît să alinăm ; mai curînd să înăbuşim decît să instruim ?"

În 1531, ţinînd un discurs la un banchet, Luther spusese : „Erasm e ca un ţipar. Nimeni nu poate pune mîna pe el, doar Christos, poate. Acest bărbat are două chipuri."

---

[1] Conrad Celtis (Konrad Pickel- 1459—1508), poreclit „arhiumănistul", istoric, dramaturg şi poet liric german, care a scris în limba latină. În cele patru cărţi ale sale, intitulate *Amores*, relatează aventuri de dragoste din anii de drumeţie.

Începînd din 1525, nimeni nu mai putea susţine că ar fi neschimbat. Numai Erasm nu. Înainte nu luase atitudine, nu se hotărîse, nu se fixase de o parte, sau de cealaltă. El se socotise doar apărător al celor patru daruri divine : raţiune, inimă, ştiinţă şi conştiinţă. O spusese în repetate rînduri — invocînd cu tărie spiritul lui Pico — că omului îi este dată posibilitatea de a alege dacă vrea să coboare în regnul dobitoacelor, sau să se înalţe în lumea spiritului. Şi se opunea groaznicei îngrădiri a omului de către cei de nouă credinţă. Protesta în numele demnităţii umane, împotriva tezei nimicitoare a marelui bărbat din Wittenberg [1] : „După cum barda e la voia dulgherului şi calul la voia călăreţului, tot aşa e şi omul : Cînd Dumnezeu îl conduce, merge încotro vrea Dumnezeu. Dacă însă l-a încălecat Satana, atunci omul merge unde-l mînă Satana."

Acum Erasm stă la masă, în casa Froben, se uită la dulciurile pregătite de doamna Gertrude. Le gustă, le laudă şi-l întreabă pe doctorul Theophrast :

— Dacă un om are lepră, şi vi s-ar spune că bolnavul poate fi vindecat dacă i s-ar unge pielea cu sîngele cald al unui copil înjunghiat, ce-aţi face, domnule doctor ? Ce sfat aţi da ? Cu o mişcare a mîinii alungînd el însuşi întrebarea explicînd : Cu mijloace inumane, nu poate fi vindecată nici o boală.

Iar doctorul Theophrast îl întreabă :

— Oare ţăranii au fost copiii ? Şi-au fost măcelăriţi pentru a restabili credinţa bolnavă ? Credinţa în cele şapte taine. Mai cu seamă credinţa în cele şapte taine făcătoare de minuni. Iar prin vindecarea credinţei bolnave, nu se înţelege restabilirea dijmei bolnave ?

Nimeni nu răspunde doctorului. Doamna Froben scoate dulciurile din odaie. Cînd se întoarce cu vinul, vorbeşte Bonifacius Amerbach. Cel cu experinţă şi succes în dragoste Acum nu discută despre dragoste, ci face observaţii, despre domnii doctori în medicină stăpîniţi de metoda scolastică, despre îngustimea lor de vederi :

---

[1] Adică Luther, care era profesor de filozofie şi teologie la Universitatea din Wittenberg ; aici şi-a afişat el, în 1517, cele 95 de teze, prin care trecea la luptă făţişă împotriva indulgenţelor vîndute de biserica de la Roma.

— Şi va sosi ziua, în care, cu dispreţ, vor fi alungaţi din Universitate.

Amerbach descrie cu deosebită plăcere acea zi, imaginîndu-şi comportamentul fiecăruia dintre domnii profesori în parte.

În jurul mesei domneşte o plăcută bună dispoziţie.

11

Theophrast fu chemat la căpătîiul doamnei Katherina Luder, mama fierarului. Văzu că un preot de veche credinţă se şi afla acolo. Nu fusese uşor de găsit preotul. Dar pentru maică-sa, Peter Luder ar fi mers şi în iad să aducă cele trei fire de păr de aur de la diavol. Acum se afla acolo părintele Joseph, benedictin trupeş şi prietenos. Bolnava nu era apatică, dar foarte slăbită. Lîngă pat, pe o masă îngustă, erau ierburi, sare şi o ulcică cu ulei.

— Am plecat, spuse părintele Joseph, bolnava s-a spovedit şi şi-a uşurat conştiinţa. Vă las acum singur cu dreptcredincioasa mea, ca Dumnezeu să vă dăruiască deplină limpezime în legătură cu boala. Sfînta Scriptură ne învaţă că e bine să întrebuinţezi leacul potrivit bolii, pe care Dumnezeu l-a creat în folosul oamenilor. Mă voi întoarce din nou pentru miruire.

Doctorul nu stărui să-l întrebe pe călugărul benedictin, ce înţelege prin „leac potrivit".

Pe măsuţă se aflau ierburile sfinţite, binecuvîntate cu rugăciunea : „Doamne, sfinte părinte, ai vrut să binecuvîntezi şi să sfinţeşti aceste creaţii ale tale, aceste plante, aşa cum ai binecuvîntat cele cinci pîini în deşert şi cei doi peşti, cu care ai îndestulat cinci mii de oameni".

Mama Katherina luă cu mişcătoare credinţă din amăruţă, îi întinse apoi planta uscată şi zise :

— E un leac bun. A fost sfinţită de preot.

Cum ar fi putut Theophrast să-i spună — după ce-i văzuse ochii : Nu o lua, ţi-e vătămătoare, o ştiu.

Cinci pîini în pustie şi doi peşti. Lucruri sfinte, de neatins. Cele cinci pîini şi cei doi peşti nu puteau fi puşi în discuţie. Cît de prezenţi se aflau la căpătîiul fiecărui bolnav, aceşti peşti reci, intangibili, cu ochi nătîngi, holbaţi, răi, vi-

cleni şi foarte alunecoşi ! Afară cu voi, peştilor ! Cum să vă alung, fără să fiu nevoit să explic că sînt duşmanul vostru ?

Nu pot fi duşmanul vostru. Sînt nevoit să fiu duşmanul vostru. Înţelesese că dacă lua bolnavului mîngîierea, îi lua şi speranţa. Nu avea voie să-i spună bolnavului părerea lui.

Cînd se întoarse părintele Joseph, Theophrast îl ajută chiar să apropie masa îngustă de pat. Rămase şi în timpul miruirii, pentru a nu o necăji pe bolnavă. În timp ce călugărul chema sfinţii în ajutor, el rămase tăcut. Dădu uşor la o parte pătura, ca mădularele femeii să poată fi unse cu uleiul sfinţit. Se uita surîzînd în ochii femeii care se liniştise, în timp ce asculta rugăciunea.

— Prin această miruire şi marea lui îndurare, Domnul să-ţi ierte ţie tot ce-ai păcătuit cu cele cinci simţuri : cu văzul, cu auzul, cu mirosul, cu pipăitul şi cu gustul.

Bolnava adormi uşor, sub privirea zîmbitoare a doctorului.

— O să moară, spuse părintele Joseph. Dar cel puţin sufletu-i este salvat.

— Sigur că o să moară, răspunse Theophrast, aşa cum toţi vom muri odată. Dar nu acum şi nu din pricina acestei boli. În cinci zile o să se ridice şi o să umble.

— Cum se face că m-aţi ajutat ? Am auzit spunîndu-se că sînteţi împotriva ierburilor sfinţite şi a miruirii.

— În ţara scolasticilor trebuie să cunoşti scolastica. Dar de un lucru puteţi fi foarte sigur : că nu voi face niciodată din casa unui om bolnav, cîmpul de luptă al controverselor noastre. Pentru asta există Universitatea, pentru asta voi găsi o tipografie.

12

Niciodată încă nu luase parte o mulţime atît de mare la vreo prelegere. Veneau studenţi din afară, ca şi cum acest bărbat de statură mică ar fi exercitat o vrajă inexplicabilă. Trebuia să-l asculţi.

Mulţi îşi întipăreau gîndurile lui ca pe nişte îndreptare şi îi răspîndeau părerile şi în alte părţi. De pildă, pacientul său, canonicul Cornelius von Lichtenfels, află că Theophrast susţine :

„Nu vă bizuiți pe acești părinți. Nu spuneți că îl avem pe părintele Galenus și pe părintele Avicenna. Nici Papa nu e părinte. Autoritatea nu este părinte, apostolii nu sînt părinți. Sînt multe de obiectat împotriva constrîngerii exercitate de unii oameni, care se numesc ei înșiși părinți și care, avînd puterea în mînă, îi fac pe ceilalți oameni dependenți de dînșii." Și mai este și împotriva pedepselor aplicate de acești oameni, neîndreptățiți s-o facă. Autoritatea nu trebuie să fie ca un părinte și nici nu este. Totul e acoperit de ipocrizie.

În același timp însă Theophrast chibzuia: „Dar omul îl vrea pe acest părinte. Îl dorește pe acel de care să se poată sprijini, lîngă care să-și poată ascunde fața, măcar pentru o clipă. Vrea să simtă forța celuilalt. Vrea s-o simtă ca pe ceva de la sine înțeles. Are nevoie de un om în fața căruia să dea socoteală de tot ce a făcut."

Theophrast vrea să elibereze omul de autoritatea pe care alții o exercită asupra lui. Dar ce propune el în schimb?

„Nu-mi place, medită canonicul Lichtenfels, cum tratează el aceste probleme, care sînt în afara domeniului medicinii. Nu sînt obligat să-l mai și sprijin în această privință, trimițîndu-i de îndată cei o sută de ducați, ca onorariu pentru ceea ce susține. Să-și aștepte banii."

Chiar a doua zi, pe masa lui Oekolampad se afla o informare. „Theophrast spune: Drept învinuire, ei îmi vin cu cea de a zecea poruncă: să nu poftești nimic din toate cîte sînt ale aproapelui tău. Eu caut cauzele bolilor și ei spun că încalc cea de a zecea poruncă. A cerceta cauzele, înseamnă pentru ei a pofti la bunul altuia. Înseamnă așadar că a zecea poruncă pune capăt oricărei științe."

În farmacia lui Oswald Baer se discuta despre ceea ce spusese Theophrast: „Mi-e rușine de proasta faimă a medicinii din zilele noastre. Călăul, proprietarul de tractir, hingherul vinde pe bani buni grăsime de om și grăsime de cîine. Care e prescrisă de medici și comercializată prin farmacii. Cine are bani mulți, are renumele de a fi un medic bun. Își vînd și sufletul, ca să-și împodobească casa și grădina. Și-și fac socoteala, cînd merg la un bolnav: o vizită — un galben. Pe drept cîștigat, sau pe nedrept. Nu le e milă de bolnav. Umblă împodobiți ca icoanele, prostindu-i pe bolnavi."

În prelegerea sa Theophrast descrie palpitaţiile specifice ale inimii, spunînd: „Palpitaţiile sînt un atac. De această boală suferă mai ales nobilii cei mari. Nu e boală a oamenilor de rînd. Dumnezeu a dat fiecărei pături suferinţele proprii."

Apoi explică de ce e bine ca medicul să se uite prin bucătărie: „Am intrat într-o bucătărie şi am văzut: caracuda cu sare era fiartă într-un vas de aramă. Înghiţiţi otravă curată, le-am spus."

Socotea prelegerile sale drept nişte supoziţii. Încercări de a explica procesul apariţiei bolilor. Nu se sfia să amintească mereu că: „Iscusinţa cea mai mare a fost totdeauna darul omului de rînd". Mai adăuga: „Cei vechi n-au înţeles lucrurile, aşa cum le interpretaţi voi". În primul rînd s-a ridicat împotriva răstălmăcirii învăţăturilor antice. El susţinea că ele înseamnă: „a învăţa, a învăţa, a învăţa şi a experimenta".

Theophrast vorbea cu prudenţă despre înţelegerea în ale medicinii pe care o găseşti la omul simplu. „Unele lucruri le înţelege omul simplu mai bine şi poţi învăţa cîte ceva de la el. Dar alteori se mai întîmplă să ia leacuri prea tari pentru unele boli uşoare, ca şi cum ar lua în mînă sabia la timp nepotrivit." Mai spunea: „Fiecare făptură îşi are propria sa lună mai, propria-i toamnă şi propria-i recoltă". Vorbea de luna cea mare a lui mai din întreaga lume şi cu toţii înţeleseră că se gîndea la răscoală. La răscoala începută în mai şi zdrobită, marele mai al lumii întregi.

Mai ţinu o prelegere despre făptura femeii, spunînd: „Femeia mai ţine în poală grădina în care s-a născut Adam". Compară trupul femeii cu Paradisul. Femeia, dispreţuită şi proslăvită, socotită ca animal şi în acelaşi timp Maică a Domnului, cum este ea în realitate? Căuta imagini potrivite. Aşa ajunse la rodie, vechiul şi eternul simbol al iubirii. Matrix, cauza, izvorul, matricea. Şi se încurcă din nou în plasa literelor. Meditînd asupra craniului femeii, asupra celui al Mariei. Şi fu din nou silit să compare cunoştinţele sale cu cele scrise în cartea cărţilor.

Era primejdios de moarte să te declari în mod public împotriva cuvintelor încremenite, devenite legi, ale *Bibliei*. Învăţase asta încă de pe vremea cînd se afla la Salzburg şi fusese pîrît episcopului de către un denunţător. De atunci

căuta o metodă de a potrivi experienţele şi cunoştinţele sale cu încremenitul cuvînt al *Scripturii.* Suferea din această cauză. Nu putea spune tot ce gîndea, sau atît de direct cum gîndea. Trebuia să vorbească foarte vag : la o mie de cuvinte vechi, unul nou. Era ceva la care nu merita să te gîndeşti pînă la capăt ; era de prisos. Prin urmare se referi la Apocalips şi la vestiţi artişti contemporani, pictori ai Apocalipsului, atunci cînd era vorba de Fecioara Maria : ea pluteşte peste luni şi e îmbrăcată în sori.

Ca un om care poate ascunde o piatră în mînă, scufundînd apoi mîna în apă şi scoţînd-o, după ce a lăsat piatra acolo, aşa explica el geneza omului. „Creind lumea, Dumnezeu nu s-a dat jos de pe tronu-i ceresc, ci a plăsmuit-o doar cu mîna. Mîna este toiagul lui Aron, mîna este plăsmuitoarea."

Şi simţea o mare mîndrie, pentru că arta de a acţiona cu mîna, era arta lui. Cu mîna lui îl trezea din nou la viaţă pe om, îi alunga durerile, îi prelungea zilele.

„Cerul nu-i dă medicului înţelepciune. Nici n-o moşteneşte. Dar ea creşte în făptura lui, precum măiestria unui meşter dibaci. Medicul porneşte de la natură, nu de la speculaţii. Părinţii săi sînt microcosmosul şi macrocosmosul. Nu lăsaţi fantezia voastră să rătăcească în speculaţii.

Trebuie să menţionez încă o dată ceea ce atîta timp nu mi-a plăcut în medicina voastră. Faptul că aţi socotit de neîntrebuinţat şi nefolositoare prezenţa şi influenţa fructelor şi mineralelor în medicaţie, înlocuind-o cu speculaţii asupra umorilor. Pornind de la această neînţelegere, aţi născocit cele patru umori, pentru a explica prin ele cauzele şi caracteristicile bolilor. Dar asta se potriveşte, ca nuca în perete. Prin arta extragerii şi a amestecului de sucuri din plante, prin posibilitatea transformării metalelor şi cunoaşterea modului de combinare al metaloizilor, prin aducerea la cunoştinţă a ceea ce era necunoscut, prin descoperirea tainelor naturii, sînt dobîndite mijloacele de vindecare. Greşeala constă în faptul că medicii nu ştiu ce sînt aceste leacuri tainice. Ei nu ştiu ce influenţă are cuprul, care e cauza leprei, nu cunosc influenţa ruginii asupra fierului ; nu cunosc cauza umflăturilor şi a cucuielor. Întreaga artă medicală a fost indusă în eroare, din pricina teoriei celor patru umori. Nimic

nu se poate înţelege prin fantezia propriei minţi, ci prin studiul naturii.

Arta medicinii trebuie să se străduiască să afle cauza topirii plumbului, a tăriei fierului ; ce sînt culorile, rubinele şi care sînt proprietăţile intrinseci ale tainicelor leacuri.

Acum, fie că nu corespundeţi acestei arte şi veţi continua cu ipocrizia — în numele Domnului — ca şi pînă acum, continuînd să omorîţi, să schilodiţi, sau să-i paralizaţi pe cei ce vă cer ajutorul, fie că veţi învăţa să cunoaşteţi plantele şi metalele şi să explicaţi puterea lor tămăduitoare.

Arta constă în cunoaşterea profundă a elementelor, nu în punerea cap la cap a unor crîmpeie de cunoştinţe. Care pantaloni sînt mai buni ? Cei întregi. Cei rupţi şi cîrpiţi sînt mai proşti.

Natura este medicul, nu tu. Caută să înveţi unde sînt farmaciile ei, să înveţi unde este înscris adevărul ei.

Tot atît de greu poţi recunoaşte bolile, precum poţi deosebi negrul de negru. Filozof este acela care înţelege ce face ca negrul să fie negru. Cine nu ştie acest lucru, ci constată doar ceea ce e negru, acela nu este nimic şi nu ştie nimic, decît doar să întrebuinţeze negrul pentru a murdări sau a zugrăvi ceva. Acela care e un adevărat filozof, acela să intre în Facultatea de medicină, ca să preschimbe ceea ce e exterior în ceea ce constituie miezul lucrurilor. Capacitatea de a face acest lucru îl creează pe medic.

Din studiul anatomiei, înveţi arta de a prescrie reţetele ; de a deosebi mădular de mădular, leacurile, bolile. Aici e meşteşugul ; nu în număr : de gradul întîi, doi sau trei. Unde e inteligenţa acelora care apără vechile principii, atunci cînd susţin că frigul şi căldura, umezeala şi uscăciunea dau naştere la boli şi le şi vindecă. Ei susţin că contrariile lecuiesc. Aşadar căldura va alunga răceala. Acest lucru e fals şi n-a fost niciodată adevărat în medicină. Leacul şi boala, acestea sînt contrariile. Puterea de a lecui este sănătatea, iar boala e opusul sănătăţii. Aceste două sînt opuse una alteia, prima alungînd pe cea de a doua, prin moarte. Arta alungării înseamnă : a nu lăsa boala să se întoarcă niciodată. Oare iarna a fost alungată, sau vara ? Nu. Ele ne indică scurgerea timpului, nu a bolilor.

Una este boala, altceva sînt elementele. Elementele nu se îmbolnăvesc, ci trupul se îmbolnăveşte. Fiindcă sînteţi

învăţăcei, învăţaţi şi ascultaţi. Dar dacă ceea ce vă învăţ nu e zilnic consolidat în voi, atunci vă va lipsi baza medicinii. În natura înconjurătoare trebuie să recunoaşteţi microcosmosul. Astfel veţi înţelege minunile şi marile taine, care zac în om. Nu pentru folosul meu, ci pentru voi şi pentru bolnavi ; căci a fost oare considerat vreodată omul ca om, pînă acum ? Toate facultăţile au orbit, nimeni nu cunoaşte omul. De aici izvorăşte nenorocirea. Teologii şi juriştii — ce-i drept — se ocupă de om, dar nimeni nu vrea să-l vadă aşa cum e."

Theophrast nu cădea pradă nici unei alte ispite. Nu-l interesa nici cal nici trăsură, nici casă, nici grădină. Nu şi-a pierdut vremea cu legături de dragoste, n-a căutat aprobarea în obrajii aprinşi ai femeilor, n-a stabilit înţelegeri tainice prin ocheade. Şi totuşi în timpul prelegerii, în timp ce studenţii îl observau cu atenţie şi nerăbdare, iar unii dintre ei notau sîrguincioşi expunerea sa, se simţi cuprins de ispită.

De ispita de a spune tot ce ştie.

Ştia că e mai presus de toţi ceilalţi în arta medicinii. Mulţi erau robii unei gîndiri prestabilite şi nu voiau să iasă din ea. Alţii, nu puteau. Să le atragă el atenţia asupra acestui lucru ? Să spună ceea ce crede despre învăţătura celor vechi şi despre contemporanii, care repetă papagaliceşte spusele acelora şi să întrebe : Ce sînt ei ! Zeamă lungă. Făcută din resturi de coaste şi zgîrciuri. Dar din costiţe de miel.

13

Gertrude Froben medita asupra încrederii deosebite de care era cuprinsă cînd se gîndea la omul despre care ştia că îşi exercită zi de zi, la anumite ore, profesia sa. Şi în gîndurile ei îl însoţea la Universitate.

Se gîndea la acest Theophrast. În legătură cu Amerbach şi femeile, se ştia totul. Dar cu acesta, cum stăteau lucrurile ? Avea oare o femeie despre care să poată spune că se află departe, pe cînd el e aici, deşi îşi aparţin ? Cu care să vrea să împartă atît binele cît şi răul, ca doi oameni care se iubesc cu adevărat ? Cine voia să cerceteze asta ? Ea, nu.

Era bucuroasă, cînd venea la ei pentru a-i vedea soţul. Dar astăzi vrea să-i spună ceva deosebit.

Va sta aici, prietenos şi distant cu ochii lui negri, vioi. Ea va fi ceremonioasă, iar el va observa asta, aşa cum observă totul. Focul din ochii lui nu era o reflectare a trecutului, ci însemna un răspuns la acea amabilitate cu care era întîmpinat şi pe care încerca s-o pătrundă. Aceasta era deosebirea dintre ei.

Acum însă îi va ieşi înainte şi-i va spune: „Vreţi să ascultaţi ceva neobişnuit? Am impresia, că mi-ar fi fost frică de un bărbat cu un singur picior. Cînd în uşa bisericii, văd un asemenea cerşetor, îmi întorc privirea, căci mi se face rău. Nu mă pot uita la nimic respingător, nimic mutilat. După cum nu pot răbda nici măcar o cană, dacă e chiar numai foarte puţin ciobită. Îmi produce silă. Nu pot suferi cănile de argilă ciobite. Şi pentru mine aţi făcut-o. Desigur că pentru el, în primul rînd. Dar şi pentru mine, pentru ca să mă pot bucura de bărbatul meu. Nu mă va cuprinde sila, cînd va fi cu mine, însă... Astăzi îmi iau curajul de a vă spune un cuvînt neobişnuit."

Toate acestea i le-ar fi spus, dacă ar fi venit. L-ar fi sărbătorit ca pe salvatorul soţului ei — îl şi vedea stînd în faţa ei, lucid, privind-o drept şi întrebînd-o încurajator: „Şi care-i acest cuvînt neobişnuit?"

Numai că nu-i va spune niciodată, nu-i un cuvînt pe care să-l poţi rosti. Era prea greu, să facă o jumătate de pas în întîmpinarea lui — era mai scund decît ea — doar nu se va apleca să-i caute gura. Nici măcar cu degetele nu-l va atinge.

Şi vara îl găseşte pe om, nu-i poţi închide calea. Doctorul Theophrast spusese asta la una din convorbirile aproape zilnice ce se desfăşurau la masă.

Erau zile întregi, de cînd soarele ardea. Era arşiţă. În aceste zile creştea în ea un dor neostoit după mîna, după glasul bărbatului din Einsiedeln. Să nu-i spună doctorul nimic altceva decît un nume. Acel unic nume, după care ea tînjeşte: să i se spună Rahel. În aceste zile fierbinţi de vară îi creştea dorul după glasul la al cărui sunet să se topească, să dispară, ca în moarte. Să se deschidă violent o uşă, iar apoi să trăiască şi mai intens, mai departe. Cupele mîinilor tale!

— Astăzi nu ne vom ruga, răsuna glasul celuilalt. Avea braţele ca nişte aripi.

Veni într-un tîrziu să-l vadă pe Froben. Pe neaşteptate, în timpul serii. Froben se şi culcase.

— Să nu-l trezim, spuse ea.

Iar cînd Theophrast vru să plece, se agăţă de el ca un copil, pe neaşteptate, înflăcărat. Îşi puse capul pe umărul lui, nu ca să plîngă, ci ca să caute ocrotire, adăpost, uitare. Îşi ridică faţa spre el, ca un om ameţit, în aşteptare. Nu-l privea, nu se uita nicăieri.

— Treziţi-vă, doamnă Froben. Visaţi.

— Nu, îi răspunse, nu visez. Ştiu ce fac.

— Nu ştiţi. Aţi uitat totul. Trebuie să vă trezesc şi cunosc mijlocul de a o face.

Şi-i trase una peste fund. O lovitură uşoară, care alungă orice afecţiune.

— Asta aţi învăţat-o la rîndaşii din Einsiedeln. Nu sînt un animal, nici cal, nici cîine. Nu sînt făcută pentru a fi lovită.

Iar eu, vru el să spună, dar se stăpîni, nu sînt făcut pentru afecţiunea voastră. Zîmbi doar, şi-i spuse, fără s-o atingă :

— Omul e atît de asemănător animalului, în multe privinţe ! Şi în ceea ce priveşte frica. Cuvintele lui o făcură să-şi desprindă braţele din jurul gîtului său şi capul de pe umăr. Theophrast spuse mai departe : Ştiu că mă disprefuiţi, fiindcă sînteţi mai delicată şi dintr-o familie de vază. Tare sensibilă aţi devenit aici, în valea asta blîndă, cu supe calde şi prăjituri. Mă socotiţi un bădăran. Dacă n-aţi fi atît de binecrescută, mi-aţi spune acum „măgar sălbatic". Ascultaţi cu plăcere prelegerile domnului Erasm, neluînd în seamă cum dă deoparte farfuria cu mîncarea pe jumătate mestecată. Vă plac tablourile domnului Holbein, cu chipurile frumoase — ca vii. Cînd sosesc în oraş stofe noi, sînteţi prima care cereţi să vi se trimită din toate. Şi cu toate astea vă e frică şi căutaţi un om lîngă care să vă ameţiţi. Măcar pentru cîteva clipe zilnic, cu riscul chiar ca acest om să vă atingă. Doriţi acest lucru, pentru ca uitarea să fie mai deplină. Un măgar sălbatic, stimată doamnă Froben, e un animal încăpăţînat.

A treia scrisoare a lui Basilius

Basilius către Elena :

„Să pot pluti şi zbura, minunata mea Elena. Frumos vis, să pot zbura spre tine. Dar nu după cum ai putea crede din pricina unei stări de mare fericire, ci pentru a-ţi istorisi principalul punct de acuzare în procesele vrăjitoarelor. Ţie vreau să ţi-o mărturisesc : Am fost odată acolo ca asistent. Au fost cercetate la o femeie cele trei capete de acuzare ; primul : maleficiul, fapta nelegiuită. Al doilea : că se poate preschimba ea însăşi şi pe alţii în animale. Al treilea : striga. Aşa o numesc ei. Crima de a călători prin văzduh pe cozi de mătură, pe ţapi, zburînd prin coş afară peste acoperiş, unsă cu grăsimea unor copii, omorîţi înainte de a fi botezaţi.

Am încetat de a mai studia dreptul ; pentru că nu voiam să asist la toate acestea, preafrumoasa mea. Dar asta ţi-am mai spus-o odată, iartă-mă. Vrăjitorii şi vrăjitoarele sînt arşi, pentru ca să nu poată învia. Pentru că vor să aibă siguranţa deplină că au fost nimiciţi. Ţi-o mărturisesc doar ţie : am simţit o mîngîiere gîndindu-mă la interpretarea păgînă asupra locului unde zăbovesc cei săvîrşiţi din viaţă. Se spune că sufletele s-ar scufunda în peşti şi că ar înota cu aceştia în fluvii şi oceane, pînă se hotărăşte dacă cerul sau iadul îi va primi — în cele din urmă.

Am mai reflectat din nou la zborul prin văzduh, după ce am auzit de curînd o prelegere a savantului nostru doctor Theophrast : atunci cînd un om este comparat cu un leu, sau cu un lup, cu o vulpe, sau cînd se spune că cineva ar cînta ca o privighetoare, e o laudă de natură animalică şi moare odată cu animalul din om. Încercarea de a explica atît de amănunţit trăsătura animalică din om se datorează dorinţei mele ca omul să înţeleagă cine este şi ce este animalic în afara şi înăuntrul său. În afară, animalul este mai perfect, pentru că nu este nevoit să înveţe. El poate zbura. Omul învaţă să înoate, să sară, să alerge, să se furişeze — chiar să zboare. Căci corpul omenesc este astfel alcătuit, încît să poată deprinde orice. Cine ştie să construiască bine, încă nu poate fi socotit înţelept, din această pricină. El nu e demn de mai multă preţuire decît cocostîrcul, care, la construirea cuibului său, depune mai multă artă decît

porumbelul. Cine cîntă frumos, nu e mai mult decît o privighetoare, care întrece în această privinţă, cioara. Ambele sînt păsări. Un flecar seamănă cu o ghionoaie, care-l întrece în această privinţă pe cocor. Iar în ce priveşte însuşirile oamenilor se pot deosebi diferite trepte.

Nu te mira, severă Elena, pentru precizia citatelor mele. Am început să notez prelegerile sale, căci am impresia cîteodată, că aş fi singurul care-l înţelege cum trebuie. N-am nimic împotriva lui Oporinus, dar mi se pare că atunci cînd ascultă, îi lipseşte emoţia. Poate numai din pricina anilor, cu care din păcate, îl depăşesc. Pur şi simplu nu simte ceea ce e extraordinar în explicaţia doctorului Theophrast atunci cînd explică foarte liniştit că omul poate învăţa să şi zboare. Pe mine acest lucru m-a făcut să privesc lucrurile din cu totul alt unghi. Clar, limpede. Departe de acea cenuşie, vîscoasă, striga. Strix : bufniţa. El spune : Cel care flecăreşte mult seamănă cu o ghionoaie ; o cîntăreaţă bună seamănă cu privighetoarea. Nu spune : Femeia seamănă cu bufniţa şi deci e o vrăjitoare. E oare Oporinus în stare să înţeleagă ceea ce Theophrast nu spune ?

A prins el oare însemnătatea celor susţinute de doctor, că înaintea omului au fost create animalele, care au fost înzestrate cu instincte. Din această pricină şi omul este un animal, pentru că se trage din animale şi pentru că posedă instincte animalice, prevedere şi dibăcie. Cunoaşterea omului poate fi dobîndită deci prin studierea animalelor. Animalele sînt oglinda omului. În ele omul trebuie să se vadă şi să se recunoască. Nimeni să nu se mire, cînd cîinele îşi recunoaşte stăpînul, sau că păsările cîntă frumos. Mai curînd se pot mira animalele că oamenii sînt şi trăiesc ca dobitoacele. Dacă omul se întovărăşeşte cu alţii, din interes, tot asemenea face şi cîinele. Cîinele este aşa cum trebuie să fie, cu judecata sa de cîine ; iar omul este tot atît de cîinos. Un porc, care se poartă ca atare, e un porc. Iar omul, e şi el un porc, dacă se poartă porceşte. Dacă papagalul, graurul, stăncuţa vorbesc, să nu spuneţi că pasărea e umană. Doar omul, care nu-şi foloseşte limba cu mai mult folos decît o asemenea pasăre, e ca papagalul. Puterea cuvintelor tale să fie omenească. Nu te mira, dacă pasărea are atîta umor şi judecată. Minunează-te mai curînd de dobitoceasca ta judecată.

Lumina înțelegerii animalice se află și în tine. Șarpele, care se rănește, se lecuiește singur. Și omul își caută leacul în ierburi și în pietre. Nu te mira de înțelepciunea șarpelui. Căci tu ești un fiu al șarpelui. Cînd cîinii sînt dezbinați, se încaieră și se mușcă, și asta se întîmplă numai din pricina invidiei și lăcomiei ; pentru că unul ar vrea să mănînce totul, nelăsînd nimic celuilalt. Așa și omul este fiul cîinelui. De aceea omul e plin de invidie, nestatornic, răuvoitor, încît n-ar vrea să lase nimic celuilalt, ci să înfulece singur totul.

În om sălășluiește tot ce e animalic, dar nu orice animal poate fi recunoscut sau dezvăluit în om. Asta, pentru că omul posedă șiretenia vulpii, ura și invidia lupului, nu însă în același timp. Cum sînt împărțite aceste trăsături pe specii, tot așa și în oameni ele își au fiecare locul, centrul său. Pentru că în om sălășluiesc toate caracteristicile animalice, una din ele este de obicei mai mult scoasă la iveală, iese mai mult la suprafață.

Cel ce nu se poate stăpîni este ca un cîine turbat, nu ca un om. Cine e cumplit, e ca un urs. Hoțul e asemenea corbului, soțul adulter seamănă cu un cîine. Cel trufaș și vanitos seamănă cocoșului. Dar un tovarăș bun posedă și bunele însușiri ale cîinelui.

De la acest bărbat din Einsiedeln, învăț, Elena, mai mult decît la toate universitățile. El are și erudiție și știe s-o explice și mai știe încotro vrea să îndrepte atenția auditorului. Îl face să vadă, ceea ce vede el însuși : Pitagoricienii susțin că oamenii păcătoși capătă înfățișare de animale și chiar de plante. De aceea dacă vezi un om cu totul robit pîntecelui și în același timp tîrîndu-se pe pămînt, atunci să știi că ceea ce vezi e o tufă, nu om.

În lumina învățăturilor sale, am meditat din nou asupra cuvîntului Strix. Asupra bufniței de culoarea ruginii, care devine domestică în prizonierat, înveselind și uimindu-i pe toți prin mișcările ei ciudate și comice. S-ar părea că-l imită pe om. A fost simbolul fericirii și al studiului asiduu. Mai tîrziu, preabunii noștri părinți ai bisericii au preschimbat-o în simbolul falsei înțelepciuni. În sfîrșit, au venit oamenii hîrdîului cenușiu, care au pus stăpînire pe pasărea înțelepciunii și a cunoașterii, numind-o pe latinește *strix*, de la *stringere* : a atinge, a atinge ușor, abia perceptibil, dar

clar, mai curînd o desprindere. După cum seara înghite culoarea amurgului, tot aşa şi bufniţa, vrăjitoarea, îi ia omului omenia.

Vorbesc despre călătorii în văzduh, confidentă a însinguratelor mele ore tîrzii din noapte. Trebuie să ştii cînd mergi la judecată, de ce judecătorul poate să rămînă atît de calm. Căci: există călătorii prin văzduh bune, iar altele rele. Care sînt cele bune mă vei întreba? Cel puţin de două feluri. Christos a fost răpit în pustiu şi supus acolo ispitelor diavolului. Iar după el Anton. Cel mare. Cel sfînt.

Vorbesc despre ispitele la care a fost supus sfîntul Anton. Călare pe o broască înaripată, cu coadă de şoarece şi cu aripi de zmeu, călătoreşte prin aer pînă la locul hotărît, condus prin acel aer ciudat de nişte peşti, dintre care unii, cu ochii blajini holbaţi. Peştii lui Hieronymus Bosch al nostru. Unii s-au pregătit chiar pentru o călătorie mai lungă — un bărbat şi o femeie — călărind foarte degajat un peşte deosebit de blînd, pe un cer aproape senin. Călăreţul, din păcate cam grăsuţ, poartă pe umăr o prăjină lungă de care atîrnă o găleată cu apă fierbinte. Pentru a-şi putea face poate un ceai odată în drum. Ea este o doamnă şi a încălecat peştele lunecos, aşa cum călăreşte o doamnă pe un animal de călărie. Cu toate astea, nu este decît o apariţie secundară, înfricoşată, rătăcită, în acest spectacol cutremurător, desfăşurat pentru marele Anton.

Ştiu, micuţă Elena, că te rogi zilnic sfîntului Anton. El răspunde de toate obiectele dragi pe care le purtai cu tine şi pe care le-ai pierdut. Pe toate ţi le va aduce înapoi. Sfîntul Anton mai este şi protectorul prietenos al căsniciilor socotite desfăcute. Dar acest Anton nu este sfîntul tău Anton. Au fost creaţi doi, pentru a avea unul.

La început, cînd s-a simţit nevoia, a fost creat acel Anton din Egipt. Un om bogat, un om desăvîrşit, care a părăsit tot ce avea, a vîndut şi a dăruit totul săracilor. A păstrat ceva doar, pentru — unii spun pentru sora sa, ceilalţi socot că pentru soţie. Nu vreau să fim prea severi, socotind că era soţia lui. Oricum, a părăsit-o. S-a aşezat într-un sat amărît, hrănindu-se din munca mîinilor sale. Dar chiar acolo fiind l-a muncit ispita cărnii. Mînca odată pe zi: pîine, sare, apă proaspătă. După asfinţit. Patul lui era făcut din papură împletită. Frumoasa mea, pe drept

mînioasă, n-ar trebui să-ţi destăinui cîtuşi de puţin acest lucru : îmi amintesc că am dat de un asemenea pat de papură împletită, la uña dintre bogatele doamne de la noi, pentru că, după cum se pretinde, şi Oekolampad doarme pe un asemenea pat. Acestea sînt înţelepciunile lui Papură Împărat. Mi-am cîştigat însă iertarea ta ; papura e un culcuş nepotrivit. Oricum, acest Anton era un model de cumpătare ; hărnicie şi cumpătare. Iar într-o zi, susţin unii, el însuşi s-ar fi retras în pustie, plutind prin aer, iar alţii cred că ar fi fost răpit de duhuri. Acestea fiind duhuri caritabile, deosebite de demonii răi, care l-au chinuit în pustie.

Prin nisipul fierbinte, cenuşiu, a fugit apoi de la grotă la un castel în ruine. Aici a dat de o regină frumoasă. Iar Anton al nostru, cel harnic şi cast, a poposit doar pentru a filozofa cu regina, sorbind doar mierea şi laptele glasului ei.

Lumea are nevoie de sfîntul Anton, Elena mea. Mai cu seamă acei clerici care nu trăiesc nici în grote, nici printre ruine, nici purtînd fermecătoare convorbiri cu regine, şi nici hrănindu-se cu apă, pîine şi sare, o dată pe zi. Ei au nevoie de sfîntul Anton, pentru că nu-şi dăruiesc avutul, pentru că-şi măresc proprietăţile, pentru că, pornind de la Roma, se cuibăresc prin cele mai mănoase pămînturi ale lumii ; au nevoie de sfînt, fiindcă pun pe alţii să muncească pentru ei. Iau dijmă pentru tot ce se produce, fără a da nimic în schimb. Ca un drept al lor.

Acum, închipuie-ţi o cîmpie mănoasă, între Alpi şi Pirinei. Aici acest drept este pus în discuţie. Ba, dimpotrivă, oraşele cer clericilor dijmă pentru veniturile obţinute din agricultură, pescărie, creşterea vitelor, din vii, din ţesătorii. Pentru a întemeia şcoli, a construi spitale pentru săraci, bătrîni şi bolnavi. Iar aceste oraşe, care practică cu succes şi negoţul, corăbiile lor cutreierînd toată Marea Mediterană, nu-l mai iau în serios pe marele sfînt Anton. Nu numai pentru că descoperiseră că sfîntul ascundea sub mantia lui mesele bogaţilor clerici, ci şi pentru că viaţa dusă în pustietate, numai cu apă, pîine şi sare şi fără femei, este o viaţă nenorocită.

Cei din cîmpia Béziers, însă, învăţau semenii că omul are dreptul la fericire. Iar ei socoteau fericire : viaţa dusă în comunitate şi cercetările ştiinţifice, care îi îmbogăţesc cu experienţele necesare creaţiei. Aceşti oameni îşi spuneau „cei

puri", catharii [1], vădind o trufie lesne de înţeles, faţă de ignoranţii graşi, leneşi, necioplţi. Fireşte, chiar de la începuturi s-au iscat deosebiri între ei. Cei din Béziers erau altfel în puritatea cunoaşterii lor ştiinţifice, decît cei din Albi. Într-un singur punct erau neîndoielnic de aceeaşi părere : jos, jos cu Roma.

Altfel, aveau între ei aceleaşi motive de divergenţă în ceea ce priveşte soarta omului, după moarte.

Atunci a sosit momentul ca sfîntul Anton să fie reînnoit. Printre cei mai zeloşi predicatori, trimişi de Roma oamenilor din cîmpie, era şi remarcabil de frumosul Ferdinand Martini. Un apărător încercat al lui Dumnezeu. Luase parte la cruciada neizbutită pentru redobîndirea Ierusalimului [2], care adusese numai moarte, ciumă şi idei străine. Iar Ferdinand Martini se afla din nou acolo, cînd a fost întreprinsă prima cruciadă împotriva oamenilor din cîmpie, a „celor puri", a albigenzilor. Martini, călit printre cei puşi la încercare la Ierusalim, printre cei veniţi din nordul aspru şi bogat în papură. Şi din Suabia şi Bavaria. Străini de cîmpie.

După cucerirea bogatului oraş comercial Béziers, nu Ferdinand Martini însuşi, ci unul din apropierea sa a hotărît soarta oraşului. Hotărîrea unuia dintre înalţii clerici cu privire la soarta a peste şapte mii de femei şi copii, bolnavi şi bătrîni, care, la deschiderea cu forţa a catedralei au fost găsiţi rugîndu-se înspăimîntaţi, plîngînd şi ţipînd. Întrebat : Cum să-i deosebim pe cei aşa-numiţi puri, de adevăraţii credincioşi, aflaţi aici la rugăciune, răspunsul lui a sunat : Ucideţi-i pe toţi. Dumnezeu îi cunoaşte pe ai săi. După ce vor fi murit, îi va alege. Treaba lui. Au fost răpuşi toţi din oraş. Douăzeci de mii de morţi.

Dar cei puri nu puteau fi exterminaţi. Mai bine de douăzeci de ani s-au războit străinii cu ei. Prima cruciadă, a

[1] Nume dat adepţilor unei secte religioase răspîndite în secolele XI—XIII în Europa apuseană (mai ales în nordul Italiei şi în sudul Franţei, unde erau numiţi albigenzi). Catharii susţineau că întreaga lume pămîntească este făurită de diavol, manifestîndu-şi astfel opoziţia faţă de rînduielile feudale. Ei respingeau ritualul şi ierarhia catolică şi considerau proprietatea privată ca un păcat. Au fost nimiciţi de inchiziţie în secolele XIII—XIV.

[2] Cruciada a cincea (1217—1221) s-a încheiat, ca şi celelalte trei care i-au urmat pînă în 1270, fără succes.

doua. Au ars totul : case şi cocioabe. I-au alungat pînă sus, în văile dintre munţi. Dar cînd străinii plecau, cei puri coborau din nou, munceau, alături de ţărani, pe cîmpiile pustiite, îi îngrijeau pe bolnavi şi îi învăţau pe cei înspăimîntaţi să nu le fie frică. Şi-şi cîntau cîntecele despre puterea iubirii aproapelui. Care nu trebuie să fie dovedită prin ispitiri, nu trebuie vădită cu ajutorul demonilor şi a diavolilor. Ea se află aici, la ei, oameni ai cîmpiei. Slăveau bufniţa, cu haina-i ruginie, ca semn al norocului şi ca îndemn la învăţătură neobosită, chiar şi în timpul nopţii. Şi-şi însuşeau hazul înţeleptei păsări, care părea să-i imite pe alţii, prin mişcări greoaie şi totuşi plăcut graţioase. Imitarea dezvăluie, caracterizează şi provoacă rîsul. Pe cel pe care-l iubeau foarte tare, îi spuneau cucuvea mică.

Dar celorlalţi, Elena, le era frică de această mică bufniţă. Trebuie să cunoşti părerea unei înalte feţe bisericeşti, ţinînd de Roma, care spunea : Prefer un pumnal în inimă, unui cîntec satiric.

Înalţii cardinali din Roma n-au stat pe gînduri decît un an, atunci cînd Ferdinand Martini a murit la Padova, în anul 1231. Acest predicator încercat în cruciadele împotriva albigenzilor a fost sanctificat printr-o emoţionantă ceremonie în 1232. Sub numele de Anton din Padova. Întîmplările din viaţa marelui sfînt Anton din Egipt i-au fost atribuite lui. Cumpătarea : hrănirea odată pe zi, după asfinţit, cu apă, pîine, sare. Iar în pustie, nu s-a atins de regină.

În cinstea lui a fost hotărîtă înălţătoarea sărbătoare anuală a sfinţirii animalelor, între 15 şi 25 ianuarie. În amintirea activităţii sale de predicator. În amintirea timpului petrecut de el în cîmpia dintre Alpi şi Pirinei, a muncii desfăşurate de el acolo. Atunci cînd oamenii nu voiau să-l mai audă, îl ascultau peştii.

„Doborîţi-i pe toţi. Dumnezeu îi cunoaşte pe ai săi." Şapte mii de morţi în catedrala din Béziers. Acesta este predicatorul Ferdinand Martini. Poreclit : maiul ereticilor. Raportează : „Oamenii nu puteau auzi". Raportează : „Am predicat morţilor. Sufletele moarte le-am mustrat pentru ticăloşia vieţii lor. Pe cei muţi i-am afurisit."

Acum, la canonizare, nu-i poţi descrie atît de crunt imaginea din Béziers, în faţa comunităţii religioase solemn adunate. „Am înlăturat peste şapte mii de morţi."

Măcar în acest moment, canonicii au chibzuit la metoda „înşelăciunii evlavioase", pe care au numit-o comentariu asupra textelor : E drept că e credinţă păgînă să pui peşti în locul sufletelor. Dar gîndiţi-vă la mulţimea de oameni simpli, care au nevoie absolută de bunul sfînt Anton.

Atunci cînd oamenii n-au mai vrut să-l asculte, l-au ascultat peştii. Dar peştii erau muţi.

Béziers — asta nu s-a întîmplat ieri — ci acum trei sute de ani — dar socotit după atrăgătorul nostru Basel ai zice că Béziers înseamnă ziua de azi. Ai ascultat cîntecele olandezei Düweke cea prigonită şi exilată, cea care şi-a bătut joc de guvernatorul spaniol ? Ştim că a cîntat despre cei puri. Am auzit cu urechile mele la Löwen pe cînd încercam să-mi fac studiile — cum se vorbea prin hanuri despre lipsa de îndurare a învingătorilor din Béziers, referindu-se, de fapt, la slugile spaniole ale Casei de Habsburg, din zilele noastre.

Şi spuneau în batjocură : Acum e timpul să ne aşteptăm la un al treilea Sfînt Anton.

Un învăţat, profesor de bună seamă, se va scula şi va spune că nu e îngăduit să se facă vreo apropiere între Sfîntul Anton al lui Hieronymus Bosch şi morţii din Béziers. Peştii sînt purtători de diferite feluri ai demonilor. Iar demonii sînt vrăjitoarele şi magicienii. Acest profesor admite că în legea cu privire la maiul vrăjitoarelor se poate urmări cum acţionează secta vrăjitoarelor şi a magicienilor. El admite că sfîntul Anton, cu toate accesoriile sale, este expresia asprei ironii a lui Bosch, faţă de clerul corupt. Şi trage concluzia : Bosch a crezut că întreaga suprafaţă a pămîntului a fost luată definitiv în stăpînire de către demoni, astfel încît singura posibilitate de mîntuire ar părea să fie fuga de lume.

Profesorul nu va face un pas mai departe alături de mine, spunînd că Bosch susţine : Lumea nu e stăpînită de demoni, care îi chinuie pe clerici, din pricina corupţiei lor.

Şi că Bosch mai susţine : Clerul are nevoie de demoni ca de o unealtă necesară pentru a-i declara impuri pe cei puri.

Priveşte, iubita mea Elena, tabloul : Anton şi-a pus cartea deoparte, iar fiinţa aceea albastră a luat-o. Cu degetele-i uscate, sfrijite încearcă să desluşească gîndurile cărţii. Nu citeşte cu mintea, ci cu degetele. El, cel cu capul de şacal, de lup, de fiară sălbatică. Dar înlăuntrul lui nu-i nimic, iar mantia-i albastră ca azurul nu-l poate acoperi. Dealtfel, noi ştim că acest albastru este culoarea adulterului. Rana de sub mantie e prea mare ; într-atît e de gol că intestinele i se revarsă înafară.

Nu, el n-a pătruns în valea înfloritoare ca un şacal, ci ca un dihor. Un animal drăgălaş, mititel. Are capul unui viezure obişnuit, nu al unui şacal. Un soi de dihor domesticit, bun pentru vînătoare de şobolani. Cu ochii roşii. Uşor de domesticit. Astfel a invadat cîmpia, ca un viezuraş delicat, dar setos de sînge, sfîşiind nu numai iepuri, ci năpustindu-se şi asupra păsărilor şi a cuiburilor lor. A sorbit ouăle, atacînd şi oamenii care se aflau în biserică ; şi pe copiii, culcaţi acolo pe bănci ca să doarmă. Iar copiii, cînd au zărit animalul cu blana ca pîinea coaptă, cu ochii-i roşietici strălucind prietenos, au întins mînuţele neîndemînatice spre el, pentru joacă. Dar el, dihorul jucăuş, îndemînatic, puţin prea gras, dar totuşi suplu, a şi căscat botul, ca să le înfulece mîinile, botul lui nu prea mare, dar cu colţii ascuţiţi. Un animal fermecător, un animal prădător.

În afară de trupul ghiftuit, e înfăţişat cu tonsură şi ochelari de miop, iar dedesubt, pe apă, împins spre el, ca o pînză de corabie în faţa corpului de raţă preschimbat în peşte, cu mîini de om în chip de aripioare şi totodată ca o stemă în vidul albastru-azuriu, se vede un simbol : un peşte. O carambulă despicată. Carambula e rotundă ca un trandafir, spun pescarii. Ieşită dintr-o stea căzută în apă. Iar din ea apare lorindul, steaua care şi-a pierdut drumul, stea rătăcitoare, o stea rătăcită.

Aceasta era marea predică a lui Martini despre cei rătăciţi.

La început, iubita mea Elena, ei spuneau : Puterea diavolului a fost sfărîmată graţie lui Christos. Acum spun : Să

te îndoieşti de puterea diavolului şi a demonilor e bătaie de joc şi dispreţ, care le sînt cunoscute încă de pe timpul catharilor. Catharii care sînt totuna cu ereticii. Aşadar, ei susţin acum că cine se îndoieşte de existenţa demonilor — pe care ei înşişi îi negaseră la început — este eretic.

Bula care începe prin cuvintele: Cu crescîndă mîhnire precum şi legea maiului vrăjitoarelor — ei îl numeau pe Martini, maiul ereticilor — sînt mărturii ale zelului nestins al credinţei.

Căci, cel puţin de pe vremea lui Ferdinand Martini, ei i-au numit ticăloşi, pe cei puri. Iar în amîndouă cruciadele împotriva albigenzilor a fost subliniat prin înştiinţări şi bule că: Atunci cînd un novice intră în tagma celor ticăloşi, îi apare un soi de broască. Dracul era zugrăvit ba ca o broască, ba ca un zmeu, ba chiar şi ca o muscă.

Aşază-l acum tu pe sfîntul Anton, cel de al treilea, cel din Hertogenbosch, călare pe broasca avînd aripi de zmeu şi lasă-l să zboare. Lasă-l să se înalţe cu trupul său greoi de predicator, în faţa sufletelor moarte, în faţa peştilor.

Fii de partea profesorului, sau nu! În orice caz noi vom preţui osteneala pe care şi-a dat-o pentru „împiedicarea dispariţiei simbolurilor lui Bosch". Lui trebuie să-i mulţumim că putem da mai multe interpretări cuvîntului scris de Hieronymus al nostru în scrisoarea, pe care o poartă un demon cu plisc. Vei înţelege, neasemuita mea Elena, de ce mă alătur părerii care citeşte aici: protest.

Protest împotriva legii, care se sprijină pe convingerea că: oamenii se culcă cu demonii.

Protest împotriva legii, care cu ajutorul desfrîului, le menţine posesorilor posesiunea.

Protest împotriva legii, care abuzează de superstiţia în legătură cu existenţa vrăjitoriei, pentru asasinarea ereticilor şi a răzvrătiţilor.

Protest împotriva maiului vrăjitoarelor, operă a profesorului Jakob Sprenger.

Protest împotriva maiului ereticilor, creat de Ferdinand Martini, numit blîndul şi fermecătorul sfînt Anton din Padova."

Grădina desfătărilor
sau
Preschimbarea lumii

1

Să-şi deschidă, în sfîrşit, sufletul. Ceilalţi dibuiau fărîmiturile, el apuca blidul.

Ceilalţi începură să ţipe. Nimeni nu ţipă, dacă nu-i rănit. Nimeni nu poate fi rănit, dacă nu e sensibil. Şi nici unul dintre cei sensibili, care să nu fie şi să rămînă muritor.

Ei strigă fiindcă arta lor e fragilă şi pieritoare. Arta medicinii nefiind fragilă, nu i se împotriveşte. E aşezată pe o temelie atît de neclintit, încît mai curînd s-ar prăbuşi cerul şi pămîntul, înainte de a muri arta medicală.

Strigătele lor sînt un semn că ei înşişi sînt bolnavi. Boala lor este lupta împotriva lui, căci el le simte pulsul, ale cărui bătăi le numără, orgoliul, deşertăciunea, neştiinţa lor.

Oporinus începu să-l stimeze pe acest bărbat, fiindcă munca lui era sistematică. Ziua era cu grijă împărţită şi începea foarte devreme, prin vizitarea bolnavilor din spital şi închisori. Apoi, încă înainte de prînz, urmau prelegerile la Universitate, iar după-amiază, vizitele acasă la pacienţi şi, în sfîrşit, seara, masa la han, discuţii, rîsete şi băutură. După aceea, pînă tîrziu noaptea, notarea observaţiilor.

La început alerga peste tot după el, reproşîndu-şi că e o iscoadă nedibace. „Mi-e scris doar în frunte." Îl observa cu neîncredere pe doctor, aşteptînd să vadă dacă nu-şi bate joc, sau nu strigă la el. Theophrast avea răbdare şi-i explica amănunţit. La început lui Oporinus îi era greu. Nu-şi ierta multe dintre greşelile sale. Nu se simţea liniştit gîndind : asta n-are importanţă. Căci fusese învăţat să nu socotească nimic lipsit de importanţă. Atunci cînd vărsa o picătură de urină din eprubetă, înainte de a o pune la flacără, nu-şi putea ierta această neîndemînare zile de-a rîndul.

Dar cînd doctorul spunea doar „lasă, nu-i nimic", se simţea dintr-o dată uşurat.

Oporinus vedea bine că doctorul Theophrast nu era încrezut şi nici vanitos. Ştia mai multe decît ceilalţi medici şi nu-şi dădea silinţa să o ascundă. Bolnavii i-o confirmau.

Se întîmpla să treacă zile întregi, în care Oporinus uita că era iscoadă, zile în care n-avea timp să cîntărească ceea ce avea de raportat. Erau zilele lui cele mai plăcute. Se simţea vesel şi vioi, totdeauna acolo unde era nevoie de el. Plin de bunăvoinţă, acolo unde se cerea.

În această seară de vară, totul fusese îndeplinit, isprăvit. Theophrast dăduse explicaţii învăţăceilor ; la amiază îl consultase pe Froben şi luase masa acolo. Dis-de-dimineaţă fusese pe la închisori. După-masă din nou la spital. Şi acum, această lungă seară de vară. Se gîndea la cele ce se întîmplaseră peste zi. Dacă discipolii îl înţeleseseră. Îşi luă o carte : povestea despre profetul Isaia, şi se gîndi din nou : „Eu sînt Isaia".

Totul se închidea în jurul lui, ca un glob de sticlă. Iar el sta închis înăuntru, izolat. Dar vedea, vedea totul. Vorbea şi nu era auzit. Isaia spune, Theophrast spune : „Şi poporul meu nu mă înţelege".

În această seară de vară, Theophrast nu ştie care dintre învăţăcei îl înţelege. Nu e sigur nici măcar dacă cel mai apropiat, Oporinus, îl înţelege. Un bou învaţă, un măgar ştie. Dar omul să nu ajungă la cunoaştere, deşi e mai mult decît un animal ?

Vara era atît de fierbinte, încît fructele căzuseră prea de timpuriu. Fructe căzute înainte de vreme. Amare. Nici măcar ca hrană pentru porci nu erau bune.

Prelegerile pe care le ţii în faţa studenţilor îţi fac plăcere. Priveşti în ochii lor, care vor să înţeleagă, şi ştii că această zi nu se va mai repeta niciodată. În timp ce vorbeşti, în timp ce te privesc, te şi opui trecerii timpului. Vrei să-i schimbi pe oameni, pe aceşti tineri, pe cei ce te ascultă. Vrei să-l poţi înrîuri pe studentul tău Oporinus. De ce tocmai pe el ? De ce pe Oporinus, din pricina căruia, uneori, te cuprinde deznădejdea, necrezîndu-l în stare să pătrundă tainele medicinii ? Dar apoi te mişcă faptul că-ţi povesteşte din nou despre tatăl său ; că el, Oporinus, se simte răspunzător pentru tatăl său, pictorul. Simţi în spatele acestor vorbe o umbră de dispreţ. Dispreţ faţă de ceea ce e simplu, obişnuit. Chiar şi atunci cînd te duci să vizitezi bolnavii,

vezi că Oporinus nu simte dragoste pentru oamenii obişnuiţi. Şi crezi că ai putea să-l ajuţi s-o dobîndească. Vrei ca el să fie creaţia ta, în întregime. Să schimbi un om, înseamnă să-ţi aparţină.

Animalul aleargă spre stăpînul său şi îl recunoaşte; aleargă spre casa lui, spre troaca lui, spre ieslea lui. Nu ştii dacă acest învăţăcel al tău, Oporinus, te recunoaşte.

I-a citit lui Oporinus lucrarea sa şi a observat că învăţăcelul n-a înţeles-o. În ochii ascultătorului nu apăruse acea fugară sclipire: „Înţeleg". În jurul gurii lui nu plutea zîmbetul unei înţelegeri tainice. Nu pricepea. Lui Theophrast i se luă o povară de pe inimă. Dacă Oporinus, cel atît de apropiat lui, n-a observat ce a vrut să spună — iar acest discipol nu putea fi socotit în nici un caz printre ignoranţi — atunci nici mulţi alţii nu vor înţelege. Supraveghetorii. Oamenii hîrdaielor cenuşii. Aşadar, poate să-şi termine liniştit lucrarea. Va găsi cine să i-o tipărească. Ei îl vor citi, rînd cu rînd, gîndindu-se: „Cît de erudit este acest om. De fapt, nu ne spune, în principiu, nimic nou, dar cu toate astea e demn de luat în seamă."

Fu cuprins de dezamăgire. „Discipolul meu nu mă înţelege. Meşteşugul şi l-a însuşit, asta da, asta ştie. Dar n-a înţeles ceea ce e divin, nici nu i-a simţit gustul."

Era închis în acel glob de sticlă şi-i vedea. „Uite-i cum umblă în veşmintele lor viu colorate, împodobite cu pietre preţioase şi franjuri — ceilalţi domni doctori. «Sosi-va ceasul cînd vor fi zvîrliţi din jilţ, spune profetul Isaia. *Plenus sum.*» Sînt sătul. E de-ajuns. Nu trebuie să cerşesc, să strîng averi, să dobîndesc pămînt şi oameni. Nu vreau fast şi nici ceremonii. Toate acestea valorează cît ploile de anul trecut Serbările voastre, cele bisericeşti, patronale, serbările voastre anuale. Sînt obosit. Se îmbuibă din bunuri furate. Toţi primesc cu plăcere daruri şi năzuiesc să le capete. Începutul oricărei vieţi desfrînate e legată, de pofta de daruri, de bunuri."

A doua zi de dimineaţă Theophrast avu parte de o trezire uşoară, plăcută. Cotidianul ce şi l-a ales. Nu trezirea dulce, lîngă o femeie iubită. Nimeni nu respiră alături de el. E singur cînd se trezeşte. Singur, ca apostolii. Porneşte la treburi, gîndindu-se: „Atingerea de către apostoli a unor

bolnavi de moarte, nu le va pricinui nici un rău. Îşi vor pune mîinile pe bolnavi, iar aceştia se vor simţi uşuraţi."

Îi va atinge pe bolnavi cu mîinile sale — căci medicul nu respinge nici un bolnav, îl ajută, e în stare. „Te vei hrăni din munca mîinilor tale. Bravo ţie, îţi merge bine!"

Bineînţeles că munca mîinilor sale îl hrănea atît de bine, încît atunci cînd doamna Froben l-a poftit să locuiască la ei, n-a fost un act de caritate. A primit, n-a spus că îi va stingheri mult. Ştia acest lucru, deoarece avea nevoie de spaţiu pentru cuptorul lui, unde făcea experimente. Şi acest spaţiu i-a fost pus la dispoziţie.

Nu voia să admită că intrase aici într-un mic regat, cu o regină, căreia trebuia să-i plăteşti tribut. Poate prin linguşiri. Vedea prea bine cum doreşte femeia să fie tratată. Suferinţa soţului îi dăduse dreptul de a guverna. Chiar dacă nimeni nu spunea acest lucru, doamna Froben trebuia să fie consultată oricînd se lua vreo hotărîre. Toţi erau dependenţi de ea. Theophrast vedea cum şi Erasm suferă din pricina asta. Trebuia să-i facă concesii, deoarece ea îi prezenta socoteli din care învăţatul nu înţelegea nimic. N-avea nici un rost să te plîngi de ea lui Froben.

Bineînţeles că Froben asculta toate necazurile, promitea să intervină ca pentru foaia de titlu să fie alese ornamentul şi litera pe care le propunea Erasm. Dar, în cele din urmă, tot doamna Froben hotăra, spunînd: „Se scumpeşte prea mult", şi împotriva acestui fapt, era greu să obiectezi ceva. Iar Erasm însuşi trebuia să recunoască că femeia avea cunoştinţe precise în legătură cu negoţul de cărţi. Ea ştia cine, ce produce, ce se plătea pentru fiecare lucrare, ce se pretindea pentru acea lucrare.

O afacere bănoasă pentru tipografii erau calendarele cu sfaturi pentru luarea de sînge, ca şi acele pentru întrebuinţarea laxativelor. Doamna Froben ştia că în prelegerile sale, Theophrast îşi bătea joc de ele. Ea spunea: „Astea sînt erorile medicilor care prescriu asemenea tratamente". Doamna Froben ştia că în tipografii domnea medicina scolastică. Cu oaspetele ei, domnul din Einsiedeln, nu discuta despre asta.

Theophrast nu voia să depindă de nimeni, nici măcar din comoditate. Trebuia să evadeze din acest regat. Nu voia să fie obligat să facă întruna complimente, nici în ceea ce priveşte cărţile, scoase sub conducerea doamnei Froben, nici

în ceea ce privește înfățișarea ei. Pentru că, la drept vorbind, ea devenea cu atît mai frumoasă, cu cît muncea mai mult. O femeie care gîndește, dar înfumurată, autoritară, neîngăduind nici un fel de critică în ceea ce privește hotărîrile ei. „Nu vreau să linguşesc, nu pot linguşi. Şi nici nu pot propune acest negoţ : Pentru piciorul lui Froben, iată cartea mea."

De atunci, căuta prilejul să ajungă la Zürich. La tipograful Froschauer.

Nu-şi găsise o iubită, pentru care să fie nevoit să slujească şapte ani. Nu găsise nici măcar una, pentru care să vrea să slujească doar o zi. E adevărat, mai căuta. Chiar fără să ţină seama de nimic. Dar n-avea nevoie de refugiu. Îi plăcea să se distreze. Vedea femeile frumoase. Îşi cunoştea posibilităţile. Nu voia. N-avea nevoie de plăcere trupească. Nu căuta să contopească spiritul cu simţurile. Nu se sustrăgea, nici nu ocolea societatea. Salva oamenii cu mîinile, nu cu vorba. În opera de salvare, el participa numai în calitate de salvator. Nu suferinţele sale trebuiau alinate.

2

Într-o seară Oporinus îi spuse învăţătorului său, Theophrast :

— Oamenii mă întreabă mereu de ce sînteţi atît de singur. Oamenii mă întreabă mereu, dacă ştiţi ce este dragostea ?

— Ştiu, îi răspunse scurt Theophrast.

Ce să-i povestească lui Oporinus ? Despre Verena, copila ? Despre bolnavi ? Despre tînăra femeie, care zăcea în cel mai adînc beci al Turnului din frumosul oraş Basel, lipsită de lumina zilei, sub bănuiala că ar fi vrăjitoare şi eretică ?

După interogatoriu, la care o schingiuiseră, fusese chemat la ea. Dar nu ştia despre fata aceasta nimic altceva decît numele : Maria. Şi înţelese că în aceeaşi clipă în care, la lumina torţelor, coborîse la ea, slăbiciunea şi nădejdea de a-i alina suferinţele şi de a o elibera se prefăcuseră în iubire îndîrjită. Dragoste, învecinată cu moartea.

Şi această dragoste trebuie stinsă. Nu vrea nici să se laude cu ea, nici să şi-o amintească. Trebuie să şteargă ce a

fost şi nimănui, nici chinuitei Marii, să nu-i dezvăluie ceea ce spusese şi făcuse ea, atunci cînd fusese supusă caznelor şi suferinţelor. Să stingă amintirea mişcării degetelor ei, care se liniştiseră numai după ce el îşi pusese mîna deasupra lor. Să uite cum părul ei îi atinsese mîna, atunci cînd îşi aplecase faţa deasupra mîinii lui.

Toate acestea erau foarte fragile şi n-avea voie să le atingă.

A doua zi cînd venise la închisoare, Maria fusese rasă în cap. Fusese din nou torturată. Şi nu mai putea vorbi.

Îl întrebase Oporinus, dacă nu ştia ce-i dragostea ?

3

De cînd Amerbach se căsătorise cu Vulpiţa, se cuibărise şi plictiseala. Înainte, stăteau împreună doar cîteva ore, acum, însă, zi de zi. Lui, marelui profesor, cu întregul său regat universitar, îi era groază de casă, de singurătatea cu soţia lui. De-aceea avea nevoie de interesantul Theophrast, care putea fi şi tăcut. Tăcut pînă la sfîrşitul lungilor seri. Femeia aceasta trebuia să fie înşelată. Avea sînii prea mici. Era ca un tablou frumos, desăvîrşit, pe care nu-l mai puteai schimba. Cea mai mare grijă a lui era ca Vulpiţa să nu afle nimic din toate astea.

Bonifacius Amerbach ştia că Suselin, cea cu părul negru, cu ochi albaştri, cu picioare lungi, fusese mai întîi a lui Zwingli, atunci, la Einsiedeln. De atunci i se spunea numai „sfînta noastră fecioară din Einsiedeln". Apoi plecase la Basel, unde purtase fusta vărgată alb cu negru a femeilor fără căpătîi. Din acea vreme îi rămăsese dragostea pentru cai.

Lui Theophrast îi spunea visătoare : „Cel mai straşnic lucru e să simţi obrazul lipit de gîtul calului". Şi acum îi plăcea mai mult să doarmă printre cai, decît cu iubiţii ei. Amerbach era supărat cînd trebuia s-o caute în grajd. Dar o căuta acolo.

Suselin cea tînără vorbea adeseori ca o femeie în vîrstă, care-şi trăise viaţa. Iar cînd spunea „am petrecut bine", nu ştiai la cine se referea.

Suselin avea măsuri precise pentru afecţiunea ei : darurile primite de la bărbaţi. Lua şi bani.

Din păcate, nu știa ce-i ironia. Nu-i intra în căpșor. O blană, pentru care s-o pizmuiască celelalte femei, o făcea fericită.

Dar și Suselin fu într-o bună zi impresionată de Carlin, numai că n-o ținu mult. Era ușor impresionabilă, cînd auzea ceva. N-ar fi mers niciodată alături de menoniți, dar o mișcau predicile lor. Zile întregi umbla în încălțările ei cele mai scîlciate și-n veșminte peticite, dînd uitării frumoasele-i blănuri, pentru a fi asemănătoare menoniților, măcar pe dinafară. În acest fel îi speria pe vizitatorii bogați, îndemnîndu-i totodată să dăruiască mai mult sărmanei, frumoasei copile.

Theophrast fu singurul căruia Bonifacius Amerbach i-o arătă pe iubita sa. De el nu trebuia să se ascundă. Și, dealtfel, știa că vorbea mai bine cînd avea alături și o femeie. Se simțea la largul lui, cînd printre cei ce-l ascultau, printre spectatori, se afla și acea femeie pe care o iubea atunci.

Nu era lăudăroșenie cînd zugrăvea alungarea doctorilor în medicină din facultate. În acea clipă ăsta era adevărul și el se simțea foarte puternic.

Dar forța trebuia să fie de îndată dovedită. Afară, în via lui, avea o magazie în care se aflau tot felul de lucruri. Și printre ele se găseau totdeauna și cîteva potcoave. Theophrast știa ce înseamnă asta. Cînd un bărbat voia să-și arate vitejia în fața unei femei, sfărîma potcoava.

Îl cîntărea din priviri pe prietenul său Amerbach. Nu zîmbea. Se gîndea „Știu că ești în stare să rupi potcoava, dar vinele gîtului ți s-ar umfla. Și mai știu că-i vei stîrni femeii un strigăt de entuziasm din adîncul inimii la vederea faptei tale, atunci cînd vei ține în fiecare mînă cîte o bucată de potcoavă."

Și meditä iar asupra dragostei.

Oare el, Theophrast, putea să fie așa, cum se povestea despre acel Tristan : „Fă-o să te iubească atît de mult, încît să-i fure soțului ei cheile și să scoată după ele còpii în ceară, pe care să ți le dea pentru porțile de trei ori ferecate". Și nu-i era oare dat fiecărui bărbat obișnuit — nu numai lui Tristan — ca o femeie să-i spună : Vreau să te văd. Îți cer, ceea ce îmi dai. Îți dau ceea ce îmi ceri, atîta vreme cît e cu putință ? Și desigur că i s-ar fi putut întîmpla și lui ca o femeie să-i spună : Tot ceea ce-a cutezat vreodată o femeie

să facă pentru un bărbat, voi îndrăzni şi eu. Şi desigur că ar fi furat cheile soţului şi ar fi aruncat ceara pe fereastră, pentru ca el s-o poată găsi în groapă.

Bonifacius vorbea cu Theophrast despre asta, în acea vară cînd o iubea pe Suselin. Omul din Einsiedeln îi răspunse :

— Dar ai nevoie şi de omul care să modeleze cheile, fierarul. Trebuie să fie de încredere şi să nu scoată o vorbă. Iar apoi trebuie să mai aştepţi două zile, pînă sînt gata.

Apoi, la rîndul său, îl întrebă pe Bonifacius Amerbach :

— Dacă ţi-ar cere iubita, te-ai înveşmînta ca un bufon ? Să te îmbraci cu ce-ţi spune ea, cu haină cu glugă, să-ţi mînjeşti faţa şi să ţii în glugă o bucată de brînză ?

Iar Amerbach îi răspunse că ar face-o. Fără rezerve.

Theophrast îi replică :

— Nu ştiu dacă se află în lume vreo femeie care să spună „ferească Dumnezeu să mă pot bucura cîndva fără iubitul meu".

Suselin locuia în mahalaua hărăzită femeilor fără căpătîi, călăilor, celor fără nume, dispreţuiţilor, pe Kohlenberg, la mama Ursula, bătrînă femeie de încredere, la care oricine afla sfat şi adăpost. Suselin locuia acolo, unde nu călca picior de cetăţean respectabil al Baselului.

Familiarizîndu-se cu oraşul, Theophrast simţi crescîndu-i şi dispreţul. Îi era penibil. În Basel întîlneai laolaltă : patimi lumeşti, precum şi fuga de ele. Tot aşa era şi în casa Froben.

Se ducea în fiecare zi pe Kohlenberg. Nu întreba dacă înaintaşul său, medicul oraşului, făcuse la fel. Sta de veghe lîngă bolnave, lîngă femeile cele mai dispreţuite, părăsite de toţi : de iubiţi şi de prieteni. Iar cîteodată nu se întorcea toată noaptea în casa Froben. În aceste lungi seri, îi da de mîncare mama Ursula. Era o cinste pentru bătrînă. Nu pleca de lîngă doctor. Să se simtă cît mai bine la ea.

În curînd, bătrîna învăţă să-l cunoască tot atît de bine ca pe sine însăşi. Ştia cînd să tacă, ştia şi cînd avea chef s-o asculte în timp ce-i vorbea, fără ca el să răspundă ceva. Despre demoni avea părerea ei proprie.

— Oamenii se fac tot mai răi. Pretutindeni războaie, pretutindeni dragoste. Trupească. Despre demoni ? Nu ştiu nimic despre demoni. Prostii. Nu m-am culcat niciodată cu un demon, şi totuşi ar fi trebuit s-o ştiu. Toţi au trecut pe la mine.

Abatele. Mare şi greu. Putea să mă cuprindă cu o singură mînă, cînd alţii aveau nevoie de amîndouă. Dar după aceea se sinchisea doar de el. Să-i dau batista subţire de mătase pe care şi-o adusese. Peticul lui de mătase îi era mai drag decît pielea mea. Despre demoni ? Dorinţa şi visul oricărei femei. Unul nesăţios, care vine cînd îl chemi : puternic şi totuşi plin de gingăşie. Unul, care pleacă atunci cînd socoţi că-i de-ajuns. Unul, care rîde, cînd eu plîng, prefăcîndu-şi plînsul meu în rîs. Ştiu ce trezeşte în femei dorinţa de demoni. Din pricina flăcăilor cărora nu le pasă decît de ei înşişi. Din pricina acestor bădărani, care pleacă din pat, ca dintr-un birt. Nerozi şi umblînd pe două cărări. De ce tînjeşte femeia după demoni ? Pentru că-şi doreşte unul cu care să alcătuiască un singur tot, care să fie în întregime al ei. Cineva care să nu fie nicicînd nepăsător. Totdeauna lîngă ea. Nu te simţi părăsită, dacă ai lîngă tine un demon. Aşa cum sînt aceşti flăcăi, nu pot fi răbdaţi nici măcar de cîini. Am văzut pe unul cum îşi mîngîia cîinele, zorit, fără să-l bage în seamă. Cîinele a simţit lipsa dragostei şi s-a ridicat de lîngă el, lungindu-se apoi pe jos. Mai tîrziu, l-am mai văzut pe flăcău cum îşi mîngîia cîinele cu piciorul. Şi m-am uitat la cîine, care nu se mişca şi răbda. Animal mulţumit. Dar femeia nu vrea să fie mîngîiată aşa, într-o doară, cu piciorul. Am mai observat alt flăcău, care lăsa pisica să-i lingă palma, zicînd : „Cel mai crud animal şi-i linge oricui mîna". Vorbea doar despre animal, dar se gîndea la iubita lui. Ei îi întinde palma să i-o mîngîie, ca apoi să o alunge cu o mişcare a mîinii ca pe un animal. Asta-i dragoste ? Mai bine atunci să ai lîngă tine un demon !

După plecarea doctorului, bătrîna Ursula îi spuse Suselinei :

— La prietenul nostru Theophrast nu-i vorba de neputinţă. Şi nici nu-i vorba de o spaimă bolnăvicioasă. El ştie ce-i dragostea, dar nu vrea s-o înjosească. E făcut pentru una singură, sau pentru nici una.

Apoi Ursula mai spuse :

— Dar poate că totuşi fuge de dragoste. Dragostea are totdeauna ca vecină moartea. Mi-a spus el odată că n-are vreme de hîrjoana dragostei. Ştie că dragostea are nevoie de timp.

„O mulțime de diaconi crescuți în mînăstire s-au pus în slujba lui Oekolampad în calitate de asistenți. Oameni cultivați, capabili de entuziasm. Au fost impresionați de Luther. Se gîndeau că știe mai multe decît ei. Știau afirmația lui Zwingli despre Luther : Tu ai ucis mistrețul.

Dar eu, Carlin, am văzut ce s-a întîmplat mai departe : Luther a tăiat apoi mistrețul în bucăți, iar îmbucăturile cu care a fost îmbiat, le-a mîncat. Și-a luat și o bucată din blană. I-a scos și un colț, pe care l-a ferecat în argint, drept amuletă făcătoare de minuni. Vînătoare de mistreți ! Înaintea vînătorii ai fost altfel decît în timpul desfășurării ei și după ea. Înainte, aveai veșmintele tale proprii. Apoi te-ai învoit să primești și haina lor de vînătoare.

Împreună cu mulți alții, mi-am luat după aceea drept model pe Erasm, pentru că el dă glas celor ce se întîmplă cu noi. Am admirat, cît de puternic și de inatacabil rămînea neclintit pe poziție. E frumos să-l privești de departe, nu de aproape. Nu atît de aproape, încît să dai de rădăcini. Care ajung pînă la Roma. Venituri bisericești. La care nu vrea să renunțe.

De curînd, pe cînd mă aflam acolo, au venit la dînsul niște starosti de breaslă, starostii noștri de breaslă din Basel. Voiau să-i facă un dar de Anul Nou. Dar mai întîi voiau să-l întrebe cam ce i-ar plăcea. Nu poți jigni un asemenea om, aducîndu-i în odaie, purtat pe umerii a douăsprezece calfe, un cîrnat uriaș. Mîndria breslei de măcelari. Pînă la urmă ar putea să se plîngă că va fi nevoit să poftească musafiri, el nefiind în stare să mănînce singur tot cîrnatul.

Fusese așadar întrebat : Ce vă doriți ?

Vai, dragi copii — îi numea cu plăcere pe toți cîți veneau la dînsul, dragi copii, neținînd seama de vîrstă. Spuse : Doar am de toate. Nu știu ce mi-aș putea dori.

Foarte încet, dar destul de perceptibil pentru a-i da de gîndit, am intervenit : Atunci donați spitalului contravaloarea darului plănuit pentru dumneavoastră. Iar doctorul Truckenbrot al nostru se va bucura.

Erasm nu răspunse și primi să i se dăruiască o șa costisitoare, deși nu mai călărea de multă vreme.

A poseda, a avea. Trebuie să fie ceva mai mult decît obiectul în sine, care nu-l încînta. E un simbol al puterii în asta : o delegaţie de oameni s-a prezentat la mine şi mi-a oferit ceva.

Cu toate că bucuria îi fusese micşorată din pricina gîndului la spital, totuşi îl încălzea acest fapt : Am un nume în societate, asemenea regilor. Sînt omagiat."

La început, la fiecare predică, acest Carlin se gîndea că Erasm va veni să-l asculte. Ar fi fost cea mai mare cinste pentru el, iar cel mai fugar zîmbet sau o uşoară înclinaţie a capului ar fi însemnat o încurajare. De pildă, pentru reflecţiile sale : Omul între *agens* şi *patiens;* între a făptui şi a suferi. Aceasta în legătură şi cu demnitatea umană. Carlin susţinea că e necesară răsturnarea lucrurilor. Pînă acum se spunea : fericiţi cei în suferinţă. Iar cea mai înspăimîntătoare grozăvie era socotită diavolul.

Trebuia să se pună întrebarea : ce e diavolul ? După cum se spunea, el era cel care se afla cel mai aproape de Dumnezeu, cel mai îndrăgit, mijlocitorul între Dumnezeu şi oameni. Dar se mai adăuga că apoi căzuse în dizgraţie, şi nu se ştia de ce.

„Noi, însă, iubiţi enoriaşi, ştim de ce. *Agens,* puterea de a făptui, *patiens,* răbdarea, suferinţa. Cel care era cel mai apropiat lui Dumnezeu, era desemnat să fie doar acel ce rabdă. Trăia în atmosfera călduţă a permanenţei binecuvîntării divine.

Dar ceru dreptul la faptă. Şi acţionă, fără să întrebe dacă avea voie s-o facă. Fu zvîrlit. Fără putinţă de a se reîntoarce. Fără cea mai mică nădejde de reîntoarcere. Şi în acelaşi timp fu socotit cel mai dispreţuit, cel vrednic de dispreţ. Duşmanul tuturor. Şi nu se mai putu apăra. De aci încolo era simplu să-ţi faci o idee despre el. Cum ai căzut tu din cer, frumosule purtător de lumină, Lucifer !"

Aşadar, acela care, în numele demnităţii umane, începea să acţioneze : care se pregătea să iasă din starea de asuprire, acela putea şi trebuia să fie pus pe aceeaşi treaptă cu Lucifer. Chiar pe aceeaşi treaptă cu diavolul, care se ridică din adormitoarea stare a răbdării, a aşteptării ca alţii să hotărască asupra sorţii sale. Se ridică prin propriile-i puteri.

Dar Erasm nu iese din casă : la biserică cu atît mai puţin. Îi e prea frig acolo. A durat multă vreme pînă ce Carlin

s-a obişnuit să renunţe la ideea confruntării meditaţiilor sale, cu acele ale marelui gînditor Erasm.

Într-o zi, pe cînd predica din nou împotriva fericirii de a răbda, zări în faţa sa, în biserică, feţele unor hamali. Veniseră cinci din tagma lor. Nu îndrăzniseră să se aşeze, ci stăteau în picioare lîngă peretele lateral al pronaosului, cu şepcile în mîini. Dar veniseră şi ascultau. Pentru dînşii, pe care-i recunoscuse după modestie şi după şepci, el explica, dîndu-l drept pildă pe Baraba, cum a fost făcută să piară imaginea unui om, pentru a putea fi alcătuită în alt chip, din nou. Mai înainte i-ar fi făcut o mare bucurie să desfăşoare aceste reflecţii în faţa lui Erasm. Acum trebuia să se străduiască mai mult pentru a se face înţeles, întrucît aceşti hamali nu ştiau atîtea, ca marele savant.

„Ce ne spun cei patru evanghelişti despre Baraba ? Matei îl numeşte : Unul deosebit de toţi ceilalţi era Baraba. Hamalilor le spuse : „Cuvintele *Scripturii* le iau aşa, după cum au fost tălmăcite de Luther. Evanghelia după Marcu grăieşte altminteri. Baraba a fost prins împreună cu răsculaţii, care săvîrşiseră o crimă în timpul răscoalei.

La Luca povestea e mai cuprinzătoare : Atunci întreaga mulţime strigă : Baraba, care a fost zvîrlit în temniţă, ca instigator al unei răscoale, ce avusese loc în oraş, şi pentru crimă.

Povestea se termină la Ioan : Nu pe el, ci pe Baraba. Iar Baraba era un tîlhar."

Iar Carlin le explică : „Baraba era unul dintre cei care au trecut la faptă. Care a vrut să răstoarne ordinea stabilită : A ordinii care hotărăşte : asupritori şi asupriţi. Iar cel ce trece la fapte, omul de acţiune, este un om ciudat, un răzvrătit, un tîlhar. Şi totodată, mulţimea care-l cerea pe Baraba al său, pe care-l iubea pentru că el le arătase, prin faptele sale, calea pe care trebuiau să meargă, această mulţime a fost zugrăvită ca o gloată fără minte, ameninţătoare şi setoasă de sînge.

Acel ce vrea să renunţe, aşadar, la fericirea răbdării, este un răufăcător, un criminal, un instigator."

Şi Carlin adăugă : „Acela care umblă, purtînd poveri, să nu se ruşineze că au existat oameni care l-au aclamat pe Baraba. Baraba înseamnă : Fiul tatălui. Şi încă : fiul Tatălui Atotputernic."

5

Medicul originar din Basel se-ntîlnea zilnic cu Theophrast. Avea timp mult. Povestea :

— Am văzut odată în pădure, doi lupi luptîndu-se vreme îndelungată. Amîndoi erau puternici. Pe neașteptate pentru mine, unul a încetat lupta. Mi se părea că-și așteaptă, umilit, sfîrșitul. Dar atunci, învingătorul a încetat să-l mai atace, lăsîndu-l în pace pe cel ce încetase să lupte. Știa că niciodată, celălalt nu se va mai ridica împotriva sa. Știu, stimate colega, că lumea așteaptă de la dumneavoastră un gest de umilință. Lumea, adică profesorii universitari, farmaciștii, în special Oswald Baer. Dați-le de înțeles că nu veți lupta cu dînșii. Atunci v-ați putea înțelege cu ei. Am auzit de la dumneavoastră, stimate colega Theophrast, că cea mai mare ispită este aceea de a spune tot ce știi. Și pentru că eu mă feresc de această ispită precum și de aceea de a exercita puterea, de a acționa din punct de vedere spiritual, am căzut în altă ispită, cea trupească. Aici am dovedit că fac față. Aici am avut partea de victorii și am văzut umilința altora. Iar cînd n-o să mai meargă, cînd trupul îmi va fi obosit, se va fi ofilit și moleșit, atunci îmi va rămîne patima obiectelor : haine, trăsuri și mînatul cailor. În acest chip, am ocolit, mereu mai mult, ceea ce voiam la început de la viață. În cele din urmă va veni și băutura. Dar n-am ajuns încă acolo.

Se întîmpla ceva ciudat cu doctorul Truckenbrot. Îl admira pe mai tînărul Theophrast, îl invidia. Voia să-l înrîurească, voia să știe ce gîndește. Dorea să poată trăi încă o dată prin doctorul Theophrast și se gîndea neîncetat la el. Gîndul la acest om îi pătrunsese atît de adînc în suflet, încît nu-l mai putea îndepărta. Se asemuia tot timpul cu Theophrast. Observă că vorbea întruna cu el, nu simplu, ca, bunăoară : „Dumneavoastră ați crezut așa și așa ați spus, dragă Theophrast. Iar eu, cred dimpotrivă." Dar nu era atît de simplu. Se surprindea, gîndindu-se : „Pe unde o fi acum ? Ce-o fi făcînd ? Îi vizitează pe bolnavii mei ; în turnul meu, la cei închiși. La început nu avusese nimic împotrivă. Dar curînd, începu să-l roadă dințele invidiei. Nu voia să recunoască. Își amintea : „Lui nu-i hotărăște o femeie programul zilnic. Nu simte nici o opreliște : Asta n-ai

să faci ! Ea îmi cere să nu fac cutare lucru, iar eu mă supun şi-mi modific programul. Mi-o spune prietenos, cu toate astea însă, intenţia mea de la început se schimbă."

Chiar şi talismanul, moneda de argint magică, i-a fost luată din punguţa pentru bani de către văduva cu care se însurase. Fusese o mică amintire emoţionantă, din timpurile lui cele mai frumoase, cînd încă mai nădăjduia că poate tipări cartea. Cam copilăros, cam caraghios, pentru un om de ştiinţă, care nu mai credea în puteri magice şi nici în dragoste. Uitase numele fetei. Dar nu şi sărutările gurii ei mici. Fata fusese de partea celorlalţi şi aştepta ca şi el să treacă de partea lor.

Dar ce să facă un medic, o viaţă întreagă, printre cei mai săraci şi prigoniţi ? De unde să ia medicamentele ? Săracii nu i le pot plăti. Aşadar e nevoit să-i consulte pe cei bogaţi.

„Inimă curată ? Da." Rămăsese un om naiv, cumsecade. Dar ce înseamnă un om cumsecade ? Micuţa monedă unguroească de argint ! Văduva a scotocit şi a găsit-o, cheltuind-o în piaţă pentru o friptură. „Pe care voi fi mîncat-o cîndva, nici nu ştiu cînd."

„Mi-am mîncat astfel norocul. Aşa s-a întîmplat oare, sau am cheltuit eu însumi supărătoarea monedă, pentru o gură de vin, înghiţită în vreo speluncă oarecare ? După care, voi fi fost vesel ? Nu mai ştiu. Şi-mi zic : N-are prea mare însemnătate. E o poveste pe care n-o poţi spune nimănui, pentru că nu ai pe nimeni care ar înţelege-o." Se apăra împotriva amintirii, cum ai alunga o muscă de pe obraz. O mişcare plictisită a mîinii, totuşi nu prea obositoare. N-are importanţă !

Şi nu se dădu dus, mai explicîndu-i lui Theophrast încă ceva :

— Stimate colega, aci în Basel, e necesar să vă fie limpede un lucru. Nici cea mai deplină stăpînire a ştiinţei medicale, nici măiestria dumneavoastră recunoscută, nu vă va folosi la nimic, dacă nu vă veţi pricepe să întrebuinţaţi o anumită alifie. Dacă aveţi nevoie, pentru nişte haine noi, de postav din cel mai bun, atunci nu uitaţi alifia. Altfel negustorul nu va mai avea nici un soi de postav bun, englezesc. Dacă aveţi nevoie de un om care să vă ajute la aşezarea cuptorului în camera de experimente, să vă gîndiţi la faptul că omul pe care-l chemaţi, nu vă va face nimic

neuns. Dacă vreţi să vă ridicaţi o căsuţă în vie, unde să vă puteţi odihni, gîndiţi-vă că dulgherul vă va cere întîi să-l ungeţi. Înainte de toate, chiar în farmacii. Dacă aveţi nevoie urgentă de un medicament pentru un bolnav, va fi imposibil să obţineţi cel mai mic lucru, fără această alifie. Şi mai gîndiţi-vă, dacă vreţi să purtaţi sabie în acest oraş, că există o listă de privilegiaţi, cărora le e permis să poarte arme. Dacă vreţi să ajungeţi pe listă, dragă şi stimate colega Theophrast, atunci nu uitaţi că trebuie, cu o anumită subtilitate, să ungeţi funcţionarul de la primărie. Ştiţi, o alifie pentru mîini.

6

Încă de la nuntă, dar nu atît de limpede, Theophrast observă că Amerbach se dăruise unui fel de vîrtej, care era nemărturisitul început al supunerii. A se supune, nu în sensul de a-şi purta crucea, a răbda, ci pur şi simplu a accepta. Să primească lovituri, dar să nu fie singur. I-a mai fost dat lui Amerbach să meargă apoi în grădina cu trandafiri, unde să asculte mulţumit vorbăria unei femei oarecare. A unei femei, pe care el, profesorul, şi-o alesese singur şi pe care o ascundea de ochii celor de acasă, dar o arăta tuturor prietenilor. Se putea cufunda atît de bine în vorbăria acestor femei cu rîs vesel. Uneori era cea care purta un cordon verde peste o rochie roşie, iar alte ori cea mlădioasă, suplă, gingaşă, cu părul roşcat. Oricum, erau totdeauna femei hazlii, care ştiau să povestească. Chiar dacă era lovit, la Amerbach nu se vedea acest lucru. Îi fusese dat să poată şterge orice lovitură, să nu-i lase urme. O puteai citi în mersul lui şi din felul cum strîngea mîna cuiva. Era totuşi marcat Amerbach. Cu marca mulţumirii de sine. Pe lîngă asta, mai era şi prudent şi şovăielnic, atent şi rezervat.

La un cortegiu festiv al Universităţii, Theophrast văzu surîsul îngheţat al lui Bonifacius Amerbach. În mijlocul adunării strălucitoare a profesorilor Universităţii, un surîs îngheţat. „La ce te gîndeai, în mijlocul acelei străluciri, Bonifacius ? La ceea ce obţinuseşi, tu singur ? Sau la toţi cei naivi, nenorociţi, de care-ţi baţi joc, care lucrează pentru tine, fără să-i vezi măcar la faţă, dară-mi-te să-i saluţi ? Şi nu mi s-a mai părut că eşti frumos. Amerbach, prietenul !

Şi pe Hans Denck l-am numit prieten. Denck era cel care aş fi putut fi şi eu. Dar ca Amerbach, n-aş dori să fiu. Este însă plăcut să vorbeşti cu Amerbach ; e amabil şi vesel."

Există însă o oarecare distanţare, sau crescuse între timp ; nu foarte lămurită, dar totuşi sensibilă. Poate şi numai din pricină că la Amerbach se putea citi pe faţă : am o casă şi o funcţie. Desigur, Amerbach înţelegea ce voia să spună Theophrast cînd afirma în prelegerile sale că nu numai acceptarea principiului celor patru umori de bază ne apasă, ci, şi raportarea la cele patru umori de bază, faptul că ele pun în discuţie şi organele principale. De aceste umori şi organe astfel stabilite sînt legate cele patru caracteristici de bază, precum şi cele subordonate. Acceptînd toate acestea, nu mai rămînea loc pentru experienţe, pentru cercetări. Căci totul era dinainte clasificat.

La început, Amerbach asculta cu o anumită plăcere noile învăţături ale lui Theophrast. După aceea, însă, observă că profesorul nou-venit nu se încadra în ordinea universitară. Îl invită la el acasă şi-i spuse :

— Înţelege, Theophrast, că toată Universitatea mea va merge anapoda, dacă nu te vei putea obişnui cu anumite regulamente ale ei. În spirit umanistic, noi dorim pace în facultăţi. Tu, însă, introduci discordie. O universitate ca a noastră are nevoie de un sistem neştirbit şi inviolabil, limpede şi inteligibil.

Theophrast ripostă :

— Nici măcar Galenus nu e cel mai primejdios. Mai răi sînt cei ce vin după dînsul. El a creat sistemul, dar desigur că l-a şi nesocotit, din cînd în cînd, atunci cînd acest lucru îi era necesar. Discipolii săi, însă, nu ştiu altceva, decît să strîngă învăţăturile sale. Le adună, le înregistrează şi se consideră mulţumiţi. O mulţumire de sine, oare nu aduce roade. Avicenna a înăsprit sistemul lui Galenus. El a transmis o operă de o strălucită închegare. Formule.

— Dar cum vrei să predai fără formule ?

— S-a mers atît de departe în medicină, încît conceptele au ajuns mai importante decît lucrurile în sine.

Şi din nou, cînd Theophrast plecă de la Amerbach, lucrurile nu erau limpezite între ei. Îşi pierduse vremea de pomană, iar bolnavii îl aşteptau.

Odată, după nuntă, îl întrebase pe Bonifacius Amerbach : „Dar tu ce ai făcut împotriva nedreptăților acestei lumi putrede ?"

„Am discutat în contradictoriu, nopți de-a rîndul."

Și tot așa, profesorul Amerbach simțea mereu nevoia de a discuta cu foarte multă lume. Pe Theophrast îl liniștea spunîndu-i : „Vom mai vorbi foarte amănunțit despre lucrarea ta. Trebuie să lămurim și cu Froben problema, dacă vreuna dintre prelegerile tale n-ar putea fi tipărită."

Zile de-a rîndul Amerbach se lăsa amețit de simțul lui pentru frumos. Frumusețe prin dragoste. Frumusețe prin vin. Cînd însă te trezești din beția ovațiilor entuziaste ale studenților, din beția dragostei în brațele căreia te-ai legănat în fața porților orașului și din beția vinului, te uiți în jur și ești singur.

„Ai păşit prin zilele vieții tale, și fiecare clipă îți apărea ca o ovație. Ai trecut prin ele și a fost amețitor de frumos.

Acum însă te-ai deșteptat. Te uiți în jur. Nimeni. Nimeni, în afară de tine însuți.

Atunci ai venit la mine și mi-ai spus : Singur, te simți pierdut în oraș. Nu ești nimic. Te simți azvîrlit afară.

Cînd te-ai simțit pierdut în marele oraș, ai venit la mine. Cînd ploua și n-ai vrut să te întorci în pustiul casei tale frumoase, bogate, ai venit la mine.

Cînd ieftinele podoabe ale discursurilor frumoase au dispărut, cînd discuțiile din jurul mesei au fost de mult uitate, cînd afară s-a întunecat, cînd ai fost părăsit pînă și de tîrfe, cînd, întorcîndu-te de la vie, te ardeau tălpile, ai venit la mine și mi-ai cerut să te ascult. Ai uitat cu totul că trebuia să vii încă de ieri pentru a discuta despre lucrarea mea. Nu-mi înapoiezi orele zilei de ieri, cînd te-am așteptat în zadar. Eu însă te voi asculta. Nici nu mă întrebi măcar ce am scris, cum mi-a mers la bolnavi. Nu întrebi, pentru că nu-ți pasă. Mi-ai răpit doar timpul."

7

Dorul după Verena-copila, ființa cu care se înțelesese atît de repede și de bine, cum nu se înțelesese cu nimeni altul, pe vremea cînd se afla la Einsiedeln — era întemeiat pe un șir de amintiri. Mînă-n mînă cu Verena, privind bolnavii.

El gîndește, iar ea o spune : „Nu vrea să mai trăiască". Nu voia să lase să se stingă amintirile. Așa a rămas și dorința de a o vedea. În același timp, știa însă că acest dor era o parte din viața lui și nu se va sfîrși niciodată. Și mai știa că n-o va mai revedea niciciînd, decît printr-o simplă întîmplare. Erau vremuri cînd se gîndea dacă n-ar fi cazul să încerce a provoca o asemenea întîmplare. Erau însă și alte zile, cînd nici nu-și amintea deloc de Verena.

Numai în ultima vreme, în timp ce scria, ea se afla în preajma lui, ca un discipol printre ceilalți. Dar cea mai atentă, cea care îl însoțea pentru a-i ajuta pe oameni.

Uneori însă o vedea și stînd singură de tot lîngă el. Atunci se făcea că nu era necesar ca Verena să înțeleagă tot ce scria și gîndea prietenul ei. Își închipuia că îl admiră și-l întărește, spunîndu-i : Ești singurul în lume care știe tot ce știi tu. Și de aceea trebuia să scrii și să-i înveți și pe ceilalți.

În realitate, fiecare cuvînt pe care-l spunea doamnei Froben, îi reamintea de Verena. Era încercarea zadarnică de a face din doamna Froben o Verenă. Uneori însă imaginea se ștergea și o vedea pe doamna Froben așa cum era în realitate, neschimbată de dorințele lui. O vedea însetată de cuvintele lui, de mîinile lui, de el, și era măgulit. Nimic nu i se părea anevoios, se simțea mai presus de orice, voios, de o voioșie care nu-i împovăra cugetul.

Era plăcut să meargă în casa ei, zilnic, după ce terminase toate treburile și să-i povestească totul. Să vadă cum îl ascultă, receptivă la necazurile sale. Amărăciunea lui devenea amărăciunea ei. Doamna Froben se gîndea la ce oameni ar putea apela, care să-l ajute. La Erasm ? Sau chiar la Oekolampad ?

Cîteodată anunța că va sosi la o anumită oră. Din acea clipă ea își aduna toate puterile. Așteptarea se făcea cîntec. Cîntec de dimineață și peste zi. Apoi ora fixată se scurgea fără un semn de la el. Brusc, fără a trece prin vreo stare de preocupată neliniște, îl dușmănea. Așteptarea părea fără rost, chiar lipsită de pudoare.

Apoi i se învîrtejau o mie de gînduri prin cap. Să trimită pe cineva la Universitate. Și o mie de pretexte : trebuie doar să știu dacă vine la masă, ca să pregătesc ceva. Dealtfel, nu era un comesean plăcut ca doctorul Truckenbrot, localnicul.

Niciodată nu închisese ochii, în timp ce mînca, pentru a simți mirosul mîncării, înaintea primei îmbucături. Theophrast mînca fără solemnitate.

Doamna Froben se deprinsese să nu-i facă niciodată un reproș, sau să-l întrebe: De ce n-ați venit? Doamna Froben era o femeie deșteaptă: dacă nu reușea să schimbe lumea după dorințele ei, își schimba ea dorințele.

În cele din urmă poruncise ca ușile să rămînă deschise. Doctorul Theophrast să poată intra nestînjenit.

Eruditul doctor Truckenbrot veni cam pe nepusă masă de dimineață, în timp ce-l aștepta pe celălalt. Observă că era supărată și încercă s-o înșenineze cu nenumărate povești, fără importanță. Îi povesti din nou întîmplarea cu împărăteasa, soția lui Otto al III-lea[1], care pășise prin flăcări pentru iubitul ei. Împăratul, plecat mereu în războaie, avea bănuiala că nu-i rămăsese credincioasă. Nu-i fusese credincioasă. Dar își apără iubitul cu propriul ei trup. Trecu prin foc, zîmbind. Era povestea cea mai dragă blîndului doctor Truckenbrot, poveste pe care obișnuia s-o încheie cu cuvintele: „Atît de puternică e dragostea". În ziua aceea, însă, adăugă, cu ușoară resemnare:

— Noi însă nu mai știm ce înseamnă iubire.

— Iubire, spuse doamna Froben încet, gîndindu-se la Carlin, înseamnă așteptarea acelui om unic, despre care știi că există undeva în lume. Iubirea înseamnă speranța ca acel om unic să vină în țara mea, în orașul meu, pe strada mea, în casa, în odaia mea. Iubirea este teama de întrebarea dacă voi fi destul de demnă de a fi iubită, încît să rămînă la mine, în odaia mea, și să nu mai plece pe stradă, din oraș, în altă țară? Iubirea e certitudinea: eu sînt aceea, pe care a căutat-o. Iubirea e frica de gîndul: Sînt eu oare aceea, pe care a căutat-o?

Astăzi, doctorul Truckenbrot rămase la resemnarea sa.

— Împlinirea unei asemenea iubiri, înseamnă totodată și pieirea ei. De îndată ce acel așteptat a sosit, gîndiți-vă, doamnă Froben, fiecare pas e un pas repetat, adică obișnuință. Și pretenție. Și deodată nu mai rămîne nimic din iubire.

---

[1] Otto al III-lea (980—1002), rege german și împărat romano-german; a luptat în Italia, vrînd să facă din Roma capitala unui imperiu teocrat mondial, după exemplul Bizanțului.

Şi surîse în depărtare şi foarte înţelept cu ochii săi, care păreau cîteodată lipsiţi de viaţă, pentru că văzuseră de atîtea ori moartea. Iubirea e doar acea primă clipă a recunoaşterii, a spaimei. Iar acea clipă, stimată doamnă Froben, este extrem de dureroasă, ducînd pînă la hotarul morţii. Doar în acea clipă unică, propria-ţi fiinţă dispare, absorbită în întregime de cealaltă fiinţă. Să fii gata să renunţi la tine însuţi, spuse el cu obiectivitate, durează îndeobşte doar o clipă. Nici măcar cît ai spune primul cuvînt din *Tatăl nostru;* căci omul nu e făcut să se contopească întru totul cu celălalt. El vrea totul numai pentru sine. Pentru sine: cel mai frumos cal, cel mai frumos harnaşament pentru cal.

Nimeni nu se mira că doctorul Truckenbrot vorbea în primul rînd de cai. Calul său era într-adevăr frumos, iar harnaşamentul unic. Unic, cel puţin în oraşul Basel. Mergea totdeauna foarte drept, era atrăgător şi o ştia; era totdeauna bine îmbrăcat, culoarea lui preferată era cea gălbuie, care bătea însă vădit în auriu. Întotdeauna purta ceva de această culoare; la mîneci, la guler. Numai pentru a dovedi: şi inima mea bate pentru cei asupriţi, siliţi să poarte culoarea galbenă. Dar nu voia să-şi facă mărturisirea prea vădită. De aceea galbenul său bătea puţin în auriu. Nu era sigur nici cum ar fi reacţionat atunci cînd se zvîrlise cu pietre în fiul lui Ruben. Era bucuros că nu era medic al oraşului.

Mai ales acum, astăzi, cînd îl arestaseră pe Carlin.

Carlin va fi torturat, chinuit, frînt, desfigurat. Va sîngera, va vorbi, va ţipa.

— Sînt bucuros că altcineva este medic al oraşului.

Vorbise ca pentru sine, iute, cu obiectivitate brutală, zugrăvind ca totdeauna situaţia cea mai gravă, extremă, ultima.

Gertrude Froben nu scoase nici un ţipăt. Era cu totul zăpăcită. Nu putea scoate un cuvînt. Se simţea în acelaşi timp cuprinsă de disperare şi eliberată. Totul fusese deci hotărît. Nu se va culca cu el. Iar braţele lui erau ca nişte aripi.

Era impetuoasă şi de cînd i se povestise despre predica lui Carlin: „Baraba — fiul tatălui", parcă întreaga ei gîndire luase alt curs. Văzu frumuseţea răzvrătiţilor. Îl înţelese pe Baraba. Aştia erau bărbaţi. Tot ceea ce îi este dat oricărui om — să ia parte la luptele epocii — începuse să

răsune. Tot ce fusese îngropat, fu scos la iveală. Era cît pe ce să înţeleagă, singurul lucru care merită să fie înţeles. Să pricepi forţa care îi ridică pe cei călcaţi în picioare, şi-i face să înainteze. În primele rînduri. Contopirea, fraternitatea, sentimentul că te poţi încrede în ceilalţi. Pe lîngă iubire, mai există acel : Şi eu fac parte dintre voi.

În închipuire, stătuse o mie de nopţi lîngă Carlin şi-l văzuse umilit, prin propria-i voinţă. Apoi şi altfel : Cînd se ridică de lîngă patul lui, îi văzu faţa plină de sudoare şi ochii închişi. „Iată că dormi", se gîndea ea, fără să-l compătimească. „Zaci, de parcă ai fi murit."

„Şi toate poveştile tale şi întreaga ta forţă sînt ascunse înlăuntrul ochilor tăi închişi. Întreaga ta experienţă e pentru mine moartă sau adormită. Nu aici mi-e locul."

„Nici măcar curiozitatea nu te aţîţă. De aceea, nu vezi că sub rochie nu port cămaşă ; nimic şi nimic altceva. Iar cînd te vei trezi, vei pomeni numele meu, dar eu nu-l voi auzi."

„Dar mă aştepţi. Mă voi înapoia şi te rog să-mi spui încă odată povestea acelui bărbat care, mutilat, bătut de moarte şi-a mînjit faţa cu sînge din propriile-i răni, pentru ca duşmanii săi, călăii săi, să nu poată spune că a pălit de spaimă."

Ea, căreia nimeni nu-i spunea Rahel, îşi deschise întreg sufletul în faţa doctorului Truckenbrot.

„Există în alcătuirea omenească colţuri întunecate, pe care nu le cunoaştem." Retrăgîndu-se între aceste hotare, doctorul Truckenbrot putea să-i explice totul, putea să ierte totul.

— Dar mai există oameni în lume care nu se lasă înjosiţi. Există un astfel de om. Doamna Froben vorbea întruna ; nu era posibil s-o întrerupă ; nu voia să fie întreruptă : Era aici, mare, cu braţe cît aripile, şi nu mă gîndeam la nimic altceva, decît să-şi întindă aripile. Am pornit în căutarea lui. Am umblat prin lumea întreagă ; peste munţii albaştri, prin nisipul galben, prin livezile verzi şi prin oraşe cenuşii. Nu mai ştiu pe unde am rătăcit. Nu mai ştiu pe unde mi-am aruncat privirile. Aveam chipul lui în minte. Dar nu l-am văzut şi am început să mă îndoiesc dacă există într-adevăr. Am văzut, în faţa mînăstirilor, într-un lung şir cenuşiu pe cei ce-şi primeau porţia de supă. I-am văzut pe jucătorii de

cărți, cu acea sclipire a colțului ochilor, ce mărturisea plăcerea de a juca. I-am văzut pe conducătorii de catîri, încărcînd pesmeți pentru corăbii. Doar pe el, pe Carlin, nu l-am zărit.

Am văzut că el există pentru alții ; că se cheltuiește pentru aceștia. Dar nu pentru mine. Pentru mine, nu. Pentru mine nici un semn, nici un salut. În această lume rece, de ce nu găsea nici o vorbă pentru mine ?

Atunci m-a cuprins, veți înțelege asta, doctore Truckenbrot, m-a cuprins dezamăgirea, ca o durere trupească, de care nu poți scăpa. Nici prin mîngîiere, nici prin încurajare. Nu vedeam și nu gîndeam altceva decît : Brațele lui sînt ca aripile.

„Există în alcătuirea omenească colțuri întunecate, pe care nu le cunoaștem." Cu vorbele astea nu mă ajuți, doctore Truckenbrot. Nu mă ajuți pentru că nimic nu va mai fi în lumea asta, cum a fost înainte. Cum a fost înainte de a ști că există un bărbat, pe nume Carlin. Mă întorc la tipografie. Numai dumitale, Truckenbrot, ți-am mărturisit totul. Că în multe nopți nedormite îmi închipuiam că sorb supă, printre cei ce mîncau supă ; eram jucătoare de cărți, printre jucătorii de cărți ; călăuză de catîri, printre călăuze de catîri. Și eu știam să rabd, alături de lungul, cenușiul, răbdătorul șir de oameni. Și mie îmi sticleau ochii de plăcerea jocului. Și eu mă îngrijeam să fac rost de pesmeți pentru o lungă călătorie. În acele nopți cînd, închipuirea îmi era stăpînă, simțeam în mine puterea, cu care aș fi fost în stare să răstorn vechea orînduire. Eram atunci cu acei care pășeau în frunte. Dar acum mă reîntorc la tipografia lui Froben, folosind-o ca pe o mantie.

Tot așa cum ai făcut dumneata cu spitalul dumitale. Tot așa ca dumneata, care nu te mai împotrivești. Tot așa ca dumneata, care vei aștepta pînă la moarte.

Ori îți vei mai înfrînge poate odată limitele și te vei alătura deschis colegului dumitale, doctorul Theophrast. Strigînd în gura mare, tuturor : „Da, el are dreptate, În toate." Vai, doctore Truckenbrot, mantiile noastre sînt frumoase și comode. Și ascund totul.

Iar pentru că doctorul tăcea, mai adăugă, și numai ea putea s-o spună :

— Stimate doctore Truckenbrot, avem parte de dragoste. Dar de o dragoste rece. Lipsită de putere, în ultimă instanţă, pentru că facem doar ceea ce ne place. Pentru că ştim cum stau lucrurile, dar nu ne comportăm în consecinţă.

8

Chiar şi prelegerea ţinută despre ciumă, o începu cu întrebarea : de unde vine şi ce este omul ? Şi pornind de aici, cum este atacată fiinţa umană de ciumă ?

Şi nu se putu înfrîna să nu-i atace pe acei mulţi doctori ignoranţi, care văd doar plăgile ciumei şi nu omul, în întregime.

Făcu apoi delimitări, cît se poate de limpede :

— Părerea mea în această privinţă nu este teologică, ci medicală. Vorbesc de partea trupească a omului. Ceea ce trebuie înţeles în sensul că omul — în ceea ce priveşte latura sa animalică — e compus din patru elemente. Nu mă refer aci la viaţa sufletului, izvorîtă din suflarea dumnezeiască. Şi repetă, pentru acei care scriau cu prea mult sîrg, neridicînd capul de pe hîrtie, ci doar scriau, scriau, pentru aceştia repetă : Punctul meu de vedere, nu e unul teologic, ci medical. Corpul omenesc, din lut şi apă, şi viaţa acestui trup, alcătuită din foc şi aer, sînt animalice şi pieritoare. După felul cum vine pe lume trebuie să înţelegem că omul are două feluri de viaţă, cea animalică şi cea care aparţine aştrilor.

Ah, acei zeloşi scribi ; îi ştim noi. Fără să stea pe gînduri vor pune pe hîrtie, cu o anumită încăpăţînare, tot ce aud. E vorba de acel zel îndărătnic, care aduce cu de-a sila o răsplată. Atît pentru aceştia, cît şi pentru ceilalţi care nu notau nimic, ci doar ascultau cu atenţie, pregătindu-şi obiecţiile, Theophrast spuse :

— Dar pentru ca nimeni să nu-mi poată nimici proiectul de a vorbi despre viaţa animalică şi cea aparţinînd aştrilor, este necesar să descriu corpul animalic, căci trupul — atît cel animalic, cît şi cel stelar — nu formează decît un singur tot, nu două entităţi separate. Trupul e mort, carnea şi sîngele la fel. Dar spiritul divin care îi aparţine şi din care omul îşi trage viaţa animalică, face ca trupul să se poată mişca. Aceasta e obîrşia vieţii animalice a omului. Observaţi şi cocoşul. Ora la care cîntă îi e fixată de cer, de astre.

Medicul trebuie să știe, că — asemenea cocoșului — și omul e pus în mișcare de astre. Aceasta înseamnă că cerul cîrmuiește viața omului. Corpul omului e apă și pămînt ; viața lui e flacără și aer. Așadar, apa și pămîntul sînt cîrmuite de foc și de aer. De aci, și bolile omului. Sănătatea și boala.

Acesta este arborele cunoașterii. Al binelui și al răului.

Apoi spuse :

— Și fiindcă noi toți vrem să trăim după acest pom al cunoașterii — așadar nu după vrerea Domnului, din această pricină, numai sufletul oglindește chipul lui Dumnezeu.

Veneau prea mulți auditori. Și se iscau greutăți neașteptate în cadrul prelegerilor domnului doctor Theophrast. Căci el mai vorbea și despre blestematele amvoane ale ciumei. Fie ! Să atace Roma, sau să critice Wittenbergul, asta înseamnă libertatea din Basel. Merge. Se poate îngădui. Trebuie însă desigur multă băgare de seamă, atunci cînd cineva, ținînd o prelegere despre ciumă, folosește prilejul pentru a face observații în legătură cu amvoanele ciumei. Va trebui pus sub observație atentă. Cu părere de rău.

Printre auditorii Universității se aflau mereu aceiași scribi zeloși, aplecați asupra notițelor, sîrguincioșii, cei care-și împlineau o singură misiune. Nu s-ar fi oprit din scris, nici dacă ar fi intrat atunci o femeie, fie ea chiar din Orient. Chiar dacă, lepădîndu-și hainele, ar fi dovedit cît de bine cunoaște dansul pîntecului, zeloșii scribi și-ar arunca poate o privire. Dar nici nu s-ar bucura, nici n-ar fi indignați. Nu din pudoare. Sînt însă organizați, orientați, instruiți numai pentru notarea prelegerii de la această oră matinală. Notează. Notează tot. Dar nu știu să deosebească, din ceea ce se spune în timpul prelegerii, ceea ce este excepțional, de ceea ce este obișnuit. Ar fi groaznic să fii profesor universitar la Basel, dacă n-ai avea printre auditori și alți tineri care să simtă de îndată că aici nu li se repetă, ceea ce li se spusese în nenumărate rînduri altă dată. Că aici nu se spune nimic învățat dinainte, rumegat cu salivă băloasă. Alți profesori cunoscuți au încetat de a mai gîndi în timpul prelegerilor. Zi de zi se spune, în mod mecanic, același lucru. Acesta însă gîndește, în timp ce-și expune lecția. Și îi stimulează. Bucuria lui de a gîndi devine bucuria lor.

Ceea ce alții descriu ore întregi, ceea ce citesc și recitesc din *Biblie*, adică despre crearea lui Adam și a Evei ; ce s-a

întîmplat cu bulgărele de lut, cu coasta ; cu răsuflarea ; cu găsirea modelului potrivit. Cu o singură mişcare a mîinii, doctorul Theophrast şterge toate astea, soiul ăsta de rumegare, spunîndu-le :

— Despre crearea lui Adam şi a Evei, aveţi destule referinţe în *Biblie*. De aceea nu trebuie să mai repetăm aceste lucruri.

Se aude scîrţîitul penelor pe hîrtie, penele celor zeloşi. Le vorbeşte despre chipul omului animalic :

— Înainte de crearea lui Adam şi a Evei, Dumnezeu a creat un anumit număr de animale. Şi abia după aceea pe om.

Şi afirmă, ceea ce nimeni nu afirmase înainte în Basel. Că omul a preluat de la toate aceste animale multe caracteristici şi însuşiri. Adaugă apoi :

— Despre toate aceste animale, medicul trebuie să aibă cunoştinţe temeinice şi adevărate.

El mai explică din nou originea şi naşterea omului, spunînd :

— Desigur că trebuie să credeţi ce scrie în *Biblie*. Teologia nu foloseşte însă nici o filozofie pămînteană a lucrurilor naturale. Din această pricină voi vorbi despre omul pămîntean şi natural ; nu despre cel supranatural.

Theophrast nu se îmbăta cu propriile lui cuvinte, cînd ţinea prelegerile. La Strassburg văzuse pe alţii căzînd în acest păcat. Îşi închideau ochii, ca după deschiderea unei vene, atunci cînd îţi curge sîngele din abundenţă şi nu eşti capabil să-l opreşti.

Ştia ce-l aşteaptă, cînd sosise la Basel. El era acela care trebuia să ducă lupta crîncenă pentru libertatea cercetărilor şi a învăţămîntului. Împotriva reprezentanţilor bisericii universale căreia i se dăduse o lovitură de moarte. Dar şi împotriva reprezentanţilor noii credinţe. Desigur că reformaţii înlăturaseră dogmele, formele şi ceremoniile contrare raţiunii.

Dar, în acelaşi timp, gîndurile oamenilor erau mai sever supravegheate. Această supraveghere se înăsprise după răscoala ţăranilor. Văzuse, ştia acest lucru. Ştia care sînt legăturile dintre ele. Nu acţiona la întîmplare, ca unul cu capul în nori, care, din cînd în cînd, e copleşit de geniul său şi care trebuie să izbucnească mînios. Ştia că la Basel, are pri-

lejul măreț de a-și perfecționa doctrina și de a o răspîndi. Și mai putea să facă zilnic dovada posibilităților sale, îngrijind pe bolnavi.

Nici un fel de ispită nu-l putea abate de la munca sa.

Nu se poate spune cu precizie ziua și ora cînd Theophrast al nostru a încetat să mai locuiască în casa Froben. N-a făcut-o la mînie, n-a dat nici un fel de explicație și nici nu s-a scuzat. Trecea însă zilnic pe la Froben, interesîndu-se de starea pacientului său.

Locuia acum în Kohlenberg. Unii spuneau că în casa călăului, alții credeau să știe că locuiește la gropar. Iar, dacă nu la acesta, atunci poate că la mătușa Ursula. Și dacă nici acolo nu era de găsit, atunci e posibil să locuiască la hamalul Franntz Soder. Nu fusese trecut în nici un registru al orașului.

În orice caz, hotărîrea dată de Consiliul orășenesc din 6 martie 1527, cu privire la mahalaua Kohlenberg, nu avea nici o legătură cu schimbarea de domiciliu a doctorului Theophrast von Hohenheim.

„Deoarece vagabonzii și cerșetorii străini au găsit adăpost în orașul Basel, la femei și bărbați din mahalaua Kohlenberg și au locuit acolo vreme îndelungată, avînd casă și masă ; deoarece ei au pus acolo la cale uneltiri criminale împreună cu groparii și cu alți locuitori ai Kohlenbergului, Consiliul orășenesc hotărăște în unanimitate, ca de îndată, nici groparii, nici alții care posedă o gospodărie în acest cartier, să nu aibă dreptul de a ține, de a oferi găzduire, sau mîncare și băutură, nici unui cerșetor sau vagabond, bărbat sau femeie. Cine nu respectă această hotărîre, încălcînd-o, va suferi pedepse grele."

9

Se ajunsese acum pînă acolo, încît în farmacia lui Oswaldus Baer se discuta zilnic : „Ce ciudat că nu-și arată diploma de doctor". Cu alte cuvinte : „Are el oare dreptul de a ține prelegeri ? Este oare el, ca și noi, îndreptățit, autorizat, competent, priceput, apt, cu experiență, expert, cunoscător, cu discernămînt ? Are oare dreptul să profeseze ? Dacă toate astea nu sînt de competența lui, atunci nu are dreptul să intre în sanctuarul Universității ca profesor. Dacă nu e

cunoscător, atunci n-are cîtuşi de puţin dreptul să păşească, în încăperile de jos ale farmaciei, deoarece nu e capabil să-şi spună avizul în legătură cu mixturile de medicamente. Şi, cu atît mai mult n-are dreptul să viziteze pivniţele închisorilor.

Johannes Herbst, poreclit Oporinus, nu mergea de fiecare dată după prelegeri, în farmacia lui Baer ?

Theophrast fu invitat de cîrmuitorii oraşului.

Crezuse că Oekolampad însuşi va veni să-l salute, să-l roage să le vorbească în legătură cu bolnavii, cu farmaciile, despre prelegerile ţinute la Universitate. Plănuise să-i spună lui Oekolampad, la un pahar cu vin, adevărul în ceea ce priveşte organizarea farmaciilor din oraş. Sperase ca lucrurile să se desfăşoare astfel : Un număr oarecare de membri din conducerea oraşului şi farmacişti şi doctori se întrunesc pentru a discuta despre unele şi altele, se compară preţurile medicamentelor, se vorbeşte despre spital, despre faptul că trebuie să se facă rost de paie noi şi pentru deţinuţii din închisori, pentru cei schingiuiţi.

Soseşte apoi şi Oekolampad, ascultă o clipă despre ce se vorbeşte, încheie adunarea, strînge fiecăruia mîna prietenos. Pe el însă, pe doctorul Theophrast, îl întreabă — în treacăt pentru ceilalţi, dar cu destulă gravitate — „mai aveţi puţin timp ?" Atunci, va sta în sfîrşit în ultima încăpere, modest mobilată a lui Oekolampad. Vor rîde puţin despre tînărul farmacist din şcoala lui Baer, zelosul, care nu ştie, nu cunoaşte nimic. Nu-i desparte nici un zid, nici un hotar, nici o stavilă. Theophrast stă alături de potentatul oraşului — ca de la egal la egal — şi-i povesteşte ce-şi doreşte cu seriozitate tînărul farmacist : „Nu vreau să stau în rîndul întîi. Vreau doar să iau parte, să privesc la aceste evenimente importante. Cînd sînt alături de cei puternici, chiar în fund de tot, mă simt şi eu puternic. Nu mă înghesui pentru a sta în faţă, mă înghesui doar pentru a participa. Pentru mine este ca o dezmierdare."

Iată însă că de faţă e numai un umil slujbaş, nu prea informat, care ascultă totul, dar nu are nimic de spus, ci anunţă :

— Oekolampad nu poate veni. Are alte treburi. Nici primarul nu va veni. Şi el are alte treburi. Nici Oswaldus Baer nu vine. Şi nici un profesor al Facultăţii.

Theophrast se ridică mînios.

— Ce caut eu aici ? Îmi omorîţi timpul, timpul meu preţios. Mă aşteaptă bolnavii. Trebuie să scriu.

E întrerupt :

— Sîntem aici pentru binele oraşului.

— Şi eu mă aflu aci pentru binele oraşului. Găsesc că nu e cuviincios, ca acel care te invită să nu se afle aici.

— Consideraţi-mă pe mine ca gazdă. Eu reprezint oraşul.

— Ei bine. Sînt slujbaş. Am intrat de bună voie în slujba voastră. Rămîn.

— Vă rog, spuneţi-ne care vă sînt păsurile ?

Theophrast gîndi repede şi pătrunzător. „N-are nici un rost să le spun păsurile. N-are nici un rost să stau cu ei de vorbă. Răspunse vehement :

— N-am păsuri, dar se gîndea : „Ţie nu-ţi voi spune ce greutăţi am. Ţie, nu. Nu merită să stau de vorbă cu tine. Nici nu sînt sigur că vei raporta cele spuse de mine."

— Chiar nici un păs, doctore Theophrast ?

— Am spus doar, nici un păs !

— Ce bine ! Să-l ascultăm şi pe tînărul farmacist, discipolul lui Baer.

Şi iată că amestecătorul de prafuri începu să vorbească, cu importanţă, de parcă ar fi fost însuşi marele Hipocrate. Iar slujbaşul zelos şi atent ciuleşte urechea, pentru a-şi nota replicile. Amîndoi sînt atît de uniţi. Şi deodată tînărul farmacist rosteşte ceva ce nu lui i-a trecut prin cap, ci i s-a cerut s-o spună :

— Nu e bine ca anumite neînţelegeri să fie răspîndite în mod public, în prelegeri.

— Ce înţelegeţi prin asta ? întrebă slujbaşul.

— Mă refer la observaţia în legătură cu noii mîncători de cadavre.

— Asta e vătămător.

Dar Theophrast nu are mlădierea, tactul, de care ar fi fost probabil nevoie. Are superioritatea de a nu ascunde nimic. Se ridică şi le spune tare :

— Nu mă mir că ştiţi după-masă, ce am vorbit dimineaţa la Universitate. Am fost destul de limpede la prelegerea de dimineaţă şi vi-o pot repeta cu plăcere din nou, acum. Da, am formulat expresia „noii mîncători de cadavre". Adică, înlocuim casta preoţilor, prin aceea a farmaciştilor.

Slujbaşul :

— Dar sînt injurii de neîngăduit. Săvîrşiţi o greşeală de neiertat, dacă spuneţi aşa ceva, doctore Theophrast.

— În arta mea nu veţi găsi nici o greşeală. Nu-mi veţi putea dovedi nici una.

— Dar stimate domnule doctor Theophrast, nici n-am crezut-o. Mă înţelegeţi prea bine. Greşeală, nu în ştiinţa dumneavoastră. Ci în purtarea dumneavoastră.

Atunci cînd, după puţin timp, rămîne singur cu Theophrast ajutorul de farmacist îi spune :

— Aveţi dreptate cu mîncătorii de cadavre. Aţi vorbit, cum îmi sta la inimă. Banii, pe care altădată oamenii îi cheltuiau pe rugăciuni pentru pomenirea morţilor, îi cheltuiesc astăzi la noi, în farmacii.

— Dar de ce, îl întrebă Theophrast, n-ai spus acest lucru, acolo, înăuntru, în primărie şi de ce mi-o spui numai mie singur, afară, în faţa primăriei ?

— N-aş vrea să-mi pierd slujba la farmacia lui Oswald Baer. Vreau să mă însor în curînd. Mă veţi înţelege.

Nu e frumos să-i arăţi prea limpede unui om, care abia şi-a descărcat sufletul şi aşteaptă să-l ierţi, cît de josnică e purtarea lui.

— Aşadar ai două limbi şi ai darul de a o întrebuinţa la timp pe cea potrivită. Dar e foarte obositor, pînă la urmă. Pot doar să te compătimesc. Altceva, nu ştiu ce-aş putea face.

Apoi reflectă : „Să-i povestesc asta lui Bonifacius Amerbach. Înainte de a se atinge cineva numai de un fir de păr de al tău, va cădea capul meu."

Amerbach avea însă alt necaz. Cui putea să-l încredinţeze, decît doctorului Theophrast ? Iubita lui se mărita cu un altul. Îl lua numai ca să-i facă în necaz lui Bonifacius. Nimic nu-l putea încredinţa că nu-i aşa. E şi singura mîngîiere pentru această nemaipomenită supărare. Multă vreme a cheltuit toată strălucirea spiritului său pentru Suselin. Bineînţeles, alături de munca sa. A construit în jurul iubitei o lume, lume de vis e-adevărat, dar cu adausuri foarte reale. Rochii, cai, căsuţa din mijlocul viei. Chiar ieri încă îl asigurase că-l iubeşte.

Şi profesorului Amerbach îi trece supărarea. Nu s-a produs nimic ce nu mai poate fi îndreptat. Ceea ce s-a întîmplat, e doar ceva obişnuit. Şi-şi bate uşor joc de el însuşi.

— Ei, am să merg acasă în fiecare seară. Dar, după o clipă, profesorul îl întreabă pe doctorul Theophrast: Poţi tăia o asemenea legătură cu bisturiul parcă?

Îl întrebă ca pe un duhovnic. Dorea să obţină iertare pentru o acţiune, pe care încă nu e prea sigur că o va înfăptui.

Iar doctorul Theophrast răspunse:

— Trebuie să te uiţi mereu în jurul tău. Să nu mai fii atît de nepăsător ca înainte.

10

Poţi să tot aştepţi, doamnă Amerbach, nici un bărbat nu va face pe bufonul, pentru tine. Dar nici măcar nu ţi-ar trece prin gînd să ceri cuiva asemenea lucru; nici dorinţa n-o ai. Nici n-ai şti să-l sfătuieşti cu ce să se îmbrace pentru a intra nerecunoscut în casa ta. Nu ştii ce trebuie pentru acest soi de nebunie: haină cu glugă, părul în neorînduială, faţa mînjită. Şi chiar de-ai şti toate astea, ai uita, de bună seamă, ceea ce face parte din această ceremonie: brînza ascunsă în glugă.

Chiar pe iubitul tău nu l-ai recunoaşte sub masca de nebun şi ai lua-o la goană din pricina mirosului urît al brînzei din glugă.

Doamna Amerbach nu se pricepea să pună întrebări. E groaznic să nu fii în stare să vorbeşti cu cineva. Cu ochii ei prietenoşi şi nepăsători privea la oameni, care aduceau bucătăresei pîine, carne şi găini în bucătărie. Aceştia îşi scoteau încălţămintea, aplecîndu-se. Erau nevoiţi să se aplece. Îşi lăsau apoi încălţările în faţa uşii. Şi chiar cînd se ridicau, călcînd în bucătărie cu picioarele goale, tot umblau de parcă spinarea le-ar fi rămas încovoiată.

Doctorul Truckenbrot venea de la spital, unde tocmai îi murise o bătrînă. Îşi terminase toată treaba, şi căuta un om cu care să stea de vorbă, să se audă vorbind. Spuse:

— Cea mai potrivită stare mi se pare a fi aceea a nefiinţei, sau aceea de nehotărîre. Poate că atunci sufletul

pluteşte în chip de peşte peste oceanul lumii. Dar fără suferinţe. Asta ar fi cea mai plăcută stare.

— Da ? întrebă ea, fără să înţeleagă nimic.

Doctorul zîmbi doar, privind-o şi o şi văzu îmbătrînită : chipul, pieptul, numai piele, piele veştejită. „Cine te va mai mîngîia ? Cine îţi va mai spune că eşti frumoasă ? Încă în timpul vieţii, vei fi ca un pahar plesnit, care a căzut, dar nu s-a sfărîmat. Pentru că n-ai făcut nimic altceva, decît să-ţi admiri înfăţişarea. Ca un pahar plesnit ! Cui îi mai arde să bea din el ?"

Cu vocea lui repezită, lipsită de patimă, îi povesteşte despre moarta din spital. Tot ce-a rămas de la bătrînă a fost îngrămădit într-un sac. Ultimele rămăşiţe. Şi de îndată au şi venit oameni, nechemaţi, să scotocească prin sac ! Moarta încă nu se răcise, şi ei smulgeau din sac zdrenţele acelea ridicole, groaznice, găsind că merită s-o facă. În ochii lor lucea lăcomia. Lăcomia prăzii. Să aibă. Să înghită. Să-şi însuşească broboada neagră, găurită a moartei. Să-şi pună pantofii scîlciaţi în picioare. Să-şi încingă mijlocul cu cureaua, ca o funie. Numai să aibă. Numai să ia.

Nimic nu-i puteai povesti doamnei Amerbach, femeia cu creier de pasăre, sau, dimpotrivă, îi puteai povesti orice. Truckenbrot, bătrînul nostru localnic, înţelesese de mult că e absolut indiferent, orice i-ai spune. Aşadar, îi istorisea totul. Ea n-avea pic de fantezie. Doar cîteodată, cînd bătea vîntul, căpăta dureri de cap. Truckenbrot îi adusese acum într-o sticluţă o poţiune liniştitoare. I-o dădu, zicîndu-i :

— S-o luaţi, înainte de a pune mîna pe streang. Întîi vă veţi ameţi, apoi vă veţi desfăta şi veţi lăsa deoparte streangul.

— Dar la ce-mi trebuie streang ? întreabă ea cu blîndeţea ei calmă, de neasemuit.

— Cînd vă veţi pierde nădejdea în viaţă.

— Nu-mi voi pierde nădejdea. Viaţa nu-i oare frumoasă ? întrebă.

„Desigur că e frumoasă. Vi-o spun numai pentru că am încercat-o eu însumi, pe pielea mea.

— Cum, aţi vrut... ?

— Ajungi uneori şi acolo.

Dar nu mai adăugă nimic. Ce-ar pricepe doamna Amerbach din toate astea? Ea spune că viaţa e frumoasă. Şi nu ştie ce-i dragostea. Niciodată nu se va arunca pe un cal, să fugă din Basel, din disperare. Niciodată nu va şti ce înseamnă disperarea.

11

Fu ispitită apoi să meargă la închisoare, la Carlin. Să-l viziteze. Ea, soţia lui Froben, la închisoare? Era de închipuit. Dar cu neputinţă de înfăptuit. N-avea nici o pricină să meargă acolo. Nu îndrăzni să-l întrebe pe doctorul Theophrast ce face. Să nu iubească; pe asta se întemeia tăria ei. Să aibă avere, proprietate, asta îi da putere. O tipografie, tipografie înfloritoare; mai multe case. În asemenea condiţii nu alergi la primărie să ceri voie să vizitezi închisoarea. În aceste împrejurări, îţi cîntăreşti noaptea din nou iubirea.

Pe neaşteptate, Oporinus o întîlni pe doamna Froben. Acum, de cînd era discipolul lui Theophrast, îşi închipuia că ar fi chiar doctorul însuşi. Nu mai avea acea ţinută supusă a ucenicului tipograf. Căuta să se înşele pe sine, şi să-i înşele şi pe ceilalţi, însuşindu-şi ceva din acea neasemuită mîndrie a lui Theophrast.

Simţi că la această doamnă Froben, credincioasă în dragoste, se putea ajunge totuşi. Prin surprindere, foarte hotărît, un sărut al mîinii deveni îmbrăţişare. Degetele-i deveniseră mai îndemînatice, îl ajuta în această privinţă cunoaşterea alcătuirii oaselor şi a cărnii.

Doamna Froben se simţi încurcată, uimită, protestă, cu nehotărîre însă. Spuse, puţin obosită:

— Dacă ne-ar vedea cineva?

Pentru o clipă simţi dorinţa de a se umili, de a muri. Să moară sub strînsoarea acestor degete, să piară şi poate chiar să şi spună, încleştîndu-se de aceste degete: Mîna ta e ca un oraş. De ce nu? Şi mîna ta e mînă de om şi frumoasă, atunci cînd vădeşte gingăşie. Să se lase pur şi simplu cucerită.

Deodată Oporinus începu să se laude. Îşi lăudă dragostea ca pe un exerciţiu de îndemînare, spunînd:

— Nu mi s-a întîmplat vreodată să fiu surprins.

Doamna Froben, îl împinse deoparte. Biată dragoste, care nu se vede decît pe sine ! Dragoste prostească care a părăsit împărăţia tainei, pentru a umbla pe cîmpul neted al siguranţei de sine. Ceea ce fusese neaşteptat, se dovedise a nu fi frumos, ci doar ridicol. Se grozăvea cu dragostea !

Mai tîrziu, în farmacia lui Baer, Oporinus îşi vărsă năduful :

— Cine merge atît de des în casa lui Froben, vrea să ţină bine gîsca de aur. Nu-i dă drumul să zboare.

Nu preciza despre cine era vorba ; despre Truckenbrot sau despre propriul său profesor.

În discuţiile cu Theophrast, ea încercă să înţeleagă ce urmărise Carlin, fără a-i pomeni însă numele.

Theophrast o respecta, ca pe o femeie în casa căreia fusese tipărită *Utopia,* şi o asculta cu răbdare.

— Stimate doctore, mi-a povestit un călător că e cumplit ce se aude despre Mühlhausen, acest oraş din Turingia. S-ar părea că oamenii nu mai pot acţiona după propria voinţă. Un oraş întreg a fost preschimbat într-o mînăstire, sau chiar mai rău decît într-o mînăstire. Călugărul spune că dacă ar intra într-o mînăstire, ar putea să aibă cel puţin bani. Pe cînd, în acel oraş, n-ar mai fi dispus de nici un ban. Ar fi trebuit să mănînce la aceeaşi masă cu nişte oameni străini, pe care nu-i cunoştea şi care, poate, nici nu-i plăceau.

— Aţi fi avut însă satisfacţia de a şti că toţi oamenii din oraş s-au săturat. Nu zăcea nimeni pe stradă, nu murea nimeni de foame.

— Asta era şi speranţa mea. Călătorul însă mi-a spus că trebuie să ne ferim de exemplul dat de Mühlhausen. Era îngrijorat pentru copii. Copiii nu vor putea creşte, cum ar dori. Toţi sînt adunaţi într-o casă, aşa spunea. Şi ce vor fi învăţaţi acolo, ce ideal vor avea în viaţă ? Pentru ce ar învăţa, dacă li se explică, de la început, că nu merită să-ţi strîngi bunuri, nu merită să te străduieşti să-ţi faci o casă în care să locuieşti, în care să poţi sta sau pleca, după plac. Ce fel de viaţă e şi asta ? Nu poate fi o viaţă bună.

— Călătorul despre care vorbiţi nu va înţelege acest lucru, pentru că nu vrea să înţeleagă. El n-a văzut cum este, cînd cineva moare de foame, în stradă. Muribundul nu mai are nici puterea de a-şi alunga muştele de pe faţă. Doar în acea clipă, cînd îşi dă ultima grea suflare, îl părăseşte

roiul de muşte. Ca să se aşeze de îndată, din nou, pe ochi, în colţurile gurii, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic.

— De ce zugrăviţi asemenea tablouri de groază, doctore ?

— Nu discutăm aci despre groază, ci despre demnitatea umană. La Mühlhausen s-a dus lupta pentru această demnitate.

— Călătorul ar fi putut întreba : să nu posezi nimic şi nici măcar să nu ai dreptul de a năzui la avere, asta numiţi dumneavoastră demnitate umană ?

— Doamnă Froben, credeţi că averea îl face fericit pe om ?

— Nu vorbesc despre mine, nu sînt gîndurile mele. Acel blestemat de călător ar fi spus : „În oarecare măsură, da". Vedeţi cîte posibilităţi ne sînt puse la îndemînă, atît nouă, cît şi lui. Ştie să citească, poate să se uite la tablouri şi să înţeleagă tablourile prietenului nostru, Holbein. Cînd Holbein zugrăveşte soarele, el pricepe că pictorul n-a vrut să exprime soarele pur şi simplu, ci îl cuprinde şi pe Jupiter, sau pe Dumnezeu, sau tot ce e mai înălţător, şi leul şi tot ce e puternic şi bun. Şi dreptatea, bucuria, frumuseţea. Din această pricină îi compătimeşte pe cei din Mühlhausen. Aproape m-am îmbolnăvit, auzindu-l pe călător cum spunea : „Au trebuit să înceapă totul de foarte de jos".

— Dar au început.

— Nu-l puteţi convinge în acest fel pe acel călător potrivnic. Vi-ar fi replicat : „Nimeni nu ştie mai bine decît dumneavoastră, ca medic, cît de scurtă ne e viaţa. Treizeci, patruzeci de ani şi s-a sfîrşit." Înţelegeţi, îi era milă de bieţii oameni din Mühlhausen. Credea că n-aveau timp să se îngrijească de ei înşişi, fiindcă trebuiau să se îngrijească de alţii. Li s-a spus că în fericirea celorlalţi, a celor mulţi, stă propria lor fericire. Asta ar fi o nouă minciună, mai îngrozitoare. Se spune că ei erau prizonieri în acel oraş.

— Dar, stimată doamnă Froben, cînd au putut ţăranii să iasă din satul lor ? Asta nu l-aţi întrebat pe călător ?

— Ba da, dar mi-a răspuns că se poate şi s-a putut întotdeauna. Un ţăran se putea înrola în armată. Şi, dacă avea un comandant destoinic, ajungea şi în Italia. Putea să vadă multe din această lume.

— Şi dumneavoastră, Gertrude, nu i-aţi ripostat : Adică, în timp de război, adică, în chip de ucigaş !

— Nu veţi schimba nimic cu cărţile dumneavoastră. Îl atinsese.

O săptămînă întreagă n-a mai trecut pe acolo. În el nu răsuna decît : „Nu veţi schimba nimic cu cărţile dumneavoastră. Astfel trîntise uşa care ducea spre împărăţia ei. Căci, la drept vorbind, Theophrast se aşteptase ca ea să-i spună într-o zi : Cînd îmi veţi da manuscrisul gata de tipar ? Se simţea trădat, înşelat. În tot acest timp se apărase împotriva unei asemenea situaţii. Se ferise de a ajunge în stare de dependenţă, dependenţă faţă de casa Froben. Împotriva voinţei sale i se deşteptase speranţa. „Mă vor ruga să-mi pună la dispoziţie tipografia lor pentru lucrările mele." Dar cînd ea îi zise : „Nu veţi schimba nimic cu cărţile dumneavoastră", nu izbuti să-i răspundă nimic. Fusese luat pe neaşteptate. Stătuse în faţa ei : un om, căruia-i spui că munca lui nu foloseşte la nimic. Nu se apărase : se dăduse bătut, nu plecase de îndată. Simţise nevoia să audă şi mai multe. Oare ce-o să-i mai spună ? Va mai spune şi că prelegerile sale n-au folosit la nimic, că discipolii vor uita totul, că bolnavii îngrijiţi de el vor muri ? Aştepta. Ar fi înghiţit şi asta. Pentru că o spunea ea. Pentru că o spunea ea ?

Apoi, însă, după clipa de perplexitate, plecase. Plecase, cu pasul lui grăbit, hotărît, unic.

„Mă dispreţuieşti fiindcă sînt rătăcitor. Pentru că nu mai locuiesc în casa ta. Ai pregătit-o pentru mine. Dar eu am părăsit-o pentru a mă muta pe Kohlenberg, în mahalaua femeilor fără căpătîi, a celor urmăriţi. Pentru că ei n-au marile tale griji. Nu discută despre supe şi despre jocuri, ca şi despre posibilităţile oferite de joc. Vorbesc despre ceea ce este real. Vorbesc despre oamenii pe care-i ascund. Doresc o lume a dreptăţii. Dar tu ? Ţie îţi aparţine tot ce e mai bun în lume. Iar din cînd în cînd, trimiţi cîte o supă bolnavilor săraci din spital.

Am plecat din casa ta, pentru că îmi însuşisem pentru un timp, din consideraţie pentru voi, obiceiurile voastre, pentru că m-am lăsat absorbit de voi, pentru că exista pericolul de a mă lăsa adormit de voi.

Jocurile voastre nu sînt şi ale mele. Grijile voastre nu sînt şi grijile mele. Tablourile create în casa voastră, nu sînt tablouri pe care eu le-aş putea picta. Tablourile mele arată altfel.

Nu se ascunsese în cartierul Kohlenberg. Fiecare știa unde poate fi găsit. De acolo pleca la Universitate și la pacienți. Și la bolnavii din închisori.

12

Ușa celulei lui Carlin fu descuiată pentru Theophrast. Văzu că ochii deținutului erau umflați. Omul era slăbit. Doctorul știa ce mîncare proastă căpătau cei închiși în turn. În tașca lui cu instrumente, adusese vin și pîine. Îi făcu un semn lui Oporinus, care îi dădu geanta. Doctorul nu se sinchisi de cel ce-l întovărășea, de discipol. Îi înmînă deținutului pîinea.

Carlin zîmbi, îi mulțumi, împărți pîinea în trei bucăți, spunînd :

— Dați-mi voie să n-o mănînc singur. Iar după un timp, adăugă : Ați auzit ceva de la Oekolampad ? Sînt pregătiți la primărie să discute tezele mele ?

— În oraș n-am auzit decît zvonuri. Nimic de la Oekolampad însuși. Nu mă cheamă. N-are nevoie de medici. Spune că natura se ajută singură. Dumnezeu a dat boala, tot el o va lua.

— Și așteptarea e un soi de boală. Obosește. Dar mă ține treaz faptul că vreau să le spun ceva. Despre oamenii pe care i-am văzut pe drum. Pentru că nu sînt sigur dacă Oekolampad știe ce înseamnă adevărata sărăcie. De multă vreme n-a mai ieșit din acest oraș. Se întîlnește doar cu acei ce știu să citească, să scrie, să gîndească. Și-i cunoaște prea puțin pe cei ce nu știu nimic. Omul care nu știe nimic, vede altfel lucrurile. Iar ei povestesc mamei neștiutoare și flămînde că foamea și moartea nu sînt îngrozitoare. Trag nădejdea că și un preot de veche credință va lua parte la discuții. Mi-aș dori să discut cu amîndoi. Aș vrea să le povestesc cum am întîlnit o mamă, ținîndu-și la sînul uscat, copilul ce murise de foame. Mama nu plîngea, îl asculta pe preot. Acesta-i spunea emoționanta poveste cu copiii morți. Copilul muribund mai fusese botezat în grabă și împreună cu ceilalți copii botezați avea s-o primească în cer pe mamă, în sunet de trîmbițe. Iar dacă este atentă, mama, sleită de puteri, dacă închide ochii și dacă ruga ei este destul de fierbinte, poate chiar și acum să audă în sine însăși, sunetul

trîmbiței. Am văzut-o, închizînd ochii și surîzînd. Nici nu l-a întrebat măcar pe preot, ce se va întîmpla. Devenise supusă. Cine nu prea mănîncă, e supus. A îndurat nenorocirea. Mai avea doar visele. Acum, un nou vis, despre copilul cu trîmbița. Astfel că această femeie e tot timpul vieții ei într-o cu totul altfel de închisoare, decît în acest turn. Ea zace întemnițată pe viață, în neștiință, boală, foamete. Stăpînul moșiei pe care trăia, i-a omorît în bătaie, cu propriile lui mîini, bărbatul, pentru că n-a vrut să muncească în zi de duminică. E timpul recoltei. Dumnezeu însuși, s-ar apuca de treabă, spusese stăpînul.

— Cunosc asta, replicase doctorul Theophrast. Ajungînd într-un sat și întrebînd de cei bolnavi, mi s-a răspuns pretutindeni că la ei nu există bolnavi. Cum se poate ? am întrebat. Stăpînul îi omoară cu propria-i mînă, ca pe animale."

— Dacă-l iubesc pe Dumnezeu, zise Carlin, ar trebui să omor un asemenea stăpîn. Așa e ! Dar aș avea greutăți din pricina celei de a cincea porunci : Să nu ucizi ! În celula mea, mă gîndesc tot timpul la asta. Și mă gîndesc la vorbele trufașe adresate de către contele Philipp von Hessen [1], fratelui nostru Thomas Müntzer la Frankenhausen, cînd acesta din urmă își da obștescul sfîrșit : „Fie ca să te căiești pentru nenorocirea ce ai abătut-o pe capul atîtor oameni". Frumoase, umane cuvinte. Compătimirea stăpînului. Acele mari vorbe ale unui mare stăpîn s-au abătut asupra noastră. Dar nimeni nu știe ce gîndesc și ce simt bărbații și femeile care trăiesc în adăposturi mizere. Adăposturi pe care domnul conte Philipp nu le-ar găsi bune nici măcar de coteţe pentru porcii săi.

Cei care locuiesc acolo, tac. Tac, atunci cînd intră în minele întunecoase. Tac, cînd lucrează la carierele de piatră, sau atunci cînd se apleacă asupra plugului. E o minciună sfruntată, că ar cînta veseli și nepăsători. Poate vor fi visînd, dar cine știe la ce visează. Ei nu pot tipări nimic, pentru că nici nu știu ce-i asta.

— Trebuie să fie treziți. Thomas Müntzer începuse acest lucru : zilnic să învețe, zilnic trebuie să învețe, cîte un cuvînt. Apoi vom învinge.

---

[1] Philipp von Hessen (1504—1567), conducător al principilor în războiul țărănesc german.

— Mizeria este departe de Basel. Aici nu se cunoaşte cîmpia cenuşie, unde omul se ascunde în scorbură de copac, pentru a muri. Aici e Basel şi totul a fost bine rînduit. Chiar şi vizita medicală punctuală în închisori. Multe mulţumiri, doctore. Prin prezenţa dumneavoastră, menţineţi himera veseliei şi a chefului de viaţă. În clipa în care aţi pus piciorul în celula mea, din însărcinarea Consiliului orăşenesc, aţi şi devenit servitorul lor.

13

Era luna iulie, luna lui Cuptor. Fructele roşii ale pomilor şi ale arbuştilor fuseseră strînse. Cireşe şi coacăze. Rămăsese doar verdele închis, verdele greu al frunzişului.

Theophrast îl rugase pe Oekolampad să-i acorde o întrevedere, iar acesta îi hotărîse ceasul.

Cît poate fi umilit un om? Stătea în casa dinadins sărăcăcios mobilată a lui Oekolampad, pe coridor, în faţa uşilor încuiate, aşteptînd şi tot aşteptînd, cu braţele încrucişate. Pe faţa lui, nici un fel de trufie. Nici măcar trufie. Era doar o faţă închisă. Ursuză. Se rupsese din mijlocul lucrului şi sta acum aici, părăsit. Nimeni nu era în stare să-i spună cînd va veni Oekolampad. Un copil se juca pe coridor. Theophrast nu ştia dacă e de-ai casei. Nici nu era în stare să-i zîmbească copilului. Astăzi, nu. Venise de la închisoare, iar copilul se sperie de ochii lui. Ochii lui se aflau încă acolo, la acei pe care viaţa îi zvîrlise şi apoi îi uitase. Îi izgonise şi uitase. Medita asupra celui de al optzeci şi optulea psalm; se gîndea la Carlin: „Întins sînt printre cei morţi, la fel cu cei ucişi şi culcaţi în mormînt, de care tu nu-ţi mai aduci aminte şi care au ieşit de sub mîna ta. Pusu-m-ai în groapa cea mai adîncă, în împărăţia morţii şi în prăpastie... Depărtat-ai de la mine pe toţi prietenii mei şi m-ai făcut să le fiu urît. Sînt ca într-o temniţă, de unde nu pot să scap.

Şi se mai gîndi: „Trebuie să-l rog pentru Carlin. Cel mai rău lucru nu este însă faptul că e ţinut la voia lor, ci faptul că a fost uitat. Oare îl uitase Oekolampad pe Carlin?"

Dacă ar fi venit doar pentru sine ar fi părăsit de mult această încăpere, dinadins atît de sărăcăcios mobilată. I-ar fi spus copilului, în felul său, uneori grăbit şi hotărît: Ves-

teşte-i stăpînului tău Oekolampad, că, dacă are nevoie de mine, să vină el la mine.

„Mi-ai îndepărtat prietenii.

Sînt eu oare prietenul lui Carlin ? Nu ştiu. Dar sînt singurul care pot vorbi pentru el. Acum. Cu puternicul domn Oekolampad.

Să folosesc timpul. După moarte, Dumnezeu ne va uita." Se gîndi la Carlin : „I-au distrus timpul. Timpul vieţii sale pe pămînt."

14

Oekolampad trimise un curier la Universitate, pentru a se scuza. O scuză, dar nu o nouă invitaţie.

„Bunăstarea noastră este plătită cu cîteva fiinţe sacrificate." Aşa era oraşul Basel ; aşa era Oekolampad. „Ne pare rău, dar sacrificăm. Ne bucurăm, în schimb, de bunăstare."

Bineînţeles că Oekolampad nu se duse el însuşi la canonicul Cornelius von Lichtenfels. Pentru asta avea ajutoare. Diaconi, care merg totdeauna cîte doi. Îi cunoaştem şi nu-i nevoie să-i mai descriem încă o dată.

Tînărul, foarte îngrijitul domn Cornelius von Lichtenfels pe care nu-l mai mistuia boala, îi primi deschis. Dar păstrînd distanţa. Spuse :

— Am fost totdeauna pentru Reformă. Şi noi am înfierat lipsurile bisericii. Iar voi păstraţi ca însemn cîrja episcopală aurită. Asta ne face să sperăm că vom ajunge la un punct de vedere comun. Cît de folositor este acest lucru, ne arată legea numită de oameni neînţelegători maiul vrăjitoarelor. Sună atît de înfiorător şi este în realitate cea mai mare binefacere pentru oameni. Şi cît de caritabilă ! Noi nu afurisim pe cei care luptă pentru anumite reforme. Socot însă ca o eroare regretabilă desfiinţarea unei forme atît de verificate ca spovedania. Despre cultul Fecioarei Maria se mai poate discuta. În privinţa indulgenţelor, şi asupra acestui punct ne vom înţelege. După cum ne vom putea înţelege şi în ceea ce priveşte averile mînăstireşti. Însă în celelalte privinţe ca, de pildă, pretenţia ca oricare ţărănoi să poată deveni predicator, aici nu mai găsesc nici un temei, nu mai

găsesc un limbaj comun. Ei sînt împotriva botezului copiilor. Citiţi, vă rog, ce spun în această privinţă fraţii noştri Sprenger şi Institores. Întotdeauna, la orice vrăjitorie, cea mai mare însemnătate o au oasele şi grăsimea copiilor morţi nebotezaţi. Toate vrăjitoriile se întemeiază pe aceşti copii nebotezaţi.

Canonicul vorbi mai departe cu diaconii :

— Iată-l de pildă, pe doctorul Theophrast. El înlătură vechile şi încercatele metode în domeniul medicinii. Deşi păgîne, noi le-am recunoscut. Şi pentru aceste prelegeri mai pretinde şi bani. Nu, acest om nu ne face cinste. Dar, ceea ce e şi mai dureros, acest aşa-numit doctor, nici nu vorbeşte măcar latina. Ce pune el la cale acolo în Universitatea voastră, în acest focar pur al ştiinţei, e bîlci curat ! Şi însănătoşeşte pe oameni, după metodele lui. Asta-i opera diavolului. Şi se gîndi : „Trebuie să-i mai şi plătesc cei o sută de ducaţi făgăduiţi".

— Are mare trecere la oamenii săraci din mahalale. N-o să ne fie prea uşor cu el, zise cel care vorbea peltiç.

— E vară, interveni celălalt. Tăcu, zicîndu-şi că au o misiune greu de îndeplinit. „Nu putem, n-avem voie să spunem deschis ce vrem. Nu-i putem explica faptul că trebuie să ne gîndim la iarna care se apropie. Pînă atunci, ar trebui să recoltăm. Iar Baselul nu trebuie să flămînzească. În calitate de episcop aveţi acces la grînele din afara porţilor Baselului, grînele din cîmpia Habsburgilor, la grînele împărăteşti. Baselul este independent, dar ne amintim bine de şirul prietenilor care ne-au lăsat fără hrană, cînd eram la ananghie. Nu-i putem spune acestui canonic de-a dreptul : Vă trebuie Baselul, aşa cum este el, şi dumneavoastră trebuie să-i veniţi în ajutor. Aveţi nevoie de el, ca sprijin împotriva fanaticilor, care pun în discuţie proprietatea. Nu vă putem mărturisi că am fi dispuşi la unele compromisuri. Avem o sarcină grea. Trebuie să obţinem un succes, fără să mărturisim că dorim să negociem."

Pentru că cei doi diaconi erau însă oameni culţi şi politicoşi, găsiră limbajul în care să se facă înţeleşi. Şi fură înţeleşi.

Întorşi acasă, îl încunoştinţară pe Oekolampad : cel puţin în vorbe s-au înţeles cu canonicul. Anabaptiştii şi adepţii lor sînt fanatici şi sectanţi.

Au fost de acord şi în problema împărţirii timpului în trei epoci : „Prima, spusese canonicul, este vremea urzicilor. A doua, cea a trandafirilor. Iar a treia, a crinilor. Primei ere, aceea a urzicilor, îi corespunde apa, celei de a doua, a trandafirilor, vinul. Iar crinilor, uleiul. De asemenea, primei epoci îi corespund sclavii sub bici şi spaimă. Celei de a doua, nevoia de activitate a copiilor ; iar celei de a treia, prietenia în contemplativitate. Să fim bucuroşi dacă izbutim să menţinem această primă epocă, vremea urzicilor şi a apei, în bună rînduială, prin bici şi spaimă. Timpul trandafirilor şi al crinilor nu-l întrevăd încă."

Timpul urzicilor şi al fluturilor.

Deasupra urzicilor înalte, de un verde închis, se lăfăie omizile alungite deasupra frunzelor. O mulţime fără de sfîrşit, cu trupurile ce li se umflă văzînd cu ochii, ritmic. Negre şi cu puncte albe, sticlind deasupra întunecimii. Omizi. Îşi mişcă grav capetele. Au ceva enigmatic în fiinţa lor. Le zăreşti şi-ai vrea să ştii ce se va întîmpla cu ele. Se vor schimba ?

Şi în ce chip ? Sînt ca nişte miracole. Şi dacă aş vedea numai una singură, aş sta într-o voioasă aşteptare pentru a observa ce se va întîmpla cu această desăvîrşire. Se poate ea ridica la o desăvîrşire şi mai mare ?

Aceste omizi stau însă înghesuite una într-alta, în aşa fel, încît corpurile lor ar deveni parcă toate o singură fiinţă. Ici, colo, saltă cîte un cap, mestecînd, umflîndu-se trîndav. Hotarul frumuseţii e depăşit. Ţi se face scîrbă de ele. Prea mulţi mîncăi. Şi nu ştiu decît să se tîrîie. Omizile sînt înlănţuite de urzicile lor. Ce se va întîmpla, însă, cînd schimbarea lor se va fi desăvîrşit ; cînd îşi vor desfăşura aripile, zburînd. Şi vor părăsi urzicile mîncate în întregime. Atunci se pot aşeza unde poftesc. Nu se vor mai mulţumi cu aspra urzică. Îşi vor căuta atunci blînzii clopoţei, iar spinul trandafirului nu-i va speria.

Cu toate că în forma aceasta sînt viu colorati şi nu mai seamănă deloc cu fiinţele negre, din care au ieşit ! S-ar putea să fie chiar iubiţi. Dar îşi vor lăsa urmele. Din fluturi se nasc omizile negre. Şi cînd, din nou, la timpul potrivit, se vor ridica fîlfîind, viu colorati şi preţuiţi, vor lăsa în urma lor cîmpia desfrunzită a trandafirilor sortiţi pieirii. Şi astfel vor pieri toţi trandafirii din lume.

Facultatea supraveghea îndeplinirea îndatoririlor şi fixa onorariul medicilor, de asemenea controla şi totodată examina pe cei ce voiau să fie admişi ca medici, chirurgi şi farmacişti.

La Ferrara, unde Theophrast obţinuse diploma de medic, îşi dăduse seama că cea mai înaltă treaptă pe care ar fi putut-o atinge ar fi fost aceea de medic curant, medicul curant al Papei. În felul acesta să sprijine tot ce face Papa. Dar, în acelaşi timp, să-şi exercite şi el înrîurirea.

Dar mai puteai alege şi practicarea medicinii într-un oraş, unde să predai şi la Universitate. Iar învăţămîntul i se păruse cel mai preţios lucru. Să împărtăşeşti cunoştinţele tale altora şi-n acest chip să fii de folos nu numai unuia singur.

Îşi alcătuise o metodă : să îmbrace într-o haină adevărul pe care vrea să-l spună. O haină ? Da, dar dacă haina e tăiată, nu mai poţi spune adevărul. Dacă recunoaşte o orînduire, el n-o mai poate distruge. Şi el ţine de o orînduire, şi această orînduire era confirmată de cerşetori.

Unul, care spune : „zeciuiala e a celor săraci", nu mai poate recunoaşte autoritatea publică.

Şi din pricină că nu mai recunoştea această autoritate ca obligatorie, nu mai purta la el nici diploma. Acesta fusese desigur începutul greşelii sale. Cum avea să se legitimeze ? Cu maxima : „medicul îşi vădeşte profesia prin suflet", va avea de întîmpinat greutăţi.

Theophrast ştia că prin munca sa, prin declaraţiile sale în legătură cu o nouă cale în medicină îşi crease duşmani de moarte. Fiecare vizită la închisoare, fiecare cuvînt rostit la Universitate, însemna o cutezanţă, ce-l putea costa viaţa. Un sentiment asemănător cu cel al unei iubiri pătimaşe.

Profesorii universitari învăţaseră de la Aristotel metoda de a prelua tradiţia şi de a o consfinţi. După cum preluaseră cele patru elemente, în seama cărora puneau totul. Lucrurile trebuie să meargă înainte, ca şi pînă acum. Ei susţineau că ştiinţa pură se află în cărţi, nu în natură. Natura e plină de erori şi de anomalii. Sfera de cunoştinţe a noii societăţi din Basel se întemeia tocmai pe incontestabilul Aristotel. Lumea pe care o cunoaştem e lumea pe care o cunoaştem. Ca să dovedeşti acest adevăr nu era necesar nici un efort.

Întrucîtva trecute sub uitare erau reflecţiile în legătură cu al cincilea element : chintesenţa. Căutările în legătură cu această problemă erau prea stînjenitoare.

Şi te puteai totdeauna bizui pe sfîntul Augustin, care atribuise Necuratului, adică diavolului, infernului, tot ce era neînţeles, ce nu se putea explica. Nimeni nu trebuia să întrebe, cum de se întîmplă o faptă oarecare. Era de-ajuns să-ţi explici pentru ce se întîmplă.

Învinuirile aduse lui Theophrast se înmulţeau. Se spunea : Vrea să stăpînească natura. Toţi luau parte cu plăcere la experimente şi mulţi făceau ei înşişi experimente, dar numai în chip de spectacol interesant şi plăcut ; o distracţie, asemănătoare unei reprezentaţii de scamatorie, nu însă pentru a sluji studiului naturii.

Învăţaţii tuturor facultăţilor nu aveau altceva de făcut la Universitatea din Basel, decît să rînduiască, să clarifice. Pe unele spre mîntuire, pe celelalte spre afurisenie.

În lumea lor erau incluse şi animalele, pentru a trage învăţături moralizatoare : pelicanul, dornic de a se sacrifica, alina şi vindeca unele dureri. Succesiunea şi valorile stabilite în marele univers concordau cu cele ale micului univers, elementele concordau cu omul ; jos, era pămîntul ; apoi, apa, apoi, aerul ; apoi, focul. Iar în trupul omenesc, separate în chip semnificativ, partea de jos de cea de sus. De ce să se pună la îndoială frumoasa, solida structură ?

Se observase că acel care pune în discuţie o parte din aceste relaţii, acela pune totul în discuţie.

Despre Theophrast se spunea că s-ar fi ocupat cu descîntecele vrăjitorilor, cît şi cu scamatoriile prestidigitatorilor. Îi stînjenea şi faptul că nici prin onoruri, nici prin bani, nu putea fi împiedicat să-şi înceteze cercetările şi experimentele.

Chiar discipolului său Oporinus, îi devenise limpede faptul că profesorul său ducea aici o luptă pe viaţă şi pe moarte.

Şi Theophrast fu înfrînt prin cea mai puternică şi mai mare ispită : Spuse tot ce ştia.

„Cu cîtă plăcere m-aţi învinuit de ceea ce vă învinuiesc eu : «Theophrast, şi tu îi distrugi pe bolnavi». Nu, nu ; ceea ce voi distrugeţi, eu înzdrăvenesc. Sînteţi ca nişte pescari în pădure. Cum poate fi pus la loc un mădular tăiat ? Voi

tăiaţi mădularele chiar şi fără spadă sau cuţit. Apoi spuneţi că nici Theophrast nu le poate veni în ajutor bolnavilor. Cine poate încuraja acest măcel ? Căci voi aţi afumat, aţi uns, aţi spălat de nu ştiu cîte ori. Într-un pacient zace o jumătate de funt de mercur, în altul un funt, în al treilea un funt şi jumătate. La unul a pătruns în măduvă, la altul în vene. Aici s-a sublimat, dincolo s-a calcificat, în altă parte s-a precipitat. Cît de bucuroşi aţi fi ca ruşinea voastră să cadă pe capul meu !

Ce zace în voi ? Sînteţi în stare să discutaţi ? De ce nu începeţi ? Discuţiile v-ar sili să daţi socoteală despre bolnavii voştri. Ce bine vă simţiţi că-i aveţi pe jurişti de partea voastră. Dar dacă acest ajutor se spulberă ? Nu vă bizuiţi pe ideea : îl avem pe Galenus, îl avem pe Avicenna. Vă previn : cerul va crea alţi medici, care vor descoperi cele patru elemente. Şi vor avea şi a cincea speranţă. Unde vă veţi ascunde atunci, după această revoluţie, nevolnicilor ? Cine va vopsi buzele subţiri ale femeilor voastre ? Cine le va şterge nasurile ascuţite ? Diavolul ?

Voi trebuie să mă urmaţi pe mine, voi, cu Avicenna şi Galenus ai voştri, nu eu pe voi. Voi trebuie să mă urmaţi, voi cei din Paris, Montpellier, Salerno, Viena, Köln, Wittenberg, Suabia, Meissen şi toţi cei ce trăiţi în oraşele de pe Dunăre şi Rin, voi insule într-o mare, voi trebuie să mă urmaţi. Nu eu pe voi. Chiar de v-aţi ascunde în cele mai îndepărtate unghere, toţi cîinii vor rîde de voi. Eu voi fi rege. Mie îmi aparţine regatul medicinii şi vă voi pune în chingi."

Cînd a spus „vă voi pune în chingi", l-au înţeles prea bine. Theophrast viza pe veşnicii păzitori ai hîrdăului cenuşiu al neştiinţei. Le va încinge şoldurile cu curele şi-i va trage cu de-a sila de-acolo, deoarece nu vor să-şi părăsească locurile.

„Vă voi încinge în chingi. Timpurile vechii arte medicale au trecut. Eu întemeiez o artă nouă a medicinii."

A patra scrisoare a lui Basilius

Basilius către Elena.

„Prietena mea de departe, frumoasa mea, ia aminte : am avut o festivitate, marele nostru foc de artificii din Basel.

Stam sub cerul întunecat al nopții de vară și ne uitam la rachete, artificii ingenios construite : albe, galbene, albastre, roșii, verzi. Iar eu, amărîtul tău Basilius [1] și rege, mi-am zvîrlit dorul meu după tine într-o rachetă verde și am privit-o îndelung. Iar toți cei de lîngă mine s-au uitat vrăjiți la marea, șuierătoarea rachetă verde. Mi s-a părut atunci că acesta ar fi răspunsul la o străveche întrebare : ce este omul ? Legătura care ține lumea la un loc. Cîntecul de nuntă al lumii.

Dar mie nu-mi era dat să rămîn în fericită uimire pe pajiștea viu colorată de focurile de artificii. Voiam să știu ce fel de rachetă era aceea, care-mi purta dorul.

Nu-l cunoști încă, Elena mea, pe bătrînul armurier Hübner, unchiașul Karl. Toți îi spun simplu, Kol. Nu mai are dinți în gură, dar încă nu tremură. Mi-a deschis atelierul, arătîndu-mi mașina care face pentru o noapte din Basel o grădină a desfătărilor. Nu e din Basel. Pronunță nelămurit cuvintele. «Meșină», zice Kol. Și se bucură că am mai venit la el, seara, cînd toți sînt adunați pe pajiște, la festivitate. Vorbește ceremonios cu mine, găsește în aparentul talmeș-balmeș al tainicei lui bolți o sticlă cu vin. Dar n-are pahare. Regele tău face ca toți ceilalți, care beau din aceeași sticlă de vin, împreună cu alții. Șterge gura sticlei cu podul palmei.

«Meșină», zice Kol, asta este ceva foarte complicat și înseamnă cîteodată și înșelăciune, viclenie, șiretenie, șarlatanie, fantasmagorie, iluzionism.

În acea noapte, cînd inima mea călătorea spre tine, pe o rachetă verde, îl ascultam pe Kol, în timp ce duceam din cînd în cînd sticla cu vin la gură. Zicea : «Sub numele de mașină înțeleg însă anumite meșteșugeli, care sînt de fapt focuri de artificii. Arcuri de triumf, castele, turnuri, coloane, stîlpi, piramide, figuri mari, figuri de mărime naturală și figuri de păpuși, tot soiul de oameni și animale. De asemenea și fîntîni țîșnitoare, roți de foc, rostogolindu-se pe apă, pe pămînt. Toate au aceleași nume — el spuse acum din nou *meșină* — nu din pricina înfățișării, ci din pricina efectului lor. Băiete, îmi zise, e aici o întreagă știință. Și ea

[1] De la grecescul Basileus = rege.

începe cu *Sfînta Scriptură,* cu Moise, în *Deuteronom,* capitolul douăzeci: Numai copacii pe care-i ştii că nu sînt pomi roditori, să-i strici şi să-i tai, ca să-ţi ridici întărituri împotriva cetăţii care va face război cu tine pînă ce ea va cădea.»

«Cu Baselul nu te afli pe picior de război, Kol», i-am spus eu.

«Acestea sînt obiecte de amuzament, mi-a răspuns, care pot fi socotite foarte apropiate de lucrurile serioase. Numele de maşină îl dau atît focurilor de artificii, cilindrilor, doagelor, scripeţilor, butoaielor, sacilor, coşurilor, precum şi cupelor şi vergelelor. Arme de asalt sînt, după mine, săgeţile şi ghiulelele. Vezi tu, Basilius, aceste obiecte pot fi folosite şi ca jocuri de artificii şi ca arme; în joacă şi în serios.

Ce vrei să cunoşti? m-a întrebat. Strălucirea culorilor? Asta-i taina mea. Pulberea fabricată trebuie păstrată în vase de lut. Există tot soiul de culori de pulbere. Albă, şi roşie, şi galbenă, şi verde, şi albastră, şi fără de culoare.

Cum zboară proiectilele? Proiectilul poate fi o bilă din lemn, goală pe dinăuntru şi foarte rotundă, avînd deasupra un cilindru de forma unei măciulii. Dedesubt e o gaură cu cep, prin care e introdusă compoziţia în bilă. Am construit o bilă de vînt, care se umple cu apă. Ea are două ţevi. Cînd o aprinzi şi o arunci în apă, scoate sunete plăcute. Am făcut îmbunătăţiri şi la alte proiectile. La una din ghiulele am calculat înălţimea egală cu a artificiilor pe care le pun înăuntru. În partea de jos sfera are o bucată de hîrtie şi o greutate de plumb, iar sus un disc din lemn, sau plută, ca să plutească pe apă. Am mai conceput două sfere de apă, care, deşi aceleaşi ca efect, sînt puţin deosebite ca înfăţişare. În partea de sus a sferei e un cilindru în formă de măciucă. Din sfere ies, în amîndouă cazurile, proiectile.»

«Tu numeşti păpuşile, proiectile, l-am întrebat, şi faci din ele foc de artificii?»

Kol mi-a răspuns: «La toate festivităţile, cele de mărimea oamenilor, sînt cele mai căutate». Şi mi-a arătat una. «Parcă ar fi un om,» i-am spus. «Acesta-i ţelul», mi-a răspuns.

Am plecat acasă singur, neîncrezătoare Elena, căci văzusem, ce voiam să văd: Fanatici ai focurilor de artificii.

Ce este un fanatic? O ştim. Sîntem avertizaţi în fiecare duminică la biserică. Fiecare o ştie. Nu-i necesar pentru asta să pleci pentru studii superioare la Köln sau Paris. Cel care

visează, cel care nu se așază prudent înlăuntrul limitelor îngăduite, înlăuntrul formelor. Și musca albastră e o mică fanatică. Sînt proștii, nesăbuiții, zăpăciții, agitații, lipsiți de frînele rațiunii. În aceste capete e harababura unor creiere turbulente, buimace. Iată ceata fanaticilor, a milogilor, a înfometaților, vermina. Iar Luther spune : Vreau să mă împotrivesc diavolului, cu fanaticii lui. Minți rătăcite, demoni.

Toate se nasc din apă, în cele din urmă, Elena mea, cu părul de aur. La început, cînd am devenit discipolul doctorului Theophrast, am crezut că poartă într-adevăr în mînerul săbiei sale apa vieții. Între timp, am înțeles că niciodată nu afirmase asemenea lucru. Alții au spus-o. Știu că n-a găsit încă formula de a produce această apă tainică. Pentru mine, tu ești apa vieții. Și nici unul dintre arizii domni savanți nu mă va lua în serios.

Părerea savanților teologi diferă în privința interpretării cuvîntului lăcustă, din *Apocalipsul 9*, versetul 1 și următoarele, unde scrie că lăcustele se ivesc din hăul fîntînii. Unii susțin că textul trebuie înțeles în sensul literal al numitei insecte, prin care Dumnezeu a vrut să-i chinuie pe oameni. Alții cred că ar fi vorba de diavoli, ce apar sub înfățișarea de lăcuste. Iar alții, iarăși, sînt de părere că ele ar reprezenta popoarele barbare și soldații. Și, în sfîrșit, sînt unii care socotesc că sub numele acestor monstruoase vietăți trebuie să se înțeleagă ereticii și fanaticii. Lăcustele apar din adîncimile fîntînilor ; fanaticii, de asemenea. Lăcustele chinuiau pe oamenii care nu aveau semnul lui Dumnezeu pe frunte. Fanaticii ademenesc pe acei, care nu cred neclintit în învățăturile lui Christos. Lăcustele au vremea lor cînd se pot dezlănțui. Fanaticii, după spusele învățaților noștri teologi, au și ei țelurile și timpul lor. Și pot dispărea cîteodată, tot atît de repede, precum au venit.

Vorbesc de multă vreme, confidenta mea, despre lucrarea lui Hieronymus Bosch, pe care ei o numesc *Grădina desfătărilor*. Tripticul de altar. Spun că reprezintă raiul, lumea pămînteană, iadul. Nu demult am nimerit la cina cea de taină. Dealtfel, doamna Froben e cu adevărat unica doamnă din Basel. Tare aș dori s-o cunoști, căci de la ea poți învăța multe. De pildă, cum îi farmecă pe bărbați, nu numai cu prăjiturelele din miere făcute de mîna ei și nu numai cu frumosu-i păr roșcat. Cînd vorbește, se vede că într-adevăr are

ceva de spus. Din gura ei n-am auzit niciodată un cuvînt nechibzuit. Dorești să rămîi atît de mult timp singur cu ea, încît să-și uite înțelepciunea-i ascuțită, cam de bărbat, și să spună ceva gingaș și prostuț. Iartă-mă, Elena, știi că sînt limbut, și așa am ajuns, de curînd, într-o controversă cu un teolog, ce trece drept cunoscător în artă și deschis la tot ce e nou. Ți-l voi numi aci, simplu, profesorul. S-a dus de îndată să vadă *Grădina desfătărilor*. Nu este deloc bătrîn și ramolit, doar că : nu vrea să vadă, nu poate să vadă.

Profesorul : «Nu văd nici un fel de raportare la timpurile noastre, cum susțineți. Această operă este plină de admirabile exuberanțe.»

Bolboroselilor sale savante, îi pot replica și eu cu bolboroseli savante.

Basilius : «N-aș spune exuberanțe, preastimate profesore, ci îmi mențin părerea : întreaga operă este exudenism pur».

Nu te grăbi să-ți iei dicționarul, zvelta mea căprioară. Exuberanțele sînt zorzoane, excese. Exudenismul înseamnă a răspunde argumentelor adversarului prin mijloacele ironiei.

Basilius : «Exuberanțele dumneavoastră tainice sînt, așa gîndesc eu, mașini, focuri de artificii, atît pentru amuzament, cît și pentru lucruri serioase. E mărețul artificiu al acestei legi, care a fost aruncat asupra omenirii. Ereticul este totuna cu vrăjitorul.»

Profesorul : «Este zugrăvirea stăruitoare a dorințelor izgonite din om. E fîntîna desfătării, în mijlocul fîntînii adulterului, cu animale de jur împrejur, cu călăreți. Totul, în ritmul dragostei. Și, mai departe, spune profesorul : Dar curios e că nu-i învinuită desfătarea.»

Basilius : «Da, sîntem de aceeași părere. Nu desfătarea e învinuită.»

Profesorul : «Mă uimește gingășia și bucuria din mijlocul tabloului. Chiar peste cei hăituiți strălucește o anumită voioșie.»

Basilius : «Vedem același lucru — acea anumită veselie. Eu încerc să explic cauza acestei veselii, dar dumneavoastră, domnule profesor, nu sînteți de acord cu mine. Eu spun că e veselia pictorului, care-și cunoaște meseria. Care, cu darul lui unic, de neconfundat. își bate joc de această lege inumană, expunînd-o rîsului privitorilor.»

Profesorul : «Repet, nu găsesc nici o aluzie la contemporaneitate. În această *Grădină a desfătărilor,* Bosch zugrăveşte răul în sine. Lumea e lăsată drept lăcaş al diavolilor. E imaginea sa fundamentală despre lume : Pămîntul e un loc de desfrîu şi deci un loc de joacă al demonilor. Numai că — ciudat — în imaginile sale despre iad nu există diavoli proeminenţi, ci mereu aceiaşi demoni uriaşi, diverşi. Aceasta este sentinţa sa asupra fiinţelor. În aceste lucrări nici nu se mai poate vorbi de satiră, prietene Basilius Amerbach. Desigur că şi noi vedem elementele satirice, caracteristice şi firii poporului din Ţările-de-Jos — dar aici observ că Bosch, cu adînc pesimism, îşi întoarce privirile de la prezent.»

Basilius : «Ce înţelegeţi prin prezent ? În cazul acesta, arătaţi-l la masă pe cel ce mănîncă pîine cu unt. Apoi vaca la păşune, şi cum e mulsă. Şi mai căutaţi scăunelul mulgătorului, precum şi găleata şi coada bine legată, ca să nu nimerească în şiştar balega vacii. Asta înseamnă prezent, în felul acesta explicaţi dumneavoastră pîinea cu unt. Dacă vreţi să mai moralizaţi lumea, spre a se feri de îmbuibare, mai garnisiţi pîinea cu unt cu o bucată groasă de şuncă. Arătaţi apoi cocina cu porcul frumos, gras, roz. Şi dacă vreţi s-o mai rotunjiţi, mai desenaţi şi o natură moartă. O măcelărie, în care se vede porcul, înjunghiat şi spintecat cu grijă, cu maţele atîrnîndu-i afară. Prezentul dumneavoastră, pe înţelesul tuturor. Aleluia, profesore !

Se mai poate şi altfel, stimate şi preaînvăţate domnule profesor, cum mi-a arătat mai deunăzi un pictor necunoscut mie, din Ţările-de-Jos : steagul spaniol, steagul stăpînirii preacatolice a Casei de Habsburg în mîna călăilor, în timpul răstignirii, un tablou, comandat şi expus de nobila Confrerie a sfîntului sînge din Bruges, din partea spaniolă a Ţărilor-de-Jos.»

Basilius urmă : «Şi nu credeţi, profesore, că un om care vrea să explice ceea ce se întîmplă în prezent, trebuie să aibă cunoştinţe şi despre grădina lui Dumnezeu, spălată şi udată de patru rîuri, de unde vine apa tămăduitoare ? Nu credeţi că ar trebui să-l cunoască şi pe Celsus [1] care — ameste-

[1] Aulus Cornelius Celsus, medic pe vremea împăratului August (sec. I î.e.n.), adept al lui Hipocrate.

cînd mereu gluma cu lucrurile serioase — vorbea întotdeauna despre transformarea omului în animal, Celsus, păgînul înţelept al lumii, lîngă care se aşază în zilele noastre un Paracelsus, aici, în Basel. Acest Theophrast von Hohenheim, numit acum Paracelsus, spune că chipurile se vor topi, iar fiecare om va avea un semn anumit, caracteristic. Vom putea vedea atunci monştri ciudaţi. Şi Paracelsus şi Bosch spun acelaşi lucru : Trebuie să vă scot tichiile fermecate.»

Profesorul : «Această *Grădină a desfătărilor* este istoria continuă a unei năruiri. Pot afirma, în orice caz, că aci este starea omului, cu puţin înainte de potop. Şi mai pot cel mult adăuga că ceea ce constituie originalitatea acestui tablou al lui Bosch este că în el Adam şi Eva nu sînt izgoniţi din paradis.»

Basilius : «Asta spune şi profesorul meu, Paracelsus. Adam n-a fost izgonit din paradis, n-a fost alungat dintr-o ţară în alta. Ci a fost alungat numai în măsura în care, paradisul s-a preschimbat sub ochii săi într-o lume trecătoare. A căzut pradă trupului muritor, bolii şi morţii. A rămas însă pe locul lui.»

Profesorul : «Bosch vorbeşte o limbă enigmatică».

Basilius : «Eu spun că e o limbă, care înăspreşte, care ascute totul, dacă pornim de la transformarea paradisului. Brabantul, de pildă, era o gură de rai. În lupta împotriva principilor şi a bisericii, locuitorii oraşelor au dobîndit drepturi şi libertate ! Iar mamele s-au mutat în Brabant, pentru ca odraslele lor să se nască în ţară liberă. Iar prin actul de naştere, care arăta locul unde se născuseră, să se poată bucura şi ei de drepturile proaspăt dobîndite. Acesta a fost pelerinajul viitoarelor mame înspre Hertogenbosch. Dar, deodată, pămîntul le-a fugit de sub picioare. Odată cu cei ce propovăduiau despre cele ultime patru elemente, au sosit şi trupele şi guvernatorii străinei ramuri spaniole a Habsburgilor. Maiul vrăjitoarelor a fost unealta întrebuinţată pentru nimicirea drepturilor cîştigate de oraşele din Ţările-de-Jos. Cei ce se răsculau au fost arşi de vii. Oraşele au fost arse. Preferinţa lui Bosch pentru foc e de neexplicat ? Ciudată mîhnire ? Uimitoare veselie ? În *Grădina desfătărilor* sînt adunate : amintirea paradisului, atunci cînd au sosit mamele ; schimbarea şi pustiirea aduse de cotropitorii străini ; precum şi credinţa plină de nădejde că lucrurile se vor

schimba iar. Dispreţuitul să nu mai fie dispreţuit ; asupritul să scape de asuprire ; umilitul, de umilinţă. Nici sclavul nu va mai fi sclav. Va fi aşa cum stă scris în cartea regelui Solomon, în *Cîntarea Cîntărilor :* Omul e cîntecul de nuntă al lumii. Veselia inexplicabilă pentru dumneavoastră, profesore, iat-o : Oacheşă sînt, dar frumoasă. Din *Cîntarea Cîntărilor,* capitolul I, versetul 5. E siguranţa pe care ţi-o dă iubirea, iar globurile de sticlă reprezintă condiţia : cea mai deplină claritate. Dragostea cu adevărat mare nu se poate ascunde, ea nici nu vrea să se ascundă.»

Profesorul : «Da, da, opera e o întreagă enciclopedie a dragostei, stigmatizată de depravare şi nefiresc».

Te întreb pe tine, unica mea dragoste, dacă are rost să mă mai cert cu acest profesor. Nu-l voi putea convinge niciodată. Are rost să-i spun că însăşi denumirea tabloului — acum, după un timp — este falsificată. Se spune şi se repetă mereu pentru ca publicul să nu gîndească altfel : «Aceasta e *Grădina desfătărilor*». Nu se spune, sau de abia se menţionează discret : «În primul catalog al tablourilor lui Bosch scrie : *una pintura de la variedad del mundo*». O pictură despre preshimbarea lumii."

Scamatorul

1

După prelegerile de vară, în toamna anului 1527, doctorul Theophrast von Hohenheim făcu pregătiri de plecare la Zürich, oraşul în care locuia tipograful Froschauer. Îşi luase concediu de la cîrmuitorii oraşului Basel.

Şi încă de pe cînd călărea înspre Zürich, se gîndea cu drag la înapoierea în oraşul, care era acum al său.

Arta nu era să scrii ceva, ci să găseşti pe cineva care să-ţi tipărească ceea ce ai scris, care să şi poată vinde ceea ce a tipărit.

Froschauer ştie prea bine că timpurile cînd nu-ţi păsa de ceea ce tipăreai trecuseră de mult. Dacă vor fi existat vreo-

dată ! Aştepta cu interes vizita renumitului medic din Einsiedeln. Oaspetele respectase formele. El nu sosise pur şi simplu cu manuscrisul sub braţ în casa lui, ci se anunţase dinainte — ca medic al oraşului Basel, la medicul oraşului Zürich. Acesta din urmă vestise tipografului Froschauer sosirea lui Theophrast von Hohenheim. Uşoara sa reţinere era desigur datorită şi faptului că se gîndea de ce nu tipărise Froben nici o lucrare a doctorului.

El nu era un Froben al oraşului Zürich.

Froschauer constituia un fenomen fără seamăn în lume. Nu era nici atît de sensibil, nici nu dovedea atît de mult tact şi atîta prudenţă ca Froben. Se ştia că tipografia lui nu anunţa dinainte ce va scoate. Cărţile sale apăreau pe neaşteptate. Şi întotdeauna, în acelaşi timp cu ediţia de lux, publica şi una ieftină. Asta nu din dragoste pentru popor, ci ca măsură de apărare împotriva reproducerilor neautorizate.

Desigur, oricine ştia că existau aşa-numitele scrisori de garanţie ; scrisori emise de împărat. O asemenea scrisoare emisă de cancelaria împăratului Carol al V-lea apăra cartea, înlăuntrul unui anumit ţinut şi al unui timp anumit, de reproduceri neautorizate, care erau pedepsite prin amenzi. Un tipograf nu se întreba ce rost avea această garanţie împărătească, în Zürichul confederal. El voia să-şi vîndă cărţile şi în provinciile imperiale.

Despre Froschauer se ştia că nu-i plăcea să ajungă cu revendicările lui la împărat. Nu numai pentru că era cale lungă pînă la cancelaria împărătească şi pentru că pe această cale lungă trebuiau semănate multe daruri pe furiş, dar şi pentru că o asemenea scrisoare putea, ca şi un medicament, să aibă şi efecte secundare nedorite : Împăratul sau dregătorii din cancelarie dădeau scrisoarea, numai dacă le plăcea cartea. Producţia lui Froschauer nu se putea bucura acolo de prea multă simpatie. Din tipografia lui ieşiseră manifeste cu înclinaţie vădită pentru reformaţi, dacă nu chiar şi pentru ţărani. Se mai ştia că în casa lui găseau adăpost fugari răzvrătiţi, apropiaţi oamenilor lui Denck.

În orice caz, în acea frumoasă toamnă a anului 1527, Froschauer putea fi socotit tipograful ideal pentru omul din Einsiedeln. Unul, alături de care ai putea fura cai şi despre care puteai fi sigur că nu-i va duce înapoi.

Lui Froschauer îi era, desigur, limpede că dacă va scoate o nouă farmacopee a acestui medic al oraşului Basel, autorul nu va putea fi convins să nu-şi expună părerea în legătură cu lemnul de gaiac. Pentru asemenea carte va avea deci nevoie de scrisoarea împărătească. La cîştig nici nu puteai spera, chiar scoţînd o ediţie ieftină, într-un tiraj mare. Obţinerea scrisorii de garanţie cerea strădanii extraordinare, căci, cel puţin de cînd cu disputele din Strassburg, se dăduse în vileag că lemnul făcător de minuni era strîns legat de casa Fugger, iar această casă Fugger avea legături cu împăratul.

2

Nu e nevoie să-ţi imaginezi convorbiri între aceste două persoane, care s-au văzut foarte rar. Desigur că împăratul şi cu Fugger n-au stat de vorbă pentru a hotărî împreună : Acum îl vom doborî pe acest medic rătăcitor.

Froschauer, care călătorise prin toată lumea, îi ştia pe amîndoi şi-şi formase părerea despre ei. În aceste lungi seri de toamnă discuta cu plăcere cu doctorul Theophrast despre asta.

Atît Fugger cît şi împăratul sufereau pentru că erau urmaşi : urmaşi şi moştenitori. Nimic — propriu-zis — nu era al lor, nici proprietate, nici idei. Trebuiau doar să ducă mai departe ceea ce primiseră de la înaintaşi. Aşadar, nimeni nu s-a mirat cînd împăratul Carol l-a preluat şi pe cancelarul din timpurile împăratului Maximilian, pe domnul Matthias Lang [1], cardinal şi episcop de Salzburg.

Nu era om să nu-l cunoască pe Matthias Lang. Toată lumea ştia că era un nemernic lipsit de caracter, un ticălos. Dar, pe scăunelul său, a supravieţuit tuturor, din timpurile lui Maximilian pînă în zilele împăratului Carol.

Era greu să fii succesorul împăratului Maximilian. Împăratul Carol al nostru cădea cîteodată pradă unei prăbuşiri sufleteşti totale, unei descurajări fără margini. Înţelepciunea lui nu era decît frică, îmbrăcată în solemnă măreţie. Acceptă

[1] Matthäus Lang von Wellenburg (1468—1540), arhiepiscop de Salzburg din 1519 ; a fost foarte influent sub împăraţii Friedrich al III-lea, Maximilian I şi Carol Quintul.

epitetul de „cel înțelept", iar poveștile despre el fură potrivite după acest epitet.

Era dezgustat de oameni, cum ar fi fost dezgustat de o mîncare. Apoi, se plîngea că simțul mirosului nu-i mai e destul de ascuțit, că îl dor mîinile și picioarele ; că are cumplite dureri de cap. În cele din urmă simți cum tot trupul îi intră în putrefacție, de sus pînă jos, cu răni pline de puroi. Avea oroare de propriul său miros.

Pe cînd era numai arhiduce, Carol nu uita niciodată să vorbească despre domnia plină de înțelepciune a bunicului său, despre toate pentru cîte avea să-i fie recunoscător.

Împăratul Maximilian. Carol primi știrea morții împăratului Maximilian, pe cînd se afla în Spania. Acest eveniment privit în sine era de mică însemnătate, căci Maximilian era un principe, căruia nici virtuțile, nici puterea, nici aptitudinile sale, nu-i confereau o importanță excepțională.

Maximilian fusese slab și capricios.

O împrejurare neînsemnată dădu la iveală la început înrîurirea pe care înălțarea în rang o produse asupra firii lui Carol. În toate documentele oficiale pe care le amintea își luă titlul de majestate. Înaintea sa, toți monarhii din Europa se mulțumiseră doar cu titulatura de înălțimea voastră sau măria-voastră. El fu cel care dădu exemplu, încît și ceilalți începură să pretindă a li se spune : majestate.

Nu-i acum momentul să descriem familia Froschauer : soția, fiii. Și cum au mers acești fii, împreună cu omul din Einsiedeln, în mijlocul studenților. Cum îl admirau și-l sărbătoreau pe doctor. Ce au mîncat, ce au băut, nu este important pentru Zürich. Zilele petrecute de doctor acolo au fost frumoase, pline de speranțe, nu pentru că beau împreună, ci pentru perspectiva colaborării cu Froschauer.

Trebuia stabilită o înțelegere. Încercarea de-a publica o carte cu puncte de vedere noi în medicină, pentru toate universitățile, îi încînta pe amîndoi.

Froschauer nu era prudent și rezervat, iar tiparnița lui nu era onorată de un Erasm. Un domn cîrtitor și cusurgiu, însă al cărui nume oferea casei o anumită intangibilitate. Reputația tipografului se contopea cu cea a autorului. Unul îi era celuilalt pavăză.

Dar ce era cu numele doctorului din Einsiedeln ? Puteai să-l înalţi pe el şi opera sa la o glorie atît de strălucitoare ?

Era cam jucăuş acest Froschauer. Îi plăcea să se joace cu cuvintele, cu noţiunile, cu semnele. Acum se afla la el cineva care se pricepea la jocuri şi semne.

De cum intrase, oaspetele căută un loc unde să-şi poată depune spada. Între timp dădu explicaţii :

— Toată lumea mă întreabă acelaşi lucru. Două întrebări în legătură cu spada : de unde o am şi pentru ce o port. De Crăciun, Papa obişnuieşte să binecuvînteze o spadă, pe care o dăruieşte unui principe. Eu n-am primit spada de la Papă. O am de la un călău.

Nu prea ştiai ce poţi şi ce trebuie să iei în serios, cînd îşi răspundea sieşi, de ce poartă spada :

— Timpurile noastre nu-s timpuri blajine ca mielul. Răbdarea mielului s-a terminat. Eu port spada ca simbol al apărării. Nu ne mai lăsăm duşi la abator, fără a ne apăra.

— Celor care abia aşteaptă să fie binecuvîntaţi ar trebui să li se ia nu numai spada, ci şi trandafirul. Ştim noi, doctore, cum se vinde trandafirul. A patra duminică de post. *Laetare*. Duminica trandafirilor. De asemenea şi duminica pîinii, din pricina hrănirii celor cinci mii. Am fost şi eu odată acolo, cînd Papa a binecuvîntat şi a oferit cuiva trandafirul. Au împodobit trandafirul de aur cu diamante şi-au căutat un prinţ vrednic, căruia să-l confere. Toată lumea aştepta cu nerăbdare această duminică din mijlocul postului. Pentru că intrau în discuţie şi nobili de peste hotare, era totdeauna o mare enigmă, cine va fi alesul. Căci se oferea doar un singur trandafir. Iar la sfîrşit, o mulţime nesfîrşită de oameni se considera insultată, că nu primise nici de data asta trandafirul. Pe ascuns, se interesau cît costase anul acesta trandafirul. Cer trandafirul pentru dumneavoastră, doctore. Dar nu cel din aur şi diamante, nu cel care se cumpără. Ci trandafirul alb, răsplată pentru adevărata puritate a meritelor, pentru dragostea aproapelui. Şi vi-l voi dărui, nu numai cu ocazia Crăciunului. Vi-l voi tipări ca emblemă pe cartea dumneavoastră. Lemnul de gaiac va fi menţionat încă în prima noastră carte ?

— Vreţi să spuneţi că, chiar dacă recunoşti adevărul, nu înseamnă că-l ai în mînă ?

— Iubite doctore, eu trebuie să fiu realist. De realitatea lumii mele ține tocmai această casă Fugger. Îi cunosc pe acești oameni bine și nu mi-e de fel frică de ei. Dar dacă vrem într-adevăr să scoatem o carte, trebuie s-o facem cu cap. E necesar să poată fi vîndută universităților. Piața e plină de vechile cărți de medicină. O știți la fel de bine ca mine. Ați constatat-o la Strassburg, iar acum la Basel. O scrisoare de la împărat ar putea influența desigur în bine desfacerea cărții, tocmai în universități. Ar trebui o sumă foarte mare pentru mituirea cancelariei. Froschauer continuă să glumească, dar erau gînduri serioase. Cel mai bun lucru ar fi să-l cîștigăm de partea noastră pe Fugger însuși. Îi trimitem o femeie de stradă bolnavă de frînție. El ia boala și recunoaște, pe pielea lui, lipsa de eficacitate a tratamentului cu lemn de gaiac. Atunci va fi nevoit să apeleze la dumneavoastră.

Joc palpitant. Să-ți imaginezi cum să-l bați pe adversar.

3

Cel fel de om era Fugger ? Cine era Fugger ?

Cam în timpul cînd Theophrast îl consultase pentru prima oară pe Froben, Jakob Fugger murise. La sfîrșitul vieții sale, putea să afirme că împărați, regi, principi și domnitori îi trimiseseră ambasadori. Papa îl îmbrățișase, numindu-l scumpul său fiu ; cardinalii trebuiau să se ridice în fața lui. Întreaga lume îl socotea un om ilustru și pînă și păgînii îl prețuiseră și respectaseră. În viață se condusese după principiul : Vreau să fiu cîștigător. Atît cît se poate.

Pe cînd ceilalți oameni de afaceri se plîngeau că nu puteau dormi noaptea din pricina creanțelor ce trebuiau onorate, el spunea : „Afacerile mele nu mă împiedică să dorm. Odată cu cămașa pun de o parte toate grijile și greutățile negoțului". Mai dormea deosebit de bine, pentru că dăduse bani pentru multe opere de binefacere. Și, în sfîrșit, pentru că nu avea copii, își căutase el însuși în timpul vieții un moștenitor, dintre nepoții lui. Avusese de ales între trei nepoți. Unul, cu numele de Hieronymus, nu era apt pentru negoț. Și nici nu s-ar fi putut schimba. Așadar, Jakob renunță la el. Raymund și Anton însă, îl ajutaseră încă din timpul vieții. Amîndoi ar fi trebuit să preia, după moartea sa, negoțul. Totuși,

nu era bine să fie doi, şi cum nu-l putea suferi pe Raymund, declară că ar fi prea slăbănog. Domnul Jakob avea, după cum se spunea, o fire veselă ; amabil şi politicos cu toată lumea ; modest şi simplu în purtări. Pentru sine n-avea nevoie de multe. Era însă o gazdă îndatoritoare, în stil mare. Organiza plimbări cu sania şi baluri ; construia multe biserici. Era frumos şi înalt. Faţa-i era rasă, capul drept şi acoperit cu o calotă dintr-un material ţesut din fir de aur.

Domnul Anton era tînăr. Pînă la moartea unchiului, nu prea avusese posibilitatea de a lua singur hotărîri. Acum, însă, la treizeci şi doi de ani, văzu că n-are decît să continue ceea ce începuse unchiul. Revolta minerilor din Ungaria fusese cel mai groaznic lucru. Şi răscoala ţărănească. Se poate ca aceste supărări să fi grăbit sfîrşitul bătrînului. Apoi purtarea mătuşii, a văduvei Sibylla, fusese jalnică. La puţină vreme după moartea soţului, părăsise pe ascuns această mare şi impunătoare casă Fugger şi se căsătorise, după credinţa luterană, cu Konrad Rehlinger, un prieten al bătrînului Jakob. Dacă Anton fusese, chiar înainte de a prelua singur afacerile, un om aspru, aceste neplăceri îl înăspriseră şi mai mult. Şi el preluase principiul bătrînului : Vreau să cîştig, cît pot. Şi, de la unchiul său, moştenitorul învăţase : Trebuie să fii tăcut. Aspru şi tăcut. Semăna foarte bine cu bătrînul domn Fugger şi dorea să-i semene, pînă şi în ţinuta sa dreaptă şi cu tichia aurită, care avea doar alt model. Totuşi voia să aibă o înfăţişare proprie, să se deosebească mult de unchi. Aşa că-şi lăsă nişte favoriţi stufoşi.

Cu acest domn Anton avem aşadar de-a face, stimate doctore Theophrast. Un om care trebuie de-abia să se străduie pentru ca în faţa lui să se ridice cardinalii ; ca Papa să-l numească fiul său iubit, iar împăratul să accepte şi felul său tăcut de a fi şi să poruncească să se pună împletitură de pai în jurul roţilor, atunci cînd trece prin Schwaz. Locul, unde Anton se simţea cel mai bine. Domnul Anton mai ştia că numele pe care-l purta era blestemat. Blestemat de multe mii de oameni, pe care n-avea să-i vadă niciodată la faţă. Şi din această pricină era dator să fie plăcut şi îndatoritor faţă de oricine. Învăţase acest lucru, încă din timpul vieţii unchiului.

E necesar să mai spunem despre domnul Anton că fusese nevoit la început să lucreze mult, pe bani puţini ; pentru că

unchiul îl ţinuse aspru şi din scurt. Din acele vremuri rămăsese Anton cu o inimă de piatră. Iar atunci cînd a preluat negoţul unchiului, sufletul său rămăsese meschin. Era meschinăria, pe care el însuşi o simţise pe propria-i piele. Era riguros de partea vechii credinţe, totuşi nu se arăta atît de sever în ceea ce priveşte credinţa minerilor care lucrau în minele de argint din Schwaz. Aceştia aveau dreptul să fie şi de altă credinţă, cel puţin la el. Nu îngăduia însă nici un soi de întruniri publice sau secrete. Era acum doar moştenitorul unui alt moştenitor, cu întreaga micime sufletească. Pentru sine însuşi adoptase ca deviză : E bine să taci. Era prudent şi dur. Unii îl numeau un parvenit din breasla ţesătorilor.

Aşadar, despre Anton Fugger s-ar fi putut spune că era dincolo de bine şi de rău. Era prea mare ca să poată fi măsurat cu o măsură obişnuită. Cît despre lemnul de gaiac, acesta constituia doar o parte, chiar dacă nu neînsemnată, a afacerilor sale de peste mări.

La drept vorbind, domnul Anton nici nu trebuie să se sinchisească de afacerile cu lemnul de gaiac. Era treaba experţilor săi. Aceşti experţi făceau, independent şi foarte hotărît, munca pentru el. Domnul Anton nu era în realitate un om rău. Spunea chiar că lui îi este indiferent dacă oamenii sînt vindecaţi cu ajutorul gaiacului sau cu mercur, din care avea din abundenţă pe proprietăţile sale. Îi era doar milă de experţi.

Nu numai avere moştenise de la unchi. Ci şi destăinuiri tainice despre curţile princiare. Domnul Anton preluase odată cu moştenirea şi aceste secrete.

Sigur că nu-i poţi trimite domnului Anton o tîrfă. Pentru a tipări o carte nu poţi lua o cale piezişă, care să treacă pe la desfrînate.

Trebuia să cîştigi influenţă în comisia ce se ocupa de întrebuinţarea lemnului de gaiac.

Dar, vai, iubite Froschauer, cel plin de idei, cu frumoasele dumitale combinaţii în legătură cu mijloacele de întrebuinţat pentru a izbîndi, nu ajungem prea departe : în această comisie se află Matthias Lang, cancelarul răposatului împărat Maximilian şi al actualului împărat Carol al V-lea, cardinal şi episcop al Salzburgului. Pentru cel ce ştia să vadă, sufletul i se oglindea pe faţă, faţa aceea prelungă şi în ochii aceia foarte mari, reci şi totodată holbaţi. Nu-l puteai asemui cu

nici un animal. Arăta într-adevăr aşa cum şi-l închipuia orice pui de ţăran pe duşman : înfăţişarea plină de cruzime a unui bărbat foarte puternic, care-şi alesese ca reşedinţă fortăreaţa inexpugnabilă Hohensalzburg.

El sta în primele rînduri ale acelora care luptaseră împotriva ţărănimii. Ar fi fost jalnic, chiar de neîndurat să-l vezi cum apare şi ia cuvîntul. Cu atît mai mult cu cît era socotit de unii drept un bărbat înţelept şi avînd cultură ştiinţifică.

Între Matthias Lang şi Theophrast exista o legătură. Salzburg fusese primul oraş în care doctorul nostru din Einsiedeln încercase să se stabilească. În acelaşi timp, în acelaşi oraş, doi bărbaţi. Sus la castel, omul de cultură ştiinţifică şi cancelar al împăratului. Din toate crenelurile zidurilor cetăţii erau îndreptate spre străzile înguste, strîmte ale oraşului, guri mari de tun. Iar în vale, în mijlocul mulţimii de răsculaţi, celălalt om de ştiinţă, doctorul von Hohenheim.

El propovăduise răscoala. Fusese căutat. Urmărit. Fugise. Slujbaşi zeloşi şi devotaţi episcopului triumfător făcuseră o listă a obiectelor găsite în locuinţa doctorului : cerc, compas, alifii, o haină cu blană de jder, portretul tatălui şi cel al unei femei necunoscute.

Amîndoi, atît Froschauer cît şi Theophrast, ştiau pe a cui autoritate se va bizui comisia. Se va referi la lucrarea lui Niclas Poll, care fusese medicul curant al împăratului Maximilian, pînă la moartea acestuia. El folosise lemnul copacului veşnic verde de gaiac şi scria că vindecase de boală cu ajutorul său trei mii de oameni. Cine porneşte aşadar la atac împotriva acestui leac întîmpină rezistenţa dîrză a tuturor medicilor curanţi imperiali. Şi ce mai puteai replica în faţa numărului atît de mare de trei mii de bolnavi, vindecaţi de Poll ?

4

Froschauer strîngea tot soiul de tipărituri, încercînd să obţină şi manuscrise. Arătă spre un raft.

Aici se aflau scrierile doctorului Georg Tannstädter-Collinitius, savantul profesor al Universităţii din Viena, maestru în cunoaşterea planetelor şi al calculului constelaţiilor. De neuitat rămîne pentru noi toţi lucrarea sa *Libellus consola-*

torius, Cărticica de mîngîiere sau de încurajare, închinată regelui Ferdinand al Spaniei[1]. Froschauer o cunoştea bine. Nimeni nu va arunca asemenea carte. Doctorul în ştiinţe astronomice Georg Tannstädter profetizase — nu se ştie dacă din trufie sau din supărare — pieirea Vienei, în anul 1524. Asta îi trecuse prin cap într-o bună zi a anului 1523. Afirmaţia sa avusese cele mai îngrozitoare urmări pentru Curtea imperială. Oamenii îşi împachetaseră avutul, sau lăsaseră totul pe loc, fugind de-acolo. Nimeni nu voia să fie de faţă la pieirea Vienei. Nici măcar cei ce îngrijeau de păsări. Păsările muriră, multapreciatele vînători de păsări n-au mai putut fi organizate la Curtea imperială. Plictiseala se cuibărise pretutindeni. Iar în vremea asta oamenii, pierzîndu-şi capul, fugeau rupînd pămîntul.

Doctorul Tannstädter fu obligat să redacteze în grabă o scrisoare liniştitoare. În cîteva zile editorul Johannes Singriener o tipări şi o răspîndi. Doctorul Tannstädter demonstra amănunţit că nu era de aşteptat totuşi, în anul următor, sfîrşitul lumii şi nici o inundaţie în oraşul Viena. Oamenii i-au fost foarte recunoscători genialului doctor Georg Tannstädter. I-au adus plocon coşuri cu tot soiul de fructe, precum şi buchete de flori. Deveni cel mai iubit om din Viena.

Froschauer, care cunoştea tot ce se tipărise, precum şi lucrările netipărite, spuse :

— Asta s-a întîmplat acum trei ani. Şi ce s-a întîmplat în realitate ? Sfîrşitul lumii nu s-a produs şi nici Viena n-a pierit.

Mereu vom da de nenorocitul de Joseph Grünpeck, umanist, cronicar şi medic al clerului, secretar şi medic curant al lui Maximilian. A ajuns la apogeu cînd, la un an după ce intrase în serviciul împăratului Maximilian, a fost încununat ca poet. Începuse atunci foarte promiţător o biografie a lui Maximilian, în care descrisese turnirul de căişori pe rotiţe, ingeniosul joc pentru copii. Apoi, însă — cît de penibil pentru un om care făcea parte din cler — în 1501, fu concediat. Sifilis. Împăratul tuna şi fulgera. „N-am nevoie de oameni bolnavi în jurul meu. Ce fel de medic mai e şi ăsta, care nu ştie să se vindece nici pe el însuşi."

---

[1] Ferdinand I (1503—1564), din Casa de Habsburg, împărat german, frate al lui Carol Quintul şi întemeietor al ramurii austriece.

Ce-i rămîne de făcut unui om care era poate doar bănuit că ar avea cumplita boală. Dacă nu-i în stare de nimic altceva decît să facă parte din suita împăratului, atunci îşi aduce aminte de ziua măreaţă cînd a fost încununat ca poet la Freiburg, de însuşi Maximilian. Crează, aşadar, o şcoală de poezie la Regensburg şi lucrează în continuare pentru împărat — fie şi din depărtare. Chiar dacă acesta l-a izgonit pe nedrept. El, Joseph Grünpeck, nu va înceta de a-l proslăvi, pînă cînd va fi rechemat. Dar cît de greu este, odată alungat din rîndul medicilor curanţi, să aduci dovada că eşti sănătos. Vindecat de această boală.

Froschauer ştia ce scrisese, după ruşinoasa-i destituire: un tratat profetic despre pedepse viitoare. Despre semne miraculoase. Despre monştri. Grünpeck văzuse toate acestea pe pămînt şi în cer. Sau alţii le văzuseră şi îi povestiseră. Era o încercare deznădăjduită de a atrage atenţia.

Lui Froschauer i-a fost de la început limpede că asemenea lucrare va fi pusă la index. Ce prostie să faci profeţii despre sfîrşitul lumii, din cauză că sufletul ţi-e năpădit de supărare.

Froschauer mai cunoştea şi legenda sipetului lui Celtes, sipet cu fundul dublu. Sipetul primului bărbat împodobit de împărat cu laurii poeziei. Sipetul lui Konrad Pickel, care-şi preschimbase numele într-unul mai savant.[1]

Froschauer cunoştea în amănunt felul cum era construit sipetul. Avea o scîndurică glisantă cu mîner strunjit, uşor scobită în partea anterioară şi care, în interior, constituia un al doilea fund. Deasupra, ştia toată lumea, erau aşezate însemnele acelui Collegium Poetarum, înfiinţat în 1501 de către împăratul Maximilian: hrisovul de întemeiere, sceptrul, cununa de lauri, toca, inelul, sigiliul. Dar ce se afla sub scîndurica glisantă, pe al doilea fund? Froschauer ştia că sipetul se află în păstrare la Universitatea din Viena. Visul lui era, să plece într-o zi acolo să-l poată scotoci. Nu era supărat că nu realizase multe din proiectele sale. Găsea mereu lucruri noi care îl atrăgeau şi care ar fi trebuit să fie cercetate. Astfel o preocupare era înlocuită de alta. El însuşi nu se lua prea în serios. Îşi ştia limitele.

---

[1] *Pickel* — sapă (germ.); *celtis* — unealtă de săpat în metal (lat.).

Froschauer mai era interesat şi de povestea despre Florian Waldauf. Fusese confecţionată pentru uzul curţii şi al principilor, întru fixarea, pentru totdeauna, a imaginii ţăranului cumsecade. Povestea fiului de ţăran din Anras, pe Lienz. Pe Florian Waldauf îl puteai mereu aduce în faţa oamenilor, ca model, împotriva unui Hans Denck sau Carlin. Era pur şi simplu unul dintre ţăranii de treabă şi care se bucura de marile posibilităţi ale ţăranului de treabă. Fusese făcut secretar al ducelui Sigmund din Tirol şi, din anul 1488, acel an nenorocit în care cetăţenii din Bruges îl luaseră ca prizonier pe bunul nostru Max [1], fusese numit sfetnic imperial. Nu era un simplu gest acesta, un ţăran ajuns sfetnic al împăratului, era o recunoaştere.

Dar se mai găseau desigur şi oameni care se întrebau dacă acel Florian, ridicat la rangul de cavaler în Stuhlweissenburg, mai putea fi numit ţăran.

Se spunea că acest Florian Waldauf, cavaler de Waldenstein, îi salvase viaţa lui Maximilian, în timpul unui naufragiu, la trecerea peste Zuidersee. Despre toate întîmplările din viaţa sa, Florian scrisese o carte.

Curios e faptul că n-a fost niciodată tipărită. Froschauer, din tiparniţa sa de pe Streitgasse din Zürich, căuta de multă vreme să pună mîna pe manuscris. Toate scrierile netipărite îl atrăgeau. Se spunea că manuscrisul cuprindea a descriere amănunţită a tuturor relicvelor şi a raclelor în care erau păstrate, pe care ţăranul şi cavalerul de mai tîrziu, le adunase din călătoriile sale de serviciu şi pe care le adusese la Hall. El îşi numise scrisoarea *Tezaurul de relicve din Hall.* Ar fi fost un mare triumf pentru Froschauer să descopere acel *Tezaur,* precum şi să nimicească legenda despre bunul împărat şi ţăranul său. N-ar mai fi rămas nimic altceva decît povestea unui lăncier, a unui lăncier care, e drept, ştia să scrie, dar şi să jefuiască. Ar fi dat oricît să poată obţine lista moaştelor şi l-ar fi întrebat pe savantul doctor Theophrast, dacă un om poate avea atît de multe mădulare de acelaşi fel.

---

[1] Se referă la împăratul Maximilian I.

Froschauer ştia că tot ce fusese însemnat în preajma împăratului Maximilian, nu se arunca niciodată. Cel mult, se ascundea. Froschauer cunoştea acest mecanism al păstrării şi-şi punea în el toate speranţele.

5

La Froschauer nu era atîta pompă ca la Froben. Cărţile celorlalţi nu erau pentru el numai un obiect de admiraţie. Se simţea mereu ispitit să ştie cum ar putea să lupte împotriva unor asemenea cărţi deosebit de împodobite.

Dacă treceai în revistă cărţile lui Froschauer, găseai acolo ceea ce nu poţi găsi nicăieri altundeva în lume. Dintre cele mai alese raritaţi cita mereu cu plăcere: „A existat un poet, care primise însărcinarea de a scrie o carte despre isprăvile vînătoreşti ale împăratului Maximilian. După cum era un cavaler desăvîrşit, împăratul Maximilian era şi un vînător atît de bun, încît s-ar putea să nu fi avut seamăn niciunde. Şi în această privinţă era un adevărat Apollo. Nimic nu-l putea opri de la vînătoarea cu cîini, de la hăituire sau de la vînătoarea cu şoimi. Nici căldura, nici frigul, nici foamea sau setea, nici zăpada sau ploaia, nici culmile, nici hăurile. Cu astfel de exerciţii se călise din tinereţe pentru război, învăţînd să înfrunte şi să înlăture primejdiile, să-i ia pe neaşteptate, prin iuţeală, pe duşmani."

Acestea le scrisese Melchior Pfinzing[1], poet şi în acelaşi timp cel care aduna dările, precum şi abate la mînăstirea Sfîntul Paul, din Carintia, în Lavantal — acolo, în Lavantal, unde Theophrast învăţase carte.

Şi tocmai acest benedictin spune că ar vrea să descrie măreţele isprăvi vînătoreşti ale regelui sub titlul: *Strălucitul, măritul rege.*

El scrie: „Viaţa acestui preamăreţ şi neasemuit împărat este atît de bogată în fapte mari, în evenimente şi întîmplări rare, încît ea poate fi descrisă luînd ca model *Iliada* sau *Odiseea* grecească". Prin asemenea descrieri reale el vrea să-i

[1] Melchior Pfinzing (1481—1535), poet şi secretar al împăratului Maximilian I. La cererea acestuia, a prelucrat în versuri epopeea autobiografică *Tenerdank*.

facă de ruşine pe ticluitorii de minciuni germani — atît pe cei vechi, cît şi pe cei noi.

În tinereţe, împăratul Maximilian a întîlnit un cerb într-o strungă din pădurea Brabantului. Cerbul a vrut să scape sărind deasupra împăratului. Atunci Maximilian l-a străpuns drept în inimă cu spada. În aceeaşi pădure a fugărit un alt cerb. Calul a făcut un salt extraordinar, de opt stînjeni, în vale.

Săritura i s-a părut, totuşi, cam mare scriitorului din Lavental, aşa încît a adăugat apoi că, totuşi, calul s-a oprit. Şi, deşi atinsese între timp picioarele cu pămîntul, n-a căzut, pentru că era strîns ţinut în frîu de călăreţ. Iar acesta l-a ajuns pe cerb, luîndu-l captiv. Şi, tot în această pădure, a mai vînat de două ori cerbi cu arbaleta. Cînd a dat să tragă prima oară, s-a încurcat cu pintenii într-o tufă. Apoi a căzut o cracă peste el, încît arbaleta s-a descărcat, slobozind săgeata. Pînă astăzi a rămas ascuns faptul că, din această pricină, a fost nimerit un nenorocit de hăitaş.

Întrecerile de trageri la ţintă din palatul regal nu puteau fi şi ele tăinuite, aşa că fură pomenite în carte. Din grădina sa împăratul a tras odată cu arbaleta după o pasăre. Oţelul a plesnit atunci cînd a apăsat pe trăgaci şi-a nimerit un servitor drept în faţă, transfigurîndu-l sîngeros, pentru toată viaţa.

În Suabia a urmărit o ursoaică şi aceasta avea ursuleţi. Cu mîinile lui a sugrumat ursoaica. Astfel a rămas cu cei trei ursuleţi, pe care i-a dăruit apoi.

Iar într-o pădure din ţinutul de pe Enns a plecat singur de tot, cu lancea, oprindu-se în faţa unei vizuini de urs. S-a sprijinit de un copac şi a aşteptat ursul. Pe care l-a străpuns.

Odată, pe lîngă castelul său din Tirol, se pripăşise un urs într-o prăpastie stîncoasă ; împreună cu cîţiva ţărani a pornit să vadă fiara. Dar, bineînţeles, că pe drum, ţăranilor li s-a făcut frică. A pornit singur pe poteca îngustă. Iar ursul, cînd l-a zărit, s-a ridicat pe picioarele dinapoi, ca să-l întîmpine. Împăratul l-a ochit cu atîta măiestrie, încît i-a străpuns burta cu lancea. Aşadar, acest scump erou sugrumase trei urşi, cu mîna lui.

Acum, despre mistreţi. În pădurea de lîngă Bruxelles a străpuns un mistreţ cu spada, fiind însoţit doar de cîţiva căţelandri. Pe un altul l-a ucis, în ţinutul Austriei, înaintînd

spre mistreț în patru labe, cu o spadă scurtă. Aici însă i-au sărit totuși în ajutor și cîinii, înspăimîntînd animalul.

În Suabia de Jos a urmărit un mistreț peste un rîu înghețat. Calul a căzut, spărgînd gheața, iar sabia lui Maximilian s-a frînt în trei bucăți. Împăratul și-a scos calul din apă și l-a ajuns pe mistreț. În mînă nu mai avea însă decît un ciot de sabie, așa că a fost nevoit să-l lase să fugă. Și iar în același ținut: În timp ce urmărea un mistreț, coborînd pe povîrnișul unui munte, a fost cît pe ce să se străpungă cu ascuțișul propriei lui săbii. Împăratul Maximilian, călit în toate aceste primejdii, părea să fie născut pentru a se îndeletnici și cu cea mai primejdioasă dintre vînători: aceea de capre negre. Dintre toate, aceasta îi era cea mai dragă. Și din pricina ei a înfruntat multe primejdii de moarte, pe care le-a trecut însă cu bine.

Da, se poate spune că din patima sa pentru acest soi de vînat s-a putut observa cum a fost purtat și apărat de o cohortă de îngeri, ca un prinț iubit și iubitor de Dumnezeu.

Pe drumul de la Augsburg la Innsbruck se afla o stîncă abruptă înaltă pînă-n nori, în vecinătatea satului Zirle, a muntelui Zirl, a unei biserici și a unui castel vechi, de pe muntele Sfîntul Martin. Pe acest urcuș abrupt a cutezat să se cațere Maximilian în urmărirea caprelor negre. Nimerise într-un loc atît de prost, încît nu mai putea nici să înainteze, nici să dea înapoi. Încotro își arunca privirile, vedea moartea în față. Deasupra lui atîrnau stînci amenințătoare, dintre care una se putea desprinde, devenind lespede peste leșul său. Sub el, se căsca o prăpastie înfiorătoare de mai bine de o sută de stînjeni adîncime, care putea deveni mormîntul său. De jur împrejur numai stînci. Nimeni nu-i putea veni într-ajutor cu frînghie și alte unelte. Se urcase prea sus. Nici într-o lună n-ar fi izbutit spărgătorii de piatră să-și croiască drum pînă la el. Îi vedea pe slujitorii săi, jos, în vale, cum se frămîntau și se învîrteau, dar în acest caz nici un om nu-l putea scoate de la ananghie. A tot nădăjduit două zile și două nopți, privind primprejur dacă putea să sosească vreun ajutor de pe undeva. În zadar. În cele din urmă și-a dat seama că acea stîncă înfricoșătoare nu era decît nesățiosul gîtlej al morții, care aștepta să-l înghită. Se vedea, asemenea profetului Iona, îngropat într-o balenă din piatră. Și pentru că n-avea de pus în gură nici un soi de

hrană pentru a-şi prelungi viaţa pămîntească, se gîndi la hrana sufletului. Le-a strigat celor din vale, poruncindu-le să-i aducă preoţii cu sfînta cuminecătură, şi astfel, din depărtare cel puţin, să se poată sătura la vederea preasfintei hrane a nemuririi, pregătindu-se de moarte. În toată împărăţia se făceau rugăciuni. Dar în ziua a treia, împăratul cel plin de credinţă, ale cărui gînduri se îndreptau numai spre moarte, a auzit un zgomot. Un tînăr, îmbrăcat ţărăneşte sosi, croindu-i drum printre stînci.

În bucuria impetuoasă a reîntîlnirii, tînărul ţăran a pierit fără urmă. N-a mai putut fi găsit nicăieri. Abatele din Lavantal a scris în legătură cu acea dispariţie : „Fără îndoială că trebuie să fie socotit un înger, un trimis al lui Dumnezeu".

Firește, era cel mai simplu să dai o asemenea explicaţie. Nimeni nu s-a prea ostenit cu căutatul. Căci ar fi fost neplăcut să fii nevoit a recunoaşte că fusese într-adevăr un ţărănoi, în carne şi oase, care nu numai că se strecurase cu uşurinţă printre stînci, dar îl mai tîra după el şi pe trupeşul rege şi împărat. N-a mai fost nevoie de nimic, nici de laude şi nici de răsplată pentru ţopîrlan.

Abatele n-a ocolit întrebările, ci a adăugat : „Unii, ca de pildă părintele Häuterus, susţin că regele a fost coborît cu ajutorul frînghiilor de nişte munteni. Dar nici numele ţărănoiului, nici al muntenilor n-au fost pomenite nicăieri. Aşadar, nu e adevărat, scrie abatele, ci a fost un înger."

— Şi încă ceva pentru dumneavoastră, doctore Theophrast. Froschauer deschise cartea şi citi : „Şi de două ori şi-a bătut joc de medicii săi. S-a întîmplat o dată ca nici un fel de medicament să nu-i ajute. S-a gîndit că trebuie să încerce orice mijloc, fie că moare, fie că se face sănătos. A trimis în taină un slujitor devotat la Amsterdam să-i aducă de acolo un purgativ puternic. L-a luat şi în trei zile s-a însănătoşit. Deseori le amintea acest lucru medicilor săi, făcîndu-i de ocară. Altă dată, avînd friguri, doctorii i-au interzis orice băutură rece. Dar iară a trimis în taină un servitor credincios să-i aducă o cană cu apă. A băut-o cu poftă, continuînd să bea apă rece şi bătîndu-şi joc de medici. Pînă s-a însănătoşit.

La masă, avea întotdeauna la el o bucată de corn de inorog, ferecată în aur. Dacă se aduceau bucate otrăvite, cornul se aburea, dîndu-i de veste.

Iar cînd, o dată, a dat poruncă să i se cerceteze foarte amănunţit străvechiu-i arbore genealogic, un zeflemist de la Curte a scris aceste versuri pe un perete :

Cînd Adam şi Eva munceau pe brînci
Cine mai era nobil pe-atunci ?

Împăratul a răspuns cu multă chibzuială, scriind dedesubt următoarele :

„Sînt om ca alţii, n-am ascuns,
Doar că de Dumnezeu fui uns".

Stimate doctore Theophrast, asemenea cărţi au încă de la început nevoie de scrisori de garanţie, de trandafirii de aur ai virtuţii, de cununi de lauri. Aşa trebuie scris.

6

Theophrast îşi luă rămas bun de la Zürich. Lui Froschauer îi va trimite cîte ceva din ceea ce a scris.

Se plimbă prin oraş, pe ploaie şi pe vînt. Văzu cum o femeie trase înăuntru, ca să nu se ude, perdeaua care fîlfîia. Închise fereastra. O închise încet, hotărît.

Odată, măcar odată, să poată apăra ceva şi el, Theophrast, cu acea calmă siguranţă, sau să se poată apăra chiar pe sine însuşi de ploaie, de vînt. Ei bine, acel timp sosise. Se întorcea la Basel. Se simţea în stare să se apere pe sine şi învăţăturile sale, de ploaie şi de vînt.

Trebuie să fii foarte pur, invulnerabil, pentru a putea merge drept, necorupt şi fără ascunzişuri prin această lume de intrigi, tertipuri, manevre, subterfugii, uneltiri şi înşelăciuni. E nevoie de străduanie neobosită, şi o mare dragoste pe deasupra, pentru ca, deşi cunoscînd aceste căi ascunse, să nu fii ademenit să păşeşti pe ele. Puţini sînt acei care rezistă acestei ispite, ele fiind mai uşoare şi părînd dealtfel adeseori mai înţelepte, mai chibzuite.

E greu să păstrezi seninătatea omului liber. Şi tu, Hans Denck, vei avea nevoie de tăietori de lemne. Pentru iarnă. Nimeni nu poate trăi fără ei. Dar aceşti muncitori îi aparţin lui Zwingli. Dacă ai nevoie de lemne, trebuie să-l rogi pe Zwingli. Lemnul munţilor împăduriţi înrîureşte gîn-

direa celor din vale. Nu poți face singur toate. Să fii și cel care taie lemnele, și cărăuș, și cel care stă în casă la căldură.

Nu încerca să faci din acest tăietor de copaci un răzvrătit înnăscut. El e acela care l-a salvat pe împărat de pe stînca abruptă, atunci cînd se încumetase să urce pe margine de prăpastie, la vînătoarea de capre negre. El e viteazul, istețul, care cunoaște ce copac e bolnav, care știe cum trebuie pus un ic. El e veșnicul tăietor de copaci, căci, îndată după alungarea din rai, copacii crescuseră atît de înalt pînă la ceruri, încît a fost necesar să se ia de îndată măsuri. Iar acest muncitor, pus de la început la tăiatul copacilor, n-a mai avut apoi nimic de-a face cu lemnul. Alții îl iau. Alții hotărăsc la ce va fi folosit : pat, sicriu, scaune, mînere de cuțit, saboți, cercevele ; dacă să fie întrebuințat ca lemn de foc sau ca îngrășătură.

Veșnic, naiv, neștiutor, vesel tăietor de lemne, care cînți întruna și pe care te poți bizui. Mîinile tale vînjoase, aspre ! Nu te-ai simți bine acolo, jos, în valea cu școli înalte. În munții tăi împăduriți, trăiești fericit. Ești imaginea vie a fericirii eterne, prin harnică modestie.

Ce bună e pîinea uscată, cît de hrănitoare brînza de capră, în aerul curat de munte ! Nimeni nu vrea să-ți stînjenească, acolo, sus, liniștea. Nici bunul nostru Zwingli n-o mai dorește. Nimic să nu te stingherească ! Numai doctorul nostru Theophrast se duce acolo, cînd e chemat.

Dacă piciorul cuiva este strivit de un trunchi de copac în cădere ! Dumnezeule mare, asemenea accidente s-au întîmplat doar în mii de chipuri, de la alungarea din rai încoace. Mereu răniri în timpul lucrului. Iar oamenii s-au ajutat singuri. Se mai și murea din lovitură, cum se întîmplă adesea cu asemenea prilejuri. Unuia i se întîmplă să cadă de pe acoperiș în timp ce construiește o casă, altuia sub pămînt, cînd o avalanșă de pietre îi închide drumul prin galerie. Strivirile, prăbușirile, sînt tot atît de dese ca trecerea timpului.

Dar cine stă de vorbă cu tăietorii de lemne ? Zwingli, poate ? Nu, el nu o mai face. Iar Oekolampad locuiește jos, în vale.

În schimb, o face doctorul Theophrast. Nu vorbește pe cînd cercetează rănile. Atunci tace, nu-i chip să-l clintești. Și dacă vrea cineva să spună ceva, îl întrerupe : „Acum, nu".

Iar dacă vede o rană, nu spune de îndată: „Aha, asta e, grav, grav". Sau: „Nu-i atît de grav". Tace, pînă a văzut totul în amănunţime. Iar după aceea, chibzuieşte. Compară. Îşi aduce aminte de sute de imagini de răni asemănătoare. Pe cîmpul de luptă, la danezi. În războiul împotriva ţărănimii. Aşa se întîmplă. De cîte ori consultă un om în suferinţă, îi apar, invizibile pentru alţii, toate celelalte suferinţe, întîlnite cîndva de el. A cîştigat experienţă, văzîndu-le; şi şi-a întărit-o prin comparaţii, prin meditaţii aprofundate.

Abia după aceea, trece la întrebări. Apoi îngrijeşte ceea ce are de îngrijit: mîna, piciorul. „Ai să alergi în curînd din nou." „În curînd ai să poţi folosi din nou mîna."

Un surîs de uşurare. „Mulţumesc. Am scăpat de dureri. A fost o cinste pentru noi, multpreţuite domnule doctor, ce vă datorăm?"

„Aş vrea să vorbesc puţin cu dumneata."

„Nu vreţi să plecaţi, nu vă grăbiţi să plecaţi cu banii pe care vrem să vi-i dăm? Am pus ceva bani deoparte."

„A cui este pădurea! întreabă el, în chip de răspuns.

„E a domnului Cutare."

„Atunci va plăti acela, care-i stăpînul pădurii."

Desigur, că nu chiar aşa, pe şleau, dar cu ocolişuri. Doctorul Theophrast al nostru, se aşază, îşi face timp pentru a lămuri totul. Oamenii se simt tare onoraţi! Caută un pahar curat ca să-i toarne vin. Sînt încurcaţi că nu găsesc nici unul.

„Ajunge, le întrerupe el căutarea. Dacă vreţi să-mi daţi ceva de băut, daţi-mi. Dar aşa cum sînteţi voi obişnuiţi să beţi; din ulcior, din cană."

Atunci tăietorii de lemne se aşază, simţindu-se pentru prima oară nestînjeniţi. A venit la ei un om. Un învăţat. Un om care îi ajută. Şi care vrea să ştie ce gîndesc ei.

„A intrat în viaţa noastră amărîtă nu ca un străin, nu ca un oaspete."

Firește, nu-i de-o seamă cu ei. N-o să ia toporul din cui s-o pornească dis-de-dimineaţă la tăiatul copacilor, pentru a le dovedi că este ca ei. „Voi sînteţi tăietori de lemne. Iar eu sînt la fel." Nu e nevoie de o asemenea purtare. Nu aici, şi nu din partea lui. Că e puternic nu trebuie să le-o arate în acest fel. E în stare să ridice singur bolnavul pe masă, pentru a-l putea consulta. Nu va fi la fel cu ei, chiar dacă bea

din aceeaşi cană cu dînşii şi chiar dacă nu şterge gura cănii înainte de a bea după ei. Este asemenea lor, pentru că şi el se află în aceeaşi stare de dependenţă, ca şi ei. Şi acest lucru trebuie să li-l lămurească. Şi din această pricină nu primeşte bani de la ei. Şi va rămîne atîta vreme la dînşii, pînă vor pricepe.

A cincea scrisoare a lui Basilius

Basilius către Elena

„Desigur, draga mea Elena, că şi în timpurile noastre, sau tocmai în timpurile noastre poţi fi magician. Poţi, fără a fi pedepsit, să înfăţişezi unui public mai larg sau mai restrîns arta ta. Numai un singur lucru trebuie să-l pricepi: deosebirea între magia neagră şi cea albă.

Ştiu că nu-ţi plac teoriile, mă rog, dar îţi voi prezenta un bărbat care a practicat în chip exemplar, aş putea spune exemplar pentru toate timpurile, magia albă, acea artă uimitoare, dar şi bănoasă.

Şi acum ai şi ghicit, desigur, despre cine e vorba. Da, e vorba despre vestitul magician preţuit de însuşi împăratul Maximilian, abatele Trithemius din Sponheim [1]. Acela, care a alungat plictisul de la curtea imperială. Cînd nu mai avea chef de vînătoare de păsări, împăratului i se năzărea să vadă şi să salute anumiţi morţi. Pe soţia-i iubită, cu semnul pe sîn, şi care răposase de curînd. Abatele Sponheim o făcea să apară, să se apropie. Dar nimeni n-avea voie să i se adreseze, căci se putea speria. Apoi, marele stăpînitor dorea să-i fie confirmată puterea, prin faptul că magul îi aducea ca oaspeţi alţi mari stăpînitori morţi. Regele David, Alexandru cel Mare, Caesar. În ultima vreme, împăratul Maximilian avusese atîtea dezamăgiri, încît simţea nevoia să-şi întărească moralul prin faptul că regii răposaţi se închinau în faţa lui. Sponheim îi aducea pe toţi. Doar David nu îngenunchie. „De ce?" întrebă Max. De necrezut, David răspunse el

[1] Trithemius Heidenberg (1462—1516), iniţial călugăr benedictin la mînăstirea din Sponheim. Îmbina o imensă erudiţie cu înclinarea spre fantastic. A lăsat scrieri istorice şi teologice.

însuşi : „Nu m-am închinat în tot timpul vieţii în faţa nimănui." Desigur, desigur ! Uimitoare capodoperă a artei magice. Dar nu atingea oare marele şi eruditul istoriograf Thritemius un tărîm interzis, făcînd să apară morţii şi făcîndu-i să vorbească ? Nu, categoric nu. Şarlatania sa, *nota bene*, inofensivă, era gîndită şi făcută pentru oamenii bogaţi şi, cu tot respectul faţă de împărat, cam prostuţi. Trupa lui de călugări travestiţi, pe care o adusese de la mînăstire şi pe care-i îmbrăca, după voie, în straie femeieşti sau regeşti, trebuia să fie ţinută în culise. În afară de asta, ei nu apăreau decît sub un văl. Să nu poată fi văzuţi prea bine. Dar cum a realizat semnul cafeniu al soţiei decedate ? Suliman.

Dar, pe undeva, pe la hamali, care nu ştiau cum vor mai putea răbda poverile, dacă nu li se mai lăsa pe Sfîntul Christofor, fiindcă şi el îl purtase pe umeri pe Domnul Isus ; sau la săpunari şi lumînărari, care nu-l mai puteau invoca pe sfîntul lor Ioan, cel care fusese aruncat într-un cazan cu ulei încins ; sau pe la cei ce fabricau parfumuri şi care se închinau Sfintei Magdalena ca să le iasă parfumurile plăcute, Sfînta Magdalena fiind aceea care unsese picioarele Mîntuitorului cu ulei înmiresmat, (ah, divină Elenă, de-aş putea atinge măcar picioarele tale, neavînd pretenţia de a le unge cu ulei înmiresmat) aşadar am auzit pe undeva, nu mai ştiu nici eu unde, de curînd un cîntec, pe care nu ştiu cine l-a făcut :

A fost odată un abate,
prin Sponheim îşi avea cetate.
Istoria lumii o scria
înţelegînd-o prin : a condamna.

Oier şi muzicant, Hans Böheim
tot predică pe-acolo-n Sponheim
despre dumnezeire şi dreptate,
Von Sponheim nu-şi găseşte pace.

Vreo 70 000 stau să-l asculte —
abatele are griji multe :
„Ia, un ţăran, un marţafoi,
fără de carte — mintea clei !

Nici să gîndească nu prea cred să poată,
ăsta e bun de tras pe roată.
Un altul trebuie că-i stă la spate
şi-i suflă vorbele lui toate."

Sponheim inventă deci năluca
(aici, cu-adevărat, a nimerit peretele cu nuca).
„Ascultătorii de şi-i uluieşte,
altul prin gura lui grăieşte !"

Din asta prea frumoase vremi
domnii acei au decretat, solemn :
„Cine cutează să se sumeţească,
e fără doar şi poate unealtă diavolească !"

Acesta este cîntecul, Elena mea, despre cel ce stă totdeauna în spatele unor asemenea fapte. Acum, cînd eşti atît de bine pregătită, dacă doreşti să arunci împreună cu mine, iubito, o privire asupra „Scamatorului" lui Bosch, îl vei vedea aci pe reprezentantul îngăduit, acceptat al magiei albe. Observă, rogu-te, bufniţa, răbdătoarea bufniţă cafeniu-ruginie, pe care a capturat-o. „Eu nu zbor pentru oricine."

Acum trebuie să afli multe despre lucrul de căpătîi cu care începe oricare magie şi fără de care nu-i posibilă nici o vrajă : ochiul. Dacă ochiul vrăjitorului nu-i destul de pătrunzător pentru a înfăptui schimbările dorite, acesta îşi ia ajutor cel mai ager ochi, pe care-l cunoaştem astăzi, cel al hienei. Ţinînd între degete acest ochi de hienă, îi poţi sili pe oameni să-şi uite punga cu bani. Iar ucenicul său, care e vîrît printre privitori, o poate uşor şterpeli.

Ordinele monahale se vrăjesc reciproc. Magie albă. Unul scoate celuilalt broaştele din gură. Broaştele tale, ale mele, moşiile mele, moşiile tale. Broasca, aducătoare şi de ciumă şi care a fost studiată de curînd de doctorul Theophrast, cu scopul de a vedea dacă, uscată, broasca simplă sau cea rîioasă, poate fi folosită ca leac împotriva ciumei.

Despre aceste ordine călugăreşti, Theophrast al nostru susţine că ar fi adevărata ciumă pe pămînt şi că trebuie să te fereşti de ele.

Nu pot să închei azi această scrisoare, fără să-ţi mărturisesc că simt o anumită melancolie, sau mai curînd mîhnire, cînd privesc la căţelul de la picioarele scamatorului. Cel cu tichie. Este el acea fiinţă rîvnită din povestea despre cei doi îndrăgostiţi ? Este oare căţeluşul Isoldei, a cărui culoare cafenie cu tot soiul de irizări este atît de greu de descris ? Căţeluşul cu zgardă de clopoţei, ale căror vibraţii îmi aduc aminte de fiecare dată de tine ? E oare şi acest animal, pus acolo ca să înveselească, pentru ca timpul despărţirii să ni se pară mai scurt, este şi el oare, prins şi dresat pentru lumea lor ?

Savantul nostru domn profesor vine acum şi susţine că e de neîngăduit să-l introduci aici pe respectabilul abate von Sponheim. Tabloul n-ar fi decît o caracterizare populară a viciilor curiozităţii şi credulităţii ; la nevoie o satiră asupra tăierii rituale, dar altminteri departe de orice realitate.

Ar fi doar o uşoară bătaie de joc. Rîsul lui nu este o apărare neputincioasă împotriva unei lumi stricate.

Este rîsul agresiv al raţiunii. Să rîzi de oamenii care-şi caută refugiul în înşelătorii şi şarlatanii, deoarece „din pricina nesănătoasei obezităţi spirituale, sînt incapabili de a se ocupa de vreo ştiinţă oarecare".

Rătăcitorul

1

„Asta-i soarta oamenilor. Aproape nu există bucurie care să nu fie însoţită de tristeţe. Nu ştiam cît eram de orb. Un om de ştiinţă trebuie să observe cu cea mai mare atenţie, nu numai ce e în faţa sa, ci şi ceea ce se întîmplă în jurul său.

Pentru că abia acum am văzut ceea ce ar fi trebuit să prevăd, nu sînt în stare de altceva decît să mă jeluiesc, să fiu îndurerat. L-am pierdut pe scumpul meu prieten din Basel, din pricina unei erori, astăzi unanim recunoscute, şi din pricina căreia se îmbolnăvise încă înainte de a-l fi cunoscut eu. Îl eliberasem de grelele lanţuri ale medicilor ignoranţi de şcoală veche, precum şi de boală. Martori îmi sînt

Erasm din Rotterdam, cu scrisoarea scrisă de mîna lui, precum şi întreaga familie a lui Froben.

În sfîrşit, cînd se pusese pe picioare şi am părăsit oraşul îl lăsasem bine, într-o stare bună. Am plecat atunci din Basel şi am venit, plin de nădejde, la voi, la Zürich. Şi în acel timp, el s-a prăpădit.

În timpul cît eu mă îmbărbătam la voi, a murit Froben. Omul pe care l-am iubit ca lumina ochilor, Froben, părintele şi apărătorul tuturor învăţaţilor cinstiţi, protector al culturii de toate felurile.

Aşadar trebuie să mă tem şi eu de un asemenea sfîrşit neaşteptat, care ni l-a smuls din mijlocul nostru pe Froben."

Theophrast von Hohenheim, doctor în medicină şi totodată medic al oraşului Basel, scrisese această scrisoare în luna noiembrie, studenţilor din Zürich.

Gertrude Froben nu-i reproşă că n-a fost acolo în ceasul morţii soţului ei. Ea spuse doar: „Nimeni n-a fost aici".

Theophrast se întoarse la locuinţa sa de pe Kohlenberg. Stătea la bătrîna Ursula, care-l iubea ca pe un bun al ei. Nu mai avea pe nimeni pe lume, dar o preocupa toată lumea. Te întreba una şi alta fără obrăznicie, dar fără s-o poţi refuza. Theophrast şedea pe o bancă din faţa casei mici, joase, cu pereţii scorojiţi. Nu se simţea bolnav, se gîndea la munca sa. Era istovit. Sta aici, foarte singur, în aceste zile după moartea lui Froben. În tot acest timp, nu era la drept vorbind, accesibil pentru nimic altceva. Auzea ce-i spuneau oamenii, răspundea chiar, ţinea prelegeri, vizita bolnavii, se ducea la închisoare, alina suferinţe. Ba chiar şi zîmbea, şi era atent. Gîndurile sale se învîrteau însă mereu în jurul aceluiaşi om, în jurul lui Froben. Începutul, cînd îl privise pentru prima oară în faţă, pe pacientul său. Îşi rememora tot ceea ce făcuse pentru bolnav. Căuta urmele vreunei omisiuni. Era chinuitor. Un chin care dura ore, zile întregi. Nimeni nu-l putea ajuta. Faţa-i era încordată de muncă. Ochii însă îi erau obosiţi.

Bătrîna Ursula ieşea din casă şi se aşeza lîngă el. Nu rostea nici un cuvînt. Ştia că doctorul avea nevoie de un om, care să stea acum lîngă el. Ştia totodată că n-are nevoie de nimeni, care să stea acum lîngă el. „Dar poate-ţi sînt totuşi de folos, dacă zăbovesc aşa, mută, în preajma ta. Poţi vorbi,

dacă ai chef. Şi nu vorbeşti de unul singur". Rămînea lîngă doctor, în chip firesc şi cu smerenie. Dar gata să se ridice de îndată, dacă ar dori ceva. Nu-i spunea nimic despre oboseala lui. „Îţi cunosc ochii. I-am văzut privind calm. Îi cunosc cînd eşti vesel : atunci sînt limpezi şi mă pot uita pînă în adîncul lor. Odată, pe cînd zăceam bolnavă, ţi-ai aplecat privirile asupra mea. Ochii îţi erau întunecaţi. Mi-am dat seama însă ca niciodată de agerimea lor, atunci cînd îi ţineai închişi, pipăind partea bolnavă a piciorului meu. Mîinile tale deveniseră ochi, văzînd, ceea ce era de nevăzut : descoperind, ceea ce se găsea ascuns sub piele."

În ziua următoare, cînd sosi ca de obicei la închisoare, nu i se dădu voie să intre la Carlin. Paznicii îl refuzară.

— E de datoria mea, trebuie să văd pe fiecare bolnav.

— Carlin nu e bolnav.

— Asta nu puteţi hotărî voi. Trebuie să-l văd eu, ca să-mi pot da părerea.

— Avem ordin să nu vă dăm drumul. Arătaţi-ne o hotărîre scrisă şi vă vom lăsa din nou să intraţi la Carlin.

Cu o bruscă neîncredere îi întrebă :

— Dar mai trăieşte oare ?

Paznicii nu-i răspunseră. Plecară, lăsîndu-l locului.

Rămase singur în faţa închisorii. Cui să se plîngă, la cine să se ducă ? La primar ? Se simţea descurajat. Călcat în picioare de paznici. Ăştia ştiau mai multe decît el. Cine-l va mai ajuta pe Carlin ?

„Nu mai vreau să fiu medic. Nu mai pot fi medic. Dacă aş fi mai mărginit, aş sta pe lîngă cai, pe lîngă caii din Einsiedeln şi aş bate drumurile alături de cei care grăbesc spre locul tămăduirii. Aş putea striga alături de pelerini, cu credinţă : „Inima lumii este Einsiedeln. Sfîntă Fecioară din Einsiedeln, binecuvîntează pe toţi bolnavii ! Tu, cea atotputernică, mă poţi ajuta. Mă vei ajuta, tu, cea milostivă. Trebuie să mă ajuţi, tu, cea bună. Mă vei ajuta, tu, preaîndurătoareo !

Aibi milă !

Milă de toţi cei ce plîng. De cei ce se roagă. De cei ce tremură.

Aibi milă de cei pe care-i iubim."

Cu ochii închipuirii se văzu din nou : „Eu sînt acel Pico della Mirandola. Ce aş fi făcut de mi s-ar fi dat poruncă să-i înfăţişez pe cei şapte duşmani principali ai bisericii ? Este oare o cale să pieri tu însuţi, să ieşi din cercul celor ce hotărăsc, să nu mai acţionezi ? Pot spune oare că mă voi duce în piaţă pentru a striga : Vreau să apăr demnitatea umană, pe care voi aţi călcat-o în picioare ? S-o apăr de voi, care habar n-aveţi ce înseamnă soarele arzător ? Nu ştiţi, pentru că aţi cumpărat totul, pentru că totul vă aparţine şi aţi cumpărat în primul rînd umbra. De voi vreau să apăr demnitatea umană !

Umbra pivniţelor voastre adînci ; acolo vă puteţi ascunde avuţiile. Acolo vă puteţi arunca duşmanii. Ascultaţi-mă, aşadar, voi proprietarii umbrei, voi cei ce cumpăraţi totul, ascultaţi-mă !

Aşa mi-l închipuiam pe Pico della Mirandola.

Se aflau acolo văi înguste şi colibe strîmte. Şi zilnic intram cu tata la acei oameni nenorociţi, cei mai părăsiţi, bolnavi. Ah, Dumnezeule, cît de mari erau ochii muribunzilor, aţintiţi asupra noastră. Voiau să ştie cum va fi. După aceea.

Cine ar îndrăzni să le explice că după aceea nu va mai fi nimic. Cine ar fi în stare să le răpească această mîngîiere, lor, care în viaţă n-au avut parte de mîngîiere. Cu care voi v-aţi purtat de parcă erau vite.

Noi, tata şi cu mine, intram prin strîmtele cocioabe din Villach, care se afla foarte departe de Roma. Dar venise acolo cineva care a vrut să predice despre demnitatea umană. Cuvintele sale n-au fost uitate şi au ajuns pînă la noi, în valea dintre munţi. Sînge, scuipat, puroi, urină. Şi unde-i demnitatea umană, cînd ţăranii zac aici, bătuţi de lăncieri ? Unul se vaită că nu mai are ureche. Vino, îi spune un şarlatan, să ţi-o cos eu. Iar amărîtul îşi împrumută din toate părţile bani pentru doctor, care-i lipeşte urechea cu albuş de ou. Ţăranul se plimbă o zi cu urechea lipită ; se bucură şi-l laudă pe doctor. Dar urechea putrezeşte. Albuşul se fărămiţează. Urechea cade. Şarlatanii trebuie să fie arătaţi cu degetul."

Venise în oraş cu inima lui generoasă, gata să primească şi lovituri, să rabde durere, să moară mii de morţi. Dar nu era pregătit să înghită jigniri.

2

Are rost să se adreseze lui Oekolampad ? Iar acesta să-şi exercite înrîurirea asupra consiliului orăşenesc, astfel ca Theophrast să-şi poată îndeplini din nou îndatoririle sale în închisori.

Exista un raport al lui Oekolampad către consiliul din Basel, asupra convorbirilor sale cu anabaptistul Carlin.

„În închisoarea din Basel, Carlin s-a arătat gata să susţină dispute cu mine şi alţi predicatori, în legătură cu afirmaţiile sale eronate. I s-a permis acest lucru de către consiliul demn de toată cinstea, înţelept. Articolele sale au fost trimise predicatorului marelui aşezămînt al Sfîntului Petru, precum şi mie, cu hotărîrea de a compărea în faţa consiliului. După ce am dat ascultare acestei hotărîri, Carlin a început să se roage, în prezenţa unui membru al consiliului şi apoi a demonstrat prima sa cuvîntare de încheiere cu ajutorul unor versete din *Biblie*. *Summa*.[1] Dezbaterea s-a prelungit, încît noi n-am mai putut fi ascultaţi atunci. Iar Carlin şi-a ţinut singur cuvîntarea.

Nouă, însă ni s-a poruncit să răspundem printr-un raport scris, pînă în sîmbăta următoare. Ce au spus predicatorii mînăstirii, nu ne este cunoscut. Aici alăturat vă trimit raportul meu tipărit, ca să ştiţi cum să vă împotriviţi unor asemenea spirite rătăcite. Astfel ca să nu se laude că nu li se poate răspunde şi că nu li s-a răspuns."

Aşadar, Carlin, adus din închisoare n-a putut fi combătut nici de Oekolampad şi nici de predicatorul de credinţă veche de la mînăstire. Abia după aceea, Oekolampad s-a plîns că n-a putut ajunge la cuvînt.

Ce înseamnă însă acest lucru ? În scris rămăsese numai răspunsul lui Oekolampad, nu şi ceea ce susţinuse Carlin. Doar răspunsul trimis după aceea de Oekolampad fu păstrat şi pus în arhivele scrupulosului consiliu orăşenesc.

Iar Oekolampad sublinia energic :

„Dacă turcii nu ne-ar îngădui să ne botezăm copiii, ar fi o pedeapsă grea pentru noi. Cînd cuiva i se retrage un însemn, nu e altceva decît retragerea în acelaşi timp a dreptului pe care acel însemn ţi-l chezăşuia. Cînd unui cerşetor i

[1] Lucru cel mai de seamă (lat.).

se ia însemnul de cerşetor, atunci e de la sine înţeles că i s-a luat şi dreptul de a cerşi." Şi Oekolampad adăugă: „Cine vi-a dat acest drept ?"

3

Nu avea timp să facă anticameră, aşteptînd ca slujbaşii să-i asculte doleanţele. În ziua lui plină de muncă, nu era loc pentru aşa ceva. Cum nu era sigur că nu-i vor închide şi accesul la Universitate, îşi pregătea cu multă grijă prelegerile zilnice.

Theophrast se simţea ispitit de două dorinţe contradictorii. În primul rînd: plăcerea de a avea în faţa sa un auditoriu. Oameni tineri, rîvnind să afle de la el ceea ce văzuse şi simţise, emanaţie a trupurilor, care se străduiau să prindă fiecare cuvînt; mişcări ale mîinilor, guri întredeschise de încordare şi emoţie; ochi necruţători.

Ştia: nu era o masă unitară, entuziastă de ascultători. Printre ei se aflau şi inşi, care abia aşteptau să facă vreo greşeală. Tineri care, la cei douăzeci de ani ai lor, se închistaseră atît de tare în ceea ce era vechi, încît ei înşişi erau ca nişte bătrîni, nefiind în stare să se schimbe. Aşadar, de pe acum morţi.

Dar şi foarte îndărătnici în refuzul, în indignarea lor, exprimată deocamdată prin aşteptare.

O aşteptare tăcută. Această tăcere n-o putea străpunge. Nu spuneau nimic, încît el n-avea cum să le riposteze.

Firește că-l salutau, ca şi toţi ceilalţi, spunîndu-i „bună ziua" şi scoţîndu-şi şepcile. Erau doar de casă bună.

Şi cealaltă dorinţă: de a dispărea. Mai întîi se juca mereu cu gîndul: voi dispărea. Şi apoi realizarea lui. „Departe, departe de toate; departe de oraşe, cu spitalele lor. Departe de case cu femei plictisite. Sînt bolnav. Şi nu există leac pentru această boală: sînt obosit de a mă lupta cu voi. Sînt obosit de aulele voastre. Obosit de spitalele voastre. Sînt obosit de a tot căra instrumentele. Sînt obosit de a vă tot spune cuvinte de mîngîiere."

Dar dorinţa de a lupta era mai puternică.

Folosi prilejul prelegerii sale despre ciumă, pentru a dovedi care e deosebirea între a muri şi a omorî. Spuse:

„Cînd sugrumi dușmanul, ți se iartă păcatul". Adăugă: „Ordinele călugărești sînt ucigașe. Ele poruncesc unor oameni sărmani să pornească împotriva turcilor." Mai spuse: „Armele de apărare sînt armele care te ajută să te menții în viață. Ceea ce piere în chip natural, are un anumit răstimp de trăit. Dar să porneşti cu arma în mînă, cu țelul de a scurta viața aproapelui tău, este cu totul altceva. Și pentru că e o deosebire atît de mare între a muri și a omorî, n-am vrea să le apropiem prin același cuvînt."

După prelegere veni la el un discipol al lui Denck și-l întrebă: „Bine, bine, sînteți împotriva războiului, împotriva uciderii, împotriva violenței, așadar. Dar cum înțelegeți să împiedicați violența? N-o veți scoate la capăt în prelegerea viitoare, arătînd că ești nevoit să te aperi.

Recunoaștem că nimeni din această Universitate n-a făcut pînă acum deosebire între moarte și omor. Dar vă previn că nu e de ajuns să pui problema. Sau e prea mult."

Veniră la el și mulți bolnavi. Primea și scrisori: „Vă scriu cu mîna pe care mi-ați vindecat-o și puteți vedea că n-a tremurat. Toate literele sînt clare. Mîna mea e acum a dumneavoastră. Dacă aveți nevoie de ajutor, chemați-mă. Mîna mea se va ridica pentru dumneavoastră." Dar iscălitura era neciteață.

Veniră și oameni sănătoși: brutarul Humbrecht, cu cei trei copii ai săi. Voia să-i mulțumească pentru că-i vindecase soția. Ochii inteligenți ai fetiței de paisprezece ani, care încă nu trecuse pe de a-ntregul de vîrsta copilăriei și totuși se îndrepta înspre curiozitatea femeiască, însemnînd altceva decît dorința copilărească de a ști. Îl privi pe doctor și i se păru cam mic. Știa multe, dar, nici pe departe, destule. Și de aceea nici nu voia să intre. O stăpînea un soi de neliniște, de sfială. Cu toate că, sub supravegherea mamei, ea plămădise turta dulce, darul ei pentru doctor.

Dar acum nu voia să-i mai dea acest dar. Din toate formele de lemn pe care le aveau, ea alesese o inimă. Aluatul moale luase forma dorită de ea, astfel că ieșiseră numai inimioare. Deodată, în fața ușii, totul i se păru jalnic: tata, surorile mai mici și ea însăși cu inimile de turtă dulce în mînă.

— Rămîn afară! Și nici o putere din lume nu fu în stare s-o facă să pună piciorul pe treapta ce ducea în casă.

Brutarul Humbrecht, mai veni o dată afară, rîzînd:

— Eşti o proastă. Înăuntru e cald şi plăcut. Şi ne simţim, de parcă doctorul Theophrast nu ne-ar fi aşteptat decît pe noi.

— Te rog, nu.

Tatăl plecă. Nu putea s-o sileaască, de vreme ce copila îl rugase.

— Venim repede.

Urme de picioare mici în prima zăpadă timpurie, şi inimioarele de turtă dulce în mînă. Pierdută în frigul de afară. „Nu. Încă nu. Dacă nu mă lăsaţi prea mult singură. Dacă vii acum afară, tată, îţi dăruiesc ţie toate inimile. Născocesc un joc. Îmi închei şi îmi deschei nasturii de la haină. Dacă l-am încheiat din nou tot şi tu încă n-ai ieşit, atunci arunc toate inimile în zăpadă. Nimeni nu le va vedea acolo.

Abia la primăvară. Atunci or să vină căţeii şi or să le lingă. Voi, căţeluşilor, ştiţi ce e bun. Dar limbile voastre nu-s totuşi atît de deştepte ca să-mi ghicească taina: făcusem doar inimi.

Cineva coboară pe scară. Dar nu-i tata. Vine repede. Aş dori să mor pe loc, dacă va pune mîna pe mine şi-mi va vorbi cum ai vorbi unui copil. Sub zăpadă, n-are să mă găsească nimeni.

Ochi crunţi. Nu pătrunde cu de-a sila în lumea mea; nu vreau să intru în casa ta, la căldura ta.

Theophrast observă cum trupşorul fetiţei se crispa în apărare, aşa că nu-i atinse nici măcar mîna cu turtă dulce, înţepenită de frig. Îi spuse doar, vorbindu-i de-adreptul ca unui student de al său:

— Tu eşti cea mai mare, ţi-am păstrat locul de cinste.

— Ştiu, spuse atunci fetiţa şi îl urmă, fără sfială.

Doar pe scară avu din nou o uşoară şovăială. „Dacă m-a minţit şi pe scaunul lui frumos şade altcineva, atunci fug pînă la capătul pămîntului şi mănînc singură inimile."

O încăpere mare cu aparate, cutii, borcane, oale şi cărţi. „Surioarele mele se-nvîrtesc aici, de parcă această cameră ar fi locul lor zilnic de joacă. Rîd şi se minunează în acelaşi timp."

Eu însă am dreptul să stau la masa celor mari; iar locul de cinste a fost într-adevăr oprit pentru mine. Rotesc re-

pede privirile asupra tuturor feţelor. Nimeni nu rîde de mine. Sînt luată în serios."

Foarte încet, cu mare grijă, cu sfială, pune săculeţul pe masa rotundă, în jurul căreia sînt aşezate scaune. Degetele ei mici erau încă înţepenite, dar izbutiră să deschidă săculeţul. De ce să nu arate inimile din turtă dulce? La urma urmei, erau frumoase.

Şi Clara, soţia tîmplarului, veni la doctorul Theophrast. „Am doi copii, unul de unsprezece, celălalt de opt. Dar nu despre ei e vorba. Sînt sănătoşi." Nu-l privea în faţă. Era gingaşă, cu mişcări iuţi, blînde. Vorbea încet, iar uneori cuvintele ţîşneau ca lacrimile. Povesti despre toate, despre casă, despre muncă. Cum ştia să ţeasă şi ce modele găsea. Numai despre sine nu povestea nimic. Şi nici despre bărbatul el.

Sta aci, tulburată, plină de simţăminte ce nu le putea exprima. Fără nici o legătură, începu să vorbească despre poetul Celtes. „Viaţa devine frumoasă, cînd ascult cuvintele sale. Nu pot răbda că toată lumea vorbeşte despre război, despre nedreptate, de ţărani ucişi şi de anabaptişti înecaţi. Toate aceste nenorociri pier dinaintea mea, cînd aud povestirile de călătorie ale lui Celtes."

„Cunoaşteţi latina, doamnă Clara? o întrebă Theophrast.

Ea şovăi o clipă, apoi spuse: „O, nu. Un student pentru care spăl, citeşte şi-mi tălmăceşte." Vorbea repede, trecînd uşor peste cuvîntul student. „Cum povesteşte Celtes despre o călătorie pe un fluviu." Înţelesese că pentru scriitor scopul unei lungi călătorii era mereu acelaşi. Studentul îi explicase asta pe-ndelete.

Theophrast n-avea cum s-o ajute. O trimise acasă. Nu voia ca ea să rămînă, pînă să fi fost în stare să-şi exprime dorinţa ei cea mai tainică: Cum aş putea să-l îndepărtez puţin pe bărbatul meu, tîmplar de sicrie?

Bătrînelul cel scund intră, păşind cu băgare de seamă. Hainele-i erau ponosite şi murdare. Nu auzea bine. Theophrast se străduí să fie prietenos. Era prietenos şi ştia să fie blajin, chiar strigînd.

Peste bătrîn se aşternuse făţiş umbra inevitabilă a morţii. Era de pe acum izolat de lume, izolat de împărăţia sunetelor. Nu auzea primul ciripit de dimineaţă al păsărilor, la începutul iernii şi zăpada care cădea. Semnalul păsării, într-o

asemenea dimineaţă, exprima făgăduiala : Va trece şi iarna. Uşoara bătaie în uşă, anunţînd un prieten drag, nu exista pentru bătrîn. Nu auzea cînd cineva voia să intre. Îl vedea doar atunci, cînd se şi afla lîngă el. Pierdut era simţul care-i da de ştire ce avea să vină. Un bătrîn pierdut. Şi de-abia de se putea face înţeles. Acum, în faţa lui Theophrast, se bîlbîia de emoţie. Îl adusese, de mînă, înăuntru o femeie. Dar nu venise pentru suferinţele sale. I se făcuse o nedreptate. După un timp, începu să vorbească, chiar coerent. Înainte scosese doar sunete nearticulate.

Theophrast îşi îndreptă asupra acestui singur om întreaga lui atenţie. Nu erau acum decît ei doi : cel care suferea şi cel care asculta suferinţele celuilalt. Bătrînului i se făcuse o nedreptate. Iar doctorul trebui să asculte atent totul, pentru a descoperi mai întîi, dacă putea să-i fie de folos.

Trebui s-o asculte şi pe femeia aceea nu tocmai tînără. În picioare purta nişte străvechi cizme de blană, ale unui bărbat de mult mort. Sînii îi erau căzuţi, ea întreagă arăta ca o masă de carne revărsată, tremurătoare, umflată, care putrezea, încă de vie. Faţa vădea însă ce fusese odată : o femeie veselă, frumoasă, iubăreaţă, atunci cînd obrazul nu-i era încă veşted şi gras, cînd buzele nu erau încă împrejmuite de nenumărate cutişoare mici, cînd ochii-i mai străluceau, plini de siguranţă, de parcă spuneau : „Bărbaţii doresc să mă mîngîie".

Doctorul Theophrast văzu în aceşti ochi spaimă, apăsare, lipsă de înţelegere. O viaţă care apucase pe un drum greşit, se risipise, se irosise. Şi femeia ştia acest lucru. Dar azi, în faţa lui, încerca să uite, şi povestea din timpurile ei de strălucire. Fusese patroana unei circiumi. „Cui îi era sete venea la mine. Şi veneau din toate ţările : italieni şi suedezi, ba chiar şi din Persia." În acea seară de iarnă, în casa de pe Kohlenberg se ivi pentru o clipă o împărăţie persană de basm cu imagini vii, strîns împletite. „Dar ieri n-am putut sta pe picioare, nu pentru că eram beată, credeţi-mă. Am încercat să fug, dar nu puteam, am căzut jos şi nu ştiam de ce să mă prind."

Doctorul îi luă mîna, o mînă cărnoasă, fierbinte, cu o rană mică pe dosul palmei. Ea-l ţinu strîns, ca un copil, care nu ştie de ce îi e teamă.

Cine se încumetă să înceapă a-i spune cu vorbe mari: Ai avut timp destul să înveţi de ceea ce trebuie să-i fie frică omului în viaţă şi de ce nu trebuie să se teamă. Cine vrea să spună privindu-i ochii rugători: Ţi-ai irosit multă vreme, îmbrăcată în blănuri suedeze, călcînd pe covoare persane. Ţi-ai întemeiat viaţa pe trupul tău trufaş, neînţelegînd la vreme, că trupul e pieritor.

Acum, nu înţelegi de ce oamenii te ocolesc, pe tine şi duhoarea ta. Nici măcar bătrînii nu vor să stea lîngă tine. Nu te-ai gîndit la nimic, în timp ce te lăsai mîngîiată. Nu te-ai gîndit că va veni o vreme, cînd nici un bărbat nu va mai mişca un deget pentru tine. În timp ce erai mîngîiată, te-ai amăgit şi ai uitat să te gîndeşti cînd e timpul să încheie cu toate acestea.

Doctorul Theophrast n-o putea alunga, spunîndu-i: Vei avea parte de un sfîrşit înspăimîntător. Moartea vine pentru tine mult prea încet. Nimeni nu te poate ajuta. Vei decădea şi mai mult şi te vei văicări. Şi nici o casă milostivă nu ţi se va deschide, fiindcă nimeni nu te va putea răbda, pe tine şi duhoarea ta. Ai să cazi undeva pe stradă şi numai muştele vor fi în preajmă-ţi.

Îi puse cu mare grijă o alifie pe rană. Ca o mîngîiere. Îi zîmbi încurajator, de parcă ar fi fost un copil plin de speranţe, trimis pe un drum tare primejdios, prin pădurea întunecoasă, şi nu acea bătrînă părăsită, vlăguită de labirintul patimilor.

Iar omul din Einsiedeln trebui să-l asculte şi pe bolnavul nerăbdător, care îşi făcuse un plan amănunţit asupra celor ce avea să spună, cînd va ajunge la Theophrast. Era plin de prejudecăţi. Felul lui de a vorbi era pretenţios. Dar nimeni nu-i ştia taina, nimeni nu ştia că nevoia lui de a judeca şi a osîndi era întemeiată pe o mare îndoială. Incertitudinea vieţii sale însăşi, a vieţii sale, pe care o ascundea de toţi.

Recunoscuse: Anabaptiştii sînt singurii care vor să ajungă la schimbări adevărate în lume. Aşa că devenise şi el anabaptist. Şi vorbise şi el, ca şi ceilalţi, cu vehemenţă, împotriva adorării sfinţilor. Acum însă susţinea cu toată tăria: Un om n-o poate scoate la capăt fără ajutorul sfinţilor.

Suferea de stomac, dar se împotrivea să descrie exact simptomele bolii sale, vorbea numai despre necesitatea de a păstra crezul în anumiţi sfinţi, ca simbol al oamenilor chinu-

iți, și-l îndemna și pe doctorul Theophrast să facă totul pentru a-i recomanda și a-i sprijini.

„Ce puteți face oare cînd știința dumneavoastră e neputincioasă ; cînd dați peste un bolnav de ciumă ? Vreți să-i spuneți că e pierdut ? Nu e mai bine pentru bolnav să-i spui să se roage sfîntului Rochus ? Gîndul la sfîntul Rochus, care-i îngrijise pe ciumați și care se îmbolnăvise el însuși la Piacenza, dar s-a însănătoșit apoi, îi va fi o mîngîiere. Și vreți să i-o luați, atunci cînd nu-l puteți ajuta prin arta medicinii ?"

Spune : „Mi-a fost răpită credința", și nu vrea să recunoască deloc că el însuși a trădat. Se ascunde după cuvintele : „Am fost prădat".

4

Totul era legiferat la Basel. Cîntecele satirice erau interzise. Mai înainte se făcea cîte un cîntec, cîte un vers, cu prilejul oricărui eveniment. Să cînți însemna vrăjitorie. Nu aveai voie să joci cărți, în timp de furtună. Dar ce putea fi oare mai strașnic, decît să trăiești asemenea emoții : frica de trăsnet alături de frica de a pierde, dar și de așteptare a cîștigului ? Era interzis dansul pe străzi. Înainte de a pune piciorul în Basel, trebuie să știi ceea ce-i oprit. Dar nu este o interdicție generală, ci numai pentru anumite persoane, în timp ce altora le este îngăduit s-o facă. Cei care aveau dreptul să joace cărți și pe vreme de furtună, erau tocmai privilegiații furtunii.

Nu fusese cîndva un timp cînd Amerbach se ducea la „Ulciorul roșu", la hangița Anna Wehrlich ? N-am stat noi cu toții împreună : un jurist și doi medici ?

Dar nu încerca să-l cauți acum pe Amerbach la „Ulciorul roșu". Din ordinul consiliului orășenesc, Anna Wehrlich a fost arestată.

Vecinii spun : „Ați auzit, doctore, că e vrăjitoare ? Firește, au cîntat și dansat și au jucat cărți acolo pe timp de furtună. Dar precumpănitoare era supa ce le-o servea. Nimeni n-o poate ajuta pe Anna Wehrlich. Ea a dat adăpost și unor oameni suspecți."

Desigur că juristul și profesorul Bonifacius Amerbach nu se va ridica întru apărarea acuzatei, Anna Wehrlich. Nu va

spune că şi el a mîncat din supa făcută de ea şi că supa fusese bună. Era de neînchipuit. În asta consta tocmai zidul despărţitor nevăzut între Anna Wehrlich şi Bonifacius Amerbach.

Dar el, Theophrast, avea nevoie de acest prieten. Avea nevoie să poată rîde cu cineva de certurile stîrnite la Universitate. Încercă să obţină întîlnirea, trimiţîndu-şi discipolul, pe Oporinus, în casa Amerbach, cu o copie după prelegerea sa despre omor şi moarte. Să constituie un impuls pentru jurist. Un îndemn pentru o nouă discuţie.

Sau şi aici se ridicase deodată un zid despărţitor ? Amerbach cel vesel, prietenos, frumos, care-i spusese odată : „Mai curînd aş lăsa să mi se taie o mînă, decît să îngădui cuiva să-ţi zgîrie măcar o unghie de la deget".

Amerbach fu recîştigat de către vechile familii. De marile case de negoţ. Să apărăm oraşul de influenţa oamenilor lui Denck. „Noi cei din Basel sîntem pentru libertatea negoţului şi pentru libertatea gîndirii." Bogaţii stăpînesc oraşul. El le apără avutul. Era apărătorul legilor în fiinţă, nu a celor viitoare.

Doamna Amerbach, Vulpiţa, trecea prin viaţă fără să înţeleagă nimic. Odată, îi spuse doctorului localnic Truckenbrot, cu vocea-i uşor nehotărîtă, nepăsătoare : „Doctore, vom avea purcel de lapte la masă. Nu doriţi să fiţi oaspetele nostru ?"

Doamne, ce să mai spună Truckenbrot ! Îşi închipui savoarea purcelului şi zise : „Nu omul e culmea creaţiei, ci purcelul de lapte. Are gustul delicat al porumbiţelor." Acum stai aici, Paulus Truckenbrot, pierdut pentru orice fel de înnoiri aduse lumii. Oriunde te-ai afla, eşti cu conştiinţa încărcată.

Ştia bine că dacă ar fi intrat în clipa aceea Theophrast, discuţia ar fi luat o cu totul altă întorsătură. Dar el nu-şi plîngea timpul pierdut. Şi-l irosea cu bună ştiinţă.

Bonifacius Amerbach îi trimise lui Theophrast un slujitor, pentru a-l vesti că dacă vrea să-şi ia înapoi prelegerea, să vină fără grijă.

„Îmi trimiţi un slujitor şi-ţi încui uşa, poruncindu-i să-mi spună dacă vreau să iau înapoi ceea ce îmi aparţine, bunul meu, atunci cineva, căruia nu-i pasă de nimic, îmi va des-

cuia. Un oarecare. Nu puteai aştepta tu însuţi, nici acea clipă măcar."

Aşadar, m-am dus eu la cei cărora nu le pasă de nimic, iar ei mi-au dat ceea ce-mi aparţinea. Îmi arătară filele de hîrtie scrise. M-a apucat atunci un fel de înduioşare, de compătimire, cînd m-am uitat de jur împrejur în casa ta. Ai strîns acolo atîtea, cu asteneală şi mereu va trebui să te întorci acasă, pentru a veghea asupra lucrurilor. Să iei seama să nu ţi se care ceva de acolo. Biet Bonifacius! Ai nevoie de atîţia străini pentru casa ta: s-o deretice, s-o cureţe. E atît de curat la tine.

Oare mi-ai citit măcar lucrarea? De ce te fereşti de mine? Ce cunoşti tu despre ştiinţa mea? Am mers pînă la izvorul curat şi limpede şi ştiu că e murdărit pentru că alţii scuipă în el. Ştiu că nu pot împiedica să fiu scuipat de ceilalţi. Iar dacă mîinile mele ating murdăria, sînt pline de această murdărie, pe care trebuie s-o înlătur. Şi cu aceste mîini trebuie să pornesc mai departe la luptă."

Erau zile cînd se simţea foarte puternic şi în acelaşi timp adînc nenorocit. Vedea aproape de el mijlocul de a schimba lumea, dar ştia că era mai departe de el, ca niciodată.

5

O slăbiciune nelămurită îl cuprinse pe Hans Denck, o slăbiciune necunoscută de el înainte, şi care-l ducea în pragul deznădejdii. Avea şi dureri, din cînd în cînd. Erau zile întregi cînd nu putea să gîndească, să lucreze, să scrie nimic. Veneau prieteni care-i cereau sfatul şi, încă în timp ce-i vorbeau, el uita ce întrebaseră. Nu era înfumurare, cînd se gîndea tocmai acum că duşmanii îl numeau: „Papă al anabaptiştilor". Era satisfacţie: „Ei recunosc puterea noastră. Văd cum creşte influenţa noastră în oraşe. Nu mai predicăm prin unghere. Nu aşteptăm mîhniţi, în colţişoare întunecoase, nu ne lăsăm striviţi de voi, pentru a ne preface în nişte fiinţe informe."

În acea clipă îşi dădu seama că nu foloseşte la nimic dacă predică doar şi dă învăţături prin viu grai. Doctrina trebuie să fie scrisă pentru a fi inatacabilă şi lămurită. Îl cuprinse spaima că nu va mai avea timp să aştearnă pe hîrtie învăţăturile pentru prietenii şi fraţii din toate oraşele

şi satele. Cel puţin şapte puncte trebuiau să fie clarificate: despre contradicţiile din Biblie, despre vinderea lui Christos, despre credinţă, despre liberul arbitru, despre faptele bune, despre jurămînt, despre secte. Dacă el, Hans Denck, se prăpădeşte înainte de vreme, ceilalţi vor spune că doctrina lor este sectară, deformată, monstruoasă, denaturată, desfigurată, respingătoare, şi, în cele din urmă, fără formă. Adică fără chip.

Ştia că fusese predestinat să dea o formă acestei doctrine. Să explice ce este un anabaptist. De unde ne tragem, cît de adînci ne sînt rădăcinile, cît de departe se întind crengile noastre, cît de puternic e trunchiul.

Voi explica cine ne sînt aliaţii. Cum l-am întîlnit pe Thomas Müntzer la Nürnberg.

Ştiu pe cineva care cunoaşte leacul împotriva slăbiciunii mele, a durerilor, a fierbinţelii. Mă cunoaşte bine. Vom rîde împreună, iar apoi va spune: Un om, de douăzeci şi şapte de ani de-abia, are încă vreme destulă. Doctorul Theophrast îmi va întări gîndul că am timp. Verena, eu plec înainte spre Basel, iar tu vii mai tîrziu. Ca om hăituit, e mai uşor să scapi cînd eşti singur!"

Nu fu nevoit să se obosească prea mult, întrebînd prin oraş. Oricine cunoştea locuinţa doctorului Theophrast, de pe Kohlenberg.

Cînd ajunse, doctorul nu era acasă. Vru să plece, să aştepte undeva. Dar bătrîna Ursula îl trase de mînă înăuntru, cu prietenie, poftindu-l să rămînă, într-un fel căruia nu i te puteai împotrivi:

— Văd doar că eşti obosit. Bagă-te în pat, pînă soseşte. Cîteodată poate dura multă vreme. De bună seamă că eşti însetat. Îţi aduc vin.

Îi făcu pe plac. O lăsă să îngenuncheze pentru a-i scoate cizmele; să-i ducă paharul la gură; să-i şteargă sudoarea de pe frunte. Cam aspru, cam cu teamă.

Stătea întins acolo, cu bărbuţa lui întunecată, cu faţa strîmbată de durere, dar totuşi zîmbitoare şi adormise încă înainte de a-i fi mulţumit. Şi, chiar cu ochii închişi, o limpezime zguduitoare îi era aşternută pe faţă. Bătrîna nu se îndura să-l părăsească; îl tot privea, cuprinsă de o emoţie plină de veneraţie. Nu mai ştia de cînd sta lîngă el. Dorea doar ca străinul să deschidă din nou ochii şi să-i vorbească.

Să-i spună cine e, de unde vine şi ce caută acolo. Doar vedea şi ea că e un om neobişnuit, care vrea ceva neobişnuit. Fu cuprinsă de un soi de solemnitate. Simţea o mare cinste că poposise la ea, că se lăsase să-l descalţe.

— Rogu-te, îi spuse cu glas tare, vorbeşte cu mine. Încă nu e noapte, e ziua-n-amiaza mare.

Străinul nu-i răspunse, nu se trezi. Deodată, bătrînei i se făcu frică. „Doar n-are să moară aici ? Un bărbat atît de frumos şi tînăr." Străinul respira în chip ciudat. Bătrîna se gîndi că trebuie să facă ceva, nu ştia ce. Chemă încet pe unul dintre copiii ce se jucau pe-afară.

— Du-te de-l caută pe doctorul Theophrast. Caută-l prin tot oraşul şi adă-l încoace.

Nu fu uşor pentru băieţaş să-l găsească pe doctor. Dar copiii de pe Kohlenberg cunoşteau fiecare colţişor, ştiau obiceiurile oamenilor, ştiau pe unde ar putea să întrebe. Cu încăpăţînare de copil, căruia i se dăduse o îndatorire importantă de îndeplinit, îl găsi şi-i şopti :

— A venit la tine un om şi trebuie să te întorci neîntîrziat.

Nu sînt prea mulţi aceia, la a căror vedere să ţi se încălzească inima, iar bucuria că se află lîngă tine să fie deplină. Sînt oameni, care parcă ar face parte din tine înşuţi. Hans Denck era dintre aceşti puţini.

Theophrast îi spuse bătrînei să iasă din odaie. Nu-şi trezi prietenul. Observă cum respiră, se apropie, îi adulmecă răsuflarea, îi pipăi fruntea şi-i luă pulsul. Fierbinţeală. Mai cercetă odată mirosul răsuflării. Îşi aminti de alte asemenea cazuri şi începu să-l palpeze. Ganglionii gîtului erau umflaţi, la fel şi la subsuori. Încetă, nevrînd să-l trezească pe cel ce dormea. „Dacă e ceea ce cred, mai are numai încă vreo cîteva zile de trăit. Şase zile se socotesc de la izbucnirea bolii. Cînd a observat oare primul semn ? Cît timp a fost pe drum ? De cîte zile se află la Basel ? Dar poate că ganglionii inghinali nu sînt umflaţi, poate că boala nu e atît de înaintată, poate că nici nu e măcar boala de care mă tem. Poate că iar văd doar ceea ce-i mai rău. Sfîrşitul lui. Sfîrşitul lui Hans Denck, prietenul meu. Nu se poate. Asta nu se poate. Dacă inima îi e destul de puternică, poate supravieţui celei de a şasea zi, celei de a şaptea şi a opta, şi-atunci mai e o speranţă. Speranţa ca el să biruie boala. Ar rămîne atunci

încă mult timp cu o slăbiciune, dar va trăi. Eu nu pot face altceva, decît să lupt împotriva fierbinţelii, să-i alin durerile, să-i adorm gîndurile şi să aştept. Îi pot doar uşura lupta. atît."

Cînd vru să iasă pentru a o căuta pe bătrînă, ca să-i aducă cîrpe ude, bolnavul se trezi.

— Bună ziua, Theophrast, îi spuse el, de parcă s-ar fi despărţit abia aseară. Am nevoie de sfatul tău.

— Arăţi obosit.

— Am o treabă care nu suferă amînare. Vreau să lucrez, trebuie să scriu şi nu pot. Mi-e rău. M-am gîndit la sabia ta. Tocmai am visat despre ea. Mă gîndesc să scoţi sabia din teacă şi să iei de-acolo apa vieţii. Dă-mi-o. Am nevoie de ea.

„Dacă-i ciumă, se gîndi doctorul, va deveni apatic. Acest cap frumos şi luminat, aceste gînduri atît de cumpănite vor pieri, încă în timp ce trupul va mai fi în viaţă. Dar dacă aş reuşi să opresc înaintarea bolii, prin leacurile mele, nu va fi aşa. Există o mulţime de oameni care au supravieţuit acestei boli. Înainte de toate nu trebuie să afle nimic despre starea în care se află. În orice caz, acum încă nu. Şi nimeni n-are voie să intre la el."

— Dacă aveam apa vieţii, ţi-aş fi dat-o încă la Strassburg. Trebuie să-şi măsoare bine cuvintele pentru ca glasul lui să nu trădeze compătimirea. Să nu-l facă pe bolnav să bănuie starea sa, prin faptul că-i împlineşte toate voile şi că i se adresează ca unui copil. Spuse foarte liniştit : Noi amîndoi nu ne putem face iluzii. E foarte probabil ca această apă a vieţii nici să nu existe.

— Trebuie să scriu, zise Denck.

Scria, nu numai pentru a se salva. Scriind, lupta cu disperarea şi cu ura sa. Îi ura pe adversarii săi, aceia care spuneau deschis : „Luptăm pentru a căpăta înapoi ceea ce am pierdut". Aceasta e puterea lor. Să capete totul înapoi. Să vină înapoi. Înapoi.

Pe ceilalţi adversari, pe Oekolampad, Luther şi Zwingli nu-i ura, chiar dacă îl împroşcau cu ocări. Suferea pentru ei. Suferea, văzînd cît de aproape erau aceştia noi, de cei vechi. Existau oameni care spuneau : „De cînd au fost omoriţi ţăranii, totul e fără rost. Dacă nu-i aveţi pe ţărani, nu aveţi nimic ; veţi da greş şi pînă la urmă îl veţi întări numai pe duşman."

— Doar nu putem sta cu braţele încrucişate. Nu putem sta nepăsători, explică el medicului şi prietenului.

— Dar dacă ştii că, vorbind, vei fi omorît, atunci mai bine taci.

— Iar dacă tac, îmi pierd respectul faţă de mine însumi. Îmi pierd mîndria. Şi asta tot moarte ar fi. Aşa sînt eu. Aşa sînt fraţii mei. Aşa sîntem cu toţii. Deşi ştim că vom fi judecaţi după legile lor şi va trebui să murim. Aşadar, vom vorbi. Astfel, moartea noastră va fi avut cel puţin un tîlc.

— Mai sînt şi alte mijloace de a vorbi, fără să mori. Să faci parte dintre prietenii casei Froben, împreună cu Erasm, să fii profesor la Universitate, prieten al lui Amerbach, să ai o privire generală dinspre grădina trandafirilor.

Nu era acum timpul potrivit să-i împărtăşească bolnavului îndoielile sale cu privire la Amerbach. Nu-i putea spune nici că nu i se mai îngăduia să-i viziteze pe bolnavii din închisori.

Hans Denck ripostă :

— Nu vom poposi în grădina cu trandafiri. Pentru noi, ei au doar două lucruri : închisoarea sau moartea.

Nu-l putea întreba pe bolnavul agitat şi sleit de puteri : Unde e Verena ? De ce n-a venit cu tine ?

Hans Denck vorbi în continuare :

— Nu mi-e teamă că mă vor omorî. Alta e frica mea. Nu vreau să fiu tîrît de ei într-un ungher singuratic şi să fiu ucis acolo. Nu vreau să părăsesc această lume fără să am certitudinea că există urechi care să mă asculte şi mîini care se întind pentru a prelua armele noastre. Şi sînt arme de foarte multe feluri.

6

Theophrast sosi pe neaşteptate în odăiţa discipolului. Găsise o nouă formulare şi această bucurie se cerea împărtăşită. Pentru a dăinui, ceea ce scrisese, trebuia să fie întărit prin viu grai.

Se pregătise pentru o dispută, pentru întrebările discipolului, cel mai apropiat inimii lui, datorită dragostei pe care Oporinus o arăta faţă de tatăl său.

Descoperirea constituie în ea însăşi o desfătare ; faptul de a o aduce la cunoştinţa altcuiva era primul pas pentru

sporirea acestei bucurii. Apărarea ei prin dezbateri, era însă suprema desfătare.

— Bună ziua, Oporinus. Silitor ca totdeauna, dragul meu. Dar acum termină. Pune pana deoparte. Vreau să-ţi dezvălui ceva cu totul nou. De ce şovăi ? De ce pui amîndouă mîinile pe foaia pe care ai scris-o ? Fii atent că te murdăreşti. Cerneala încă nu s-a uscat. Să văd ce-ai scris şi tu în acelaşi timp cu mine. Tu, în odăiţa ta, eu, într-a mea. Noi amîndoi vom reuşi să-i ajutăm pe oameni. Eu te iniţiez în noua concepţie despre medicină, iar tu o vei duce mai departe după moartea mea.

Bărbatul mic de statură avea mişcări repezi, neaşteptat de puternice. Cu acea uşurinţă de neasemuit şi căreia nu i te puteai împotrivi, Theophrast smulse, din mîniile lui Oporinus, foaia de hîrtie pe care acesta o ferea. Citi. Citi cu glas tare.

„Raport asupra prelegerii de pe data cutare. La întrebările doctorului Theophrast, studentul Cutare răspunse asta şi asta. Theophrast s-a abătut de mai multe ori de la materia de învăţămînt."

Cîte lovituri rabdă inima ? N-are rost să întrebi : pentru cine scrii asta, cui îi raportezi, cît de des, de cînd ? Nu-ţi e de nici un folos să-ţi făureşti o imagine despre frigul, gheaţa care fac sloi inima caldă, de bună-credinţă, largă şi generoasă a omului. S-a surpat ceva. În chip definitiv. Acest definitiv pe care chirurgul îl poate întîi calcula, înainte de a separa ultimul ligament al mîinii, de ciotul braţului. Dar omul, cel în cauză, e sensibil şi striga. Iubirea poate năpădi raţiunea, durerea o îneacă. Doctorul Theophrast urlă :

— Porcule ! Şi iar, şi iar : Porcule !

Nici nu vru să audă vorbele celuilalt. Nu auzi :

— E o eroare, credeţi-mă, doctore, nu-s decît notiţe, ca să memorez mai bine. Mă bănuiţi. E nemaipomenit. Puteţi să mă ocărîţi cît vreţi, nu mă simt jignit. Nu voi pleca de la dumneavoastră.

Theophrast încetă atunci să ţipe. Fără tranziţie, citi ceea ce scrisese, îi citi celuilalt, cu voce tare, retezînd astfel explicaţiile lui Oporinus. În timp ce citea, se gîndea : „Bine, dacă doriţi să mă descoaseţi, atunci să auziţi, ceea ce oricum

spun peste tot. Nu vă voi face plăcerea de a mă plînge de Oporinus. E discipolul meu şi va rămîne discipolul meu, cîtă vreme voi dori eu, nu voi."

7

Theophrast nu cunoştea pe nimeni altul cu care să poată discuta despre acest lucru şi de aceea se duse la doctorul Truckenbrot. Ştia că nici vechiul localnic nu-l putea ajuta în această privinţă. Hotărîrea era numai în mîinile lui: „Să-i spun lui Hans Denck că va muri? Dacă bolnavul vrea să afle adevărul, să i-l spun? Chiar dacă zice că e destul de puternic pentru a cunoaşte adevărul?"

La drept vorbind, Theophrast nu voia de la doctorul Truckenbrot decît confirmarea hotărîrii sale. Ştia că amîndoi erau de acord asupra acestui punct. Nu se vor certa.

— Firește, ştiu dinainte că Hans Denck este puternic. Dar dacă îi spun adevărul, care schimbă totul pentru el, dacă-i arăt că soarta îi e pecetluită, iar el nu poate îndura? Omul poate îndura gîndul că va muri cîndva. Dar faptul că nu ştie cînd va muri, îl menţine în viaţă. Îi povesti mai departe lui Truckenbrot: Hans Denck mă întreabă mereu dacă e doar febră, sau ciumă. „Tu eşti doar prietenul meu. Spune-mi! Şi dacă e ciumă, sfîrşitul va fi lung şi plin de chinuri? Îmi voi pierde cunoştinţa şi voi aiura?" Nu vreau să vorbesc cu bolnavul despre asta; dar el mă întreabă întruna şi ştiu de ce. Numai acest lucru încă nu mi l-a cerut. E pentru prima oară cînd mi-e frică, cînd mă duc la un bolnav. Frică: să nu mă privească în ochi şi să mă roage: „Eşti prietenul meu. Dă-mi un praf care să-mi aline durerile, să mă ameţească. Dă-mi puţin mai mult."

— Cunosc simţămîntul ăsta, spuse Truckenbrot.

— Eu nu l-am cunoscut pînă acum. Nu ştiam că-mi poate fi frică de ceva. Nici măcar la Salzburg, cînd m-au ameninţat cu tortura.

— Asta te privea doar pe dumneata. Aici e o cu totul altfel de teamă. E certitudinea că nu-ţi poţi ajuta prietenul.

— Mi-e groază de dezamăgirea lui. Pe cînd eram împreună la Strassburg, într-o seară friguroasă de vară, cînd plouase toată ziua şi nu se înseninase deloc, m-a întrebat:

„Dacă va fi să mor odată de o moarte înceată, chinuitoare, mă vei ajuta să scap mai repede de calvar?“ Nu i-am răspuns atunci nimic, ci i-am întins doar mîna, mîngîindu-l. Acum îmi va aminti de acest lucru. Ochii lui mă caută. Cum pot să-i ocolesc privirile? Nu vreau să-l mai văd chinuindu-se, şi nu-i pot opri aceste suferinţe. Mi-ar fi mai bine dacă aş fi eu în locul lui. Mi-e frică de aceşti ochi, în clipa cînd i-aş spune foarte hotărît: nu-ţi dau praful. Ochii-i vor aluneca în altă parte, iar privirea-i va deveni ştearsă.

Truckenbrot spuse rece, aşa cum obişnuia întotdeauna:

— Pentru fiece caz sînt mii de comparaţii, dar nu găseşti nici una care să se potrivească. Cred că există cinci trepte peste care muribundul are de trecut. Poate-ţi voi fi de folos, Theophrast, dacă-ţi voi reaminti aceste trepte, pe care, desigur, le ştii. Am descoperit, că bolnavul refuză să accepte că trebuie să moară. Nu vrea să ia la cunoştinţă acest fapt. „Nu eu, spune el, nu eu; alţii poate că da, dar eu nu.“ Şi se agaţă de acest gînd. Vine apoi treapta a doua, a amărăciunii. Atunci se plînge de această nedreptate: „De ce eu, de ce tocmai eu?“ Iar pe urmă vine o treaptă îngrozitoare. Bolnavul ne roagă pe noi, sau pe preot, să-i mai dăm puţin răgaz. Şi deodată, ca un cumpărător în faţa negustătorului, se zbate să obţină: „Mai dă-mi un an, cîteva luni măcar“. În acest răstimp făgăduieşte lucruri ce nu le mai poate măcar pricepe. Păziţi-l pe bolnav de preoţi în vremea asta. Căci nu mai este el însuşi atunci. E gata să facă orice fel de mărturisiri. Dar nu în slujba idealului, deşi aşa s-ar părea. Ci e vorba de o tîrguială. „Dacă-mi recunosc greşelile, îmi prelungesc viaţa.“ Eu am numit această stare, pentru mine, treapta a treia. Cea mai periculoasă pentru noi, care ne-am luat răspunderea să-l apărăm pe bolnav de zelul şi bunăvoinţa cu care face mărturisiri. Îmi închipui, spuse Truckenbrot, că există la noi în Basel oameni, care ar dori să-l înrîurească pe muribund. Nu lăsa să intre nici un vizitator. Ştiind cum stau lucrurile la Basel, îmi închipui că Oekolampad însuşi va voi să adaste la căpătîiul muribundului. Îţi spun toate astea, Theophrast, nu fiindcă vreau să mă arăt grozav. O fac numai pentru că uneori cred că aş putea fi în locul dumitale. Ştiu că n-aş putea fi ca dumneata şi că nu ocup acest loc, dar aş dori ca experienţa mea

de viaţă să-ţi poată fi cel puţin de folos... Bolnavul trece apoi prin celelalte două trepte, ultimele. Jalea pentru timpul pierdut. Şi, în sfîrşit, resemnarea. Nici participare, nici jale, nici amărăciune, nici mînie, nici dorinţă, nici tocmeală pentru încă puţin timp — nimic, nimic. Tocmai acea nepăsare, de care ţi-e teamă.

— Multe mulţumiri. Am înţeles. Cel mai periculos lucru nu sînt cuvintele prietenului, ci vizitatorii. Voi avea grijă.

8

Nu-i putea închide uşa în nas lui Oekolampad.

— Hans Denck m-a chemat şi am venit.

Medicul nu-i putea replica acestui om că ştie că el nu doreşte decît să vadă cît de bolnav este Hans Denck şi dacă va muri în scurt timp.

Nu puteai vorbi astfel cu Oekolampad. Nu-i putea pune în seamă astfel de gînduri.

— Aş dori să capăt îngăduinţa de a mă aşeza în Basel. Hans Denck repetă ceea ce scrisese în epistola către Oekolampad. Rătăcesc pretutindeni în surghiun. Nu pot să merg la prieteni şi cunoscuţi, pentru că sînt bănuit a fi un protector al sectelor şi făuritor de false dogme. Asupra mea apasă edictul, prin care mi se interzice dreptul de a fi găzduit şi ospătat. Cunoşti edictul. Aş dori să rămîn în Basel.

— Eu te-am primit acum patru ani.

Theophrast îi lăsă singuri. Văzu că vizita lui Oekolampad era un prilej de mulţumire pentru bolnav şi nu vru să-i stinghereaască.

— Şi pe acest doctor Theophrast l-am găzduit la început, cînd a venit în oraş. L-am primit. Am primit totdeauna pe toţi noii-veniţi în oraş. Acum, însă, trebuie să-l învinuim pentru faptul că ţine prelegerile în limba germană. Să-l înţeleagă toată lumea. Cheamă felceri şi bărbieri şi alţi oameni simpli, care n-au ce căuta la Universitate.

— N-am uitat ce s-a întîmplat acum patru ani. Şi tu fuseseşi primit de oraşul Basel, tot ca surghiunit. Atunci te-am auzit pentru prima oară vorbind în public : Ai co-

mentat un pasaj din *Profetul Isaia*. N-ai vorbit în limba latină. Atunci ai vorbit în germană.

— Ce pasaj era ?

— Tot ce urmează după versetul al 11-lea, din capitolul I : „*Plenus sum*. M-am săturat... Nu-mi mai aduceţi jertfe, spune Dumnezeu, praznicele voastre au ajuns pentru mine o povară. Ajutaţi-l pe cel împilat."

— Cunosc. Versetul 17. Dar aici sîntem la Basel, Hans Denck. Îmi poţi răspunde că şi atunci eram la Basel. Au trecut însă patru ani de atunci.

Oekolampad îl privi pe bolnav şi-i spuse cu blîndeţe :

— Ar fi necesar să-ţi revizuieşti învăţăturile. Nu trebuie să-i zăpăceşti pe oameni cu îndoielile tale în ce priveşte credinţa, în ce priveşte existenţa diavolului. Văzîndu-l cum zace atît de slăbit, se gîndi : „Aproape să te cuprindă mila. Aproape ai putea avea înţelegere pentru omul acesta, dar numai «aproape»". Nu se putea opri de a se crede mai bun, mai pur, socotind această boală drept o pedeapsă. Pentru el era dovedit că Hans Denck se făcuse vinovat. De aceea se îmbolnăvise. Vinovat, pentru că prin învăţăturile sale ademenise poporul, oameni săraci şi ignoranţi. Vinovat, pentru că voia să continue, în alt chip, lupta pierdută a ţăranilor. Oekolampad nu cuteza să-şi mărturisească lui însuşi : „Nu mi-e milă deloc". Gîndul lui de la început fusese : „Aproape să te cuprindă mila". Spuse mai departe : N-ai putea oare să lămureşti din nou, scurt şi limpede, tot ceea ce ai propovăduit ?

Faţa bolnavului se lumină de fericire :

— Tu dai glas la ceea ce gîndesc eu. De scris, n-am scris nimic. Am muncit, cum ai cerut tu, atunci, prin cuvintele lui Isaia : „Învăţaţi să faceţi fapte bune, năzuiţi către dreptate, ajutaţi pe cel împilat, faceţi dreptate orfanului, apăraţi pricina văduvei !" Da, vreau să-mi aştern gîndurile pe hîrtie. Şi despre ritualurile, care nu trebuie să fie înlăturate, pentru a le înlocui prin altele noi.

— Am să mai vin, spuse Oekolampad şi adăugă : Sănătate !

Afară i se adresă lui Theophrast :

— Ştiţi că este oprit a-l găzdui pe Hans Denck. Dacă ar fi găsit, toţi cei ce l-au ajutat ar fi pedepsiţi.

— Va fi găsit, replică Theophrast, numai dacă va fi pîrît.

— Văd, spuse Oekolampad, că sîntem de aceeaşi părere. Dumneavoastră nu veţi vorbi şi nici eu. Poate rămîne liniştit aici. Vrea să-şi scrie retractarea.

— Retractarea ? A pomenit el de aşa ceva ?

— E o chestiune de formulare. Poate el o va numi mărturisire. Pentru noi toţi important este să-şi recunoască în mod public greşelile şi să se reîntoarcă la vechile sale păreri, în ceea ce priveşte punctele principale.

— Vreţi să spuneţi la părerile dumneavoastră ?

Pentru că Oekolampad nu răspunse nimic, doctorul adăugă :

— Scrisul l-ar slei de puteri.

— Atunci, duceţi-vă şi spuneţi-i că-l opriţi să scrie.

Iar doctorul Theophrast văzu că celălalt socoate încă de pe acum boala lui Hans Denck ca pe o victorie a sa. Încă niciodată medicul nu simţise atît de limpede ca acum neputinţa sa. Prietenul va muri sub ochii săi, trupului nu-i poate fi de folos. Şi nici spiritului. Gîndurile prietenului vor fi răstălmăcite, vor deveni neclare, vor fi falsificate. Apoi tăinuite. Să tăinuieşti ceva, înseamnă a-l face să dispară. Cum ar putea el, doctorul, să păstreze, neschimbat, ultimul cuvînt al muribundului ? Vedea tot ce se va întîmpla. Vor fi lacune : lacune de lectură, lacune de scris, fără voie parcă. Diaconii îl vor înconjura pe muribund. Ajutoarele vor pune mîna pe cele scrise. Nu vor face apoi altceva decît să scrie, să rescrie, să tălmăcească, să răstălmăcească.

9

Şi-ţi aşezi mîinile tale pe mîinile muribundului.

Aşa începuse între Theophrast şi Hans Denck...

— Ţi-am văzut faţa şi-am recunoscut că n-ai nevoie de împuternicire. Am văzut-o în ochii tăi.

Denck spuse acest lucru cu totul pe neaşteptate.

— Dacă recunoaştem că altcineva e mai bun decît noi înşine, iar mai bun, poate însemna şi mai necesar, mai important decît noi înşine, atunci trebuie să-l preţuim mai

mult decît pe noi înşine. Tot aşa cum braţul sau mîna apără mai mult capul şi inima şi ochiul, decît pe sine.

Theophrast îi spusese încă la Strassburg : „Cu mîna mea vreau să-ţi apăr inima".

„Acum, cu mîna mea, nu-ţi mai pot apăra decît scurtul răgaz ce-l mai ai. Acest scurt răgaz pe care-l mai ai aici, pentru a nu fi tulburat. Mîna mea nu poate face altceva, decît să-l ţină deoparte pe preot, care vrea să-ţi dea ultima binecuvîntare, după vechiul crez. Şi pe diacon să-l ţin deoparte, care vrea să-ţi dea ultima binecuvîntare, după noul crez. Să nu mai fii chinuit. Şi să nu afle, care vor fi fost ultimele tale cuvinte.

Poate a rostit : „Verena". Poate a văzut-o. Poate că gîndul la iubirea lui i-a aşternut pe chip zîmbetul destins.

Vorbesc despre ea, despre iubirea lor indestructibilă. Pentru care nu mai existau cuvinte. Verena aştepta să-i întindă mîinile. Iată grădina de vară, sub arşiţă. Un drum larg. Iarba e vlăguită, ca şi cum ar fi fost călcată în picioare, şi aproape îngălbenită. Şi totuşi ca o pernă plăcută pentru picior. Mai îmbietoare decît nisipul gol, galben, neîndurător. Iar la stînga drumului, floarea soarelui, cu petalele de culoare închisă, dar pălite pe margine. În mijloc, pe polenul galben, deasupra seminţelor pline, fluturele alb, cu aripile-i larg desfăşurate. La mijloc, unde se îmbină aripile, pe un fond alb, o pată de-un roşu aprins, ca o inimă, tivită pe margini cu dungi subţiri, negre. O inimă de un roşu aprins, pe aripi tremurătoare.

„Vino în grădina fierbinte. Nu căuta vreo cheie. Pentru această grădină nu există chei. Oricine poate intra. Dar nimeni nu ştie acest lucru.

Grădina nu are lacăt. N-are zăvor. Trebuie să ridici doar o mică bară de lemn, şi ambele canaturi ale porţii se deschid. Totul te-aşteaptă. Pentru tine sînt sădite toate florile, pentru tine se coc fructele. Intră ! E grădina de vară. Cam obosită, vlăguită. Dar sub această oboseală, sub această lipsă de vlagă odihneşte aşteptarea. Respirînd uşor, fără să doarmă. Pentru a nu se irosi clipa eliberării. Ce a fost călcat în picioare, se va ridica. Ce-a fost sfărîmat, se va uni. Ce-a fost veşted, va înverzi. Ce-a fost gol, se va umple la venirea ta !

„Spiritul lui Galenus protestează împotriva lui Theophrast — oratorul divin, sau mai curîdn Cacophrast, oratorul împuţit."

O dimineaţă frumoasă de duminică, cu soarele luminos de iarnă. Pe trei porţi ale bisericii şi la poarta noii case studenţeşti, stau ţintuite nişte foi cu ocări la adresa doctorului din Einsiedeln. Dar în limba latină. O poezie alcătuită din ocări rimate. Scrisă pentru oamenii învăţaţi. Cearta nu trebuie să se-ntindă. Să nu fie înţeleasă de hamali, calfe de măcelari, felceri şi bărbieri. Era o găselniţă lingvistică această apropiere între Theo şi Caco — Dumnezeu şi murdărie. În aceste versuri şi-au dat arama pe faţă, şi-au arătat întreaga măsură oamenii cu titluri academice, aşa cum îi înfăţişase mereu Theophrast: în tichiile voastre roşii şi în capetele voastre încununate de spini îşi fac cuibul şerpi şi coropişniţe şi salamandre. Şi-au vădit adevăratele lor chipuri prin născocirea acestui Cacophrastus.

Poezia nu era o glumă, era un avertisment.

„Trebuie să vă dau în vileag."

Luptase pînă la istovire pentru a-i ajutora pe bolnavi. Acum cînd era atacat, se aştepta, ca în faţa unor ocări atît de făţişe, şi ceilalţi să lase deoparte rezerva şi să vorbească pentru el. Amerbach ar fi trebuit să intervină la Universitate, atunci cînd prin ameninţări Theophrast era îndemnat să se spînzure sau să părăsească oraşul. Sau Oekolampad, pe bisericile căruia se aflau asemenea fituici, putea să facă să înceteze această campanie. Iar de învinuirea că se făcuse de rîs încă de la Strassburg, într-o dispută medicală, din pricină că nu s-ar pricepe deloc în meseria sa, putea să-l scape Erasm. Erasm, întruchipare a erudiţiei. Theophrast mai are şi azi o epistolă, scrisă de mîna învăţatului însuşi: „Nu-ţi pot făgădui o răsplată demnă de arta ta. Dar te pot asigura de recunoştinţa mea."

„Iar tu, Bonifacius Amerbach, pe cînd stăteam în grădina ta de trandafiri, n-ai fost de acord cu soţia ta, Vulpiţa, să daţi numele de Theophrast, copilului pe care-l veţi căpăta? N-ar fi trebuit ca tocmai tu să speli ocara de pe numele meu?

N-am ocolit petrecerile voastre.

La nunta ta, Bonifacius Amerbach, m-ai chemat. M-ai poftit, iar eu am venit. M-am aşezat la masa ta. Era o masă mare, întinsă, sărbătorească, acoperită cu olandă albă. Mi-aţi oferit locul de onoare, lîngă soţia ta. Cu toţii alcătuiam o societate veselă, de nuntă. Nu ţi-am amintit de grijile tale, de cuvintele tale, rostite în 1525 : Trecem prin vremuri cumplite, nu te poţi gîndi la însurătoare. Nu ţi-am amintit acest lucru. Te gîndiseşi totuşi la căsătorie. Iar eu eram oaspetele tău cel mai iubit, cel mai vesel. N-am povestit nimic despre închisoarea din Salzburg. Iar închinarea mea în cinstea voastră a fost veselă, aşa cum o aşteptau toţi comesenii. Nu v-am povestit nici istoria despre darul de nuntă al prinţului Wolfgang von Anhalt, care fusese invitat de castelanul von Meissen. El ştia că la asemenea festivităţi se obişnuia să se aducă daruri de preţ. N-am pomenit nici un cuvînt despre acest prinţ Wolfgang, care poruncise să se facă un tablou de mare artă, reprezentînd un catafalc, cîteva cranii şi cîteva oase de mort. Iar de jur împrejurul acestora, pusese să se scrie cuvinte de mîngîiere. Nu v-am adus un dar asemănător şi nici nu v-am spus această poveste. Nu v-am amintit că în ziua festivă a nunţii, trebuie să te gîndeşti şi la ziua morţii. Aţi mîncat, aţi băut şi aţi rîs. N-am spus nici un cuvînt despre glumele înalţilor prelaţi cu blîndele lor îndemnuri «veţi rămîne împreună, pînă ce moartea vă va despărţi». Virtuţile credinţei.

Am intrat în casa ta, pe scara de marmură, acoperită de covoare roşii, am pătruns în acea încăpere festivă, cu pereţii împodobiţi de covoare aurii, înfăţişînd flori ţesute aidoma unor fluturi negri.

Am intrat rîzînd, şi nu ţi-am spus nici ţie, nici altora, că sînt pierdut. Tu, Bonifacius, nu ai fi înţeles acest lucru. Să te pierzi pentru o cauză, pentru un om, pentru munca ta. O stare, care, cu cît e mai impetuoasă, cu atît mai repede duce la propria nimicire ; aşadar, la apropierea morţii. Acest lucru se întîmplă foarte rar, în viaţa unor oameni poate chiar deloc. Căci e un dar neaşteptat, nemeritat. Are totdeauna două feţe : una dureroasă şi cealaltă fericită. Pentru că deseori durerea e precumpănitoare, mulţi o ocolesc. Cine are nevoie de suferinţă ?

Am venit la voi ştiind că uneori omul este nevoit, împotriva voinţei sale, să caute pe Dumnezeu în cele pămînteşti.

Pentru nunta voastră mi-am îmbrăcat o haină de sărbătoare şi n-am spus nici un cuvînt la masa festivă despre greutăţile întîmpinate în calea desăvîrşirii. Şi, în timp ce priveam la hainele voastre strălucitoare şi la ale mele, nu voi aminti cîţi — cu mult înaintea noastră şi cîţi după noi — spuneau : Mi-aş îmbrăca o haină cenuşie obişnuită, adăugînd însă : «Dacă aş avea una». V-aţi îmbrăcat cu haine frumoase. Cîteodată însă parcă vă simţeaţi conştiinţa încărcată. Stam şi eu şi priveam, împreună cu voi, pe sora miresei, care întîrziase. Îmbrăcată în mantie lungă, roşie, cu o cingătoare lată, verde. O văd cum sta în încăperea aceea, de parcă ar fi fost a ei. Se-nvîrteşte, rîde, dansează. Umple camera cu nulitatea ei, înlăturînd tot restul din cale. Asta durează doar o clipă, pînă se aşază. Apoi, toţi reîncep să discute. Şi mănîncă din purceii de lapte, din struguri, din pîine. Iar ea îşi ia locul în societate. Doar ochii tăi, Bonifacius, se-ndreaptă mereu spre ea. Iar eu observ cum, în nulitatea ei, femeia aceasta creşte, se umflă, devine o mare. Cam ştearsă, cu luciri verzui, dar totuşi o apă largă. Iar tu pluteşti pe această mare. Cu plăcere. Mireasa de lîngă tine n-a observat nimic. Nici unul dintre comeseni n-a observat nimic. Iar eu voi şterge, voi uita imaginea.

Nu voi povesti la această masă nici ce se întîmplase atunci cînd spuneai : «Trăim timpuri în care nu te poţi gîndi la însurătoare». Atunci cînd venisem aici, după închisoarea de la Salzburg. Cînd îmi luaseră totul : şi sabia şi medicamentele.

Aşadar eram lipsit de apărare. Nu mă aveam decît pe mine. Mîinile mele, glasul meu. La această masă nu voi povesti, cum şi-au dus la îndeplinire ucigaşii meseria.

Am intrat într-o colibă, unde am fost primit cu prietenie. O ceată mare de femei cu copiii lor, copii mici, se află acolo ; ascunsă de frica trupelor de lăncieri, care-i bătuseră pe ţărani. Stam printre ei, fără ca veşmintele mele să-l trădeze pe medic. Le era frig, le era foame. N-aveam nimic la mine. Îi puteam linişti doar cu mîinile mele. Şi s-au liniştit. Copiii au încetat cu plînsul, cu toate că le era frig şi foame şi aveau dureri. Au ascultat de glasul meu."

La drept vorbind, nu era adevărat că n-avea însemnătate ce le spunea şi că ascultau numai sunetul vocii sale. Fiecare cuvînt cîntărea greu şi el ştia acest lucru. Şi chibzuia fiecare

cuvînt : să nu supere, să nu înspăimînte pe nimeni. Dacă cineva asuda, nu-i spunea : asuzi, pentru că nu voia să dea aceluia prilejul să gîndească : „Îmi spune că asud, adică put". Dacă cineva vorbea cu el şi se oprea la mijloc, aşadar, dacă cineva se bîlbîia intimidat, el se făcea că nu observă bîlbîiala şi sporovăiala. Să nu-i treacă prin minte : „Uite, a observat că n-am putut sfîrşi ce-aveam de spus, că sînt un prost". Aşa îşi cîntărea fiecare cuvînt, aducînd acestei mulţimi înspăimîntate, adunate în colibă, mîngîierea şi uitarea suferinţelor. Şi să prindă în felul acesta noi puteri pentru clipa deşteptării.

Fiecare ştia că acea clipă va sosi. Coliba nu-i aşezată departe de lume, pe-o pajişte verde, unde mercenarii nu pot ajunge.

Lăncierii au şi ajuns aci. Ai văzut ce fac ei cu copiii, cu femeile.

Imaginea nu te poate părăsi. Ai păşit în faţă, spunînd : „Sînt medic". Şi le-ai strigat : „Sînt doar oameni".

Ţi-au răspuns : „Oameni ? Păduchi, nu oameni !"

Nu m-am dat în lături de la petrecerile voastre. Am urcat scara de marmoră şi m-am aşezat la masa voastră de nuntă, închizînd în mine acele imagini.

Ce petrecere e acuma ?

Cacophrastus !

N-o luaţi chiar atît de uşor ; voi, prietenii, discipolii şi urmaşii păzitorilor hîrdăului cenuşiu. Nu azvîrliţi cuvîntul murdărie doar ca nişte copii prost crescuţi. Voi ştiţi că asta nu poate speria pe nimeni. Nimeni n-o să se ridice nici măcar de pe scaun. Iar insultele, cum ar fi aceea că nu ştie nimic şi că nu-i rămîne decît să se spînzure — acestea sînt lucruri obişnuite ca *Tatăl nostru*. Nu. N-o luaţi atît de uşor. Aşadar, sînteţi periculoşi.

„Cu cea mai adîncă mîhnire, am aflat de curînd, că foarte multe persoane de ambe sexe, lepădîndu-se de dreapta credinţă, au legături trupeşti cu fiinţe demonice."

Numele uneia dintre cele mai de dispreţuit fiinţe demonice era : Caco.

Caco, o creatură dezgustătoare, jumătate om, jumătate monstru, cu privirea fixă şi întunecată, caracteristică celor care practică magia neagră.

Ambii profesori în teologie Jakob Sprenger şi Heinrich Institores constataseră : „Se va observa, fără nici o îndoială, că vrăjitori şi vrăjitoare pot îndeplini — cu ajutorul demonilor şi îngăduinţa lui Dumnezeu — minuni adevărate, nu închipuite. Pe drept este numit eretic, acela care greşeşte în interpretarea *Sfintei Scripturi.*"

Acest doctor din Einsiedeln, n-a vindecat el destul de des, în chip miraculos, bolnavii ? Iar în prelegerile sale nu existau destule încercări de a interpreta astfel *Sfînta Scriptură ?*

Dar aici sîntem la Basel, acel Basel frumos, luminos, cult din iarna anului 1527.

11

Cînd Verena sosi în oraş, soţul ei murise. Theophrast spusese :

— Acum trebuie împiedicată răstălmăcirea ideilor sale.

Ea a stat foarte dreaptă în faţa lui, fără o lacrimă, primind asta, ca pe o datorie ce trebuia îndeplinită. Apoi, însă, cînd a înţeles cît de definitivă era despărţirea, a refuzat orice mîngîiere.

A trecut şi ea pe la hanul „Ulciorul roşu". I s-a şoptit :

— Mai înainte, Anna Wehrlich era hangiţa. A fost învinuită de vrăji, farmece şi erezie. Acum sînt aci alţi proprietari.

Verena a intrat şi a văzut totul. În mijlocul clienţilor, femeia grasă, cu sînii revărsaţi, într-o rochie roşie, scurtă ; bătrînă, dar cu o faţă încă frumoasă. Sub privirea tuturor, trecea din braţele unui bărbat în ale celuilalt şi înapoi, ţipînd de fericire. Asta era fericirea ? Verena era ca o rană vie, pricinuită de tot ce vedea. Iar totul încremenise, se închega într-o singură imagine. În multe imagini. Femeia grasă, roşie, o masă de carne răvăşită. Şi mîna care o atinge, străduindu-se zadarnic s-o cuprindă.

Rana nu se putea închide ; pentru că mereu noi imagini se suprapuneau celor vechi, ştergîndu-le, contopindu-se cu ele.

Şi apoi : Asta-i rochia mea care zboară în sus peste coapse ? Mîna asta vine spre mine ? Oroarea de care e cuprinsă la vederea mîinii. Dorinţa după această mînă. Jinduire sau dispreţ. Ce este puritatea ? Iată-te Verena, cu o

carte de cîntece, cu cărticica ta de cîntece în mînă. Voiai să treci pură prin lume, sacrificîndu-te pentru alţii, pentru cei sărmani şi oropsiţi. Ce este însă sacrificiul ? Mîntuire. Ce este mîntuirea ? Pentru cine ?

De ce trebuia să vii în acest han şi printre oameni, după moartea soţului tău ? De ce nu te-ai îngropat pe-undeva ? Oamenii aceştia rîd cu toţii şi nu-şi mai amintesc de moartea lui. Au uitat asta. Se rîde doar în hohote şi-atît. Au uitat şi cuvintele pe care acel om le strigase : „Voi, voi sînteţi doar privitori. Asta-i tot ce ştiţi, să vă holbaţi". Dar chiar şi aici el se înşelase. Căci femeia trecea din braţe în braţe. Nici unul dintre ei nu se uita doar. Toţi întinseseră mîinile după ea.

Scrierile lui Hans Denck. Verena se duse la doamna Froben şi o întrebă dacă în tipografia ei nu se află manuscrise de-ale lui Hans Denck, mărturisirile sale, profesiunea sa de credinţă. Află că Oekolampad le are. I s-a spus asta încă de la uşă, în faţa uşii care da în camera cea mare. Pierduse. Ar fi putut pleca. Să plece din această bogată casă burgheză. Dar mai rămîne, iar doamna Gertrude o pofteşte înăuntru.

Gertrude nu reuşi să-şi păstreze tonul calm, obişnuit. Vocea-i deveni răguşită, înceată. Ea fu aceea care puse întrebarea :

— Aţi auzit ceva despre Carlin ?

— Nu, răspunse Verena, privind la covorul mare, moale. „Toană de burgheză bogată ! gîndi ea. L-a auzit pe Carlin vorbind şi nu şi-l mai poate scoate din cap." Brusc, se aplecă, îşi desfăcu şireturile şi-şi scoase pantofii, spunînd :

— Iertaţi-mă, am uitat să mă descalţ, cînd am intrat în această încăpere frumoasă, călcînd pe minunatul dumneavoastră covor. Şi iată căscată prăpastia dintre ele. Iată, i se spusese : Şi dacă, tu, stimată doamnă Froben, ai ascultat de o mie de ori predicile alor noştri, tot de atîtea ori i-ai părăsit. Năzuinţa spre bunăstare a fost mai puternică decît cea spre răzvrătire.

Doamna Froben o lăsă să se descalţe în faţa ei.

Ce doreşti tu Verena, femeie desculţă, în casă străină ? Ce doreşti ?

În mijlocul odăii era dulapul mare, cu cărţile tipărite de casa Froben. *Biblia*, cu litere frumoase şi cu o minunată legă-

tură. Scrierile lui Erasm. Scrierile lui Hans Denck al tău nu vor figura aci, în această bibliotecă, Verena. Nici o carte a celor pe care tu-i iubeşti, nu va fi îngăduită în acest dulap. N-are nici un rost s-o întrebi pe doamna Froben : De ce nu tipăriţi cel puţin, prelegerile doctorului Theophrast von Hohenheim ? N-avea rost, dar întrebă totuşi. I se părea că trebuie să se ridice, pentru a lupta măcar pentru el. Şi i se părea cu atît mai greu, cu cît îşi pusese în gînd să lupte cu o femeie.

— Vedeţi dumneavoastră, spuse, cred că n-ar fi greu să scoateţi o culegere a acestor prelegeri. Cel mai important lucru este o introducere bună, o lungă dedicaţie cu alese expresii de recunoştinţă, adresate, de pildă, oraşului Basel, Universităţii. Dumneavoastră ştiţi cum se fac asemenea lucruri.

Cum poţi lupta cu acest zîmbet subţire ?

— Eu nu pot hotărî asta, spuse doamna Gertrude.

— Atunci cine poate hotărî ?

Din nou acel zîmbet subţire şi acea imensă depărtare.

Pune-ţi pantofii, Verena, şi pleacă ! Aşa, nu poţi face nimic. Această femeie nu va fi aliata ta, şi nici nu-ţi va explica de ce face sau nu face un lucru. Nu e rău intenţionată. Dar nu se poate sustrage necesităţii unei iubiri lucide. Nimeni nu-l tipăreşte pe Theophrast. De ce ar face-o tocmai casa Froben ? N-a fost la Zürich, la Froschauer ? De ce a lăsat Froschauer să-i scape prilejul ?

Verena stă acum şi aşteaptă în casa lui Oekolampad. Vrea să citească ea însăşi, ce-a scris Hans Denck în ultimele lui clipe : „Căci numai eu cunosc întocmai gîndurile lui şi pot şti dacă a fost schimbat ceva". Stă şi aşteaptă : fusese lăsată să intre în casă, în vestibul. Dar toate uşile erau încuiate. Şedea pe o bancă micuţă. Îşi ţinea faţa îngropată în mîini şi plîngea. Plîngea în tăcere şi fără lacrimi. Era singură de tot. În jur nimic, decît doar obiecte. Dar nici un om. Aici se aflau trei uşi. Trei uşi încuiate. Şi nimic mai mult. O cuprinsese spaima de a fi fost părăsită. Plecă. Se gîndea ce-ar fi spus Hans Denck. Ar fi spus : ce înseamnă trei uşi închise, cînd în lume există atîtea uşi ? Bucură-te de fiecare uşă închisă. Te scuteşte de osteneala de a mai intra.

Şi ce-ar fi fost dacă Oekolampad ar fi primit-o ? De ce n-ai aşteptat pînă te-ar fi primit ? De ce ţi-ai pierdut răbdarea ? De ce n-ai mai putut aştepta încă o jumătate de ceas ? Ai fugit de-acolo. Ai fugit departe. Te-ai retras. De ce oare ?

Mai exista aici încă cineva, cunoscut departe peste graniţele Baselului ca un om al legii ; un om cu experienţă în toate problemele de drept. Peste hotare, printre oamenii lui Denck, s-a vorbit uneori că Bonifacius Amerbach ar trebui să fie atras pentru cauza lor. Ar fi trebuit să fie convins, să fie de partea lor în mod public.

Îi venea greu frumosului Bonifacius Amerbach să reziste acestei femei pline de pasiune. În ea sălăşluiau, în acelaşi timp, două dorinţe. Prima : să trăiască în singurătate, jelindu-şi bărbatul şi cealaltă : să meargă printre oameni, să predice şi să arate cine era Hans Denck al ei.

Bonifacius, încercatul cunoscător de femei, încă nu întîlnise una asemenea Verenei. Şi discutase cu ea, cum nu o făcuse pînă acum cu nici una.

— Ştiu că Universitatea din Basel e, în realitate, prea mică pentru a înrîuri asupra cursului lumii. În orice caz, eu unul am renunţat de a încerca să am influenţă în afara oraşului Basel. Colecţionez tablouri. Fiecare om are cîteva cercuri în cadrul cărora se mişcă. Cercurile mele sînt strict limitate : Activitatea mea universitară, casa împreună cu soţia mea, precum şi împrejurimile oraşului. Mă-nţelegeţi !

Aceste trei cercuri n-au nimic de-a face unul cu altul. Au însă ceva comun : pe mine, care constitui centrul acestor cercuri. În fiecare din ele sînt altul. Şi-mi joc rolul ce mi s-a impus, sau pe care mi l-am ales, ceea ce — în acest caz — e totuna.

Joc rolul unui bun tată de familie, care se îngrijeşte să-şi rotunjească averea. Mă las lins pe mîini de cîinii mei. Trec — fără mustrări de conştiinţă — în celălalt cerc, în grădiniţa liniştită din afara oraşului, unde stau de vorbă şi-mi mîngîi iubita. Şi pe ea o părăsesc fără părere de rău. Mă duc la studenţii mei şi le vorbesc despre drept : eternul, vechiul, neclintitul drept. Dar nu găsesc un tîlc în toate astea, doamnă Verena. Cele două femei se gîndesc, de pe acum, cum le va fi după moartea mea. Care va primi casa,

şi care grădiniţa din suburbie. Acesta să fie rostul muncii mele ?

— Aţi gîndit totdeauna astfel, de la început ?

— Cred că da. Mai întîi am observat că sînt un jucător norocos. Înţelegeţi ? Un soţ fericit, profesor cu faimă, tată iubitor, colecţionar priceput, prieten al animalelor, cunoscător de vinuri, amant tandru. Pe vremuri căutam un rost vieţii. Nu ştiu dacă-l mai caut. Nimeni n-a fost în stare să mi-l explice. Poate-or fi caii.

Şi se gîndi din nou la vechea lui iubire pentru Suselin.

Verena văzu cît de frumos era. Dar mai văzu că nu e omul, nu e prietenul, pe care să se poată bizui. „Nu-i omul căruia să-mi vărs amarul. Să plîng pentru mine şi pentru toate celelalte. Care să mă întrebe : De ce plîngi ? Nu-i nevoie să găsesc o explicaţie pentru lacrimile mele."

„Astăzi nu plîng pentru ceea ce se întîmplă acum. Plîng pentru lupta pierdută de ieri. Plîng şi mă întreb : Sînt toate într-adevăr fără rost ? Şi nu eşti tu acela în stare să mă scoţi din valea tristeţii. Cînd tu însuţi mărturiseşti că într-adevăr n-are nici un rost."

„Totul e fără rost. Dimineaţa, seara, ziua, noaptea. Fără rost orice muncă, orice străduinţă, în faţa eternităţii sau a dezgustului tău. Fără rost orice se naşte. Fără rost orice moarte. Fără rost orice gînd. Fără rost dorul. Dragostea. Fericirea. Fără rost nădejdea. Sculatul, culcatul. Totul e fără de rost.

Fără rost tot ce a fost ; fără rost tot ce va veni.

Da ! Eşti o slugă, care gîndeşti ca o slugă.

N-ai fost niciodată acolo jos, în valea pustietăţii albastre, unde frumosul albastru al pămîntului e folosit anapoda. Pentru ca anticamerele lor — iaduri pentru alţii — să fie dichisite cu el.

Am venit aici, pentru că noi toţi am vorbit de tine încă la Strassburg. Am venit la tine să aflu mîngîiere după moartea lui Hans Denck. Spuneau unii şi eu gîndeam la fel : „E unul de-ai noştri". Dar nici nu vreau să mă las descurajată. Nu de tine. Cînd spun că lumea ta nu e şi lumea mea, se presupune că socoteam lumea ta a fi şi lumea mea. Mă gîndesc la bătălia pierdută de ieri şi trebuie să am credinţa că ea va sta la temelia bătăliei cîştigate de mîine.

Nu era atît de uşor să pregăteşti procesul împotriva hangiţei Anna Wehrlich, de la „Ulciorul roşu". Existau trei căi de a pregăti un asemenea proces — de la care nu făcea excepţie nici oraşul Basel — încă de pe timpul răposaţilor profesori Sprenger şi Institores. Prima cale: Cînd un ins acuza pe un altul de crima de erezie şi vrăjitorie, şi se arăta gata să aducă dovezile necesare. Luînd asupra sa riscul pedepsei, dacă nu putea dovedi cele susţinute.

Nici un judecător nu era bucuros să judece un proces în aceste condiţii. Exista întotdeauna primejdia ca denunţătorul să dea greş cu dovezile. Nu era bine ca denunţătorul să fie totodată şi acuzatorul.

A doua cale era aceea cînd cineva denunţa pe un altul, însă nu-şi lua asupră-şi dovedirea delictului şi nici riscul ispăşirii. El susţinea că denunţă din zel religios.

În acest al doilea caz, judecătorul trebuia să sublinieze faptul că denunţătorul nu are a se teme de pedeapsă, chiar dacă nu e în stare să aducă dovezile necesare, căci el apare nu ca acuzator, ci doar ca denunţător. Dacă spune că n-a văzut ceea ce susţine, ci doar a auzit, atunci trebuie să fie întrebat de la cine a auzit, unde, cînd, de cîte ori şi în prezenţa cui.

Mai exista o a trei cale: cînd nu exista acuzator sau denunţător, ci doar se zvonea că într-un oraş sau vreo comună oarecare s-ar afla vrăjitori. Atunci trebuia să intervină judecătorul.

Aşa s-a întîmplat şi acum la Basel, în cazul Annei Wehrlich. Această a treia cale era obişnuită, uzuală. Era secretă, pentru că nu apărea nici un acuzator sau denunţător. Exista doar zvonul. Iar judecătorul putea pregăti procesul, pe temeiul acestor zvonuri, acestor ştiri, ajunse adesea la urechea lui.

De astă dată se zvonise că hangiţa de la „Ulciorul roşu", cu ajutorul unei supe ce le-o servea clienţilor ei, le lua bărbăţia.

Era, de bună seamă, nevoie de martori.

Iar pentru găsirea martorilor trebuia să ţii seama de lege. Puteau apărea ca martori atît copărtaşi, cît şi cei care

cunoşteau delictul. Şi oamenii necinstiţi puteau fi martori: eretici contra ereticilor, vrăjitori împotriva vrăjitorilor. Dar întotdeauna numai împotriva acuzatului, nu şi pentru el. Chiar şi soţia, fiii sau alte rude puteau depune mărturie împotriva, dar nu şi în favoarea acuzatului. Şi sperjurii erau admişi ca martori ai acuzării, dacă se constata că o fac din zel religios.

„Noi, acesta era tonul pretenţios al păzitorilor hîrdăului cenuşiu, stabilim decretul, care să aibă valabilitate permanentă: judecătorul, căruia îi dăm pe mînă un proces, nu trebuie să ceară neapărat o reclamaţie scrisă, nici un fel de procedură oficială. El restrînge astfel gîlcevile între părţi, avocaţi, procurori, precum şi mulţimea inutilă a martorilor."

În cazul acesta aveau un martor, pe domnul Urban Schaffner, hangiu din Sierentz. Acesta trimisese urina sa unui ghicitor din Freiburg. După ce a examinat-o, ghicitorul a stabilit că e vorba de vrăjitorie. Diavolul pusese stăpînire pe hangiţa de la „Ulciorul roşu", înzestrînd-o cu puteri funeste, vătămătoare bărbaţilor.

Hangiul Urban Schaffner trebuia să apară ca martor în acest proces, pentru ca judecătorul să poată proceda potrivit celei de-a treia căi, avînd dreptul de a lua măsuri, fără a face mult caz şi fără formalităţi.

Întrebările puse martorului trebuiau pregătite: să fie enunţate împrejurările în care martorul a cunoscut-o pe acuzată. Să fie precizată data la care a avut loc această cunoştinţă. Martorul să răspundă la întrebarea în legătură cu moralitatea hangiţei. Mai era necesar să se ştie dacă printre rudele martorului nu s-au aflat unii care să fi fost arşi pe rug pentru vrăjitorie. Sau care să fi fost bănuiţi numai. Martorul trebuie să fie interogat dacă n-a avut de-a face cu presupusa vrăjitoare.

Dar se putea avea destulă încredere în puterea de judecată a ghicitorului din Freiburg?

Însăşi legea îndemna la prudenţă: unele metehne şi boli, socotite ca provenind din vrăjitorie, sînt asemănătoare cu metehne şi boli naturale, adică, provenind din cauze naturale. Dacă, de pildă, cineva paralizează, orbeşte, sau îşi pierde bărbăţia sau minţile, sau chiar dacă moare, toate acestea pot proveni din cauze naturale, neputînd fi atribuite — fără discernămînt — vrăjitoarelor.

Iar legea sublinia în chip special cum să fie deosebite bolile naturale de cele vrăjitoreşti, şi anume : să se ceară părerea medicului.

E necesar să te poţi bizui pe medic. Cunoştinţele sale despre diavoli şi demoni trebuie să fie în afara oricărei îndoieli.

Nu, e mai bine să nu-l consulţi pe medicul oraşului Theophrast von Hohenheim, în legătură cu procesul împotriva Annei Wehrlich. Chiar dacă acel Urban Schaffner, care o învinuia pe hangiţă de pierderea bărbăţiei, n-ar fi fost atît de bătrîn şi bolnăvicios, încît era de temut, că ar putea muri încă înainte de începerea procesului. Chiar dacă te puteai bizui pe cunoştinţele ghicitorului din Freiburg şi acesta ar mai fi de acord să vină la Basel să facă depoziţii amănunţite, precum că diavolul, cu ajutorul demonilor, se foloseşte de vrăjitoare. Chiar dacă judecătorul ar avea la mînă mărturisirea amănunţită a acuzatei : da, am slujit drept legătură între diavol şi demoni, am făcut rost de plante trebuitoare pentru supă cu ajutorul unui demon mai mic ; chiar dacă judecătorul ar reuşi să culeagă toate aceste mărturii, tot n-ar cuteza să-l atragă pe doctorul von Hohenheim în calitate de expert-arbitru. Cu toată admiraţia personală pentru marele bărbat.

După zelul celor care-i consemnau spusele, era foarte greu de crezut că declaraţiile în legătură cu diavolul, făcute în cadrul prelegerilor publice de la Universitate, să nu fi fost cunoscute justiţiei. Ar fi fost o greşeală de neiertat a judecătorului, dacă, în procesul condus de el, expertul s-ar ridica şi ar spune : Scopul medicului este să prelungească viaţa omului. Dumnezeu doreşte omului o viaţă lungă. De aceea are grijă să ne pună la îndemînă unele mijloace. Dacă, de pildă, cazi într-o groapă şi un ucigaş te ajută să ieşi de-acolo, nu trebuie să mulţumeşti ucigaşului. Porunca lui Dumnezeu l-a împins s-o facă. Cel mai de seamă lucru pentru un medic este să facă viaţa să triumfe. Cu mijloacele ce-i stau la îndemînă : fie că-i diavolul, fie că-s spirite, fie că e acel ucigaş, orice îi este la îndemînă.

Nici măcar aici, în frumosul Basel, nici un judecător nu-şi poate îngădui să judece un proces cu vrăjitoare, în care medicul-expert să spună : chiar dacă arta vindecării ajunge prin diavol în mîna mea, tot în mîna mea este şi

puterea de a ajuta. Astfel încît, în această clipă, nu mai e arta diavolului, ci a mea. Acum îl pot ajuta pe bolnav şi preamări pe Dumnezeu.

Nu, nu se poate să te foloseşti de medicul oraşului, Theophrast, în procesul împotriva Annei Wehrlich.

Dacă unele lucruri nu sînt înţelese de oameni ignoranţi, nu înseamnă că e vorba de farmece. Trebuie să învăţăm multe, să cutreierăm pămîntul şi să aflăm lucruri noi. Iar cînd am aflat totul, să păstrăm doar ceea ce e bun. Medicii i-au imitat pe Christos şi pe apostoli, însănătoşind multe mii de bolnavi. Asta nu poate fi vrăjitorie. E o artă ieşită din înţelepciunea naturii. Dacă natura poate preface fierul în cupru, înseamnă că în ea mai zac multe taine nedezlegate. Dacă ne-am născut fără auz şi muţi, trebuie să rămînem aşa ? Ce poate fi bun la un om care nu ştie nimic ? Un om instruit nu cade în ispită. Nici nu este superstiţios. Cine sînt superstiţioşii ? Cei care nu înţeleg nimic.

Pe cînd citea actele procesului Annei Wehrlich, judecătorului i se întîmplă un lucru ciudat. Vreme îndelungată îşi dori ca doctorul Theophrast să fie totuşi chemat la proces, ca expert.

Căci — în calitate de adept al lui Oekolampad — încă de la început, de cînd oraşul trecuse de partea reformaţilor, resimţea această lege ca pe o rană vie. Se străduise să găsească o deosebire faţă de vechea credinţă. Îşi avea mîndria lui de judecător, iar limitele vechii legi îl apăsau : erezie — farmece — vrăjitorie. Poate i-ar fi fost de folos, ca în actele procesului Annei Wehrlich să apară : „Expertul doctor Theophrast von Hohenheim spune : Cînd o nouă ştiinţă nu poate fi aprofundată de acei ce nu înţeleg nimic, cu capetele lor neroade, atunci ei susţin că trebuie să fie ceva diavolesc, vrăjitorie. Diavolul nu e în stare să facă nici măcar o strachină care să nu se spargă, dar-mi-te un om. Nu poate smulge nici măcar o măsea, dar-mi-te să lecuiască o boală. Nu e în stare să schimbe o plantă, făcînd-o altfel decît e : nici să-i adauge, nici să-i scoată vreo însuşire. Nici nu poate uni doi oameni, dar-mi-te să-i facă să se iubească.

La judecătorie sosiră noi bănuieli şi zvonuri despre înrîurirea vrăjitorească, şi anume trei cazuri din satul Pfeffingen. Acesta se afla la cîteva ceasuri depărtare de Basel şi ţinea de acest oraş, în urma unei înţelegeri cu episcopul.

Judecătorul găsi scrise pe o foaie de hîrtie cele trei nume: Glige Glaser, Agnes Salathe, Ita Lichtermut; trei ţărănci.

Aci era vorba să aştepţi, să cercetezi, să pregăteşti arestările, avînd în vedere prescripţiile vechii legi: „Prin desfăşurarea interogatoriului despre erezie să nu fie mîniat poporul".

Abia după ce mirosea sau — cum s-ar zice — se simţea de la o poştă erezia, abia atunci se putea începe. Era greu să găseşti cuvîntul potrivit. Poate doar după cercetări amănunţite.

Iar vechiul principiu în legătură cu cel bănuit: „pentru că înclină spre îndreptare", mai e oare valabil după schimbările produse?

Noi, cei din Basel, avem oare nevoie de îndreptarea a trei ţărănci? Le vom pune tot soiul de întrebări:

De unde provin. Unde s-au născut. Cine le sînt părinţii. Dacă mai trăiesc sau au murit. Cum au murit. De moarte naturală? Unde au crescut. Cu cine se întîlneau mai des. Dacă sînt măritate. Cu cine. Dacă bărbaţii lor mai sînt în viaţă. Dacă au murit de moarte naturală. De ce s-au mutat din locul natal. De ce au poposit în cutare sau cutare loc.

Toate trei împreună au fost puse sub acuzare că ar fi încercat, prin farmece, să-l orbească pe preotul din Pfeffingen, domnul Jakobus. Au reuşit să facă însă numai să i se umfle faţa şi să-i cadă părul.

Despre Gilge Glaser ştia fiecare că luase şi crescuse pe cei şase copii ai surorii ei, Ursel. Acea tînără femeie Ursel fusese înecată, după cum se pretindea, pentru vrăjitorie. Iar primul ei bărbat fusese tras pe roată. Ţărani nepocăiţi.

Încă după vechea lege, problema cît poate fi ţinută o vrăjitoare în închisoare, atunci cînd neagă orice vinovăţie, era lăsată la aprecierea judecătorului. Putea să dureze ani întregi, pînă începea procesul. În protocolurile încheiate după diversele anchete, nu se folosea întotdeauna denumirea de vrăjitoare, ci — din cînd în cînd — şi: cea sortită rugului.

Procesul în care a fost implicat medicul oraşului, Theophrast von Hohenheim nu era un proces de vrăjitorie. Nu era vorba de nimic supranatural. Era vorba de bani.

Ca să nu aibă conştiinţa încărcată că e datornicul unui om, căruia i se spunea oricum Cacophrastus, cunoscut ca un spirit necurat, ca un demon periculos, delicatul canonic Cor-

nelius von Lichtenfels îi trimisese doctorului şase ducaţi pentru consultaţie. În locul celor o sută promişi.

Şi acum, tu, judecător liber al oraşului liber Basel, oraş al umaniştilor, te afli aici şi trebuie să faci dreptate. Şi vei face dreptate.

Era un tablou emoţionant: judecătorul cu asesorii săi în calma demnitate a funcţiei lor. Martorii, profesori în medicină, inatacabili şi pe deplin conştienţi de poziţia lor deosebită.

„Trebuie să fiţi daţi în vileag."

Cunoscînd toate persoanele amestecate în acest proces, nu mai e necesar să te agiţi în legătură cu desfăşurarea procesului. Sentinţa fusese hotărîtă încă de la început: canonicul Cornelius von Lichtenfels are dreptate.

Era de mirare că reclamantul îl jignise pe judecător?

Şi e de mirare că lipseşte darea de seamă asupra desfăşurării procesului? Tocmai aici, în acest for al justiţiei, iubitor de ordine, în care tot ce s-a spus în legătură cu Anna Wehrlich, Gilge Glaser, Agnes Salathe, Ita Lichtermut a fost consemnat cu grijă în procese verbale!

13

„Dacă noi nu ştim să stăpînim pămîntul, ne stăpîneşte el pe noi. Este la fel ca şi smintitul, care nu e în stare să-şi ţină caii în frîu." Pentru că Theophrast era profesor, avea nevoie de un sistem în care să-şi fixeze ideile sale despre acest pămînt, despre oameni şi bolile lor. Sistem, care să fie de înţeles pentru cei care-l studiază.

Aşadar, acum le va arăta caii săi. Cai din Einsiedeln. Puternici şi iuţi. Nu se năpustesc sălbatic şi neînfrînaţi, spumegînd peste văile verzi ale Alpilor. Fiecare are şaua pe el. Şi cu toţii merg, unde vreau eu. Din caii mei nu voi face animale de circ, care să vă distreze prin salturile şi figurile lor. Caii mei merg în şiruri ordonate. Căci medicina nu e pălăvrăgeală. Iar însemnele medicului sînt cunoaşterea şi discernămîntul.

Construcţia noului său sistem de medicină a aşezat-o pe patru pilaştri. Primul pilastru e filozofia, al doilea astronomia, al treilea, alchimia şi al patrulea e cinstea medicului.

„Primul pilastru trebuie să fie conceput astfel, încît auditoriul, care se află în faţa lui la Universitate, să-l priceapă. Medicul trebuie să-şi întemeieze teoriile pe observarea naturii. Căci ce altceva e natura decît filozofie? Şi filozofia ce e altceva decît natura nevăzută? Acel care cunoaşte soarele şi luna şi care ştie şi cu ochii închişi cum arată soarele şi luna, acela le are în fiinţa sa, aşa cum sînt ele pe cer. Căci asta este filozofia: faptul că omul vede în el însuşi ca într-o oglindă, ceea ce pe dinafară este de neînţeles. Medicului i se pretinde să vadă în om atît de limpede, cum se poate vedea într-un strop de rouă, în care nu se poate ascunde o scînteie, fără să fie zărită. Atît de vizibilă să-i fie medicului structura fizică a corpului omenesc. Aceasta e filozofia pe ale cărei temeiuri mi-am ridicat sistemul meu medical. Nu numai pe om să-l poţi cuprinde în întregime, ci şi natura. Căci din aceeaşi materie e făcut şi omul. Aşadar omul e o imagine într-o oglindă, protejată prin cele patru elemente. Iar cînd aceste elemente dispar, dispare şi omul.

Al doilea pilastru, astronomia, trebuie să apere sistemul şi împotriva acuzaţiei că ea e domeniul magicianului, care-i un vrăjitor.

Cei pricepuţi nu sînt vrăjitori.

Ori, inima nu-i soare, iar creierul nu-i lună. Cum vrei să aduni căldura soarelui pe pămînt? N-ai nici o putere asupra ei, doar dacă te învălui în umbră, sau te îngropi în pămînt, ca viezurele. Medicul trebuie să ştie ce înrîurire are cerul asupra noastră. Dar cine poate cunoaşte această înrîurire, fără să cunoască caracteristicile cerului? Dacă medicul cunoaşte numai suprafaţa cerească, atunci rămîne doar un astronom şi un astrolog. Cînd însă corelează datele cunoscute, cu cele ce ştie despre om, atunci cunoaşte şi al doilea cer.

Iar în om ca şi în cer există un firmament, nu însă compus dintr-o bucată, ci din două. Căci mîna care a despărţit lumina de întuneric, care a creat cerul şi pămîntul, a creat şi ceea ce este înlăuntrul microcosmosului, luîndu-l din înalturi şi încorporînd în om tot ce cuprinde cerul. Din această pricină, bolta cerească ne este o călăuză în cunoaşterea cerului lăuntric. Cel care vrea să fie medic, trebuie să cunoască bolta cerească, căci pe ea o vedem; stă în faţa ochilor noştri. Dar cerul lăuntric nu ne apare în faţa ochilor, ci îndărătul lor. Din această pricină nu-l putem vedea. Cine

poate vedea înăuntrul corpului uman prin epidermă ? Nimeni. Medicul însă trebuie să fie un observator atent. Şi cercetînd cu ochii ceea ce vede în faţa lui, poate să deducă, ceea ce se află în profunzime. Adică, prin studiul suprafeţei, ajunge să cunoască ceea ce se petrece în interior".

Cu grijă, temeinic şi cu cea mai deplină claritate, pentru a înlătura orice neînţelegere, înalţă cel de-al treilea pilastru : alchimia.

„Sînt unii care susţin că alchimia produce aur şi argint. Eu creez leacuri, pe care le întrebuinţez împotriva bolilor."

Asta nu înseamnă să te îngropi într-o altă lume. Oraşul Basel se află prezent, aici. Neîncrederea mereu crescîndă, după moartea lui Froben. Numele Cacophrastus pe care nimeni nu s-a zbătut să-l şteargă. Bănuiala că ar avea legături cu demonii — cei mai răi, cei mai josnici.

„Nu pot alerga acum prin oraş să caut ajutor. Acum, în ianuarie, au îngheţat toate grădinile de trandafiri. Nu vreau să stau în faţa locuinţelor voastre, aşteptînd să văd dacă mă primiţi şi dacă vreţi să vorbiţi cu mine. Nu pot să fac în acelaşi timp două lucruri : să aştept dreptatea voastră şi totodată să lucrez. N-am timp să plîng pentru un proces pierdut. Trebuie să lucrez, căci zilele omului sînt măsurate.

Trebuie ridicat şi al patrulea pilastru, căci sistemul trebuie să se sprijine pe patru pilaştri. Al patrulea pilastru : cinstea. Ea trebuie să-l însoţească pe medic, pînă la moarte.

Nu vorbesc despre cinstea care există doar în ceruri şi pe care n-o putem dobîndi. Vorbesc despre cinstea de aici, de pe pămînt.

Şi nu numai în general pe pămînt, ci chiar aici, în Basel. Aici unde văd medici care ies din prăvălia lui Fugger, ajutînd la descărcarea lemnului. Şi merg cu ţăranii la pădure. Ruşine să le fie universităţilor, în care cresc asemenea mere pădureţe. Pentru că Fugger ţi-e papă, te duci în pădure. Dacă aţi avea experienţă, aţi şti cît preţuieşte scoarţa asta de copac. Pălăria roşie şi căruţa lui Fugger au adus acest lemn nefolositor, pe care-l socotiţi mai presus de universităţile voastre. În loc să folosiţi scoarţa de copac din căruţa lui Fugger, aţi putea întrebuinţa cu tot atîta folos scoarţa de stejar sau de cimişir. Aduceţi lemnul, pentru că vă ies bani buni de aici. Casa Fugger a cumpărat cu carul acest

lemn nefolositor. Dar de îndată ce se ieftineşte, îşi pierde puterea de vindecare.

Cinstea medicului constă în a pune degetul pe rană, fără frică.

Unde dai de un medic bun, acolo găseşti şi devotament deplin ; nu pe jumătate, nu împărţit, nu un lucru neterminat. Aşa cum nu poţi împărţi şi amesteca adevărul, tot aşa nu poate fi împărţit nici devotamentul. Sînt lucruri care nu se lasă împărţite. Tot atît de puţin ca dragostea.

Căci devotamentul şi dragostea sînt una. În ce constă însă devotamentul unui medic : nu numai în faptul că-l vizitează pe bolnav, ci şi în faptul că recunoaşte boala. Devotamentul cel mai puternic se pierde, atunci cînd cineva se uită doar la nume, la fast, la aparenţe, la vorbe goale. Acestea toate sînt lipsă de devotament şi dragoste. Devotamentul constă în învăţătură şi experienţă.

14

Baselul avea grijă de tîrfele sale. Dacă plecau într-un război pe lîngă oştirea oraşului, primeau ca semn distinctiv al profesiei lor veşminte albe cu negru — culorile oraşului. Primeau şi încălţări. Dacă se întorceau acasă, aveau ca şi mercenarii, dreptul la o simbrie plătită de primărie.

Klara, tîrfa, se întorsese la Basel, pe Kohlenberg, la maica Ursula. Tîrziu, în acel februarie al anului 1528. Cele care ţineau la meseria lor plecaseră împreună cu oştirea lui Frundsberg, peste Alpi, în campania împotriva Romei.

Aproape toate se întorseseră, cuibărindu-se din nou pe Kohlenberg.

Acum se strînseseră toate în jurul Klarei. Ea fusese ultima, care-l văzuse pe Frundsberg.

— Ai fost şi la castelul lui Frundsberg din Schwaz ?

— Da, am fost şi la castelul său din Schwaz. Se spunea mereu că generalul este împotriva negustătorului Fugger. Poate să fi fost aşa, la început. Dar mai tîrziu, nu. Cel puţin nu în timpul cînd a fost construit castelul din Schwaz. Klara privi visătoare : Uşa bisericii rămăsese deschisă şi m-am uitat pe deasupra cimitirului, mai departe, spre castel. Cît de frumoasă era acea casă nouă, ridicată pe-o colină şi pe care Fugger fusese bucuros să i-o lase.

— Cine i-o construieşte ?

— Zidari de-ai lui Fugger.

Mai întîi beciurile mari, încăpătoare. Pentru butoaiele cu vin — ca şi pentru oaspeţi care nu vor să se căiască.

Căci trebuie întotdeauna să ţii seamă de faptul că poţi ajunge la certuri cu musafirii. Cu ţăranii, în orice caz. Şi cît de mari erau încăperile. O privelişte minunată înspre încîntătoarea vale a Innului şi spre biserică. Iar biserica stăruie pentru unitate. Minunată, înţeleaptă, bine gîndită unire. Unirea între blajinul domn Fugger, cei de veche credinţă şi cei de nouă credinţă. Frumoasa modestie a unui neguţător, blînd ca un părinte. Părinte, care-i doreşte pe toţi sub acelaşi acoperiş. Poţi cuprinde mai uşor totul cu privirea. Şi costă şi mai ieftin. O singură biserică, nu două. Nu ocupă nici atîta loc.

Klara, femeia fără căpătîi, îşi arăta şi rana mare, pe care o avea. O tăietură de cuţit în coapsă, nevindecată.

Bătrîna Ursula îi spuse :

— Nu-i bine. Trebuie s-o vadă doctorul Theophrast.

Susanna, cea cu părul negru, fosta Suselin a lui Amerbach, apoi măritată, apoi iar văduvă şi venită înapoi la Kohlenberg, întrebă :

— Cum este Frundsberg ?

Acesta este, mă rog, Frundsberg, cel afectuos. Blînda mîngîiere a mîinii sale. Cine vrea să tăinuiască interesul pe care-l arăta Klarei, tîrfa, cînd aceasta zăcea rănită în tabăra de campanie ? Chirurgul părăsise de mult tabăra. Cînd Frundsberg intră în cort, femeia rănită dădu să sară, ca să-i facă loc. El o apucă însă blînd de umeri : „Doar nici nu te poţi încă ţine pe picioare. Culcă-te." Se aşeză la picioarele ei, îşi scoase ca de obicei cuţitaşul din buzunar şi o bucată de lemn, pe care începu s-o cioplească. După un timp o întrebă : „Cîţi copii ai ?" Pentru că ea nu răspundea, o privi şi observă cum zăcea cu ochii închişi, ca moartă. De fapt, o fată frumoasă. Poate murise ! Cum îmbătrînise, se întîmpla ca Frundsberg să cam încurce lucrurile. La urma urmei, cine e în stare să ţină minte cele o mie de poveşti în legătură cu abatele von Sponheim, inventatorul magiei albe. În orice caz, Frundsberg îşi aminti totuşi că Sponheim înviase odată o femeie care murise. Dar care erau cuvintele, ce trebuiau rostite ? Dumnezeule mare, care sînt cuvintele

magice ? Sau poate nu prin cuvinte, ci cu mîna. Încercă amîndouă metodele. Puse cuţitaşul şi lemnul deoparte şi atinse foarte uşor genunchiul femeii, făcînd cercuri neregulate în jurul lui cu degetul şi vorbind, vorbindu-i mereu despre moarte. Era cunoscută violenţa cu care provocase şi pricinuise de mii de ori moartea în jurul său. Acum ar fi dorit să poată dovedi că Frundsberg e în stare să învingă şi moartea.

Se cufundă într-o plăcută stare de înduioşare plină de bunăvoinţă : iată-l pe marele Frundsberg, care-şi găseşte timp pentru salvarea unei femei.

Cu ochii încă închişi, dar cu zîmbetul atotştiutor al celei care primeşte adesea lovituri, simţindu-se totuşi mai înţeleaptă, Klara îi spuse : „Vrei să te culci cu mine. Acum poţi s-o faci doar cu cele bolnave. Din pricina slăbiciunii lor. Zvîrle deoparte cuţitaşul, nevolnicule. Pentru mine n-ai nevoie să cioplești jucărioare. Cît despre copii, ai mei sînt mari şi au fugit în lume. Nu se mai joacă acum cu căluţi de lemn."

Klarei îi era mai rău, avea fierbinţeală.

Zăcea singură, dar nu era lipsită de ajutor. Căci pe Kohlenberg toţi se cunoşteau.

Nu era nevoie ca omul din Einsiedeln să fie chemat să vină. El ştia cine era bolnav sau suferind şi-l aştepta. Se duse la Klara. Zăcea, foarte slăbită, dar pentru ochii săi era limpede ca stropul de rouă. Nu era nevoie să-i simtă pulsul, nici să se uite din nou la rana din coapsă. Îi spusese mamei Ursula ce doctorii să-i dea şi cu ce alifii s-o ungă. Şi plătise el însuşi pentru prepararea lor.

Klara îşi depănă povestea. Închise ochii. Simţea că n-o crede. Nici un cuvînt. Vorbea totuşi. Dorise ca cineva s-o asculte, înainte de a-şi da duhul. Povestea ei. Cum ajunsese ea, fată de ţăran, să poarte haina vărgată. Erau totuşi lucruri care nu se puteau mărturisi la spovedanie. Nu se spuneau.

O dimineaţă, în satul Pfeffingen. Mă-ntorceam de la dans. O margine de lan. Şi palida lumină a dimineţii, care venea de departe. Lîngă mine au răsărit deodată trei tineri. Călugări. Nu-mi pipăie sînul. De ce nu-mi pipăie sînul ? Degete strînse în jurul gîtului meu. Jos labele de pe gîtul meu !

Sta lîngă patul ei şi nu spunea nimic. Doar ochii-i străluceau prietenos, atent, în timp ce asculta.

Doctorul zise :

— Omul moare în fel şi chip.

Nu-i mai putea ajuta cu nimic. Şi-i ştia dorinţa. Se duse la uşă. Se întoarse, îi luă mîna, i-o ţinu, nu multă vreme.

— Dar ţi-ai revenit, îi spuse. Nimic altceva.

Klarei nu i se mai întîmplase una ca asta.

— Eşti ca şi mine, îi zise ea, eşti aidoma cu mine. Plîngi, cînd plîng eu. Eşti tot atît de simţitor ca şi mine. M-au bătut, iar tu mă înţelegi. Şi acum ai întinde mîna pentru a mă apăra. Nu pentru loviturile primite mai demult. Ia-mă cu tine, atunci cînd pleci din oraş. Ia-mă cu tine. Fereşte-mă de loviturile ce vor mai veni.

— Nu plec. De ce s-o fac ?

A doua zi, veni din nou la ea.

— Te-am visat astă-noapte, îi spuse Klara. Am visat că trebuia să mor. Te-am chemat şi am văzut că ai trei fire în mînă. Trei fire la fel şi încă unul, ceva mai gros. Aceste fire mă ţineau stăruitor în viaţă. Eu voiam să părăsesc viaţa, să scap. Voiam să mor. Dar nu voiam să fiu singură în trecerea spre moarte. Voiam să te ţin de mînă, mi-era dor de mîna ta, un dor neţărmurit.

Alţii mă ţineau de mînă.

Vedeam o mlaştină întunecată. Se făcea că asta se întîmpla cu mulţi, mulţi ani în urmă. În ea trăiau animale mari : fără cap, fără ochi, fără coadă. Doar trupuri. Groase, cafenii, lunecoase. Foarte umede, reci. Şi respirau. Aşadar, aici trebuia să intru. În mlaştină. Nu eram un animal cum erau ele. Dar înţelegeam că voi deveni şi eu la fel. Şi-mi doream să devin aidoma lor. Dar iată că cele trei fire mă reţineau. Eu doream însă din tot sufletul să intru în mlaştina întunecată. Apoi se lumină din nou de zi. Aveam dureri. Voiam să mor. Dar să fii tu cel puţin aici. Şi-am privit cerul. Se răsfrîngea asupră-mi. Nu ca un clopot, nu ca un glob. Dar cu hotare precise sus şi jos. Şi arăta ca o hîrtie mototolită. Argintiu, neprietenos, rece. Iar eu doream să mă contopesc cu cerul de argint. Să mă mistui în el. Atît rîvneam la această contopire, că simţeam că aş fi mîntuită, dacă aş ajunge acolo. Sus. Sus, în frigul acela. Dar din nou zăream cele trei fire, trei şi încă unul pe deasupra. Le ţineai foarte strîns. Şi ele rezistau, rezistau, împotriva năzuinţei şi a pornirii mele pline de dor.

Iar rochia Klarei avea culorile puternicului oraş Basel : negru cu alb. Şi o întinsese frumos, pe singurul scaun din odăiţa ei strîmtă. O lume aşezată, cu locul bine rînduit pentru tîrfa ce se întoarce acasă.

15

Despre doctorul Theophrast spuneau :
Este un om care duce în ispită poporul.
Are legături cu diavolul.
Arta sa şi-a însuşit-o de la demoni.
E un magician. Un vrăjitor.

Cînd e luat din propria-i casă, celui menit rugului nu trebuie să i se îngăduie a intra în altă încăpere. Deoarece poate exista bănuiala că ar lua de acolo nişte mijloace de a face vrăji.

Judecătorul trebuie să aibă grijă de dublul sens al întemniţării : unul, ca pedeapsă ; celălalt, ca pază.

Aşadar, cînd slujitorii primăriei intră în casa profesorului tău, tu, Oporinus, nu poţi spune : N-am ştiut acest lucru. Nu l-am vrut. Ai făcut totul pentru a pregăti această clipă. Te-ai lăsat tras de limbă şi le-ai adus la cunoştinţă în chip amănunţit : „Da, la Universitate n-a mai ţinut prelegerile în limba latină. A invitat felceri şi bărbieri, să înveţe şi ei în acele sfinte lăcaşuri, hărăzite îndeobşte doar pentru oameni de ştiinţă."

„Da, la fiecare prelegere spunea : întrebaţi-i pe ţărani, căci ştiu mai multe ca voi, care cunoaşteţi doar buchea cărţii. Voi susţineţi că ceea ce nu găsiţi în cărţi, nici nu există."

„Da, a aruncat în foc manualul de medicină veche. Ai fost lîngă el, în acea frumoasă vară, discipole Oporinus ! Şi ştii cel mai bine ce susţinea în legătură cu regnul animal. Ţi-a spus-o răspicat aproape zilnic, aşa încît nici tu aproape că nu-i priveai altfel pe profesori. Ai văzut ceea ce el afirma : „Sub tichiile voastre roşii şi sub capetele voastre încununate cu spini s-au cuibărit şerpi, rîme, salamandre".

Şi cum te vei descurca. Oporinus, cînd vei apărea ca martor în proces şi va trebui să răspunzi la întrebarea dacă un vrăjitor — prin înşelăciunile sale — îi poate preschimba pe oameni în animale ?

Ce vei răspunde cînd te vor întreba dacă imaginea animalică se află în simţuri, în realitate, sau în văzduh. Cum vei răspunde, cînd — pe temeiul vechii legi şi al spuselor Sfîntului Augustin — îţi vor dovedi că e posibil ca diavolul să poată amăgi fantezia omului, astfel ca omul să apară ca un adevărat animal.

Nu era important cine i-a spus Cacophrastus. Esenţial era faptul că a fost numit Cacophrastus. Demon.

Iar ţie, în calitate de discipol, ţi se va imputa, atunci cînd vei apărea la proces ca martor : demonii îşi îndeplinesc toate acţiunile lor prin inteligenţă şi voinţă. Cît despre inteligenţă ea e întărită prin ascuţimea ştiinţei, prin natura subtilă, prin experienţă îndelungată.

Voinţa demonului e mereu fixată de ceva nelegiuit. Să păcătuieşti mereu prin trufie !

Demonul ştie să citească gîndurile şi dorinţele din inimile noastre.

Şi dacă întrebi ce este un demon, ţi se va răspunde : Un spirit necurat — chiar dacă nu de la natură. În el sălăşluiesc pofte nechibzuite, fantezie fără margini, iar în legătură cu păcatele spiritului, mîndrie. Spirit ascuţit. Mereu gîndindu-se la noi înşelătorii. Demonii schimbă simţurile omului. Studiază instinctele. Tulbură pe cei treji. Îi înspăimîntă pe cei adormiţi. Se transformă în îngeri ai luminii. Poartă întotdeauna infernul în ei. Pretind adoraţie divină. Fac tot soiul de farmece. Pe cei buni vor să-i stăpînească. Caută să distrugă unitatea bisericii.

Iar tu vei fi întrebat : Ce-ai simţit pentru profesorul tău Theophrast ? Ce se întîmpla cînd îl însoţeai la bolnavi ? Ai simţit pizmă sau admiraţie, cînd vedeai înrîurirea pe care medicul o avea asupra suferinzilor, cînd îţi dădeai seama cîtă încredere au în el. Ce-ţi doreai atunci : să fii asemenea lui ? Ce se întîmpla cînd stăteai alături de el, lîngă cuptorul unde făcea experienţele ? Erai şi tu atunci însufleţit de dorinţa de a găsi chintesenţa, a cincea esenţă : în metale, în plante ?

Şi cum te vei justifica, Oporinus, dacă ţi se va atrage atenţia : ţie, martorului ; cine se închină unui eretic, este el însuşi eretic. Dar cine se închină unui demon, păcătuieşte mai rău decît cel ce se închină unui eretic. Vei fi întrebat : ce se întîmplă cu discipolul cuiva care e în acelaşi timp şi eretic şi demon ?

Teama lui se risipi. Îşi dădea seama că nu lui trebuie să-i fie frică de moarte. Doar nu va fi interogat drept martor al apărării, ci drept unul al acuzării.

Şi-şi mai dădu seama că judecătorii şi ajutoarele lor din sală nu-i vor pricinui nici un rău. Nu i-ar putea pricinui nici un rău. Afară însă, pe stradă, în faţa tribunalului, era altceva. Acolo se va strînge toată adunătura de pe Kohlenberg. Iar judecata străzii asupra lui se va dezlănţui ; asupra discipolului. El va fi arătat cu degetul. El va fi scuipat. Şi toată viaţa va apăsa asupra lui acuzaţia : El e discipolul, care şi-a împins pe rug profesorul.

16

Citäm din *Utopia* lui Erasm din Rotterdam, tipărită de casa Froben : „Atunci cînd învinq prin puterea raţiunii — cum numai omul e în stare s-o facă, dintre toate fiinţele — sărbătoresc o victorie a omeniei şi a adevăratului eroism."

Utopia. Un U mare, care nu înseamnă nimic. Topos, înseamnă aşezare. Nici cămin, nici loc.

Nu de-abia acum, pe neaşteptate, în această noapte, şi nici cuprins de-o pătimaşă mînie sau dintr-o întunecare a spiritului, s-a lăsat Theophrast copleşit de imensitatea primejdiei.

În calitate de om de ştiinţă, care se bizuie numai pe raţiune, era în stare să-şi dea singur seama de situaţia în care se afla.

Exista pentru el posibilitatea să arate aceeaşi atitudine cu marele grup al anabaptiştilor. Să se dea pe mîna judecăţii şi să aştepte cu inima împăcată verdictul. Şi cu liniştită bucurie să accepte moartea pe rug, pentru a dovedi lumii cît de puternic şi neînfricat este. Iar prin sacrificiul voluntar al propriei vieţi să ridice un monument noului crez.

Nu doar în această noapte a fost scîrbit de acest soi de sacrificiu de sine.

„Să aştepţi, să suferi răbdător şi pe deasupra să mai şi gîndeşti : Dacă cineva se-ncumetă să-mi ia paltonul, să-i dărui pe deasupra şi haina. Să nu mă împotrivesc. Să le las ce-şi rîvnesc. Să mă dezbrac pînă la piele, iar eu să fiu blînd, ca un miel.

Dar acesta e cel mai adînc dispreț față de autorități. Și mîndria cea mai nesăbuită. Toate astea n-au nici un rost. Pentru mine. Menirea mea e alta. Acelora, care lasă zilnic să piară mii de oameni, nici măcar într-un război adevărat — ci prin felul nelegiuit în care-i tratează pe bolnavi, acelora nu le voi zvîrli, din proprie voință, viața mea. Ca s-o nimicească și să șteargă orice urme ale existenței mele.

Nu voi îngădui să fiu tîrît din casa mea și dus cine știe unde, împotriva voinței mele. Alții să poată dispune de mine și să fiu atît de mult bătut și torturat, pînă ce voi deveni nepăsător. Nu voi îngădui ca opera pe care am scris-o și pe care am încuiat-o cu dragoste pătimașă în sertar, să fie scoasă de sub cheie de alții, pusă pe masă, deschisă, răsfoită, citită. Și să se facă observații pe marginea ei. Dar nici de asta nu-mi va păsa dacă vor ajunge pînă acolo. După ce prin întrebările și schingiuirile la care mă vor fi supus, mă vor împinge la nepăsare. Cartea, o parte din viața mea, mă va părăsi, ca frunza, copacul. Nu voi mai fi în stare să întind mîna, pentru a o apăra de ceilalți. Ei vor putea să-i schimbe sensul, să treacă sub tăcere ceea ce nu le convine, să facă tot ce vor, atîta vreme cît nu e tipărită.

Trebuie să caut să rămîn în viață, cel puțin pînă tipăresc lucrarea mea despre boala franțuzească. Se corectă el însuși: „De ce, prin denumirea bolii să insulți alți oameni, să-i defăimezi". Lucrarea lui nu trebuie să păstreze nici urmă de trufie. Boală pricinuită de plăcerile din grădina Venerei. „Boală venerică" îi va spune el acestei molime.

Cu toate acestea, fiecare pas pe care-l făcea depărtîndu-se de oraș, era un pas plin de îndoieli.

„N-ar fi oare mai bine să rămîn? Cei ce se lasă pe mîna justiției pentru credința lor, nu sînt oare mai folositori, punîndu-și viețile chezășie pentru izbînda adevărului, asemenea acelor anabaptiști smeriți? Sau e o interpretare greșită a credinței? Se poate oare spune că acești oameni au la-ndemînă formule magice? Nu că ar fi ei înșiși vrăjiți de alții, ci pentru că merg atît de departe, încît prin puterea credinței lor se aruncă în foc. Mie mi se pare că ei ar vrea să spună: Dacă Dumnezeu nu vrea să fim cei aleși, vom lupta și singuri. Mi se pare că acei care împing smerenia lor pînă la sacrificiul de sine și-au pierdut mințile, ca și bolnavii apucați de streche.

Eu nu sînt bolnav. Nu vreau să mă predau de bunăvoie. Nici chiar sfinţii nu s-au oferit atît de grăbiţi morţii. Unii au scăpat de la moarte şi au ieşit din temniţă pentru că erau plăcuţi lui Dumnezeu şi pentru că avea încă nevoie de ei. aici, pe pămînt. Sfinţii au tremurat în faţa morţii şi-au mers cu inima grea spre pieire. Dar aceştia sar şi dănţuiesc de bucurie."

Cu toate astea, mereu se asemuia cu anabaptiştii ceea ce nu făcuse cu nimeni altul înainte.

Pe drum, fugarul ascultă cuvinte mişcătoare şi stăruitoare despre predicatorul Carlin. Bolnavii la care se oprea, pentru a le îngriji sănătatea, se agăţau de imaginea lui Carlin, care colinda prin ţară cu ghetele lui negre, tocite şi scîlciate, cu tunica verde-închis, ruptă mai sus de umăr. Încă nu se găsise nimeni care s-o cîrpească. Cu părul scurt, blond şi cu sprîncenele lui, sprîncene dese, tot blonde, cu faţa lui aspră, cu brazde adînci.

Nu era frumos. Părul blond se iţea şi în jurul bărbiei, cînd nu era bine ras. Dar totul din el respira încrederea, fiindcă nu era linguşitor. Nici vocea nu-i era linguşitoare, ba, cînd se mînia, era cîteodată uşor răguşită. Şi avea mîini mari, grele. Braţele, ca nişte aripi. Cuvîntul ce-i ieşea din gură era ca o şfichiuitură de bici, ca un sunet de trîmbiţă, iute şi ascuţit.

— Cine l-a văzut ?

— Eu.

— L-am întrebat : cum te cheamă. Iar el a răspuns : „Eu sînt Baraba".

— Fiul tatălui, nu altul.

— Fiul tatălui.

Era cu putinţă ca acest Carlin să umble prin ţară, căci şi pe Baraba îl puseseră în libertate şi se afla mereu printre oameni Pentru unii trecea drept omul luptei drepte, pildă demnă de urmat. Alţii îl socoteau un ucigaş. Iar alţii îl priveau cu neîncredere, fiindcă nu fusese crucificat sau spînzurat într-o celulă.

Mulţi îl iubeau însă.

Ei totuşi nu erau păzitorii cernelei, nici ai hîrtiei şi nici ai condeielor. Ei nu-i plăteau pe scribi şi nici pe cei ce-i supravegheau pe-aceştia. N-aveau nici o înrîurire. Fiu al

tatălui, nu eşti frumos, iar cînd predici, braţele tale fîlfîie ca nişte aripi. Dar cine ţi se poate împotrivi, cînd spui : „Astăzi nu mă rog. Astăzi nici unul din noi nu se roagă. Astăzi trebuie să acţionăm."

17

„Asta n-are voie să facă. Un medic n-are niciodată acest drept. Cum putuse Theophrast să părăsească oraşul în timpul nopţii ?" Doctorul Truckenbrot simţea în acelaşi timp : uimită surprindere, supărare. Propria-i onoare fusese atinsă. Acum nu mai era omul vesel, destins, care-ţi spunea vorbe consolatoare, care putea să-şi potrivească discursurile şlefuite : „Pentru ca oraşul Basel să fie tare, trebuie trecute multe sub tăcere". Şi doctorul Truckenbrot era vulnerabil.

— Sînt sigure aceste zvonuri ? întrebă el, a plecat într-adevăr fără să-şi ia rămas bun ?

„Pesemne că exista ceva împotriva lui, încît a fost nevoit să fugă. Neapărat. Ce-ar fi putut face altceva ? Să se lase arestat la căpătîiul vreunui bolnav ? Da. Iar acest da, îi suna lui însuşi ca o batjocură. Un martir. Pentru ce un martir ? Încă unul."

Nu-şi dădea seama, dacă avea dreptul să fie dezamăgit. Atîta timp cît celălalt fusese la Basel, ţinîndu-şi prelegerile, cu pasiunea, cu simţul său de dreptate, mai exista o nădejde. Iată că fusese cineva pe lumea asta de care se simţea strîns legat, pentru că-l admira, îl invidia, pentru că ar fi dorit ca el însuşi să fie la fel.

Iar cînd mica Suselin de pe Kohlenberg se alinta în casa lui, ca în atîtea alte seri, se răsti la ea :

— Nu mai vreau să fiu nimic. Nu mai vreau să fiu nimeni.

Parcă-i pierise orice afecţiune.

Se simţea foarte bătrîn şi o trimise acasă. Îl dureau ochii. Îl cuprinse dintr-o dată groaza că nu va mai putea să vadă nimic. Şi ştia doar prea bine că era numai durerea pentru tot ce văzuse.

Şi iar fu cuprins de invidie : „Nici măcar n-am fost eu acela care să-l previn. Probabil că cineva îi va fi spus, tocmai cînd trecea pe stradă, în mijlocul oraşului : Ia te uită : mai e liber ăsta ? Un altul îi va fi spus noaptea şi ceasul cînd

trebuia să părăsească oraşul. Un al treilea îi va fi deschis porţile oraşului şi-i va fi făcut rost de cal. Nu eu."

„Omul din Einsiedeln nu se va cruţa. N-o să ţină seama de vreme, nici de ploaie şi nici de frig. Şi va lupta pentru dreptate. Va merge pretutindeni şi cel puţin va explica lumii care sînt pricinile suferinţelor ei. În urma lui va lăsa oameni, care poate vor chibzui mai departe asupra celor spuse." Şi cum se uita ţintă înainte, pierdut, doctorul Truckenbrot se gîndi că Theophrast avea nevoie de un medic, care să-l îngrijească. „La drept vorbind, îşi spuse Truckenbrot, trebuia să merg cu el. Nu trebuia să mă clintesc de lîngă Theophrast."

Se simţea vinovat. Vinovat, fiindcă nu fusese în stare să facă totul pentru a-l urma pe Theophrast, acolo unde se aflau adevăraţii bolnavi.

Ştia foarte bine care e cea mai primejdioasă şi mai rea boală : să nu cunoşti nimic. Să nu ştii decît : ziua începe cu zorile. Trebuie să vezi cum să-ţi faci rost de mîncare şi băutură. Cînd vine seara, trebuie să-ţi găseşti un loc, unde să te poţi odihni. Apoi va veni o zi, cînd vei căuta pe cineva, de care să te agăţi. Şi vor urma copiii, care, la rîndul lor, nu vor şti altceva decît : ziua începe cu zorile. Vedeţi unde vă veţi găsi de mîncare, băutură, dragoste şi un loc de dormit.

Doctorul Paulus Truckenbrot ştia că n-are nici o justificare. Pentru cel care stă acasă, la căldura sobei, cu perdelele lăsate, nu există nici o justificare.

18

Brutarul, fierarul, hamalul, omul bolnav, pacientul său sufereau acum îndoit.

Tot ceea ce ieri mai era luminos, astăzi se prăbuşise. „Are medicul meu dreptul să fugă ? Se afla în Basel de un an şi jumătate. Fusese în pericol de moarte ? Putea să plece, avea dreptul să plece ? Acum m-a lăsat pe mine, bolnavul său, pe seama celor ce-i sînt duşmani şi care sînt şi duşmanii mei. M-a lăsat pe mine călăilor, ca să-şi apere propria-i piele."

Bolnavul nu poate pricepe cum de-a plecat doctorul Theophrast în toiul nopţii, fără să-i spună nimic. Se simţise atît de apropiat de el. Starea bună a pacientului depindea

doar şi de faptul că-l ştia pe doctor prezent în oraş. „Cînd îl chem, vine cu siguranţă." Acum sinceritatea lui era pusă la îndoială. Dacă doctorul Theophrast încalcă acest punct, atunci le-a încălcat pe toate. Dacă bolnavul începe să se îndoiască de un singur gest al medicului său, i-a pierit încrederea. Dar cui să se plîngă? Doctorul nu va mai veni pe la el.

Bolnavului îi va fi teamă şi nu avea pe nimeni care să-l îmbărbăteze, fie chiar numai prin cuvintele: „Am avut şi eu asta, ştiu ce-nseamnă".

L-a lăsat singur cu durerile şi cu spaimele lui. Ştiind cît de mare nevoie avea de ajutorul lui. Ştiind că omul va fi nevoit să cheme alţi medici. Cît de trecătoare este înţelegerea plină de afecţiune a medicului pentru bolnavul său. Desigur că, odată cu moartea, ea încetează oricum. Iar cei în viaţă judecă după foloase: o vizită — un galben, un cuvînt — doi galbeni. Bolnavul crezuse că acest doctor Theophrast este altfel. Crezuse că gîndurile sale se îndreaptă spre inima bolnavului, nu spre punga lui cu bani. Acum fugise, iar bolnavul se compătimea pe sine însuşi.

19

Nu îndată, dar după un timp, Truckenbrot începu să simtă din ce în ce mai mult, cît de cumplit era totul. Nu ştia pe nimeni în oraş, cu care să poată sta de vorbă. Cu care să poată sta de vorbă aşa cum o făcuse cu Theophrast. Nutrea o speranţă nesăbuită. S-ar fi putut ca totul să se schimbe, astfel încît bărbatul din Einsiedeln să fie rechemat. Regreta fiecare cuvînt pe care nu i-l spusese. El, Truckenbrot nădăjduise şi crezuse, în ce-l privea, că Theophrast îl va absolvi de vină. Pur şi simplu prin faptul că putuse să lucreze la Basel. Acum, Truckenbrot se afla din nou singur.

Se duse la doamna Froben şi constată din nou că dacă nu izbutea să schimbe lumea după dorinţele ei, îşi schimba ea dorinţele.

— Nu mai există bărbaţi, cel puţin aci în Basel. Carlin era unul. Cum s-a ridicat în amvon. Cînd a spus: „Astăzi nu ne vom ruga", respira din fiinţa lui o forţă căreia cu greu i te puteai împotrivi. Pentru că se adresa în acelaşi timp, în aceeaşi măsură raţiunii, cît şi sentimentului. Pentru că

ochii lui rîdeau, chiar cînd din ei țîșneau flăcări. Cît de frumoși erau ochii acestui om.

Doctorul Truckenbrot nu ripostă : Draga mea, nici femei nu mai există. Verena a fost singura, ultima. Odată cu plecarea ei, au pierit și sufletul de mîndrie și de răzvrătire. Abia după un timp doctorul întrebă :

— Erasm este un bărbat ?

— E un mare învățat, un oaspete stînjenitor, care face nazuri orice i-ai pune pe masă. Gîndirea lui e sublimă și plină de glorie. Gîndurile sale au devenit o cale pentru mulți. Ceea ce a gîndit el, nu mai e necesar să gîndească ei. Dar este el un bărbat așa cum îl dorește o femeie ? Este el acela după ale cărui brațe ți-ar putea fi dor ? Este el un asemenea bărbat încît să dorești să nu-ți mai spună nimic ? Unul cu care să vrei să guști clipa tăcerii ? De la el aștepți tot timpul să auzi ce spune.

— Dar Oekolampad ? întrebă Truckenbrot.

— Nu știu. L-am văzut doar o singură dată. Nu simt nici o dorință de a-l revedea, de a aștepta să vină în casa mea. Se pare că are uneori ceasuri de deznădejde. Și-atunci declară : Sîntem mereu prinși în același loc, în aceeași murdărie. Nu pot suferi bărbații care-și dau pe față clipele lor de deznădejde.

— Și Amerbach ?

— Bunul nostru prieten Amerbach, bărbatul frumos, cu buze pline. Prietenul femeilor. Este oare bărbat ? Desigur, un bărbat puternic și chiar dorit. Dar cînd mă uit la el, știu că nu se va dărui niciodată cuiva, pînă la capătul puterilor sale. Amerbach, nu. E prea frumos, pentru asta. Vai, doctore Truckenbrot, ce fel de bărbați au rămas acum în Basel ! Froben al meu, înainte de a se îmbolnăvi, era unul. Cu gîndirea hotărîtă, limpede, iute. Cîteodată, foarte des, mă gîndesc că nu l-am ajutat cum trebuie în această ultimă jumătate de an. M-am făcut stăpînă pe munca lui. Dar să lăsăm asta. Acest lucru atinge cele mai adînci fibre din lăuntrul meu, iar dumneata nu-mi ești duhovnic. Spovedania a fost desființată. Fiecare trebuie să se descurce singur, cu problemele pe care le are.

Începu apoi să vorbească despre Theophrast :

— Îți mai amintești — după cuvîntarea lui inaugurală — mi-ai povestit că era frumos, cum sta acolo. Nu era nevoie

să rostească numele lui Theophrast. Era o ca o mîntuire cînd punea mîinile pe cineva. Calea spre el era solemnă ca drumul spre biserică, avînd în acelaşi timp acel echivoc străin-apropiat al unei spovedanii. Le avea pe amîndouă. Gingăşia faţă de oameni. Cînd spunea unei mame : „Copilul tău va fi voinic ; copil născut în timp de iarnă." Şi puternic. Cum sta în faţa profesorilor în medicină, zicîndu-le : „Voi trebuie să vă luaţi după mine, nu eu după voi. Cine le va trage cîte un perdaf soţiilor voastre şi cine le va săruta buzele subţiri şi sulemenite. În această revoluţie nu va rămîne nimic din voi, nevolnicilor."

20

În drum spre Colmar. Se gîndea de unul singur că mai putea să se reîntoarcă la Basel, în taină, în veşminte străine poate. Şi îi făcea o plăcere sălbatică să se gîndească în ce fel s-ar putea travesti. Ca o bătrînică, ori ca o precupeaţă, care vinde primele sau ultimele mere. Să stea în faţa casei lui Amerbach, gîrbovit ca o bătrînă. Şi s-o îmbie pe Vulpiţa cu mere : „Copiliţo, gustă din merele astea, sînt mere cu totul deosebite". Iar Vulpiţa, frumoasa, delicata şi îngrozitor de proasta femeiuşcă se va opri, cu copilul de mînă. Travestit în precupeaţă, ar simţi o clipă îndemnul să-i spună copilului pe numele, pe care acum nu-l mai purta. „Theophrast, i-ar spune copilului, doar aşa te cheamă nu ?" Dar atunci s-ar da de gol !

Respinse gîndul de a se aşeza în faţa casei în chip de bătrînă gîrbovită, ca să-şi aştepte prietenul. Bine, atunci netravestit, nu în taină. Va trece călare pe poartă, uşor de recunoscut de către toţi. Se va opri în faţa Universităţii. Va intra înăuntru şi va striga cu voce tare : „Unde este prietenul meu Bonifacius Amerbach ?" Şi-atunci domnul va trebui să-i iasă în întîmpinare şi va fi nevoit să-i spună de ce nu-i mai este prieten, de ce nu mai vrea să-i fie prieten.

Respinse şi acest plan. Nu se va duce într-acolo, nici în taină, nici pe faţă ; nici travestit şi nici altminteri. Nu mai poate intra în acel oraş. Căci era sigur de tot că-l vor închide şi-i vor curma zilele.

A hotărît să nu mai aştepte. A hotărît să-şi ia gîndurile de la oraşul Basel. Dar cum putea s-o facă ? Nicăieri, în

nici un alt oraş nu găsise pe cineva, pe care să-l fi putut socoti prieten. Socotit, da; dar nu pus la încercare, după cum s-a dovedit.

— Să-şi ia gîndul de la Basel. Gîndul da; dar nu-şi putea alunga sentimentele, dorul. Dorul după acel loc anume, din care fusese izgonit. Şi — izgonit, într-un mod nelămurit, vag. Dacă exista cineva care să lămurească lucrurile, acela era numai unul singur: Bonifacius Amerbach. Juristul care să-l asigure: Nu ţi se va face un proces de vrăjitorie. Şi-şi închipuia cum venea prietenul. Foarte grăbit, leoarcă de sudoare din pricina iuţelii cu care gonise calul, dar rîzînd. Strigă, încă în timp ce descalecă: A fost o greşeală. Cu toţii ne cerem iertare. Împachetează-ţi repede lucrurile! Ia-ţi calul din grajd şi vino cu mine.

Cînd începură zilele ploioase, doctorul Theophrast îşi înfăţişă puţin altfel lucrurile: Bonifacius va veni cu trăsura. Ca să nu capete guturai. Şi se-ntîmpla cîteodată să-şi întrerupă scrisul, pentru a privi pe fereastră. Atît de viu îşi închipuise sosirea prietenului.

O, Basel, grădină a desfătărilor. Pierdută grădină a desfătărilor!

În acea clipă i se părea că Baselul constituie lumea întreagă. Suma tuturor experienţelor sale o adunase în acest spaţiu foarte pămîntesc. O, Basel, pierdută prefacere a lumii!

Îşi închipuia Baselul şi ca un marş triumfal al vieţii. Cu vestitorul triumfului, animalul fabulos, cu fluieraşii şi cu toboşarii, cu orchestra, cu nebunii, cu măştile, cu deţinuţii, cu scutierii, cu animalele exotice — elefanţi şi girafe — şi chiar şi cu tîrfele.

Îi scrise lui Bonifacius Amerbach o scrisoare. Sta şi aştepta şi nu mai ştia ce aşteaptă. Nu mai ştia. Aştepta din Basel răspuns la scrisoare? Nu ştia dacă aştepta acest răspuns, sau altceva. Era foarte singur, şi-i era frig. Vai, sărman om părăsit, pierdut! Stai aici şi tremuri şi nu-i nimeni să-ţi încălzească o supă. Nimeni.

Nu ştii de ce; nu ştii încotro. E numai un sentiment, acest sentiment dureros de a te simţi atît de pierdut.

Ce-ai construit? Nimic n-ai construit.

Cine s-a bucurat să te vadă ? Nimeni nu s-a bucurat.

Ce-ai aşteptat ? Am aşteptat totul. Dar acum nu mai ştiu ce înseamnă totul.

Oare supa doamnei Froben ? Sau aşteptam să mă întrebe, în sfîrşit, unde îmi sînt lucrările. „Vrem să le luăm şi să le tipărim." Începusem să aştept acest lucru încă de pe cînd mă aflam în Basel ? Zilnic, sau aproape zilnic ! Şi nici de le Froschauer din Zürich, n-am nici o veste.

Să mă ridic şi să plec. Să scap de aşteptare. De atîtea feluri de aşteptare. Să mă ridic şi să plec. Oriunde. Tu poţi totul, tu ai văzut totul. Trebuie doar să alegi. Căci eşti din nou liniştit. A trecut vremea în care ţipai ca un nebun, sărind spre uşă, deschizînd-o larg şi alergînd în stradă pentru a vedea, dacă nu vine nimeni. Nu venea însă nimeni. Ştiai acest lucru, dar tot ieşeai. Afară. În frig. Şi te uitai în lungul străzii. Nefericită privire. Iar acum eşti atît de obosit şi slăbit ! Nu mai ieşi în stradă, nu mai eşti atent la zgomotele care ar putea vesti sosirea cuiva. Nu mai auzi pe nimeni şi nimic. Îţi mai aminteşti de invitaţia la dans ? O dănţuială. La căsătoria lor. Aşteptaseşi atunci invitaţia ? Te-ai simţit apropiat de aceşti oameni, de acea femeie în rochie verde, cu cordonul roşu, lat, care-şi făcuse rochia doar pentru acea seară, pentru a o arunca apoi deoparte ? Pe care n-a mai purtat-o.

Te-ai bucurat atunci pentru invitaţia la nuntă, la dans. Şi-ţi închipui că acel timp nu poate fi cu totul mort.

E doar mica ta vanitate, care nu s-a stins încă.

Şi se apucă să scrie o a doua scrisoare juristului Bonifacius Amerbach.

Din nou aşteptarea. Ca o boală. Să aştepţi din Basel un cuvînt în favoarea ta, ca şi cum nu te-ai considera om. Dacă nu reuşeşti acum să te aperi eşti într-adevăr pierdut. „Mă gîndesc la diversele jigniri şi nu vreau să mă dau bătut. Sînt însetat să primesc un cuvînt de la tine, Bonifacius Amerbach. De ce ţi-am acordat oare atîta putere asupra mea ? Ce înseamnă un prieten ? Dar mă voi elibera cu forţa de tine. Ţi-am scris două scrisori, la care n-am primit nici un răspuns. Am tot aşteptat. Am să-mi mut gîndurile de la tine, pentru a nu mai suferi. Cîtă vreme oare mă voi mai lăsa bătut şi de ce ? Această aşteptare e ca o boală. Dar mă voi elibera eu însumi de ea."

Țărani din Alsacia îi dădură găzduire în casele lor. Spuneți țărani și vă și imaginați niște bădărani ; tropăind zgomotos și greoi. La fel înțelegeți voi și sensul cuvîntului bădăran ; confundați puterea cu bădărănia, brutalitatea cu murdăria, care pot fi bănuite și din fiecare cuvînt mai colțuros. Și nu-i vedeți pe oamenii deștepți și liniștiți care gîndesc, oameni tineri. Sînteți înșelați de tablourile ce înfățișează dansuri țărănești. Nu remarcați frumusețea răzvrătiților. Ei nu au gîtul scurt și picioarele groase. Iar atunci cînd, după moartea pictorului, orînduiți desenele, felul vostru de a privi vă face să-i confundați pe turci cu țăranii. Astfel încît țăranul este pus pe același picior cu turcul. Iar un război pornit împotriva unuia sau a celuilalt, tot cruciadă se numește, și tot sfîntă este. Așa arată dreptatea voastră.

Și meditâ iar și iar despre om. Ce este omul ? Și meditâ asupra dreptății. Acum, în aceste zile, în clipa aceasta, țăranii erau discipolii săi. Fețele li se deschideau. Și nici inimile nu le erau închise. În inimile lor zărea avîntul spiritului lui Thomas Müntzer. Spiritul din Allstedt.

Și cum se afla în mijlocul lor, era ca și cum ar fi primit o cheie de la el, cheia la întrebările : ce este omul și ce este dreptatea ?

Comentariul său la psalmul 106, versetele 30 și 31 :

A fost odată un om pe nume Pinchas. Și acesta îi văzuse pe mîncătorii de leșuri : pe preoți, pe doctori și pe farmaciști. Ei înșelaseră poporul ; ei le spuseseră văduvelor că trebuie să-și răscumpere morții din iad, cu ultimul ban pe care-l mai au. Iar de partea lor se aflau și principii, cardinalii, abații, fariseii, scribii, fățarnicii. Și cu toții împreună jupuiau pe oamenii simpli, ușor de înșelat. Luînd de la vii și de la morți.

Atunci s-a ivit Pinchas, îndreptînd lucrurile. Urgia a fost oprită.

Și asta i-a fost socotită ca o faptă bună.

Pinchas acționase cu de la sine putere, fără ca Dumnezeu să-i fi poruncit s-o facă. Singur, îndemnat de propria-i inimă. Iar această faptă a sa nu fusese săvîrșită la porunca unui ocîrmuitor, ci din propriul său îndemn.

Dar nimeni n-avea voie să folosească forța, din propriul lui îndemn.

Pinchas o făcu însă şi fu lăudat apoi de Dumnezeu. Iar mai tîrziu fapta lui i-a fost socotită bună, dreaptă. Deşi lumea i-a contestat acest drept, el îl căpătase totuşi. Şi de aceea a fost binecuvîntat în vecii vecilor. Binecuvîntat, împreună cu toţi cei ce l-au urmat în acelaşi spirit.

De la Pinchas, îşi trag ei temeiul şi puterea : răzmeriţa, liga ţăranilor răsculaţi. Căci în faţa lui Dumnezeu şi a lumii n-au nici un drept să se împotrivească ocîrmuitorilor. Numai inima lor, ca şi a lui Pinchas, este dreaptă şi bună. Altfel nu vor învinge. Dacă sînt însă mînaţi de o sfîntă mînie împotriva mîncătorilor de leşuri şi toată şleahta lor, atunci au făptuit după dreptate.

Dumnezeu va recunoaşte dreptatea lor, care le va rămîne în vecii vecilor.

Ţăranii îl întrebară : Aşa este deci omul, împotriva lui Dumnezeu şi totuşi alături de El ? Pinchas ! Voiau să afle de la el ce este omul.

Pămîntul lui e carne, apa lui e sînge, focul lui e căldura, aerul lui e mireasmă. El e în afară de elemente, o esenţă a celor patru elemente şi miezul lor. Al cincilea la număr. Chintesenţa, a cincea fiinţă. Dar numai cu acel imbold al sufletului.

A şasea scrisoare a lui Basilius

Basilius către Elena

— Aşadar omul este o imagine într-o oglindă, încadrat între cele patru elemente. Iar cînd acestea dispar, dispare şi omul. Acestea-s frînturi din notele luate de Basilius al tău, adorata mea Elena, căci ştii că nu încetez de a mă socoti discipolul lui Theophrast von Hohenheim. Chiar dacă nu mai locuieşte la noi în Basel, pe Kohlenberg.

Şi rătăceşte din loc în loc.

Dar nu vagabondul pe care tu îl cunoşti din tabloul lui Bosch, Elena. Nu un astfel de vagabond este el.

Creatura lui Bosch, bătrînul slăbănog cu părul cărunt, e din nou o făptură contestată. În fond e unul care aparţine cu totul profesorului. Nu există particularitate, pe care să n-o cunoască şi să n-o fi explicat. Începînd, desigur, cu bordelul distrus. Bineînţeles că toate acestea sînt puţin cam ne-

plăcute cînd e vorba de asemenea stabilimente. Nu poţi pretinde profesorului, după ce s-a hotărît să-l considere pe vagabond ca pe un fiu rătăcitor, în sens biblic, pur şi simplu nu te poţi aştepa de la el, să judece cu ochii unui medic această casă foarte ruinată în care stau tîrfele.

Profesorul nostru nu e sigur dacă vagabondul, omul din mijloc, la care privim ca într-o oglindă, a fost şi el în acea casă a pierzaniei, sau nu. Şi iată-l acum în apropierea proprietăţii părinteşti. Casa părintească se bănuieşte îndărătul gardului, acolo unde se află un viţel. Cunoscătorii de vite cornute se întreabă pe de altă parte dacă animalul cu coarne este cu adevărat un viţel, sau bou sadea.

Medicul dezleagă şarada celor două ghete desperecheate pe care le poartă vagabondul : a fost nevoit să-şi descalţe cizma stîngă, pentru că era rănit şi i se umflase piciorul. Ca să-şi potolească durerile şi-a învelit pulpa cu o cîrpă udă, dar piciorul umflat nu mai suportă decît un papuc.

Faţa vagabondului.

Slăbită, cu obrajii scofîlciţi. Părul lins, cărunt, îi iese din năframa lungă de culoare brun-cenuşie, pe care o poartă pe cap. Gura — deasupra bărbii ţepoase — este închisă. Nici amară, nici morocănoasă, nici mîndră, nici umilă. Ştiutoare.

„Şi strigă cu gura încleştată, din adîncul inimii tale !"

Iar ochii lui o mărturisesc : este un înţelept. A văzut multe în viaţa lui. Şi din cele văzute, a înţeles multe. Şi faptul că un cavaler în zale stă lîngă o femeie trecută, lîngă uşa deschisă a casei părăginite.

Se vede că vagabondul e un negustor ambulant. El poartă în spinare un coş mare, greu. Un prieten al profesorului socotea că tabloul constituie un avertisment sever împotriva negustorului : să nu cumperi marfa lui, care trebuie să fie proastă, pentru că şi negustorul are un caracter urît. Acest lucru este confirmat prin diversele accesorii : lingura, simbol al desfrîului ; o blană de pisică cu dungi albe şi cenuşii ce atîrnă din coş — semn de nenorocire ; ac cu aţă prinse în pălărie ; pantaloni zdrenţuiţi — dar necîrpiţi cu ac şi aţă. Un şchiop cu încălţări desperecheate. Pe lîngă asta, animalele aducătoare de nenorociri : cucuveaua, cîinele, porcul.

Iată deci iarăşi cucuveaua, care stă în copac, deasupra negustorului ambulant. O ştii, Elena, de culoarea brun-ruginie, mîndră, de parcă ar spune : eu nu zbor pentru oricine.

Adă-ţi aminte, tu, cea plină de înţelegere, adu-ţi aminte de cei pentru care bufniţa era simbolul unei vieţi fericite, pline de sens. Se spunea despre catharii înfrînţi, cei puri, că ar umbla şi ei travestiţi în negustori ambulanţi, vînzînd ace şi linguri. Ei, cei risipiţi în toate părţile, departe de fraţii lor, încolţiţi de învingătorii lipsiţi de îndurare, dezrădăcinaţi.

Dar în aceşti dezrădăcinaţi mai exista încă un licăr din scînteia abia perceptibilă, care însă nu se lăsa stinsă, din marele incendiu al transformării lumii. Vagabonzi.

Iată-l pe vagabondul lui Bosch cutreierînd o lume peste care este azvîrlit atotputernicul cenuşiu. Îmbătrînit sub loviturile de mai, care l-au nimerit şi l-au rănit. Dar înţelept. Bătut cu maiul vrăjitoarelor. Cu maiul ereticilor.

Nu e un sfînt. Şi nu se poate găsi nici un pasaj din *Scriptură* care să poată fi folosit în legătură cu el. Se află atît în afara *Vechiului* cît şi a *Noului Testament*.

Nu este nici unul dintre cei care fac parte din marea, universala horă a morţilor, prin care să se dovedească definitiva egalitate în faţa morţii. Lui nu i se potriveşte zicala: nobil, rege, imperator, ţăran, burghez şi cerşetor.

Acest portret al unui om sărman, decăzut, plin de demnitate, nu se potriveşte cu încercările, care nu i-au izbutit nici profesorului meu, de a-l salva socotindu-l un portret înălţător. Nu poate fi folosit ca tablou înălţător într-o mînăstire, sau într-o biserică. Nici pentru a împodobi camera unui negustor îmbogăţit, nici într-o sală a unui palat princiar.

Unii socot că acest tablou înseamnă sfîrşitul artei.

Alţii însă spun că ar fi începutul unei arte noi.

Şi iată-l din nou pe vagabond. Bosch l-a aşezat pe aripile închise ale iconostasului din *Carul cu fîn*. Aproape în aceeaşi poziţie. Din nou şi coşul negustorului ambulant, cu lingura mare de lemn. De data asta, însă, în mijlocul unei păduri minunate. Profesorul meu crede că s-ar furisa de lume. Te-ntreb pe tine, atentă Elena, are acest om privirea prefăcută a unuia care s-ar ascunde?

Ochii lui sînt blînzi şi obosiţi. Au văzut totul, pierzînd astfel puterea de a aştepta.

Lui şi a lor săi li s-a întîmplat tot ce poate să se întîmple mai rău. Pe aici au trecut jefuitorii: bărbaţi şi o femeie. Cei înarmaţi, împodobiţi cu pene, au legat victima de copac şi se-ndeletnicesc cu îndemînare lucidă să-l dez-

brace de haine, să-i scoată punga. Aştia nu vor decît averea lui. Între timp, însă, au sosit şi călăii. În vîrful unei coline blînde, dar sterpe, e spînzurătoarea, cu scara alături.

Nici acest vagabond nu reprezintă o verigă din lanţul unui dans universal al morţii. Bosch al nostru l-a scos în relief. Şi l-a arătat: „Aşadar omul este o imagine într-o oglindă, încadrat între cele patru elemente. Iar cînd acestea dispar, dispare şi omul." Primul vagabond şi celălalt vagabond. Fiecare cu priviri atotştiutoare. Fiecare ştie deci că este pieritor.

Dar el fusese pe cale de a arăta şi a dovedi că omul e mai mult decît cele patru elemente. Pentru scurt timp fusese ispitit — alături de ceilalţi — să fie mai mult decît unul care ştie să rabde.

Aceasta era valea Verenei. Părea, ca şi cum lumea ar fi fost înconjurată numai de munţi. Munţi, din care se făceau acoperişurile şi pereţii caselor. Piatra cea neagră, cu sclipiri aurii şi argintii. Lumea împresurată de uriaşi. Sub razele soarelui, ziua, păreau blajini; iar caprele de munte se zbenguiau pe trupurile lor. Totul arăta sărăcăcios, dar nu trist. Nici chiar clopotniţa — făcută din pietre grosolane — la a cărei umbră neclintită mai dăinuia zăpada, în timp ce pajiştile şi înverziseră.

Pînă aici veneau căruţele de-alungul rîului, apoi mai departe, mergeau catîrii. Munţii apăreau acum de un negru mai întunecat. Peste tot flori mici de şofran alb smălţuiau întinderea. Se vedea din privirea bărbaţilor că ştiu cum să folosească anotimpurile. Iarna, aduceau de pe povîrnişurile abrupte, în sănii lungi, lemnul la cîmpie.

Primăvara, în aprilie, aerul căpăta un iz de blîndeţe, dar era încă aspru. Oile şi caprele ieşeau pe pajiştile verzi, pline de şofranul mic şi alb, asemenea unei zăpezi proaspăt căzute. Oile şi caprele mîncau iarba verde din jur, neatingîndu-se de flori. Înţelepte dobitoace.

Era valea refugiului. În faţa unei case creştea o viţă sărăcăcioasă. Pe ici, pe colo, încercau din nou să desţelenească pămîntul. Femeile aveau ochi cenuşii, pătrunzători. Printre bărbaţii tineri se afla unul cu sprîncene negre şi cu ochi, în care sălăşluiau toate visele. Era apoi bătrînul cu

barba neagră și vocea cîntată. Vorba lui suna ca rîsul. Era mulțumit că se aciuiase pe aici și că nu trebuie să meargă mai departe. Răspîndea în jur simplitate și forță în același timp : Această lume e făurită pentru mine. N-o spunea, dar așa trăia. Nu era trufie, ci un lucru firesc. Tot atît de firesc ca și veșnicul verde-albastru al rîului, care era oglinda cerului. Nici o răsfrîngere : dacă cerul e senin, sînt și eu vesel. Luase asupră-și povara de a nu imita nimic. Iar cînd bătrînul a văzut că doctorul Theophrast s-a așezat să noteze ceva, nu s-a mirat. Ca o întrebare și exclamație în același timp, spuse :

— Pentru mine ?!

Era ca o așteptare : lumea mai are ceva extraordinar pentru mine. Nu atît așteptarea, cît siguranța : lumea trebuie să mai aibă ceva pregătit pentru mine. Era unul dintre oamenii care — în timpul iernii — cărau la vale copacii doborîți acolo sus, pe munte. Iar primăvara — după munca cea grea, înaintea unei munci grele — ochii îi luceau și lui jucăuș. Ochi pătrunzători. Căci nu aveai timp să aștepți primăvara. Primăvara, acest scurt anotimp. Trebuia să pui stăpînire pe el, să-l ții din scurt, ca să ai parte de vară. Primăvara e impetuoasă jos, la lac, cu dulceața mugurilor umflați. Dar aci, sus, totul e altfel. Ca și cînd ai vedea mai exact, dincotro vine și încotro se duce primăvara. Poate că sosește din munții negri. Vine cu bolovanii, rostogolindu-se apăsat pe zăpadă. Trece mai departe cu susurul cunoscut, mereu de nădejde, al rîului. Și cu larma păsărilor.

Theophrast scrise :

„De-aș avea un arhanghel, un luptător, pe care l-aș putea chema și care să mă sprijine ! Unul cu limba clară a dreptății. Care să-i silească să-l asculte, atunci cînd vorbește despre mine și scrierile mele.

Care să le spună că nenumărați oameni așteaptă, zi de zi, să le explic lumea ; acea lume, pe care nenumărați oameni n-o pot pricepe, din pricină că *Scholastici Scriptores* — scolasticii linge-blide — și-au împărțit între ei lumea și n-au lăsat loc pentru adevăr. Nici pentru voioșie ; nici pentru rîsul mîngîietor, nici pentru sclipirea încurajatoare a ochilor. Nici pentru plîns.

Au acoperit lumea cu a șaptea culoare.

Şi susţin că această culoare are deplină îndreptăţire. Şi mai îşi închipuie că şi velinţa zvîrlită de ei peste lume este desăvîrşită. Cenuşiul lor. Atotputernicul, blestematul, nesfîrşitul, dar extrem de potolitul cenuşiu.

Există şapte constelaţii şi şapte taine. Aşa că au nevoie şi de o a şaptea culoare. Cu care să acopere totul.

Nimic din adîncul negru al rădăcinilor, sursa întregii firi. Nimic din albul limpede al luminii. Nimic din albastrul mîngîietor, întăritor al pămîntului. Nimic din verdele răcoritor al apei. Nimic din scînteietorul, înviorătorul galben al văzduhului. Nimic din sublimul roşu al focului. Nimic din ceea ce-ţi încălzeşte inima.

Un terci cenuşiu peste întreg pămîntul. Îl întind în strat gros, pînă departe. Şi mă sufocă.

Vino, arhanghele! Nu-ţi răci gura pentru acei care tot nu vor să te asculte. Ia-ţi paloşul şi taie-le, zvîrlind departe degetele lor de pe hîrdăul împuţit, în care au amestecat terciul slinos. Şi dacă totuşi vor să reverse asupra noastră hîrdăul cu duhoarea de neîndurat, atunci retează-le şi braţele cu sabia. Dar, te rog, arhanghele, lasă-le ochii; poate vor începe să vadă.

Dacă însă tu — după îndelungată chibzuire — crezi că nu vor şti nicicînd să-şi folosească cu înţelepciune ochii, atunci scurtează-i de cap; căci sînt ciuma lumii. Iar această neîndurare a ta, să însemne nemărginită îndurare faţă de cei mulţi, nenumăraţi, care au dreptul la albastrul pămîntului.

Verdele apei
Galbenul văzduhului.
Şi purpuriul focului."

CUPRINS

Să începem cu discipolul 5
Judecata-de-apoi 13
Felcerul 67
Ispitele Sfîntului Anton 102
Grădina desfătărilor sau Preschimbarea lumii 160
Scamatorul 210
Rătăcitorul 232
Aceasta era Valea Verenei 294

Din aceeași literatură

Vor apărea:

HEINRICH BÖLL — *ONOAREA PIERDUTĂ A KATHARINEI BLUM*

Apărută în 1974, povestirea lui Heinrich Böll a trezit un viu interes, fiind adaptată și pentru televiziune. Relatînd fapta Katharinei Blum, fată de condiție modestă, care recurge la un act criminal pentru a-și apăra onoarea mînjită de un reporter, Böll atacă una dintre racilele presei din statele capitaliste, avide după scandaluri.

THEODORE FONTANE — *FĂRĂ ÎNTOARCERE*

Considerat de exegeții recenți ai operei lui Fontane drept unul dintre cele mai remarcabile romane germane ale secolului al nouăsprezecelea, *Fără întoarcere* descrie năruirea unei căsnicii, înstrăinarea treptată a unui cuplu, din pricina deosebirii de temperament și de viziune asupra vieții, revelatorii pentru clasa socială din care fac parte cei doi soți.

B. TRAVEN — *PODUL DIN JUNGLĂ*

Ca în multe dintre romanele sale, B. Traven descrie și în *Podul din junglă* viața indienilor trăitori în pădurea seculară mexicană. Într-un stil pitoresc și cu un profund umanism, el ne dezvăluie tragismul existenței acestor urmași ai unor vechi civilizații, condamnați la un trai redus la atributele lui primare.

CHRISTA WOLF — *PE „UNTER DEN LINDEN"*

În constelația literară actuală din R.D.G., Christa Wolf este un nume consacrat, primul ei roman de mare succes, *Cerul dragostei*, fiind publicat și la noi. Cele trei istorii, subintitulate de autoare „neverosimile" grupate sub titlul *Pe „Unter den Linden"* (după numele cunoscutului bulevard berlinez) vădesc o scriitoare stăpînă pe mijloacele moderne ale prozei.

Lector: SUZI HIRSCH
Tehnoredactor: ELENA BABY

Tiraj 20.130 ex. broşate. Bun de tipar 11.01.1977.
Coli tipar 18,75.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1/802 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

Scriitoarea **ROSEMARIE SCHUDER** (n. 1928), din R.D.G., este autoarea mai multor romane, îndeosebi istorice, ca și a unor povestiri. Dintre ele se remarcă: Ereticul din Naumburg (1955), Fiul vrăjitoarei (1957), apărut și în traducere românească, Încătușatul (1962). În Paracelsus și Grădina desfătărilor, apărut în 1972, evocă o figură deosbit de interesantă a evului mediu, anume aceea a medicului și alchimistului elvețian Theophrastus Bombastus von Hohenheim, poreclit Paracelsus, omul care l-a cunoscut pe Erasm și Holbein, cel ce i-a îngrijit pe săracii pretutindeni pe unde l-au purtat viața și vremurile neliniștite în care a trăit.

editura univers